

સુખોદ ચિંતામણી.

અટલ

ભરત ખંડી આર્યોમાં સાલતા વેહેમો અને
કુધારાનું ખંડન કરી, ચિંતામણી તુલ્ય
અમૂલ્ય સુખોદ પ્રદાયક
પદ.

અનાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

શેઠ વલ્લભદાસ પોપટ.

ઉપજાતિ હંદ.

કલ્યાણ કરી કવિનો તમારો !
રાગો મુખે ખાઈ સદૈવ સામો ;
ખરા પણાનો મન રે'ન ખાંચો,
સુખોદ ચિંતામણિ ગ્રંથ વાંચો.

॥ સત્યમેવ જયતે ॥

આવૃત્તિ ૧ લી.

સંવત ૧૯૩૮—સન ૧૮૮૨—પ્રાચ્ય સંવત ૫૩.

મુદ્રય—ચૌદ આના. પાકી ખાંધાણીના પંદર
આના. છીંટવાળીનો ૧ રૂપીઆ.

(સન ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આક્ટ પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.)

સુખોધ ચિંતામણી.

એટલે

ભરત ખંડી આર્યોમાં ચાલતા વહેમો અને
કુધારાનું ખંડન કરી, ચિંતામણી તુલ્ય
અમૂલ્ય સુખોધ પ્રદાયક
પદ.

બનાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર
શેઠ વલ્લભદાસ પોપટ.

ઉપજાતિ છંદ.

કલ્યાણ કર્તા કવિનો તમાઓ !
રાઓ મુખે આઈ સદૈવ સાઓ ;
ખરા પણાનો મન રે'ન આંઓ,
સુખોધ ચિંતામણિ ગ્રંથ વાંઓ .

॥ સત્યમેવ જયતે ॥

આવૃત્તિ ૧ લી.

સંવત ૧૯૩૮—સન ૧૮૮૨—પ્રાક્ષ સંવત ૫૩.

મુલ્ય—ચૌદ આના. પાકી બાંધણીના પંદર
આના. છીંટવાળીનો ૧ રૂપીઆ.

(સન ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આકટ પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.)

પુસ્તક ૧ લું.

ઉપજાતિ છંદ.

૧૬૨૫

ચિંતામણી કલ્પિત જૂઠું ભાસે,
નહોતી નહોતે નથી કોઈ પાસે;
ચિંતામણી તો ખરિ સત્ય મંથ,
દેખાડિ આપે સુપવિત્ર પંથ.
ચિંતામણી હાજર હોય જોને,
ઠગીત થાયે કૃણ પ્રાપ્ત એને;
સુખોદ વાંચી મન જો વિચારે,
થશે કૃજો તે મણિ તુલ્ય ભારે.

—❧—

અમદાવાદ

મામાની હવેલી મધ્યે યુનિટેડ પ્રિન્ટીંગ અને
જો એ કંપની “લિમિટેડ”ના પ્રેસમાં
રણછોડભાઈ ગંગારામે છાપ્યું.

—❧—

અપર્ણ પત્રિકા.

શેઠ સાહેબ.

મનજી નથુભાઈ.

શાર્દૂલ વિક્રીડિત

દૂકાણે પ્રતિદિન દીન જનને, દીધી તમે સાહ્યતા,
રોંકાટો તણિ અનદાન દઈને, આપે હરી આપદા;
સર્વે મહાજન મંડળે મદદજે, ધાન્યાદિ દીધી હતી,
તેના જોઈલિ સાહ્યતા કરિ તમે, તેએકલાએ અતી,
ખોજા સાત વિષે નિરાશિત તાણું, મુંઝે વિષે ફુંડ છે,
એ ફુંડ ભરિ રે'મથી રકમને, તે કીત્તિનો ફુંડ છે;
ઈત્યાદી શુભ કામથી સરવદા, સાંજે જાવા વકી,
મનજી ભાઈ ભલાઈ છાઈ જનમાં, મહુવા વિષે એથકી,
કલકત્તે જઈ રોજગાર કરિને, રીફી રૂડી પામિયા,
જાતી યજ વડેજ આપ કરમી, જાચી સ્થિતીએ ગયા;
એથી દુઃખમુખે થતાં અનુભવી, આવી અતી નમ્રતા,
માયાળુ દિલને સ્વભાવ મુખદા, વાધી વળી વિદ્વતા.
ખોજા કોમ તણા વિચાર કરિને, કાઠ્યા કુધારા ધણા,
વીવા મહું સમે ધણી વિટમણા, ખોદ્યાં મુજો તેતણાં;
દા'ડા જરેત દુઃખને જડમુજો, ઈચ્છા હજી કાઠવા,
ઉત્કંઠા અતિ શુદ્ધ અંતર વિષે, સાતી મુધારો થવા.
મિઠ્યા વે'મ કુચાલ હાલ હણવા, એ હેતુ આ ગ્રંથનો,
સંસારી મુખને સ્વતંત્ર છુટથી, રે ભાગવે સૌ જનો;
એમાં આપનિ અંત ખૂબ નિરખી, જૌ હોંશ હૈયે હતી,
એથી આ શુભ ગ્રંથ અર્પણ કરી, આનંદ પામું અતી.

દોહરો.

હેતે હરી રમણ કૃં, મચ્છું હરીપ્રસાદ;
હરનિશ હરીપ્રસાદથી, પામિશ દિલની દાદ.

પ્રસ્તાવના.

દોહરો.

પ્રથમ પુરણ પ્રસ્તાવના, વાંચી થા વાકેફ;

ઊતરશે નહિ એવિના, ક્રોધ રૂપી તુંજ કેફ. ૧

ઈનસાફી અંગ્રેજ સરકારના પ્રતાપથી આપણા આર્ય દેશમાં—ભરતખંડમાં કેટલાંક વર્ષથી કેળવણીનો પ્રસાર થયોછે. વિદ્યાની કેળવણી વડે મનુષ્ય સત્ત્વ અસત્ત્વની પરિક્ષા કરી શકેછે. કેળવાએલાં મનુષ્યો દરેક દેશનો શણગાર છે. વિદ્વાનો પોતાની પાછળ બીજાઓને દોરી શકેછે અને સંસારની અનેક વિટમણ તથા સંતાપનું નિવારણ કરી, અસત્ત્વ મનુષ્યોને સત્ત્વમાર્ગ દર્શાવેછે. એવા મહાત્મા પંડીનો સર્વને પૂજ્યછે.

એચાર સૈકાથી ભરતખંડી આર્યોની પડતી હતી. તે પતીતકાળમાં અવિદ્યાને લીધે ધરસંસાર વ્યવહારમાં અને ધર્મમાં અનેક જાતના વેહેમો દાખલ થયાછે. એવા મિથ્યા વેહેમોને વશ થઈ દીન મનુષ્યો અત્યંત કલેશકારક દયાપાત્ર દશા ભોગવેછે. તેવા પામર જીવડાઓને કેવળ ભ્રમનાથી રીયાતાં જોઈ કેટલાક કેળવાએલા પુરૂષો તે સંબંધી ઉપદેશ કરતા આવ્યા છે.

વિદ્યાનો વધારો થવાથી સુધારાનો મૂર્યાદય થયો, અને તેના આગેવાન પરોપકારી પુરૂષો ‘સુધારાવાળા’ને સામાન્ય નામે ઓળખાવા લાગ્યા.

હિંદના પશ્ચિમ ભાગમાં—ગુજરાતદેશમાં સુધારાવાળાના અંગ્રેસરે તરફે ઉત્તમ કપોળ કરશનદાસ મૂળજી, રાવ સાહેબ મહીપતરામ રૂપરામ અને મહેતાજી દુર્ગારામ

મંછારામ વગેરે વિદ્વાનોએ એવા હાનીકારક કુચાલો અને વેહેમોનો વિનાશ કરવા યત્ન કર્યોછે અને કરેછે. નિશાળોમાં ચાલતી પુસ્તકમાળામાં એ હેતુ કેટલેક દરજ્જે પાર પડે એવા ઉદ્દેશથી લખાણ કર્યું છે, તથા એ. કે. કાર્પસ સાહેબના અમચી સ્થપાએલી ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ પણ ધનામો આપી એવા નિબંધો રચાવ્યા છે. તથાપિ હજીસુધી એ મિથ્યા વેહેમો અને કુચાલોનો સમુળગો નાશ થયો નથી. એ દુષ્ટ વેહેમસિંહના સપાટામાં સપડાએલા મારા દેશી બાંધવાને જોઈ મારા દિલમાં દયા સાથે એક ઉત્પન્ન થયો. છૂટક છૂટક વિષયો ઉપર એ સંબંધી એકે સંપૂર્ણ કાવ્યગ્રંથ નહિ દેખવાથી તેવું પુસ્તક રચવાની રચી મારા હૃદયમાં થતાં આ પુસ્તક મેં બનાવીને બહાર પાડ્યું છે. આશાછે કે તેવા પુસ્તકને પંડીતો પ્રેમદષ્ટિથી જોશે.

આપણી ગુજરાતમાં પિંગળના છંદો કરતાં દેશી રાગો હજી વધારે પ્રસીદ્ધ છે. સ્ત્રી અને પુરૂષો ગામડાં અને શહેરોમાં વિશેષે કરીને દેશી ગરબા, ગરબી, પદ, ધોળ વગેરે ગાયછે. વિવાહ, મેળાવડા, તેહેવારો તથા નવરાત્રીના દિવસોમાં તેવી કવિતા ગાવાનો શોખ અત્રે વિશેષ છે. તેથી મેં તેવાજ રાગોમાં બોધ આપવા આ પુસ્તકદ્વારા દુરસ્ત ધાર્યું છે. તોપણ તેમાં ઘણી દેશીઓનો સંગ્રહ નહિ કરતાં જે ઢાળ બધા બાગમાં પ્રસિદ્ધ છે તેવાજ ઢાળમાં એકથી અનેક કવિતાઓ રચીછે.

મારા બનાવેલા માહેશ્વર વિરહના લઘુગ્રંથથી તથા વિજ્ઞાનવિલાસમાં આવતી મારી કવિતાઓ ઉપરથી કેટલાક એવું કહેછે કે મારી કવિતાઓ અધરી છે, તેમાં

અપ્રસિદ્ધ સંસ્કૃત શબ્દો વિશેષ આવવાથી બધા લોકોને સમજવાને લાયક એ કવિતાઓ નથી. ખરૂં છે કે ન્યારે શિખાઉ અવસ્થા હોય છે ત્યારે તેવું કંઈક બને છે. આપણા કબીશરના મત પ્રમાણે મારો હાલનો વિચાર સરલ કવિતા તરફ વધારે છે. રસ અને મીઠાશના ઘુંટડા એવી કવિતાથી સર્વને આવે છે, અને દેશી ઢાળમાં એ નિયમ બરાબર સાચવી શકાય છે, મારી કવિતાના કોડીલા બેઠી લેશે કે આ ગ્રંથમાં સારી રીતે સરલતા રાખવામાં આવી છે. પ્રીતમદાસ, બોબ્બેબગત અને સ્વામીનારાયણ પંથનો દેવાનંદ ગુજરાતમાં પ્રખ્યાત છે. શામળ, પ્રેમાનંદ, અખો અને વલ્લભની જેવા એ કવિયો નથી તોપણ પેહેલા વર્ગનો દાવો ધરાવે એવા છે; એ ત્રણેની કાવ્યના ઢાળ પસંદ કરી સુખોદયિતામણીના પેહેલા ત્રણ ભાગની કવિતા બનાવી છે. ઓથામાં વિવિધ રાગને દેશીઓ છે.

સમજીની શિખામણ છે કે ગોળે મરે તેને અક્રીણ શીદ પાવું બેઠાએ? પરંતુ લોકોમાં કુધારાનું એટલું પ્રાબલ્ય છે કે ગોળે તો શું પણ સાકરથીએ મરે એમ નથી. કટુપદ્ધતિથી લોકો ચીડાય એ ખોટું છે. તેઓ પદ્ધતિમાં સમજતા નથી. પોતાને મળતા વિચારમાં ગમે એવી કડવી વાણી પણ ગમે છે. આગળના કવિયોએ કડવી વાણીમાં કચાશ રાખી નથી. મૂર્ખ, ઢોર ઇત્યાદિ કડવાં વિશેષણવાળા બોલબગતના ચાખખા, માહું નહિ લાગતાં ઉલટા મનુષ્યોને મીઠા લાગે છે. “કહે નરબો કદ ગધેડીના, શિદ વણસાશું ધાનરે?” આવાં કડવાં કથનોથી પણ લોકો ખીજતા નથી. ખીજવાનું કારણ વિષય છે. બક્તિ, વૈ-

રાગ અને સામાન્ય ધર્મ સંબંધી વાતો મનુષ્યોને ગમતી છે. તે ગમતા ક્ષયમાં તેમની બુદ્ધિ માટે ઉભાને ઉભા ચાખકા ઝુડી કાઢો તોપણ ક્રોધ કરનાર નહિ, તેથી ઉલટું વિધવાવિવાહ વિષે ગમે એટલું મીઠું બોલો તોપણ ખીન્નશ્વે. ખીન્નવા ઉપર જોવાનું નથી. રગેરગ બ્યાપેલો રોગ કડવાં ઔષધો વિના નાથ પામે નહીં. ઘણી વખતે ચાખકા બહુ અસર કરેછે. અંતઃકરણને વાંધી આરપાર નાથ છે. ગ્રંથની બાંધણી એવી હોવાથી મથાળે મૂકેલો ઉપજતિ એવોજ બનાવ્યો છે. સુતોએ સાર ગ્રહણ કરવો જોઈએ.

કલ્પવૃક્ષ, કામધેનુ, અક્ષયપાત્ર તથા ચિંતામણી, એ પૂર્વથી કવિકલ્પિત જણાય છે. સૃષ્ટિ નિયમથી વિરુદ્ધ છે તેથી ત્રણકાળમાં અસત્ છે. તેમાંનું હરકોઈ પાસે હોય, અને જે કલ્પીએ તે મળે એ વાત પ્રમાણભૂત નથી. તથાપિ એ શબ્દો રણીઆમણા છે, પરાપૂર્વથી જોડાતા આવ્યા છે, તેથી મેં તેવું નામ રાખ્યું છે. જે અલંકારી અર્થ કરીએ તો સત્ય છે. એ સુબોધમાં જે જે વિચારો દર્શાવ્યાછે, તેને અનુસરી ચલન થાયતો સુખરૂપી અમૂલ્ય રૂળ અવશ્ય મળે.

આ પુસ્તકમાં જે એથી બાગછે, તેમાંની કેટલીક ગરબીનો ભાવાર્થ બાળલગ્ન બત્રીશીના પુસ્તકમાંથી ઉતારા તરીકે છે. તે લઘુ ગ્રંથની કાવ્ય મને ઘણી ઊંચમ લાગી, પરંતુ તેમાં મૂકેલા રાગ અમારા તરફ અપ્રસીદ્ધ હોવાથી ખાસ નવરાતરમાં પુરૂષોને ગાવા લાયક રાગોમાં તે બાવાર્થ સમાવ્યો છે. તેના વિદ્વાનકર્તાની પાસે તે બાબતની ક્ષમા ચાહું છું.

ધૃષ્ટિર પ્રાર્થના માગના કર્તાની કાવ્યમાધુર્યતા શાળા પત્રે દોડીઓની પહેાંચ આપતાં એજ કહીછે. તે કવીની કાવ્ય મીઠાશ મને અધીક લાગીછે. શાળાપત્રના તે લખનારના મત મુજબ મારો પણ મત છેકે હાલના કાવ્ય કરેનારને તેમણે હઠાવ્યા છે. એજ પ્રમાણે નવલ-ખત્રીશીની કાવ્યપણ એ વિષે લખાએલા વિષયમાં સર્વોત્કૃષ્ટ છે. બાષા જીરુસામિર-હૃદય લાગણીને રોશન કરનારી છે. આ ગ્રંથમાં મેં તેવીજ પદ્ધતિ પસંદ કરી છે. કવિતામાં આવેશથીજ રસની સંપૂર્ણતા થાયછે. કરૂણા રસનો આવેશ રૂદન કરાવેછે, વીર રસનો આવેશ ધાય-લને પણ ઉભો કરેછે. આવેશ વિના ફિક્કાશ લાગેછે.

કેટલીક વાતો એવી હોયછે કે તે બધા વાંચે તો હાની થાય, પણ તે ખાસ ઘેઘ માટેજ જોડેલી હોયછે. જેમ બાળલગ્ન ખત્રીશીમાં સાસરે જનારાની અકળામણ, કળેડાંની ફજેતી વગેરે એવી વાતો છે કે તેવી સ્ત્રી જો તે વાત વાંચે તો વધારે નફ્ટ થાય. “હા હું વેરાગણ હા હું વેરાગણ, ઈશિક અલેક જગાવરે” વગેરે વાક્યો તેવી સ્ત્રીને સુધારનારાં નથી. પરંતુ તે જોડવાનો હેતુ તેવી સ્ત્રીના માતા પિતા સાસુ સસરાને શીક્ષા અર્થે છે. તે સ્ત્રી અર્થે નથી. તેને માટે બીજાં છે. “જેવો મળ્યો તેવો ભાગવવો, મા બાપે આપ્યો તે શીર ઉપર, સજોડાંવાળીને પણ ધણાં દુઃખ હોયછે, સંતોષ રાખવો.” વિગેરે વાક્યોથી સમાધાન કરી તેવીનું મન શાંત કરવું જોઈએ. કેમકે નાત રીતિ પ્રમાણે બીજી ઉપાય નથી. ઉપરનાં જેવાં ગીતોથી તેવી તરૂણીને અધીક સંતાપ થાય, કે વાંચવાથી વધારે ક્લેશી થાય, માટે એવાં ગીતો નજ જોડવાં એવું કોણ કહેનાર

છે? તેમ શૃંગાર રસ સર્વ -હૃદયમાં કુદરતી છે. તેને અ-
ટકાવનાર કોણ છે? મોટા મોટા સંસ્કૃત કવિઓએ પણ
તેમાં ઝોકાં ખાધાં છે. કાળીદાસ, ભવભૂતી તો શું, પણ
બાસ અને વાલ્મિકે ક્યાં બાકી મૂકીએ? ગુજરાત તથા
કાઠિઆવાડ દેશની વાર્તાના લખનારે તે સંબંધી જે અ-
ભીપ્રાય આપ્યા છે તે વજનદાર છે. નિશાળમાં બહુનારા
એકલી નીતિ અને સામાન્ય શુષ્ક જ્ઞાન ધરાવનારા રસમાં
નિર્માલ્ય છે. શૃંગારના અમૃતરસ કુંડાના પાનથી તેઓને
પુષ્ત ઉમરે પણ દુર્ભાગ્ય રાખવા કહેવું એ હક ઓળવવા
જેવું છે. સંસારમાં મનુષ્યજાતને જે સુખ છે તેમાં તેપણ
એક સુખ છે. તેમાં અનલસુ રહી, પ્રેમ સુખ નહિ ભા-
ગવી ક્રિષ્ના વિહારથી હુંદગી ગુજારવી તે પશુ બુદ્ધ્ય છે.
ખરા પ્રેમરસની લેહેજત અને ખુબી તેવાના જાણવામાંજ
નથી. કંઈલા, વીર વગેરે રસો ખુબ વર્ણવવા પણ શૃંગાર
નહિ એમ કોઈ કવીરાજ કહે છે. પરંતુ શૃંગાર રસરાજ
છે. ધણી કરતાં સેવકોને હંચો પદ્મિ આપવી એ અધ-
રીત છે. સર્વે રસો કુદરતી છે તેથી વિવેચકો તેની હદ
રાખી શકતા નથી. દરેક દેશમાં, દરેક ભાષામાં એમ થયું
નથી અને થશે નહીં. પરંતુ મારો વિચાર એવા છે કે
જેમ કેટલીક વાતો બાળકો અમુક વર્ષે પહેાંચે ત્યારેજ તેને
જાણાવવી જોઈએ, તેમ પુસ્તકો પણ તેમની વય ઉપર
આધાર રાખી હાથમાં મૂકવાં જોઈએ. દુનિઆમાં એવી
થોડીજ વસ્તુ છે કે જેમાં બધી રીતે લાભ હોય. અને એવી
થોડી પણ જેવી જોઈએ તેવી અસર કરે નહિ વહુવરની
વાનાથી વિદ્યાર્થી બાળકોને દૂર રાખવાં, તેથી તે નહારી
કરતી નથી. તેમ નાનાં બાળકોને કેવી સોખત, કેવાં પુ-

સ્તક રાખવા દેવાં એ વાત સમજીને અમલમાં આણ-
વો તે માખાપનું કર્તવ્ય છે.

આ પુરતકમાં નીંદાએલો શૃંગાર તે નીતિ વિરુદ્ધ શૃંગાર
છે. પરંતુ અને પરનારી વિષેનો શૃંગાર પાપીષ્ઠ છે,
બીભીચાર છે. કૃષ્ણ સંબંધી ઘણાં ગીતો એવાંજ છે. ગો-
પીએ સ્વક્રિયા નહીં પણ પરક્રિયા હતી, માટે તેની છાપ
હંધી પડી બલારને ભ્રષ્ટ કરે. કોઈ મનુષ્ય પોતાની માલિકીનો
પદાર્થ જડસા પેટે એમનો એમ બદલ કરે, અને કોઈ તેને
કેળવી વધારે સ્વાદીષ્ટ કરી વિવેકથી ખાય તેમાં કોઈ ખોટું
નથી. કિંમદુના? પ્રથમેક્તથી ઉત્તમ છે. નીતિવાન નાયક
નાયકાનો પ્રેમ, વિયોગ વગેરે શૃંગાર વાંચનાર સ્ત્રી પુરુષની
પ્રીતી દદ કરેછે. શૃંગાર નહીં પણ બીભત્સરસ નીંદા છે.
બહુ પ્રીતીનું શૃંગારરૂપે વર્ણન તે કોઈ બીભત્સ નથી.
અઘટીત શબ્દોને વાપરી શૃંગારનો બીભત્સ બનાવવો એ
ઉત્તમ દંપતિનું લક્ષણ નથી.

કેવળ ગમ્મત માટેજ ગાથાઓ ગોડવી અને મૂર્ખ
રાજાઓનાં વખાણ કરવાં એ કેટલાક કવિયોનો ધંધો હતો.
પણ તેથી દેશને લાભ નથી. મહાભારતકાવ્ય વીર રસથી
ભરપૂર છે, તે સાથે કર્ણારસની પણ હદ વાળી દીધી છે.
તે કાળે દેશની આખાદી હતી. એ આખાદીકાળ વિક્રમા-
દિના સમયમાં પણ હતો. શૃંગાર રસનું તે કાળે પ્રાધાન્ય
હતું. કાળીદાસાદિએ શૃંગારને બહુ દીપાવ્યો છે. પણ
પાછળથી દેશની પડતી થઈ છે. પતીતકાળમાં વીર અને
કર્ણા રસની જરૂર છે. શામળ અને પ્રેમાનંદની કાવ્ય
બહુ ભાગે મીઠાશ તથા ગમ્મત ઉપજાવે છે, તેમાં ની-
તિમૂલક વિષય છે તે સામાન્ય છે; અખાની કવિતા

ચાનક આપનારી છે, પરંતુ તે કાળે લોકોનો બચ હોય, કિંવા વેહેમોના યથાર્થિત ખંડનનું ચાન ન હોય; ગમે તેમ હોય પણ વેહેમોને ઉત્તેજન મળ્યું છે. ધુકન, મૂહૂત, ભૂત, પ્રેત નડ્યાં છે. ચિતારે આપવો હોય તો પ્રસ્તાવના તરીકે ક્યાંઈ સચના નોંધાવે. બીભત્સ ગીતો બનાવવામાં દયારામ મૂખ્ય છે, અને બીજા પરચુરણીઆ ઘણા છે. સ્ત્રીઓ તેમાં વિશેષે વૈષ્ણવપંથી એવાં ગીતો ગાય છે તે હાનીકારક છે. પરકીઆનો એમાં બાવ છે. ‘ગીતાવળી’ નામનું એક સુધરેલું પુસ્તક મારે બનાવવું છે. એમાં એવાં નવાં ગીતો દાખલ કરવાં છે કે જેમાં હર્ષ, ઈશ્વર-પ્રીતિ, નીતિ વગેરે ઉત્તમભાવ આવે. વિવાહ અધરણી વગેરે ખુશ પ્રસંગે જે જે જૂનાં ગીતો ગવાય છે, તે બધાંને એકવાર તો સંગ્રહ થવો જોઈએ. તે ગાવાનો શું બાવ છે, તેમાં ઉંડો શોધેતુ છે, તે સર્વનું તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિથી અવલોકન કરી તેજ હેતુ ઉપર તેજ રાગમાં શાંતરસ પ્રાધાન્યે નોંડાય તો ધારણા સફળ થાય. પરંતુ તેમાં વધારે શોધ અને સહાયતાની જરૂર છે. ઈશ્વરકૃપાએ તે થશે તો ગ્રંથ બહાર પડશે. સુધરેલા દાનાવોને પસંદ આવે, સુધરેલી સુંદરીઓને રસિક અને મલાયજ્ઞ પડતાં લાગે, એવાં ગીતો આવતા જમાનામાં વધારે ઉપયોગી થઈ પડશે.

મારી સરલ કવિતામાં કાઠિઆવાડી શબ્દો કેટલેક ઠેકાણે આવ્યા છે. પ્રાંતભેદના શબ્દો પણ હશે; તથાપિ એ પદ્ધતિ મને પસંદ છે. એક ભાષાએ એક ઉત્તમ પુસ્તકની તેવી ભાષા માટે ટીકા કીધી છે. એ ટીકાની ટીકા એછે કે સારો લખનાર પણ એવું લખે છે, અમુક શબ્દ — બીજા ભાગમાં નહિ બોલતો હોય એવી વખતે ખબર

પણ ન પડે. તે ટીકાકારે તેજ ટીકામાં 'ગીત્રી' શબ્દ વાપર્યો છે, તે પણ પ્રાંતભેદનો શબ્દ હશે. એનો અર્થ અમારા તરફ કોઈ જાણતું નથી. સંસ્કૃત શબ્દનો અર્થ જાણે પરંતુ ગ્રામ્ય શબ્દનો અર્થ પંડીત પણ ન સમજે એ ખોટું છે. સંબંધ ઉપરથી અર્થ જાણી શકાય. તો પણ તે સૂચકની સૂચના મુજબ મેં તેવા શબ્દોની ટીપ આપી છે.

આ પુસ્તકમાં લખેલી બીના કાઠિઆવાડ સાથે—
તેમાં પણ ગોહીલવાડ સાથે વિશેષ સંબંધ રાખે છે. હિંદુઓ—તેમાં વાણીઆ, તેમાં પણ દશાશ્રીમાળી વાણીઆની રાહ રસમ સાથે નિકટ સંબંધ ધરાવે છે. તેમની નાતોમાં જોએલા કુધારા ઉપર હુમલા છે.

શૌર્ય ચડાવનાર આખકામાં ડાહી સરકાર સાથે બીડવું એવો બાવાર્થ નથી. કુધારા સામે બીડવું જોઈએ. તે સંબંધી શૌર્યને સંભારતાં રજપૂતો યાદ આપ્યા. તેમની હિંમત, દૃઢતા યાદ આવી. હિંમત તથા દૃઢતાનું હાલ ઘણું કામ છે. તે નથી માટે નોંધા છે. રક્ષણ માટે સરકારને જે વૃથા ચીંતા રાખવી પડે છે, તેમાં ઘટાડો થાય. કોઈ બળવાન શત્રુને અટકાવી શકાય. હિંદનો વિસ્તાર થોડો નથી તે છતાં જો રશિઆ આવે તો કેટલા સામા ટકી શકે એ વિચારવું એક કારક છે. માટે કસરતો કેળવણી વગેરેથી મજબૂત થવું જોઈએ. લડવા પ્રસંગ નથી તો તે કરતાં પણ વધારે જોખમના પ્રસંગો રૂપી રણમાં ઉભા રહેવાનું હાલ છે. પ્રજામાંથી ધણી જાતના કુધારા કાઢવા અભ્યાસ કરી જિલાયત જવું, પાર્લમેન્ટમાં રીતભાતથી વાકેફ થઈ જાતે દેશનાં કુખો કહેવાં, અને તે માટે મંડ્યા રહેવું એ રૂપી રણ સંગ્રામ શું થોડો વિકટ છે ? એ

સંગ્રામમાં શ્રીમંતો તથા રાજપુત્રો ઉતરી પડે તો આ દેશ-
ની દશા ઉઘડે.

કેટલાક બગાડેલા શબ્દો જેમકે આંવિયા, મારગ વગેરે
સુધારીને ટીપમાં લખવાનો ધારો મેં રાખ્યો નથી તેમજ
જોડણીનો નિયમ પણ જાળવ્યો નથી. કવિતામાં હ્રસ્વ
દીર્ઘનો જેવો ઉચ્ચાર થાય તેવા તે લખ્યાછે. વળી સંબો-
ધન એક વચન જોઈએ ત્યાં બહુ વચન અને બહુ વચ-
નને ઠેકાણે એક વચનમાં આણવા છૂટ લીધીછે. તે
પરીક્ષકો સુધારીને વાંચશે, એમ આશાછે.

આ પુસ્તકમાં મોટી છ બાબતો સમાવીછે. મરણ સંબં-
ધી, લગ્ન સંબંધી, સુધારા સંબંધી, સામાન્ય વહેમ સંબંધી,
દાન સંબંધી અને કેળવણી સંબંધી. માહેશ્વર વિરહના
હૃદય વખતે મૂર્ખ મનુષ્યો લગ્યાં કે “આરંભમાંજ અપથ-
કનીયું” કાઢ્યું. તેવાઓને બાલવું કાવે એવી આમાં પણ
ગોઠવણ થઈછે. લગ્ન અને મરણ એ જે સંબંધી વિશેષ
વહેમ છે. એ જે મોટા સુધારામાંથી એકને પેહેલો ગોઠવે
જોઈએજ. આરંભમાંજ લગ્ન સંબંધી લખાણ હોય તો
બીજી દિલ દુઃખ દાયક આરોપ આવત એવું સમજી
જાણી બુઝીનેજ મરણ વિષય પેહેલો મૂક્યો છે. સુસ્ત પુર-
પોના મનથી ગમતે આરંભ આનંદ રૂપજ છે. વળી
કરૂણા રસથી જેટલાં દિલ પીગળે, સ્મશાનમાં જેટલું જ્ઞાન
થાય તેટલું વિવાહકાળે થાય નહીં. તેથી આવો આરંભ
વધારે અસર કારક છે.

મરણ સંબંધી*

દોહરો.

બ્રાહ્મણ ભંગો રાવળા, ચોથા કહિએ કાગ;
કહે કબિર એ ચારકો, મુરદાં ઊપર લાગ.

હીંદુઓમાં મહુ પ્રસંગે ઘણા કુધારાછે. તેમાંથી મૂખ્ય આટલા છે:—

અવસાનકાળે વેહેમી ક્રિયા ખાતર ભાંયપર નાખવું, ઠાંઠડીમાં જકડીને બાંધવું, દોડાદોડ કરતાં પ્રેત વહન કરવું, ઠંડે પાણીએ નાહી બીનાં વસ્ત્રે રહેવું, લોકોને બતાવવા જંગલી રીતે ખોટું ખોટું રોવું, મરતી વખતે હિતાવળે શેર બકોર કરવો, આરોગ્યતાના અસ્તાનથી નાનીવયમાં મરવું, સ્ત્રીઓએ છાજિયાં લઈ કુટણું ચલાવવું, મુઝા પછી દાડામાં મિષ્ટાન્ન ઉડાવવું અને મરણ પછી વર્ષ પર્યંત નિત્ય મોટું વાળવું. આવી બાબતોની વિરુદ્ધ આ ગ્રંથનો ઉદ્દેશ છે.

માંદાં મનુષ્યને પોતાની પાસે જાત્રી બોલાબોલ ગમતી નથી, તો આ અવસાનકાળે કેમ ગમે? મરનારના ઓરડામાં આખું કુટુંબ ભેળું થાયછે. આથી તો ઉલટી અકળામણ થાયછે. વળી તેને ઉપાડી બીની લીંપેલી ભાંય ઉપર ઝીંકેછે, એટલે બિચારાનો દમ રમી જાયછે. જે દુર્ભાગી ઘડીમારે ખાટલે સૂતાં સૂતાં કહેતો હતો કે મારા હાડ કળેછે, પાંસળાં ફુએછે, માટે અહીં આશીકું મૂકો, અહીં ગાલમથુરીયું મૂકો! પણ અફસોસ! આ વખતે એ અવાચકને કેટલી વેદના હશે? જીભ હોત તો કેટલો આશીર્વાદ આપત? મુઘરેલા દેશમાં આવી જંગલી રીત હોતી નથી. જ્યારથી માંદા માણસે ખાટલો ઢાખો ત્યારથી તેનો ઓરડો ઘણો સ્વચ્છ અને ધ્વજાયદો રાખેછે. જોવા આવનારને અગત્યના કામ સિવાય ત્યાં જવા દેતા નથી. ખસવા ઉઠવાનો ઓરડો જૂદો રાખેછે ત્યાં સર્વ માણસો

આવે જાય છે. દરેદીના ખખર પૂછી ઘરનાંને દિલાસો દે છે. આજરો પાસે ઘરનાં બે ત્રણ કુદરત અને અનુભવી માણસો તેની ગડબડાટ વિનાની શાંત માવજત લઈ શકે છે.

શુદ્ધિ હોય ત્યાં સુધી ક્રિયાનો ભયંકર સામાન તૈયાર કરવો નહીં. પ્રાણ અને દેહનો વિયોગ પલંગમાંજ શાંતીથી થવા દેવો જોઈએ, તે પલંગ ન ખપે તો બ્રાહ્મણને સભ્યા તરીકે દર્શાવે. મુઆ પછાડી ઢોલીઓ તળાઈ ગોરને આપે છે તે સેજ દીધી ગણાય છે. એ સેજ દેવી એ પણ એક વેદમંત્ર, તથાપિ મૂર્ખને કહેવાનું કે તું એમ ગણી વાળજે. રામકૃષ્ણ! રાધાકૃષ્ણ! એવા શબ્દોના બરાડા નહિ પાડતાં શુદ્ધિ હોય ત્યાં સુધી ઝીણે સાદે તેની પાસે ભગવદ્ ભજન કરવું, એ આપણું કર્તવ્ય છે. બાકી સદ્-ગતી કે અસદ્ગતી તો કર્માનુસારે થશે. અજ્ઞમીજ જેવા અધમ પાતકીને નારાયણ નામ, અને તે પણ પોતાના પુત્રને બહાને લેતાં તાર્યો એ અસત્ય છે. અશક્તિમાન બેવેત્સાધુ; તેમ મરતો વખતે પ્રભુ સાંભર્યા—અરે સાંભરે ક્યાંથી? પણ પરાણે સ્મૃતિ કરાવે છે તેથી પ્રભુ ઠગાવાનો નહીં. બાંધે મરો કે ખાટલે, રોગે રીબાઓ કે નહીં, શસ્ત્રે મરો કે જળે—પણ તેથી કર્મ છોડનાર નથી. પાપી અને બબીચારી દુષ્ટાત્મા બાંધ ઉપર મુઓ, મોઢે મૂકવા ગંગાજળ, તલ તથા તુલસી પામ્યો, તોપણ તે શું મોક્ષ પામશે? કરેલાં કુકર્મો એટલાંથીજ બળે? નેકી પિતાના આવા ન્યાયી રાજ્યમાં શું સોમણ તેણે અંધારું? ના, કદી નહીં.

વાંસની ડાંડી મજબૂત બાંધીને પ્રેતને દોડતાં લઈ જવું એ પણ ઘણું ખરાબ છે. કપોળ, કંડોળીઆ વગેરે કેટ-

લીક નાતોમાં એકવળાએ કાઢવાનો ચાલ છે તેતો ઉપલા કરતાંએ નઠારો છે. પ્રેતને સારી રીતે સુવારી, સારી રીતે વસ્ત્ર ઢાંકી ધીમે ધીમે ચાલવું નોંધએ. વેદના આ અલાયન સૂત્રનો આધાર લઈ ધર્મવિવેચન ગ્રંથ લખનારે ગાડીમાં પ્રેત વહન કરવાની આર્યોની જૂની રીત કહે છે. એ રીત ઉત્તમ છે. ઉપરનું ઢાંકણ ઉતરી શકે, અંદર મૃતક વિના અડચણે સુવારી શકાય એવી નાની શિગ્રામ ગાડી વસ્ત્રીના પ્રમાણમાં નાત તરફથી રાખવી નોંધએ.

ગાડીમાં પ્રેતવહન કરતી વખતે, બધાં સગાંસંબંધીઓ ગંભીર એહેરે પ્રેત સાથે ધીમે ધીમે ચાલે, તો તેથી કાંઈ ઘોડી અસર થવાની નહિ. આવું વાંચીમૂર્ખ મનુષ્યો આશ્ચર્ય પામશે, પણ ગુણગ્રાહી તો લાભ તરફ નેશે. માતા-પિતાના શયનું વહન પુત્ર પીઠ ઉપરે કરવું નોંધએ એવો અજ્ઞાન મનુષ્યોમાં પેહેમ છે. તથાપિ તે મૂર્ખાઈ છે; છતાં તે નિયમ સચવાશે. ગાડીમુધી પીઠેજ પ્રેતવહન થશે.

ઉપાડનારા નાહીને ભીને વસ્ત્રે પ્રેતવહન કરે છે, એ હાનીકારક છે. રોગની ઉત્પત્તિ થાય છે. કવી દલપતરામ કહે છે કે એવો ચાલ ગુજરાતમાં નથી. નહાઇને અઓટીયાં પેહેરી પ્રેતવહન કરે છે. આ રીતિ ઉત્તમ છે. કાઠિયાવાડી પ્રજાએ તેવી રીત કરવી નોંધએ. ઘણી ટાઢના દિવસોમાં માથે ત્રણ ટીપાં મૂકી ચલાવાય તોપણ ઠીક છે. એ સંકોચનપણ પેહેમજ છે, તથાપિ જ્ઞાન શૂન્ય મનુષ્યો ઘણી વખતે તેવું કરે છે. સવાપાલી અનાજની માનતાને બદલે વખતે સવામૂઠીએ ચલાવી લે છે. માંદગીના સમયમાં અભડાએલાં માત્ર છાંટ લઇનેજ પવિત્ર યયાં માને છે ! આ પણ એક લીલા છે !

સ્મશાનમાં ગયા પછી શોકબોક સૂકાઈ જાય છે. જૂદી

જૂદી ટોળિયો એથી વાર્તાઓ ચલાવેછે. આ દેખાવ જોતાં વાર કોઈ પરદેશી એમજ ધારે કે આ બધા હવાખાવા કે ગમ્મત કરવા આત્યા છે! પરંતુ આ રીત અયોગ્ય છે. ગમે એવા વૃદ્ધનું મરણ હોય, પણ મરણ તે મરણ; કોઈ કાળે વિવાહ નહિ. મરણ પછી તુરત કે તદન શોક તળવવો એવો વિચાર મારો નથી. રમશાન સુધી હસતાં જવું કે તુરત શોકનો પોશાક ઉતારવો એ મૂર્ખાઈ છે. વૃદ્ધનો પણ વીશપચીશ દહાડાતો શોક રાખવોજ જોઈએ.

મરણ વખતે જેમ બીજી ઉતાવળ થાયછે તેમ રોવાનીપણ થાયછે. જરાતરા શ્વાસ હોય ત્યાંતો અધીરી અબળા રોકકળ કરી મૂકેછે. આ રીત મરનારને દુઃખદાયક છે, માટે સારી રીતે જીવજતાં કોઈએ પોક મૂકી નહિ રડવું જોઈએ. એવા લોકોને ત્યાં રાખવાજ નહીં.

મરણ વિષયમાં આરોગ્યતા સંબંધીપણ લખવું ઘટેછે કે મનુષ્યોની આવરદામાં બીજતા માનવી એ વેહેમ છે. વિધાત્રીના આંકડા—છટ્ટીના લેખ ટાળ્યા ટળતા નથી એ ખોટું છે. આયુષ્ય નિર્માણનો વેહેમ એકલા મૂર્ખ મનુષ્યમાંજ છે એમ નથી, સમજીપણ જૂલેછે. અકસ્માત, જેમકે વીજળી પડવી વગેરે મરણો સૈકડે દશપંદર થાય છે, બાકીનાં મરણો રોગથીજ થાય છે. નાની વયમાં રોગ થાયતો માઆપની કે પોતાની ચૂક છે. કુદરતી કાયદો તોડાય તોજ શિક્ષા થાય. અકસ્માત ન થાયતો શરીર જાળવનાર વધારે જીવી શકેછે. આ વિષે સંપૂર્ણ સમાધાન, હું આયુષ્ય નિર્માણ નામે નિબંધ રચનાર છું, તેમાં કરીશ.

જમવું જમાડવું હર્ષનું છે શોકનું નથી. સારા મિત્રાનો બતાવી મુઆ પાછળ નાતો જમાડવી તે એરીઆતપણ નથી. જૂના ગ્રંથોમાં નહિ જડી આવવાથી પૂર્વકાળે એ

ચાલ નહિ હોય એમ જણાય છે. દાડાનો ચાલ પાછલા વખતમાં દાખલ થઈ ધીમે ધીમે વૃદ્ધિ પામ્યો હોય એમ લાગે છે; તે હાલમાંતો એટલે સુધી કે શુભ પ્રસંગો ન સચવાય, પરંતુ દાડાનો ગરીબાને-રાંડીરાંડાને પણ ધરવેચાંન કરવાનું જોઈએ. ધિક્કાર ! ધિક્કાર છે આવી હિંદુ રૂઢી ઉપર ! અને સહસ્ત્રવાર ધિક્કાર છે દાડા ખાનાર ઉપર ! આ પુસ્તકમાં દાડાનો વિલાપ કરનારી સ્ત્રી અર્ધ સુધરેલ જીવી છે. લાજ શરમમાં કરી પાછળથી પસ્તાય છે. પાછળ પુત્ર હોય તો તેને કેળવવાની ચિંતા નહિ, પણ આમાં દ્રવ્ય ખરેચી ખરાબ થાય છે, નાતજાતમાં લાજ રાખવા નિર્ધનો નાણું વાપરી પાછળથી બીજા માગતા થઈ ઉલટી લાજ ગુમાવે છે. શ્રીમંતો ગમે તેવા લક્ષ્યાધીપતી હોય પણ મુઆ પાછળ મિષ્ટાંબો ઉડાવવાં તે યોગ્ય નથી. મૃતબોજન તદ્દન બંધ થવાં જોઈએ. દાડા નહિ કરનારને નાતની શિક્ષા નથી, માટે તે કરવાની બંધી નાત શીદ કરે, એવી તકરાર સિંહારમાં યજ્ઞ કરનાર એક મારા મીત્ર સામે નાતે આણી હતી. પણ તે મિથ્યા પેચ છે. પોતાના કુટુંબમાં દુરાચાર ચાલેતો તે વડીલોએ બંધ કરવો એ એમની ફરજ છે. લોકોની સ્થિતિ ગરીબ હોવાથી જમણ પણ ખાનારા માંદા પડે એવું ખરાબ થાય છે. નાના મરણમાં ગોળપાપડી કરવાનો ચાલ વાણિયામાં વિશેષ છે. નાગરો તથા બ્રાહ્મણોમાં લાડુ બને છે. બ્રાહ્મણોમાં તાસક ઝુટવાનું કે ઠામેથી ઉઠવાનું નથી. વાણિયામાં એ જાતનો ગજબ છે. શોકનું કે હર્ષનું પણ બહુ માણસોનું જમણ સાંજે નથી. વિલાપતમાં તેમજ છે. સગાં અને મિત્રમંડળનેજ નોતરે છે. જમનારને ખુશી કરવા જમાડવાનું છે, પણ સંખ્યા બહુ હોવાથી સારી

સંભાળ નહિ રહેતાં ઉલટાં નાખ્યું થઇને જાય છે. જમાડનારે ચોરાશી જમાડી બેત્રણ હજાર ખરચે, પણ બેસવાની જગો માટે કે સ્વચ્છતા માટે પચીશ ખર્ચવા પડે એ માથાનો ધા યાય. તડકામાં કે ભીનામાં માણસો એસે, વખતે ગાળોદે, ખિગાડ થાય પણ વેકર વગેરે નંખાવી કે વધારે જગો પસંદ કરી સગવડ કરવામાં પૈસો ખરચે નહીં.

દાડો બંધ કરવાની જ્ઞાનામાં સત્તા નથી, કે કોઈ કારણથી જ્યો સ્વાધીન નથી તેઓએ દાડો જમવાતો નજ જવું જોઈએ. ખરા વૈજ્ઞાનિકો દાડો ખાતા નથી, તે પ્રમાણે સુધારકોએ એટલું તો કરવું જોઈએ. જમવાનું બંધ થાયતો કોઈ દિવસ કરવાનું પણ બંધ થશે. ભાણા ઉપર બેસી માંવાળવાનો ચાલ આવકોમાં છે તે હાશ્યકારક છે.

કોઈ એવું ધારે છે કે દાડાનો વરો અટકાવી તે સંબંધી કર નાખી કોઈ સારું ફંડ સ્થાપવું. પણ આ વાત ભુલ ભરેલી છે. દાડા એમજ ગડચા છે. ખેરીઆતના ધારામાંથી આ વિકાર થયો છે. દાડા અળસાવવા એ શ્રીમંતોના નહિ પણ ગરીબોના લાભ ખાતર છે, તેઓને કરજ કરીને પણ નાત રીત કરવી પડે છે. હરકોઈ કર શોક ઉપર નહિ હોયો જોઈએ, કેમકે શોક ધારેલા વખતમાંજ આવતો નથી, તેથી ગભરાવું પડે. વિવાહ માટે તો અગાઉથીજ ત્રેવડ થાય છે, એટલે સંજવણ નથી. શોકમાં તંગી ન પડે એ ખરો સુધારો છે; એવાં ફંડોથી ગમે એવાં સારાં કર્મો થાય પણ તે બ્યાજખી નથી. હરકોઈ શોક પ્રસંગ માટેનો કર તે પેપારની ખોટ ઉપર સરકારનો કર તેના જેવું છે.

દાડાની ઉત્પત્તિ, વૃદ્ધિના કારણો, કેવીરીતે નાશ પામે, તથા કાણબંધુ વગેરેની વ્યવસ્થા વિષે, હું એ દાડાનિષે-

ધક નિબંધ લખનારેહું તેમાં સમાધાન કરીશ. આ પુસ્તકમાં બધા ખુલાસા કરી શકાય નહિ. પરિણામ માત્ર અતાવી શકાય.

દાડોબાડો ઉકલ્યા પછી એકાદ વર્ષસુધી સાંજસવાર સ્ત્રીઓમાં માં વાળવાનો ચાલ છે, એ હાનીકારક છે. સેજે શોક થાય એ જૂદી વાત છે, પણ ખાસ શોક કરવા પ્રસંગો નીમવા એ નુકશાન કરનાર છે. આવી જાતની ખટપટો હોંડુઓમાં ઘણી હોવાથી તેઓ જીવું માયું કરવા પામતા જ નથી. લગ્ન અને મરણ સંબંધી તેઓમાં એટલી પંચાત છે કે તેમાં છછમાસ વીંટાઈ રહે છે. ઉન્નતિ કરવાનો અતી અવકાશ તેઓને નથી, તેથી દરેક સુધારામાં હમેશાં પાછળ જ રહે છે. **લગ્ન સંબંધી.**

હોંડુઓમાં જે વિવાહ કે વેશવાળ હાલ ચાલ છે, તે હાની કારક છે. પ્રથમ લગ્નનો જ સુધારો થવો જોઈએ. આ સુધારો થાય તો જ તેમની સંસાર સ્થિતિનું સુખ અને ઉન્નતિ દ્વાર ઉઘડશે. ઘરની શાંતિ વિના બીજા સુધારા વૃથા છે. સંસાર સુખની સુધારણામાં લગ્ન વિષે સુધારો કરવો એ સર્વ સુખનું મધ્ય બીંદુ છે.

જે વખતે બાળકો કંઈ સમજતાં નથી, તે વખતે કે ગર્ભમાં હોય ત્યાંથી જ વેશવાળ ડોકી બેસારવાં એ અન્યાય છે. પોતાની પ્રાપ્ત કરેલી વસ્તુ — જેમાં પોતાને પરીશ્રમ પડ્યો હોય તે વસ્તુ સર્વને વહાલી લાગે એ એક કુદરતી નિયમ છે. આ સ્વાભાવીક નિયમ તોડનાર દુઃખ પામે એમાં આસ્થર્થ નથી.

પુરૂષો કરતાં સ્ત્રીઓ આયુષ્યની બાબતમાં પોણી છે. સ્ત્રીઓનું જીવન સોળ વર્ષ, પણ પુરૂષને વીશ વર્ષ જીવાની આવે છે. સ્ત્રીઓ ચાળીશ વર્ષ અને પુરૂષો સાઠે ધરડા

થાય એવો વૈદ્યનો નિયમ છે, એટલે સ્ત્રી કરતાં પુરુષને ઘડપણ મોટું આવેછે. જીવાન થવામાં ચાર પાંચ વર્ષનો ફેર કુદરતેજ રાખ્યોછે, એ મૃત્તિ નિયમ તોડી સરખે સરખી ઉમરનાં વેશવાળ હીંદુઓમાં થાયછે. સરખી ઉમરે પરણેછે. એક જીવાન અને બીજી બાળક—એવા સંબંધથી કેવાં સુખી થાય, તેઓના હવસો કેવી રીતે પાર પડે તે સુસને સમજવાનું છે. સોળ વર્ષની મુંદરી મદમાતી હોયછે, પણ સોળ વર્ષનો છોકરો બાળ્યાવસ્થામાં હોયછે. આથી ધણીઓને કલંક ચડી રહેતી થાયછે.

બાળકોનાં બચપણથી વેશવાળ કરી, તેના મનમાં એક જૂદોજ ભાવ ઉત્પન્ન કરેછે. વહુવરની વાતો કરવાથી નિર્દોષ દિલમાં વિકાર થઈ ખરાબી થાયછે. જીવાની વેહેલી આવેછે, અને શરીરના અવયવો જે પૂર્ણ રીતે ખીલવા જોઈએ તે નહિ ખીલતાં વૃક્તિ વેહેલું આવેછે. “એટા! તારે વાસ્તે વહુ કેવી લાવશું? એન! આ તારા સસરાનું ઘરેણું,” વગેરે વાક્યોથી જાડ લડાવવા ઉપર બઠ પડે! સાસુ કોણ? સસરો કોણ? વહુ કોણ? અને વર કોણ? એવી વાતોનો તેમનાં ચિત્તમાં બાસ પડી કામનું રૂધીર નસોમાં નાનપણથીજ વહેછે. બાળકોને આવી વાતોથી તદ્દન અજાણ્યાં રાખવાં જોઈએ. આ સંસાર શું છે, દંપતિ સુખ શું છે, એવા વિચારો તેના નિર્દોષ મનમાં ઉઠવાજ નહીં જોઈએ. વિદ્યાભ્યાસ અને નિર્દોષ રમત એજ એમનું કર્તવ્ય છે. વિવચની વાત જાણાય નહીં, ત્યારેજ ખરું બ્રહ્મચર્ય પળાય; અને આહા! એકજ વિષયથી રોકાએલું અંતઃકરણ વિદ્યાભ્યાસમાં કેટલું શક્તિવાન થાય? પરંતુ હાલ તો સાસરે જમવા જવું, હોળી દિવાળીએ ત્યાંથી જોડ સેવી, તે તરફના મેવા મીઠાઈ, માટલી વગેરેથી ખુશી

થવું, તેમનાં કરાવેલાં ઘરેણાં ગાંઠાં ધાત્રી મહાલવું, એ સાધારણ થઈ પડ્યું છે. દશ દશ વર્ષની છોકરીઓ અને છોકરાના મનમાં વહુવરના વિચાર ધોળાઈ રહ્યાં છે, ત્યાં અપશોચ! સાંઝે કૃળ થવાની કે પરાક્રમ વડે વિદ્યા હુબર વધવાની આશા ક્યાંથી?

પાંચ વર્ષે કન્યા નાની હોય તો એ વેશવાળ વયનું કળેહું કરનાર નથી. કન્યા તેરની કે ચૌદની થાય ત્યાં વર અ-
હાર કે ઓગણીશનો થાય એ લગ્ન સાંઝે છે. સરખી વયની સગાઈમાં કન્યા વાળાની ઉતાવળથી વર નાનો હોય તે છતાં લગ્ન કરવું પડે છે, માટે પાંચ વર્ષના ફેરની સ-
ગાઈ કરવી એ મધ્યમ લાભ છે. ઉત્તમ લાભ તો એ કે વેશવાળ જ અંધ કરવાં. યોગ્ય ઉમરે આવે ત્યારે તેમના અનુમતથી વેશવાળ વિવાહ સાથે જ થાય; એનું નામ ઈચ્છાવર વરવું કહેવાય છે. હાલ સુધરેલા દેશમાં એ જ રીત છે, અને આપણા પૂર્વજોમાં એ જ રીત હતી. પણ જ્યાં સુધી નાતમાં એ ધારો નથી, ત્યાં સુધી તેમ કરતાં સંકટ પડે. સારા ઘરની પુત્રીઓ અને પુત્રો બચપણથી વરી જાય, એટલે મોટી ઉમરે લાયક વર અને લાયક કન્યા મળવી મુશ્કેલ પડે. પુત્ર પુત્રી મોટાં થાય, અલ્પચર્યા પા-
ળી વિદ્યાભ્યાસ કરે, અને પછી ઈચ્છાવર વરે તો તો ભરત-
ખંડનાં ભાગ્યજ-ના? પણ અરે! એ દહાડો આજ ક્યાંથી? માટે હાલ એટલું કરવું ઉચિત છે કે પાંચ વર્ષનો ફેર રાખવો. રૂપ, ગુણ, શક્તિ, આરોગ્યતા વગેરેમાં સમાન જોઈ કળેહું ન કરવું એ સમજી માન્યાપનો ધર્મ છે.

તપાશ્યા વિના વેશવાળ કરવું, કે યોગ્ય ઉમર વિના પરણાવી દેવું એ અંત્યે દુઃખદાયક પરિણામ નીપજે છે. સાંઝે સાંઝે ખાવું પીવું, ઓઢવું પેહેરવું ને મહાલવું એટ-

લાંથી નાદાન બાળકો વિવાહકાળે કલોલ કરેછે. પણ મોટી ઉમરે સમજણના પ્રવાહમાં આવી પસ્તાયછે. વિવાહ કે વેશવાળ જેવું એકે ભયંકર સાટું નથી. વગર વિચારે અંધ માઆપ તે સાટું બચપણમાં કરો નાખી આખા જન્મારા સુધીનું સાલ ઉભું કરેછે. શુદ્ધ્યુદ્ધિની સમજણ ભરેલી કબુલત વિના લગ્ન કરાર યાવ તેઓને બાજબી બંધન નથી. વિના અપરાધે કેદમાં પડેલા કેદીમાંથી જેને છૂટ મળે તે છૂટી જાય એ સ્વાભાવિક છે. કોઈએ ખાડામાં નાખેલા મનુષ્યને નીકળવાની બારી જડે તો નીકળતા અટકાવવો, એ સર્વોત્તમ સુધારો નથી. ખાડામાં નજર પડે એમ કરવું તે શ્રેષ્ઠ સુધારો છે.

દેશની ચડતીમાં વિદ્યા અને કળાકૌશલ્ય વડે લક્ષ્મી મળેછે, અને પડતીમાં ચોર અને ડગારાને મળેછે. હાલમાં આ દેશની સુધરતી હાલતછે; તેમાં વિદ્યાવડે સારો જય મળવા આશાછે. જડજ થવાની પણ સરકારની છૂટ છે. પરંતુ બાળલગ્નથી—ધરમાં રાણીજી પધાર્યા! તેથી ભણવાનું બંધ પડેછે. કામ ચલાઉ વિદ્યાથી ગુજરાતમાં ગુંથાતાં હલકી નોકરી કે ધંધો કરવા પડેછે, અને આખો જન્મારો ઘણું કરીને ગરીબ અવસ્થામાં ગુજરેછે.

બાળલગ્નથી શરીર પણ બગડેછે. શક્તિ વિના સંબંધ રાખવાથી નિર્બળતા ગડી કળતર આદિ વ્યાધીઓ ઉત્પન્ન થાયછે. ઘણા જીવનનો પુષ્ટ થવા વૈદને ઘેર ધકા ખાયછે; માલમ પાક વગેરેનું સેવન કરેછે. અકસોસ! જોબનકાળે રોગ કેવો? કળતર કેવું? પણ એ બધું પાપ નાનપણે નીચોબાનું છે. બાળલગ્નમાં સ્ત્રીઓ કરતાં પુરુષોને વધારે ધસારો અને ક્ષીણતા છે. એક રનેહીએ કહ્યું કે હાલમાં સ્ત્રીઓનું બળ વધ્યુંછે, પણ તે જૂઠુંછે. પુરો

સંતોષ નહિ થવાથી અંગ સુરખી પૂર્ણરીતે ખીલે નહિ એ ચોકસ છે. માટે અર્વાચીન અબળાવર્ગ પ્રાચીન કરતાં નિર્બળ હોય એ દખીતુંજ છે. પરંતુ પ્રમાણમાં પુરૂષો કરતાં વધારે ભેર મંદ છે. સ્ત્રીઓને સદૈવ મોટા પતીની, અને પુરૂષોને સદૈવ નાની સ્ત્રીની અપેક્ષા રહે છે. આથી સીધ થાય છે કે નર બેચાર પાંચ વર્ષે મોટો અને સ્ત્રી નાની બોધએ એ કુદરતી નિયમ છે. એ નિયમ ઉલ્લંઘી સરખું વય રાખવામાં આવે છે, તેથી થાય છે એમ કે કાચા કુમારની લાલી નાથ પામી તે નબળો પડે છે. સ્ત્રીતો ઘણુંકરીને વયમાંજ હોય છે, તેથી તેને થોડી હાની છે. આવાં લાખો લગ્નથી પુરૂષો નબળા થાય છે, અને સ્ત્રીઓ મદમાતી છોકલી રહે છે. નબળા પુરૂષોની પ્રજા બળહીન અને હિંમત વિનાની થાય છે. મનુષ્યોનાં આયુષ્ય અલ્પ થવાથી ધીમે ધીમે દેશની પડતી થાય છે. વખતે સેજ કારણસર પણ બાળલગ્ન થાય છે. વિવાહના અર્ચની હોળીને લીધે એકને પરણાવતાં બીજાને પણ ભેડે પરણાવી દે છે.

બાળપણમાં બુદ્ધિ કેળવાએલી, પ્રૌઢ તથા ક્ષમાશીલ હોતી નથી. એ નાદાન વયમાં પરણીત ભેડાનાં પેટ નાનાં હોવાથી સેજ કારણસર તકરાર થાય છે. ઘણાં સમજી અને ખોડ ખાંપણ રહીત દંપતિમાં પણ કુસંપ માલમ પડે છે તેનું કારણ આ છે. આવો અણબનાવ ઘણાં વર્ષો સુધી નહિ જતાં અતડાને અતડાં રહે છે એવું ઘણીવાર નજરે ભેળું છે. એક બીજાનો ધર્મ શો છે, અન્યોન્ય કેમ વર્તવું વિગેરે જ્ઞાન તે વયમાં તેઓને નથી, તેથી એમ થવામાં આશ્ચર્ય નથી. ઘણી છોડીઓને સાસરે જવું સોરવતું નથી. એનાં કારણો બધાં એવાં ને એવાં. પ્રીતિ વિના આવાગમન વૃથા છે. ભૂખવિના બોજનની મીઠાથ

નથી. આપણા પૂર્વજે વીશ બાવીશ વર્ષ સુધી બ્રહ્મચર્ય પળાવી વિદ્યા ભણાવી પછી લગ્ન કરતા તેથી તેઓ બ-
ળવાન રહેતા. મૂર્ખલોકો કહેછે કે તે તો સતયુગમાં ગયું.
કળીયુગમાં તો આઠ આઠ વર્ષનાં બાળકો સમજેછે, માટે
વહેલાં પરણાવવાં જોઈએ. પણ એ એમનોજ અપરાધ
છે. વેશવાળ વગેરેની વાતો અને કુસંગથી એમ થાયછે.
કેળવતાં આવડે તો કળીયુગને નાસી જવું પડે. વધારે વાંક
મૂર્ખ બ્રાહ્મણોનો છે. તેઓ તો બીજા કરતાં પણ નાની
ઉંમરે પરણાવેછે. જનોઈ આપી તે બડવાને ભાગળસુધી
લઈ જઈ પાછોલાવેછે. જાણેકે બાળારાજ કાશીએ જઈ
ભણી આવ્યા! ધિક્કાર છે તેઓને! બરાબર સાચવે તો
બમડે એ ખોટી વાત છે. ભણવું ગણવું, શરીર મજબૂત
કરવું, ચીંતાથી દૂર રહેવું વગેરે લાભ આપણાં બાળકના
ભાગ્યમાં નથીજ કે તેઓ આવા કુપાત્રને પેટ પડ્યાંછે !!
કેટલાંક મોટી વયનાં કુંવારા સમજી બાળકોને આ સ્થળે
શિખામણ છેકે ચાલતાં સુધી નાની ઉંમરમાં તેઓએ
પરણવું નહીં. વિષય વાસના વિસારી વીશ વર્ષ પર્યંત
બ્રહ્મચર્ય પાળવું. યાદ રાખવું કે ભવિષ્યની સ્થિતિ હંમેશા
કે નીચો થવાની આ જોગવાઈ છે. તેમાં ભૂલ થશે તો
પસ્તાવો થશે. કુમારે વયનાં કુર્કમો અહીં લખવા જગો
નથી, પણ કુંકામાં અસ્તાન બાળકો દયાને પાત્ર છે, તથાપિ
કુટ્ટાચરણને લીધે કેટલાક જવાબદાર છે.

“ કળીયુગે કળીયુગ છે ! ભાઈ, છોકરાંને મોટાં
કરાય નહિ.” આવા વહેમ રાખી હાથે કરીને આ શૂળ
ઉંચું કર્યુંછે. નીતિ જળવતાં નીતિને નસાડી છે. બાળલ-
ગ્નથી અભિચાર વધી સુનીતિ ભંગ થાયછે. પુરુષો નાના,
અને ઓરતો નાદાન અસ્તાન હોવાથી ધૈર્યનો લોપ થાય

છે. નિર્લજ્ય ઔરતોમાં અને નફ્ટ મર્દોમાં લાજ મલાયજો નથી. તેમનો વિનય, ધુમટાની ખોટી મર્યાદા, પ્રસિદ્ધતાથી કુસંપ અને ક્લેશ એ બધું એક શ્રીમંત ઘરને પણ જમીન દોરત કરનારું છે. કેટલાક સુધરેલા અને બહોલા પણ નીતિમાં શૂન્ય હોયછે. ઉપરથી પવિત્રપણાનો ઢોંગ કરે, તથાપિ ભિતરે બલિચારથી વીંધાએલાં હોયછે. વિદ્યા વધે તોય શું? વાચાળ હોય તોય શું? અને અધીકાર હોય તોય શું? પરંતુ અબલુ-પણ પત્રીત્ર આત્મા, તે વિદ્વાન રાક્ષસથી સોગણો સારો છે. ગમે તેવું દુઃખ હોય પણ અનીતિએ વર્તવાની કોઈને છૂટ નથી. યદ્યપિ એવી સ્ત્રીને તેના વડીલોએ બલિચાર વધે એવી યોજના કરી છે. તથાપી તેવી સ્ત્રી સંપૂર્ણ દોષથી મુક્ત નથી. ધીરજ રાખતાં જોખન જાય અને પછી સુખ મળે તોય શું? ધૈર્ય તો રાખવુંજ જોઈએ. ઈશ્વરેચ્છા કિંવા ભાગ્ય રામજી નીતિવાન રહેવું એ ઐશ્વર્ય છે. તે તરૂણી દયાને પાત્ર છે, તેનાં વડીલોં ધિકારને પાત્ર છે, પણ બલિચારે વર્તે તો તે પાપિણી દયાને પાત્ર નથી.

બાળકોનાં વર્ષો પણ વણીક વનિતાના રત્ન કાળના દિવસો પેઠે ગણાય છે. ગણતરીમાં એક ઓછું હોય તેટલી સંખ્યાના ઉમર કહી એટલે દશના અગીઆર કહી વેહેલાં પરણાવેછે. બાળલગ્નમાં જે ખીના તપાસવાની છે. વય અને સજોડ. વયમાં પાંચ વર્ષનો ફેર રાખી સજોડું કરવું. નાનાં વેશવાળમાં ગુણ ન જણાય પરંતુ સામાન્ય રીતે રૂપ પણ જોવું જોઈએ. પુત્ર કે પુત્રીને ગમે એવો સોખતી શોધવો એ ધરસુત્રનું સુકાન છે. સદૈવ તે વિષયમાં સમાન પણું સુખ આપેછે. પુત્રથી વહુનું વધારે સૌંદર્ય જોવું કે પુત્રીથી વરનું વધારે સ્વરૂપજોવું તે પીડા કારક છે. એ વહુ કે એ જમાઈ સુખદાયક નીપજે નહીં. પુરૂષોનું પ્રા-

બલ્ય હોવાથી તેનું સૌંદર્ય નથી જોવાતું એ જોતું છે. બધા પુરૂષોને તેમાં વિરૂપને પણ પરી એહરનારી જોઈએ, પણ તેથી તે સોખનળને કળેડું અને આણગમો થાય તે અંધ પુરૂષો વિચારતા નથી. ધનાઢ્યો અતી રૂપવતી રામા લાવે, પણ પોતે કુરૂપ હોય તો નફી સમજવું કે ઘરે સંસારનું પૂર્ણ સુખ મળે નહીં. એવા શ્રીમાન પુરૂષો સ્વહસ્તે બ્યભિચારને ઘરમાં બોલાવી લાવે છે. મોટામાં મોટો ઇશ્વરી નિયમ યાદ રાખવો કે સમાનતાથીજ સ્નેહ અને સુખ મળે. વિરૂપ કન્યકાના વડીલાએ સુંદર સાથી શોધી ખુશી ન થવું, કેમકે એથી બંને દુઃખી થશે. શક્તિ વિચારી ડગલું ભરવું એમાં ડહાપણ છે.

“જેમ આપણે બીજાને આપણી તરફ વર્તીવવા ચાહીએ તેમ આપણે વર્તવું જોઈએ. પુત્ર કે પુત્રી, વર કે વહુને જોઈ ખુશી થાય તે જોવા સાથે વહુ કે વર, પુત્ર કે પુત્રીને જોઈ ખુશી થશે કે નહિ તે પણ જોવાનું છે. બંને વાતમાં સમદષ્ટી રાખી જે પ્રવીણ પુરૂષ વરતે તે આ લોકમાં અત્યંત સુખી થાય. નહિતો કલંક, કુસંપ વગેરેથી અતી દુઃખી થાય એમાં સંશય નથી. બ્યભિચારના આરોપ આવે છે, અને ઘણે ભાગે એ વાત ખોટી નથી. ધાર્મિકસ્થાન વિના બ્યભિચાર અટકે નહિ. શું ઇશ્વર કે શું ધર્મ, તેની યોડાનેજ માહીતી છે. બ્યભિચારે ઇશ્વરના અપરાધી થવાય છે તે જાણ્યા કરતાં લોકલાજથી વિશેષ ડરે છે. વૈષ્ણવ વગેરે ધર્મના કોઈ સિદ્ધાંતજ એવા છે કે તે સંબંધી ભારે પાપ થાય છે એમ લાગતુંજ નથી.

જોડું ખંડન થવાથી પત્રીત્ર પુરૂષો કે સદાચરણી સુંદરીઓના સંખ્યા ઘટે છે. કુદરત સર્વ જગોએ જોડું સ્થાપે છે. પશુપક્ષી વગેરે નીચ પ્રાણીઓમાં પણ એ નિયમ

સાધારણ છે. પોતાની જોડું સામાને દેખે કે તુરત હૈયું હર્ષ પામે એ દૃષ્ટીગોચર છે.

ઉમર વિષે મારો અભીપ્રાય કન્યાના ૧૪થી ૧૬ વર્ષ, અને પુરુષના ૧૮થી ૨૦ વર્ષે લગ્ન કરાવવાનો છે. બાળ લગ્ન નિષેધક સભાનો ધારો કન્યાને અગીઆર વર્ષે પરણાવવાનો છે, પણ એથી લાભ નથી. કાઠિઆવાડમાં બાર તેર વર્ષની કન્યાના લગ્નતો સહજ થાય છે, બલકે ગોંડળ તરફતો અઢાર વર્ષની કન્યાઓ કુંવારી હોય છે. જોખન પ્રાપ્તિ અગાઉ નાની કન્યાઓ પરણાવવાથી કદાચ હીણવરનું કળ્લેડું નાશ પામે, તથાપિ તેથી દેશનું દરીદ્ર ટળે નહિ. અગીઆરે પરણેતો તેરે કે ચૌદે છોકરાં જાણે. આટલી નાની વયે જાણેલાં બાળકો નિર્બળ, રોગી તથા નિસ્તેજ નીવડે એ દેખીતું છે. સોળવર્ષે પરણે તો યોગ્ય ઉમરે બાળક પ્રસવે એવા મત આપી શકાય. કળ્લેડ અંતે શરીર ક્ષીણતા એ એ બાળ લગ્નના પરીણામ છે. તેમાં પણ પાછલી ખરાબી વિશેષ છે. જીવાનીમાં લગ્ન થાય તોજ એ ખરાબી અટકે. પરંતુ એક એવી કુરીયાદ છે કે રતુઆય પછી કન્યાને પરણાવવીજ જોઈએ. અગીયારે કે બારે તે પ્રાપ્ત થાયતો પછી વિલંબ કરાય નહિ. આ વિશે મારો મત એવો છે કે જો આવો અર્થ લેવાય તો પછી ધારેલા અર્થ સરથ નહીં. નિર્મળતા, નરસહવાસ અને કામ વાંત્તાથી રતુ વેહેલો આવે છે. નિર્મળતા મૂખ્ય છે, કેમકે એડુત વગેરે જંગલી જાતમાં સોળ કે સત્તરે આવે છે. દિવસે દિવસે નિર્મળતા વધવાથી વેહેલો વેહેલો રતુ પ્રાપ્ત થયે, અને તેજ વખતે પરણાવવાનો નિયમ રહે તો હાની વધતી જાય. બ્યાંસુધી જીવાન સ્ત્રી ગર્ભ ધારણ નહીં કરે ત્યાંસુધી રતુ વેહેલો આણનારી નિર્મળતા

નાથ પામશે નહિ. જેમ ઉત્તરોત્તર વિર્ધ નિર્બળ થતું ગયું તેમ પામું તેને બળીજ કરવા આગળ વર્ષ ધકેલવાં જોઈએ. અયોગ્ય ઉમરેં રૂતુ પ્રાપ્ત થાયતો એવર્ષ વિલંબ કરવો જોઈએ.

સ્ત્રીને જોય પ્રાપ્ત ન થાય, અને પુરૂષને થાય એવું લગ્નપણુ યોગ્ય લગ્ન નથી. બીજક બળીજ હોય પણ તે સાથે તેને રાખનારી ભૂમી પણ બળીજ હોયતોજ ઉત્તમ શ્રેયન થાય. જોબન વિના લગ્ન થવાથી તેવી સ્ત્રીઓ પીળી, ફીફી, અને વખતે વંચા પણ થાયછે. જોબન નહિ બીજલતાં વૃક્ષત્વ વેહેલું આવેછે. ત્રીશ કે ચાળીશ વર્ષનો પુરૂષ અને સામે બારવર્ષ, એવું દાંપત્ય દુઃખનાયક છે. નરની બાધ્યાવસ્થા વીશસુધી પહોંચેછે તો સ્ત્રીની પંદર સોળસુધી પહોંચેછે. માટે બાળપણું પુરૂષને તેમજ સ્ત્રીને પણ હાનીકારક છે. કસુવાવડ, સુવારોગ કે વખતે મૃત્યુ એવા લગ્નથી થાયછે.

કન્યાઓ સાતમે વર્ષે બાળકો જણે, અને આયુષ્યની હદ વીશ વર્ષસુધી આવી રહે એ બહુ અલંકારી નથી; આવો ગડગડ ઘાટ ઘણી મુદત ચાલે તો તેવો વખત પણ આવે. હાલની નવી પ્રજા ચાળીશ કે પચાશ વર્ષ કાઢેછે તે કરતાં વૃદ્ધો વધારે જીવેછે. ઘરડાઓ વધારે ટકાઉને જોરેમંદછે. ઉત્તરોત્તર બળ નાથ પામું તેમ તેવો અનુક્રમ રહે તો ઊપજી કલ્પના જોટી નથી.

બાળલગ્ન સંબંધી કવિતાઓ ફરીફરીને આવીછે, એ પુનરુક્તિછે. બાળલગ્ન સંબંધી હાય અક્ષોસનો પાર નથી. એના વિશે એચાર તોશું પણ હજારો કવિતા થાય તોપણ તે ઓછી છે. આ દેશનું સત્તાનાથ કાઠનાર એ દુર્ગુણછે. મરદોને, ઓરતોને જૂદે જૂદે પ્રસંગે ગાવાસાડ બીજબીજ રાગમાં એકની એક બીના સમાવી તેનો ક-

અરધાણ કાઢવો ઘટેછે. બાળલગ્નથી કળેડાં, કળેડાથી કુસંપ અને કુસંપથી ક્લેશ થાયછે, અને અરેઅરે હીંદુ ધરસંસારમાં સુખનો ક્યાંઈ છાંટો નથી. કુસંપથી લક્ષ્મીનોય પાર નથી! અને ઉન્નતિતો આડીવાટે રખડેછે!!

પુત્રની ખોટને લીધે કે બીજા કુંઈ કારણથી નાની કન્થાને વૃદ્ધ પરણી લાવેછે, એ પણ અનીતિ પ્રસારક પાપીષ્ઠ કામછે. મહાજનને તેવું અટકાવવું ઘટેછે. ઘણી મૂર્ખ સ્ત્રીઓ કહેછે કે ભર્યા ભાદરા ધરમાં ગોઠણસુધી રોટલા હોયતો શું દુઃખછે? પણ અકસોસ! એ દુઃખ કહેવાનું નથી. એવી કન્યા હત્યારીઓ સ્વાર્થ પટ આઘો કરી જીએ તો જાણાઈ આવે. ગામડિયો ને ગરીબ પણ બાળોવરે સારો; લખેશરીને વિદ્વાન પણ વૃદ્ધવરે નહારો તે નહારો છેજ. અસાન અનીતિવાન સ્ત્રીને એ દુઃખ બહુ નથી લાગતું. શ્રીમંતને ખેર વખતે એ દુઃખ દાસવર્ગથી દૂર થાયછે. પુરૂષ વૃદ્ધ તેથી પોતાનું ચલણ સારું હોવાથી મન વાળે છેકે બાળોવર આટલો દબાણમાં રહે નહીં. શુદ્ધ પ્રેમ અને જોખનનું નિર્દોષ સુખ આ પામર પ્રમદા ક્યાંથી જાણે? પણ નીતિવાન નારીને રીબાવું પડેછે. એક શેઠે એવા વાંધો લીધો જે વિધવા વિવાહ વિના આ સુધારો થાય નહિ. પુત્ર વિનાનો ચાળીશ કે પચાસ સાઠવર્ષે રાંડે તો શું હાથે રોટલા ટીપે?" હાજતો હાથે ટીપે, કે બીજા પાસે કરાવે. પચાસ વર્ષની પુત્ર વિનાની સ્ત્રી રાંડે તે શું કરેછે? તેને કોણ કમાઈ આપેછે? માટે જેમ એ ગુજરાન પીડા વેઠે, તેમ આવો પુરૂષ રે-શોઈ પીડા વેઠે. દ્રવ્યની હરામી લાલચથી આવા લગ્ન થાયછે. કન્થાને વેચનાર ઘોર નર્કમાં પડેછે એવું શાસ્ત્ર વચન છે. માટે કન્યા વેચવાનો ધારો બંધ પાડી અર્ચનો

કે પલાંનો અમુક આંકડો ઠરાવવો એમાં નાતની શોભા છે. દશ વીશ ગામની નાતે મળીને સંખ્યા એક રાખવી જેથી ઠંટા થાય નહીં. જગન રહીના ધારા મુકરર કીધાથી કુસંપનો અટકાવ થઈ સગાં સંબંધીમાં રહે વધશે.

અલવા કલવાના તથા તોરણ છબવાના ધારાથી પરીણામો નઠારાં નીપજેછે તેથી તે નીંદાછે. કોઈ શાધકને તેનો સારો હેતુ જડે તો તેની મને મૂચના કરવી. આંધળું દેશાભિમાન રાખનારને ખોટું લાગે જે “બધા જૂના ધારાને નીંદાછે” તો તેમ નથી. ધણા સારા ધારા પણ છે. પરંતુ આ ગ્રંથનો હેતુ તે ગણાવવાનો નથી. નીંદેલા ધારામાં કોઈ સારા છે એવી સીદ્ધતા મળશે તો બીજી આવૃત્તીમાં સુધારો કરીશ.

સર્વ વણીકો સાચે ખાયછે, તારે કન્યાઅવહારમાં શી અડચણ છે? શાસ્ત્રમાં ચારજ નાત છે. તે પ્રમાણે વીપ્રો અને વણીકો પોતે પોતાની અકેકી નાત રાખે તોમ ધણા લાભ થાય. ટૂંકી નાતોમાં કન્યાએને યોગ્ય વર, અને વરને યોગ્ય કન્યા મળી શકતી નથી. સગપણ માંહીને માંહી હોવાથી મુંઝાયછે. મોટી નાત થવાથી સૌને મનમાનતું મળી શકે. આ બંધીનું કુંઈ કારણ નથી, તેમ તે હઠીલાઓ સમજાવી શકે એમ નથી—છતાં કુસંપી માણસો માનનાર નહીં.

જગન પ્રસંગે ફટાણાં ગાવાં એ ગુણવંતી ગોરીએને શાબે નહિ. પરંતુ મૂર્ખ મનુષ્યની હાંસ મૂર્ખ હોયછે. મૂર્ખ સ્ત્રીએને ભુંડું બાલવાની જિજ્ઞાસા હોવી જોઈએ; એવું બાલવું એમને નઠારું લાગતું હોય તો શુભ પ્રસંગે એવું ગાતાં ચરસ વધે નહીં. સ્ત્રીએને સદાય ગાંધી રાખવાથી તેમના ઓડકારની ખબર પડતી નથી; પરંતુ તેમના

જાગરણ વખતે મળેલી છૂટનો તે કેવો ઉપયોગ કરેછે, તે જોઈ ઉપલી તુલના અંધાઈ છે. મરદના વેશ પેહેરી, અન્યોન્ન્ય ખીભત્સ ભાષણ કરી, અર્થઅર્થ આવી ખૂબ કૂદી કોડ પુરા કરેછે. આ ઉપરથી એવું કહીએ તો ખોટું નથી કે જ્ઞેમ મૂર્ખ પુરૂષો હોળીમાં ભુંડું ખેલી, કિંવા અંગ વસ્ત્રાદિ બગાડી આનંદ પામેછે તેમ મૂર્ખ સ્ત્રીઓ ભુંડું બણવા છૂટનો સમય શોધેછે. આથી અતૃપ્તપણાનું કે દુરાચારનું અપમાન અબજાને પહેાંચે એ અરૂંછે, તથાપિ એ ધારવું કદાચ અરૂં પણ હોય.

માતા થવા પેહેલાં માતા ધર્મનું બણતરે બણવું જોઈએ. બાળકો કેમ ઉછેરવાં કેમ કેળવવાં એ વિષે આપણા દેશીઓ તદ્દન અજાણ હોઈને બાળકોને બગાડે છે. એ સંબંધી અહીં ઉભરા કાટું તો ઘણું વધી પડેછે. હીંદુનું મંસાર સુખ એવુંછે કે ઘડીબર ઘરમાં ટકવું તે ઘણીને મન જરે જવુંછે. સાત આઠ ભુંદરાં ભુંદરીની પાછળ ભમતાં હોય, તેની ધડાપીટથી ઘરે ગાજતું હોય, મારફાડ, રોષો પીઠ્ઠો વગેરે શબ્દોથી કેળવણી ચાલતી હોય ત્યાં સુધારવાનું શું કહેવું? મોટા લોકનાં પણ બાળકો એટલાં કનિઝાળાં, હઠીલાં અને મોઢે ચડાવેલાં હોયછે કે કંઈવાત નહિ. તે બાપડાં દુઃખી થાયછે, અને બીજાને કરેછે. આ બધાનું કારણ બાળલગ્ન છે. મા પોતે બાળક હોય તો શી રાતે બાળકો જાળવે? બાળકો વેંતીઆં, હાથ પગ દોરડી, પેટ મોટું અને સદાય માંદાં હોયછે. કેટલીકને મરેલાં અવતરે છે. અને કેટલીકનાં ગાફલપણે માર્યા જાયછે. સુતાં સુતાં ધવરાવતાં નીદ્રાવશ થવાથી અંપાછને મરી જવા વગેરેના દાખલા બનેછે. બાળાઓની બાળમતી નાથ પામે એવી યુવાવસ્થામાં લગ્ન થાય તો

ઘણી હાનીઓ દૂર થાય.

દાનવિધિ તથા સામાન્ય વેહેમ.

પ્રાણીઓ કે ભિક્ષુકો સંબંધી જે મેં લખ્યું છે, તે તેમના બહા ખાતર છે; વૃથા નિંદા નથી. તેઓ ભિક્ષાવૃત્તિ તથા ધંધે વળગે કે નોકરી કરે તો તેમની સ્થિતિ સુધરે. જેઓ વિનાશને અણહકતું ખાય છે તેઓ અપરાધી છે. વણીકો જેવી પ્રાણીઓની શ્રીમંત સ્થિતિ નથી તેનું કારણ ભિક્ષા છે. સંસારી મનુષ્યોમાં યદ્યપિ ધર્મગુરુ કે કર્મકાંડો ગુરુની આવશ્યકતા છે, તથાપિ તેની સંખ્યા ઘણી થોડા જોઈએ. રણનાર થોડા ને ખાનાર ઘણા એમ ન થવું જોઈએ. ગોરપટું બધા કરે વો દેશને હાની થાય, માટે બીજાઓએ બીજા માર્ગ પકડવો જોઈએ છે. વેશવાળા, વિવાહ, મણિ વગેરે ક્રિયામાં ઉપાધ્યાય કે આચાર્યની જરૂર છે. દરેક દેશમાં દરેક કોમમાં તે પ્રમાણે છે. આ સંસારમાં એક માણસ બધાં કામ કરી શકે નહિ, તેથી તેમને અન્યોન્ય સહાયતા જોઈએ. ગોર એક મીત્ર કે દાસ તુલ્ય છે, એ તેમની પડતી છે. વાસ્તવીક જોઈએની સત્તા ગુરુ કે મુરબ્બી તરીકે હોવી જોઈએ. પરંતુ નવી પ્રજાને પસંદ આવે એવાં સુધરેલાં કર્મો કરાવતાં શીખી તેઓએ નત્ર, નીતિવાન, સાની તથા વિદ્વાન થવું જોઈએ. યોગ્યતા વિના અનુષ્ઠાન કરાવવા આશા રાખવીએ અપરાધ છે. તેમના નિર્વાહ માટે કોઈ જાતનો કર કે ચપટી ચપટી માગી ખાવાનું નહિ રાખતાં સંસ્કૃત યોજના કરવી જોઈએ. શોક કરતાં હર્ષ પ્રસંગે કર હોયતો અયોગ્ય નથી.

ઘણા ભીક્ષુકો યથાથી તેઓ પણ દીન દશામાં રહે છે. કેટલાક ખજાણા પોતાના બાપદાદાનો એ ધંધો સમજી

વિરૂદ્ધ બોલનારને નાસ્તીક કહી જીના વેહેમી વૃદ્ધ ધનાઢ્યો પાસે તેમની નીંદા કરેછે. “પ્રાહ્મણું ભાંગવા ખેડો, ભુદેવોની નિંદા કરી” વગેરે વાક્યોથી વિપ્રો આબું લખનારને વધાવી લેશે, પરંતુ નીંદા કરવામાં મને લાભ નથી. મનેતો નવા જમાના ઉપરથી તેમની દયા આવે છે જે તેઓનું ટુકું હવે ચાલશે નહીં, માટે બીજી માર્ગ પકડેતો તેઓ સુખી થશે. આ લખનાર ઉપર તેઓ ના-ખુશ થશે તો તેથી કાંઈ તેને હર્ષ શોક નથી. છાશ માગવા જવું અને દોણી સંતાડવી, એ એ જોડે ન બને. નીંદા કરવાનો નીચનો સ્વભાવ છે, પરંતુ સન્માર્ગ દર્શાવવાનો કે સત્ય કહેવાનો સુચનો ધર્મ છે.

જે દેશમાં ધણા બિલ્કુકો હોય તે દેશની પડતી થાય છે. માટે દેશાધિપતીએ તે બીના લક્ષમાં લઈ છૂટાં દાનો બંધ કરાવવાં જોઈએ. યુરોપની પેઠે રખડતા બિલ્કુકને પકડી નિરાશ્રીત શાળા કે ઉદ્યોગશાળામાં રાખવાથી શેહેરનો દીન દેખાવ અટકશે. ઉદ્યોગનો ઘટાડો થવાથી પ્રજા ગરીબ હાલતમાં આવે છે. પ્રજાની આત્માદી થાય એવા ઉપાય લેવા એ રાજાનો ધર્મ છે. રાજ્યની ચડતીપણ પ્રજા ઉપરજ આધાર રાખે છે. ધણી જાતના ધર્મવેરાનો ઉંઘો ઉપયોગ થાય છે, તે અજસાવી નિરાશ્રીતશાળા તથા ઉદ્યોગશાળાના ખર્ચમાં તે દ્રવ્ય લેવાથી તે ખાતાનો સેહેજે નિભાવ થશે. હરામ માગનારા વધી જવાથી ખરા નિરાશ્રીતોને આશ્રય મળતો નથી, એ ખેદકારક છે. કાલેજમાં કેળવાએલા રાજકુમારો આવા સુધારા ઉપર કેમ લક્ષ આપતા તથી? દયાખાના અને નિશાળો વધારવી એથી આ સુધારો વધારે ઉપયોગી છે. જ્યાં સુધી એ નહિ

ધાય ત્યાં સુધી પ્રજા બળ અને તે સાથે રાજ્ય બળ વધનારે નથી.

કેટલીક જાતના વેહેમો પણ રાજાથીજ અટકી શકે. જોશી, બુવા અને જાડુગરો એ કુંઘ ઉપયોગી નથી. દેશનું દ્રવ્ય ઘટાડવાનાં એ સાધનો છે. સમજી રાજાએ અર્થશાસ્ત્રને અનુસરી એવા અનુભવાદક કુધારા ઉપર હડતાળ મારવી ઘટે છે. પ્રજાનું ધન ઠગીને લઈ જનારા ઠગોને એતાથી બીજા ધંધે વળગે તેમ કરવાથી પ્રજાની આત્માદી થશે.

શીળસાતમ, નાગપાંચમ, અણગોસ, તેલાં વગેરે વેહેમોથી એમાસું ભરપૂર છે. મૂર્ખ મનુષ્યોને બગાડનાર આત્મણો છે. વેહેમજન પાથરી પોતાની કમાણી વધારી છે.

ખિચારાં ભાળાં મનુષ્યો ભ્રમનાથી કે વેહેમથી માંદાં પડી રીખાય છે, અને વખતે મરી જાય છે. કયા વાંચનારા બ્રાહ્મણથી પણ વેહેમ વધે છે. ભૂત, પિતૃ, પિશાચ વગેરે વેહેમો સજ્જડ થાય છે. કેટલાંક શાસ્ત્ર અવળથી સુનિતિનો પણ ભંગ થાય છે. દશમસ્કંધાદિ કથાથી વિષય વૃત્તિ વૃદ્ધિ પામે છે. સંસાર ત્યાગ કરવો એ સૃષ્ટિ નિયમ વિરુદ્ધ છે, મનાંભાવને મરડવાથી ઉલટી હાની થાય છે, ધન્યર દત્ત વસ્તુનો યોગ્ય ઉપયોગ નહીં કરવાથી ઉલટું પાપ થાય છે એવું આ લખનારનું મત હોવાથી જોગીઓને નીંદા છે. એવા બાવા, વૈરાગી અને જોગીઓથી ઉલટાં દુરાચરણ વધે છે. પ્રજાના લોકોને પુણ્ય માર્ગ બતાવવાને બદલે પાપ પંથે ચડાવે છે. સુનાતિવાન ત્યાગીઓ આ કાળમાં થોડાજ છે, અને થોડા પણ ત્યાગને માટે નહિ પણ નીતીકે જ્ઞાન માટે મને પ્રિય છે.

થોડા દિવસ અગાઉ અત્રે એક યક્ષ થયો હતો, તેમાં વૃથા ખર્ચ થયો એ પણ એક વેહેમનું પરીણામ છે. અ-

ગ્નીમાં ધી હોમવાથી કલ્યાણ થાય એમ કેમ મનાય ? પૂર્વજે ગમે તે કારણથી કરતા હોય, પણ આ કાળે એ ભ્રમના સંકારણ કે સત્ય હરે એમ જણાતું નથી. આદ્યના દિવસોમાં આદ્ય સરાવી કાગડાને નાખેલી વાશ પિતને પહેાંચે એ ખોટુંછે. એ જમાનો હવે નથી. તથાપિ મૂર્ખને દિલ તે ન હોય તો એરે, પણ તે કાળે મીષ્ટાન્ન ઉડાડવું એ તો ઘણુંજ ખોટુંછે.

. આ દેશમાં જે વેહેમો પેઠાછે, તે એની મેળે પેઠા નથી. કેટલાક વેહેમો સ્વાધી મનુષ્યોથી પેઠાછે. બૂલનારે દયાને પાત્રછે, તથાપિ બૂલવનારે દોષને પાત્રછે. ધર્મ, રૂઢી અને રાજ્યનાં બંધનો હૃદયારે જવાથી મૂર્ખ મનુષ્યોને કેવળ દાસપણું પ્રાપ્ત થયુંછે. એ તણ બંધનો હૃદયમાં રહે તો લાભ છે, નહીં તો હાનિ છે. કેટલાક વળી એવું પણ ડહાપણ ડોળનાર છે કે “વેહેમોને નીંદવાથી, તેનું પુનઃ પુનઃ ખંડન કરવાથી નવી પ્રજા અઘડાણ થઈ જવા સંભવ છે.” આમ કહીને તેઓ શું કરવા માગેછે? વેહેમોનું ખંડન નહિ કરવું એજ. આ હઠાતકારી પેચછે. નવી પ્રજા અઘડાહીન થાય તો તે નહિ થવાના ઉપાય લેવા, પણ વેહેમોનું મૂળ ખંડ્યા વિના ખરી અઘડા થવી કઠણ છે. કેટલાકનું દિલ નિરંકુશ અને કુતર્કી થાય એ જૂદી વાત છે, પણ બધે એમ ન થાય. કદાપિ આરંભ કાળમાં એવો દેખાવ દૃષ્ટિએ પડે પરંતુ આવતી પ્રજામાં શુદ્ધ સંસ્કાર પામેલી અઘડા ઉત્પન્ન થશે.

મુધારા સંબંધી.

ભરતખંડી આર્ય પૂર્વજે સંપૂર્ણ સુધરેલા હતા, એવું માંડે માનવું નથી. તેમની કેટલીક રૂઢીઓ કેવળ વેહેમી અને દુઃખદાયક હતી. શાક્ષીના દિવ્યાદિ પ્રકરણો જોતાં, સૃષ્ટિ નિયમ જ્ઞાનમાં તેમની અદ્યપણુકિ લાગેછે. મનુષ્ય

હોમી યત્ન કરવો કે સતીને બહાને સ્વીહત્યા થવા દેવી
 એ વાત ઘાતકી લાગેછે. હાલનો જમાનો કોઈ જાહેજાહે;
 પૂર્વજોની સર્વ રૂઢીઓ પસંદ પડે એમ બનવું અશક્ય
 છે. આપણે કોઈ બીજાજ સુધરેલી દશાથી પ્રસન્ન થઈએ.
 જૂનું વખાણવાનો બધે ધારોછે. ગઈ વાતનેકોણ નીંદે!
 સારાં પુસ્તકો વાંચી તેમની સ્થીતિ વિષે ઉપર ચો-
 ટીયો વિચારે બાંધે, અને પછી બહુ સારાપણાનું અનુમાન
 કરે એ બૂલછે. દેશભિમાનીઓ આંધળા અભિમાનથી
 પૂર્વજોના હૃદયી જ્યારે વખાણ કરે, અને એવું કરવામાં
 દેશભિમાન સમજે, તથા તેની પાછળ પાછો ગાડરીઓ
 ચાલે. એક સારો લખનાર એવી હિમાયત કરે, અને બીજા
 વગર વિચાર્યે તે ઉપાડી લે. “હે પ્રભુ! ભરતખંડને પૂવ
 જોવા બતાવી દેજે” એવું એક જણે લખ્યું તે ઉપરથી
 બીજા, અને પછી સડેડાટ ચાલતું થયું. નૂતન મંથકારોના
 મનથીતો એવું લખવું એ એક દેશભિમાન છે. પૂર્વનું સં-
 ભારી એદદશક લખાણે અસર કરાયછે, એ ઠીકછે; પણ
 હૃદ જોઈએ. સતી પ્રચાર કે યત્ન પ્રચાર પાછા માગવા એ
 મૂર્ખાઈ છે. સારાં વસ્ત્રો, નવીન જણસો કે હુબરોમાંનું
 કુંઈ નહોતું, એમ વિચારતાં એવી માગણી ત્રાસદાયક
 લાગેછે. પરંતુ કેટલાક વિદ્વાનોને એવી જામનાજ થઈ ગઈ
 છે કે પૂર્વજો સર્વ વાતમાં સંપૂર્ણ હતા. એ લેખકોનો
 એટલો હઠ છે કે પ્રતીપ્રતીની મતી અંગ્રેજી અભ્યાસને
 લીધે છંદાઈ ગઈછે એવું લખી આર્યોના ઉત્તમ ગુણો દ-
 શાવી તે મતી ઉઘાડવા યત્ન કરેછે. આવા વૃથા પ્રયત્ન
 ઉપર સમજીને હસવું આવેછે. પ્રતિપક્ષીઓ એવા અ-
 સત્યાભાસથી સમજે એવા નથી. બાકી તેઓ ક્યાં ના કહે

છે. પૂર્વજ્ઞે શૂરા, ટેકી, સદ્ગુણી અને તત્ત્વજ્ઞાની હતા. તેવા ગુણો વખાણવા તે ઉત્તમ છે, તથાપિ તેવી બધી સ્થિતિ માગવી તે હાલના લોકોને રૂચી કર થવી મુશ્કેલ છે. પૂર્વજ્ઞેમાં સ્વદેશ મમતા અને પ્રમશૌર્ય વિશેષ હતું, તે જો મારા દેશી બંધુઓમાં આવેતો કંબક દહાડો વળે. વિદ્યા, કૌશલ્ય વગેરે દેશીઓમાં વધું હોય, પણ સંપ, શૌર્ય વગેરે સદ્ગુણો નથી.

કેટલાક એક દેશો સંસ્કૃત પડિતો સુધારાવાળાના સિદ્ધાંતોને ઘાંડાઈ સાથે પટકે છે. પોતે બહુ ઉંડા ઉતર્યા છે એવા ડોળ ધાલી સાતિબંગની નીંદા જીજ્ઞાસાથી કરે છે. પૂર્વજ્ઞેના કે હાલમાં ચાલતા કોઈ કુધારાની કોઈએ ટીકા કીધી તો કટાક્ષેલા હથીઆરે સામા થાય છે. આવું થવાથી હસવું ને હાણ બેઉ છે. હાની એકે અલ્પમતીના મનુષ્યો ઉપર તેઓ કાવે છે. જીઓ આ એક એમનું કટાક્ષેલું હથીઆરે—પૂર્વજ્ઞેને આપણે મૂર્ખ કહીશુંતો આપણા પુત્રો આપણને મૂર્ખ કહેશે” આ જીજ્ઞાસાથી તેઓ શું કહે છે—પૂર્વજ્ઞે ગાંડા હોય તોય ડાહ્યા કહેવા. હવે પ્રતિપક્ષીઓતો કાંઈ તદ્દન મૂર્ખ પણ કહેતા નથી, પરંતુ કેટલીક વેહેમી રૂઢીઓથી ભાળા કહેવા જરૂર છે. નહિ તો તેમના દરેક ધારાનું અસ્તાનીમાં અનુસરણ થાય. વળી તેમનો એક દુરાગ્રહી સેનાપતિ જીઓ—પૂર્વજ્ઞેના બધા વિચારો સારા હતા, તેમના વિચારમાં કાંઈ ખોડ જણાય તો સમજવું કે આપણા શાધમાં ખામી છે” આક્રીન છે અફલ ઉપર ! હવે શું કહેવું રહ્યું ? મનેતો એવાપણ ભય રહે છે કે વખત જતાં એવું પણ લખશે કે “સતી થવું એ આર્યોનો ધર્મ હતો, માટે પવિત્ર પ્રીતીમાં સતી થવું એ ઉચ્ચ આર્પતા છે ! !”

જેમ બધા પંથવાળા પોતાના પંથનું અનાદિપણું માને છે, તેમ કેટલાક પુરૂષો પ્રાચીનકાળના વિદ્વાનોને મડી-આતા સમજેછે. મારો વિચારતો એવો છે કે સૃષ્ટીમાં દિવસે દિવસે જ્ઞાન વધેછે. જ્ઞાનના ગ્રંથો તથા શોધની વૃદ્ધિ થયાજ કરેછે. કોઈ દેશમાં ઘટે અને કોઈ દેશમાં વધે એ ખરું, પણ સમગ્રિ સંબંધેતો વધારોજ થાય છે. પ્રતીપક્ષીઓ કહેછે કે હાલ કળાકૌશલ્ય વધ્યું હશે, પરંતુ તત્ત્વજ્ઞાન કે ધર્મ વિષયમાં પ્રાચીન પડિતો ચડે. તથાપિ એ વાત મને માન્ય નથી. બુદ્ધરાદિ વિદ્વાયી પૃથ્વીનું અનાદિપણું નાશ પામ્યું છે, તેથી આરંભકાળમાં કે મધ્યકાળમાં આજથી વધારે વિદ્વાનો સંભવ નથી. શું જ્ઞાનમાં કે શું ધર્મમાં, શું શોધમાં કે બીજી બાબતમાં આજથી ચડે નહિ. તેઓના જ્ઞાનભંડાર સત્ત્વવાદ રહ્યા છે, અને તે ઉપર ગંભીર વિચારો થાય છે. તેઓએ જેટલું તત્ત્વજ્ઞાન શોધેલું તેમાંનું કેટલુંક આજે, તેનું મનન કરી તેનાથી વધારે શોધ થાયછે.

મેં જે પૂર્વજ્ઞેના પ્રસંશા કીધી છે તે કળાકૌશલ્ય માટે નહિ પણ તેમના સદ્ગુણ માટે કરીછે. તેમનામાં અસત્યનું માન નહોતું, અને તે માટે પ્રાયશ્ચીત લખ્યુંછે. ધન્ય છે! આજતો નાતમાં કે પંથમાં અસત્યવાદીનું અપમાન નથી એ અવિદ્યાન્ને મહીમા છે.

જ્યોતિષ કે ગૃહણ વિષયમાં પૂર્વજ્ઞે પુરી શોધ પામેલા નહિ એ શ્રીમદ્ ભાગવત ઉપરથી લખ્યુંછે. તે ગ્રંથના ચતુર્થ સ્કંધમાં આકાશી ગ્રંથો વિષેનું વર્ણન હાલ ખોટું હતુંછે, માટે એવું અનુમાન કરેલું છે. આર્યભટ્ટ નામના વિદ્વાનના વખતમાં એવી કેટલીક શોધો થઈ હતી, એવું

એક લેખક લખેછે, પણ એવી વાતમાં કાળનો નિશ્ચય થઈ શકતો નથી.

શાસ્ત્રની કેટલીક કલ્પિત કે અલંકારી કથાઓ નમાની શકાય એવીછે. યદ્યપિ કોઈ વખતે એનો હેતુ સારો હોય છે, તથાપિ એ લાક્ષણીક લખાણથી વેહેમો વધ્યા છે. કોઈ વળી એમ પણ કહેછે કે હાલમાં ચાલતા અગ્નિ-રથો અને વીજળીના તારો નાશ પામે તો ભવીષ્યની પ્રજા, અશ્વ કે બળદ વિના ગાડી ચાલે એ સૃષ્ટિ નિયમ વિરુદ્ધ સમજી સાચું ન માને. તેમજ આગળની કેટલીક વૈમાન વગેરે વાતો સાચી પણ હોય.” આ કેવળ દુરાગ્રહ છે. એ દૃષ્ટાંતથી એ વાત સીધ થાય એમ નથી. જો આગ-ગાડીને તાર નાશ પામે તો તે સાથે તેની રચનાના ગ્રંથો પણ નાશ પામે, તો પછી એ વાત જાહેરમાં આવવીજ અસંભવ છે. અશ્વના કાનમાં મંત્ર મૂકવાથી તે ગગનમાં ગતી કરતા હોય, કે પુષ્પક વગેરે કુખેરના વૈમાનો આકાશમાં મરજી મુજબ ફરતાં હોય તો તે કળાની યોજના પણ શાસ્ત્રમાં હોય. ઘણા ગ્રંથો રહ્યા છે તો તેમાં તે કેવી કળાથી થતું એવું વર્ણન જોઈએ. એવી સમજણ કે સમાધાન ન હોય તો બુદ્ધિમાનો માની શકે નહીં.

શાસ્ત્રમાં પ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, શુદ્ર અને વૈશ્ય એવી ચારજ સ્થિતિછે. તેમાં પેહેલી ત્રણ ક્ષીણ કહેવાતી, અને તેઓને અન્યોન્ય વ્યવહાર હતો. ઘણા પ્રાહ્મણો ક્ષત્રીઓની કન્યાને પરણ્યા છે. એ નિયમને તોડી આજે હજારો નાત થઈ છે. દેશને દમનાર આ પણ એક દુર્ગુણ છે. ચાર સ્થિતિ રાખવી, તે પણ કર્મ પ્રમાણે, એવું શાસ્ત્ર સંમત છતાં કોણ માનેછે? રૂઢીનું પ્રબળ છે. રૂઢીને મળતું આવે ત્યાં શાસ્ત્રનો દાખલો આવે, પણ પોતાને સપડાવે એવું શાસ્ત્ર

વચન હોય તો તે નહિ એ ક્યાંનો ન્યાય ? કેટલાક એવા પણ લખનારા થાય છે કે સુધારાવાળા શાસ્ત્રને માનતા નથી, તો બીજા પાસે મનાવાનું શીદ લખે છે ? પરંતુ આ એમનું શુદ્ધ અસ્તાન છે. અલખતાં સુધારાવાળા વિવેક વિરહ શાસ્ત્ર વચન માનતા નથી, તથાપિ જૂની પ્રજા, જે માને છે તેને તોડ્યાનો ઠપકો ઘટે છે.

દેશભિમાન કે દેશની દાઝ ઉત્તમ મનુષ્યમાંજ હોય છે. ઘણા અસ્તાનીઓ તો એવું સાંભળી શિખામણુ દે છે કે દેશનું રડવામાં કાંઈ પાઈનું શક થાય છે ?" પાઈના શક વિના સ્વાર્થી બુદ્ધિમાં બીજું શું સુઝે ? એક અર્ધ નાસ્તીકે એટા કરી કે "સાળાની સાળી નાતરે ગઈ તેને દુખે હું દુખણો થઈ ! તેમ દેશનો ભાર પોતે ઉપાડે છે ! ત્યાં વળી બીજી ગમથી ટેકો મળ્યો કે ઈશ્વરના અનેક પ્રહ્લાંડમાંથી એકાદ આવું જગત નાથ પામે તોય શું ? કાનખજુરાનો એક પગ ભાગ્યો તોય શું ને ન ભાગ્યો તોય શું ? આવી એકલપેટી અક્ષત ઉપર ભડ પડ્ને !

ઈંગ્રેજીમાં કહેવત છે કે અપૂર્ણ જ્ઞાન એ ભયંકર ઝીજ છે. તેવીજ રીતે કેટલાક બાળકો થોડું ભણી ઉઠી જાય, અને પછી વેહમી બની સુધારા તથા કુધારા વચ્ચે વધારે વિરોધ કરાવે છે. પુરી વાત કરે નહિ, સાંભળે નહિ તથા વાંચે નહિ તેઓને શી રીતે શુદ્ધ જ્ઞાન થાય ? આવા અર્ધજ્ઞો વધારે હઠીલા ને હાનીકારક છે.

કેટલાક બાળ સુધારકોને વખતે ગ્લાનીથી કાયરતા આવી જાય છે. સ્વસૈત્ય માંહેનાજ કોઈ નજીવી ચુક ઉપર ઉતરી પડી ડાંભે છે તેથી તથા અસ્તાની પ્રજામાં નીંદા થાય છે તેથી, "લોકો સુધરે નીકરે પડે કુવામાં" એવાં કાયર વચનો ઉગતા જુવાનોનાં મુખથી મેં સાંભળ્યાં છે, માટે એક એવી ગરબી આપી છે. પણ તે ખોટું છે. હાથર પ્રીત્યર્થ કર્મમાં

નીંદા કે કીર્તિ તરફ જોવાનું નથી. કામ કઠણ છે તો કિંમત વધારે છે. હારી જવું અને કર્તવ્ય બુલવું એ બંને બરોબર છે. બીજી બાજુ ઉપર ટીકાકારોથી જરા સભ્યતા રહેતી હોય તો વધારે સારું છે.

ધીમે ધીમે સુધારો કરવો અને યાહોમ કરવું, એ બંને વાત સારી છે. દીર્ઘ દષ્ટી વિના યાહોમથી પશ્ચાતાપ અને હાની છે, તેમ ધીમેની ભલામણથી શૌર્ય નાશ પામી વૃત્તિ-એ મરી જાય છે. બંને સદ્ગુણમાં એકે એકલો અર્થસ્કર નથી. યાહોમનો નાશ અને ધીમે ધીમેનું પ્રાપ્ત્ય હોવાથી થઈ શકે એવા સુધારામાં પણ નિર્બળતા જોઈ ધીમે ધીમેને જરા નીંદો છે. કેટલાક સુધારામાં યાહોમની જરૂર છે, અને કેટલાકમાં મંદગતી કામની છે. જૂના સુધારકોએ એકદમ યાહોમ કરવું શરૂ જ રાખ્યું હોત તો વિરોધ વધી નાતો જૂદી પડત, અને બધાને સુધારવા અમ કરી શકાત નહિ. તેમજ લગામ બીલી જ રહી હોત તો આજે જે કેટલુંક છમોક બોલાય કે ચલાય છે તેમ બનત નહિ.

આજ સુધી બોધ થતો આવ્યો છે તો પણ કોઈ નાતે મૂખ્ય સુધારો દાખલ કર્યો નથી; માટે આશ અને ત્રાસ બંનેથી કામ લેવાય તો કંઈક લાભ થાય. પંક્તિ બહાર થવાના યાહોમમાં વધારે જોખમ છે, અને વધારે હિંમત જોખમ, તથાપિ બધા વિષયમાં એમ નથી. એવા સુધારામાં યાહોમની જરૂર છે. યદાપિ ગ્રહં લોક વિરુદ્ધં નાચરણીયમ્ એ બોધ હાનીકારક છે. “અમે ગુપ્ત સમજાવીએ છીએ, સૌ સમજી ધારો કરશે ત્યારે વર્તાશે, એકલાથી કંઈ થાય?” નસીએ આ નિર્બળતા તો ચોટલી જ હતી તેમાં ધીમે ધીમેના વાક્યથી પુષ્ટી મળી છે. નહીં બની શકે ત્યારે ઉપલું બહાનું શોધવું એ ખોટું છે. મારાથી ન થાય એવા કાર્યમાં મારે મારી નિર્બળતા છુપાવવી એ યોગ્ય નથી.

કહેવું સરલ પણ કરવું કઠણ છે, તથાપિ કહેવું જ નહિ એમ કંઈ નથી. કહેનારા ન હોય તો શૌર્યના અંકુરો નાશ પામે. સરાણીઓ તો તરવાર સજી આપે, બાકી જેનામાં

શૂર હોય તે મારે. આથી કાંઈ છૂટી જવાનું નથી, પણ હાલ એક એવોજ વાયુ વાય છે કે કહે તેને કરડવા ધાય, તેથી લખવું જરૂરનું છે કે જેવા ઉભરા આવે તેવા કા-
ટવા તો ખરા. કોઈ વિષય ત્રાહીત તરીકે લખવા માંડ્યો, અને પછી પોતાથી ન અને એવા વિષયનું રૂપ ફેરવવું એ ન્યાય નથી. એટલાજ માટે તે વિષય પડ્યો મૂકવો બાજબી નથી. કહેશે તે કોઈ દિવસ કરશે પણ ખરા, ત-
થાપિ વય, ચલણ, સ્થિતિ એ ઉપર વધારે આધાર છે. શક્તિ વિના લડે એ શત્રુને હસાવે છે. સુધારાની મંદગતીના એ કારણ છે. દ્રવ્યસંબંધી દેશની પડતી અને મમતી સં-
સ્કૃત વિદ્વાનો. ધંધાની પડતીને લાંબી એવું થોડાને સુઝે. પેટનું કરે કે સુધારો કરે? જે વખતે સુધારાનો ડંકો વાગ્યો તે કાળે દ્રવ્યની રેલંછેલા હતી. તોપણ હજી સુધારાનાં મૂળ હુંડાં છે, તે ચારે બાજુએ વધતાંજ જાય છે, અને કોઈ રીતે નાશ પામનાર નહિ. પુસ્તકો, વર્તમાનપત્રો વગેરે કોઈપણ જાતનો સુધારો વધતોજ જાય છે. સુધારાવાળાથી કેટલીક સંસારી હાલતમાં સગવડો થઈ છે, ઘણી જાતના લાભ થયા છે, તેના વિસ્તારની અહીં જગો નથી. એના ધન્યવાદ ગાવાને બદલે વિસ્મૃત્તિ કરવી, એ કૃતગ્રતાથી માંડે દિલ કંપે છે. જેઓને દેશને ખાતર દુઃખ પડ્યાં છે એવા પરોપકારી મહાત્માઓ પ્રત્યે માંડે વંદન છે.

કેળવણી સંબંધી.

બાળકને ત્રણ ચાર વર્ષથી નિશાળે મોકલવું એ હાનીકારક છે. આપણા પૂર્વજોમાં સંસ્કૃત અભ્યાસ ઘણો હતો, તથાપિ તેઓ આઠમે વર્ષે ભણવા મોકલતા. તે રીતે સાત કે આઠ વર્ષની ઉંમરે ભણાવાય તો અંગ સારી રીતે ઉછરી આ-
રોગ્ય રહે. ફૂલાં કાળજી બાળી નાખવાથી શરીર બગડે છે. અંગ્રેજોનાં અસ્થાને નાનપણથી કેળવે છે, પણ અરે! એવી કેળવવાની રીત કે સોઈ ક્યાં અત્રે છે? સારા ભણેલા પુ-
રુષોનાં પુત્ર પુત્રી વિદ્યામાં કુશળ થાય, તથાપિ શરીરમાં કદાવર અને બળવાન ન થાય તો તેઓને ઠપકો ઘટે છે.

સાત આઠ વર્ષ સુધી રમી રખડી નિશાળે જાય, અને પછી ભણી ગણી કુશળ થઈ અઘારથી વીસ સુધી કસરત કરી એકવીશમે વર્ષે લગ્ન કરે તો તેઓ આરોગ્ય અંગે લાંબુ આયુષ્ય ભોગવે. સિવિલ સર્વિસાદિ વયના વાંધા વાળી પરીક્ષાઓ માટે આ નિયમ નથી.

ગુજરાતી ચાર ધોરણો શીખ્યા પછી બાળકને અંગ્રેજી શીખવા ધકેલેછે, તેથી તેઓનું ગુજરાતી જ્ઞાન કામું રહેછે. અંગ્રેજી કેળવણી પુર્ણરીતે લેવાય તેને માટે આ વાંધો નથી. તેવાઓનું જ્ઞાન આગળ જતાં વધેછે. પણ નાના શેલેરોમાં ત્રણચાર ધોરણ સુધી અંગ્રેજી ભણાવેછે તે વિષે વાંધોછે. ગુજરાતી છઠ્ઠું તથા સાતમું ધોરણ બહારમાં ઉપયોગી છે, તે અંગ્રેજી ભેળું શીખવાથી ઓછું ભણાવાયછે. ત્રણચાર અંગ્રેજી ભણી ઉઠી ગયેલા વિદ્યાર્થીઓ ગણીત અને હિસાબ શીખવા પાછા ગામડી નિશાળે જાયછે. બ્યવહારોપયોગી નામું ઠામું ન આવડે તો ત્યાં જાય તેમાં નવાઈ નથી. છઠ્ઠી અને સાતમીના કેટલાક સારા પાઠો તથા કવિતાઓ મૂકી દેવાયછે. અલ્પજ્ઞાનથી આગળ ઉપર વહેંચી થઈ વેઠેછે. ભણેલા ખરા પણ કેળવણીમાં નહીં હોવાથી પાઠ રચનારના હેતુ ઓપડીમાં જ રહેછે. ભૂતળ, ખગોળ અને ગણીતાદિ મૃદ્ધિજન્ય સિદ્ધાંતો જ્ઞાન ઓછું રહેવાથી તેમનાં અંતર ઉપર શુદ્ધ સંસ્કાર થતા નથી. બચપણથી ભણવા એટલા બાળકો બાર તેર વર્ષે છઠ્ઠી અને સાતમી ઓપડી ભણેછે, તેથી એ જ્ઞાન આગળ ઉપર સ્વયંવત્ થઈ જાયછે. એટલી નાની વયમાં એવું ખગોળાદિ જ્ઞાન સારી રીતે મગજમાં દસે નહિ. ગુર્જર ભાષાની ધણી ભાગે એ છેલ્લી કેળવણી છે, માટે મોટી ઉમરે એ ધોરણો ભણાય તો લાભ થાય. બચપણથી ઓપડની પેઠે પઢી જાય તે જેમ તનને હાનીકારક છે તેમ ઉપયોગી પણ નથી. આ માટે ઉપાયો યોજવાનું કામ વિદ્વાનોનું છે પણ પરિણામ દર્શાવવા એ માફ કામ છે. વાંચન બસન એ મોટાઓનું લક્ષણ છે, એક અમૂલ્ય

સદગુણ છે, તેને અભાવે પંડિત પણ મૂર્ખ બને છે. ઘણા ભણેલા ગ્રંથથી, મહેતાજીએ અને શિક્ષકો પણ આ વાતમાં આજસુ થઈ વિદ્યા ગુમાવે છે. કેટલાકો કુસંગે સ્નાનવાર્ષામાં હૃદયશૂન્ય થઈ વધારે પાપી થાય છે. ભણેલાં ચોરે સારી રીતે ચોરી કરી ભણે અને પકડાય નહિ તેમ આ ખજો વધારે ખટપટી થાય છે. વાંચવાની ટેવથી વિદ્વાન થવાય છે. નહીં ભણેલા પણ પુસ્તકોથી પ્રવીણ થાય છે. અવો એક મારો મીત્ર ડુંગરમાં આમદ જમાદાર નામે છે. વાંચીને મનોસ્થાન વધારવું એ મનુષ્ય કર્તવ્ય છે. આખો દિવસ તન માટે ઉદ્યોગ કરીએ પણ મન વધારે મૂલ્યવાન છે, તેથી તેની શક્તિ ખીલવની જોઈએ. તેની તીક્ષ્ણ લાગણીઓથી વધવું, પણ નાસ્તિક જીવિતોથી લાગણીઓ ઘસી નાખી, કાંઈ અસર ન થાય એવું એડ મારી ગયેલું કરવું ઉચિત નથી.

મહેતાજીએને આપેલા બોધ ઉપર પરીક્ષકોનું ધ્યાન ખેંચવા આશા રાખું છું. કેટલાક મૂર્ખ અને આજસુ મહેતાજીએ વેહેમી છે. જ્યોતિષ ભૂત જાદુ વગેરે માને છે. બાળકોને સુનીતિ આપવા ઉપરજ નહિ પણ પરીક્ષકોની ઢાલ વરતી તે પ્રમાણે તૈયાર કરી રાખે છે. નિશાળના વખત બહાર રોકી કે રાત્રે સુતારી પરીક્ષાના પ્રસંગ ઉપર અભ્યાસ કરાવે છે. પ્રથમથી પૂર્ણ લક્ષ આપતા નથી. દુરાચરણી ગુર કે શિક્ષક દેશમાં બહુ હાની કરી છે. તેમની અનીતિની છાપો નાનાં બાળકોનાં દિલ ઉપર પડી નીતિથી કે ઈશ્વર પ્રેમથી ભ્રષ્ટ કરે છે. પરીક્ષા વખતે નીતિ કે વેહેમો વિષે તપાસ થાય તોજ સાફ રૂળ થવા સંભવ છે.

ઘણા ભણેલા કુશળ પુરૂષો ધર્મ માર્ગમાં દીન રહે છે એવા આજનો દેખાવ દયા પાત્ર છે. બચપણથી વેહેમ ખંડન વિષયો વાંચી હૃદય અદ્વાહીન થઈ જતાં સુકાસાયે લીલું પણ બળી જાય છે. વિવેક શક્તિ હદ બહાર વાપરવાથી ગોટવાય છે. વિવેકશક્તિ તદન નહિ વાપરી ભાળી

અને વહેમી મદ્દા રાખવી એ જ્ઞેમ ઉચીત નથી તેમ વિ-
ચાર શક્તિનો હૃદયારે ઉપયોગ કરી ઈશ્વરી અભિદ્ય પટ
ભેદવા યત્ન કરવો તે પણ તેવીજ મૂર્ખાઈ છે. એ અગમ્ય
વિષયમાં જ્ય નહિ થવાથી નાસ્તીકબુદ્ધિ ઉપજીને એ
પામર પ્રાણીને ધર્મથી ભ્રષ્ટ કરે છે. નવા જીવાનો ભણી
ગણી વિલાસમાં કાળક્રમણ કરે છે. પણ અરે! પારલૌકીક
અધ્યાત્મ સુખની ઉપેક્ષા કરી ક્ષણિક સુખમાં સર્વકાળ
ગુમાવે છે એ ખેદકારક છે. તેઓને ધાર્મિક પ્રશ્ન પ્રછાદનો
ઉત્તર મળે કે તેઓ નીતિએ ચાલી ઈશ્વર છે એવું માને
છે; બીજું શું? પણ અપશોચ! અપશોચ! સહસ્ત્રવાર તે
મૂઠાત્માઓ ઉપર કે ધર્મતત્ત્વની સૂક્ષ્મતા વિશે તેમને કંઈ
જ્ઞાન નથી. ચોવીશમાંથી બે કલાક ધર્મભજન વધારવા રો-
કનાર સાધુ પુરૂષોને ધન્ય છે! અન્યદીન જીવેને પોતાની
પામરતા માટે પરકાલમાં પૂર્ણ પસ્થાત્તાપ થવાનો. ઈશ્વર
ભક્તિ કે ભવવિના એકાંતસ્થળે મન સીદ્ધિ રસ્તે જાય એ
મનાતું નથી.

સ્ત્રી કેળવણી સંબંધી પણ પૂર્ણ સુધારો નહિ હોવાથી
પૂર્ણ લાભ થતા નથી. ભણી ગણી સ્ત્રીઓ લખે એવું
તે મૂર્ખ માણસ કહે, તથાપિ કેટલાક લેખકો પણ કેળ-
વવાની પદ્ધતિમાં ખામી કહે છે. મા, બા, ભૂ, પા તથા
બ્રુટ મ્ટાડીંગ વિષેનાં કુટાણીઆં કાઢેલું એક લખાણ આ
લખનારે વાંચ્યું હતું. એ બાળબુદ્ધિની બાળચેષ્ટા હતી.
ગંભીર મનુષ્યો એવું મેણાં ટોણાંનું લખે નહિ, તથાપિ એ
પદ્ધતિમાં કેટલોક સુધારો કરવા માઝું પણ મત છે. થોડું
ભણેલી સ્ત્રીઓ વેંટે તે લખે મૂર્ખ મનુષ્યો દે છે. પરંતુ
સામાન્ય જ્ઞાનથી સામાન્ય નીતિ વધે. ધર્મ વિદ્યા વિના
પવીત્રતા દૃઢ થાય નહિ. કુસંગે કરીને ઘણા પુરૂષો પણ
વેંટે છે, તેથી વિદ્યાનો વાંક નથી. કેટલાક કામોદીપક ગ્રંથો
થોડું ભણેલાં સ્ત્રી પુરૂષોને બાળપણે બગાડે છે. ત્રણ ચાર
ચોપડી શીખેલી સ્ત્રી શુકબહેંતેરી કે સાવળીંગાની વાત
વાંચી બગડે તેમાં નવાઈ નથી. દિલ દૃઢ કે પવીત્ર થતાં

સુધો કિન્હીત વિદ્યા પ્રાપ્તિકાળમાં કાળજી રાખવી જોઈએ. સત્સંગ કે સુતીતિ વર્ધક પુસ્તકોજ આપવાં જોઈએ. બણેલી ભામા ભુત જાદુ કે જોતીષને માનિતો એ શું ભણી? કંઈજ નહિ. અંતરની તોલન શક્તિ તીક્ષ્ણ કરવા સાત ચોપડી ભણાવી પછી સ્ત્રીનીતિધર્મ, સંસારસુખ, નીતિ વચન, સ્ત્રીસુબોધ વગેરે ભણાવતાં ઇશ્વર પ્રેમ અને નીતિની વૃદ્ધિ થશે. બાળવિવાહનિબંધ, ભૂતનિબંધ, દૈવસાધર્મણુ વગેરે વાંચવાથી વેહેમોનો વિનાશ થશે.

સુધરેલની સ્ત્રી વેહેમો કે અભણ હોય એ એદકારક છે. પ્રથમથી તેમ ન થયુંતો પછી પસ્તાવો થવાનો. વાતો કરવાથી સુધારો થતો નથી. સ્ત્રી સુધારો પુરૂષથી નથાય. સ્ત્રી સ્ત્રીને સુધારી શકે. કોઈ કામ ઉદ્યોગથી અગમ્ય નથી. ઘરસુત્રની સુધારણાર્થે બાર્યાને સુધારવા પ્રત્યેક મુત્તનો ધર્મ છે. વેહેમી સ્ત્રીથી વેહેમી પુરૂષોને પીડા નથી. પોતિપોત ખીલાય, તેમાં પસ્તાવો નથી. પુરૂષ જોશીને પુછે તો સ્ત્રીબુવાને દ્રવ્ય આપે એમાં કોઈને દુઃખ નથી. પુરૂષને દેખવવા જોડલા ઘસારા કે યજ થાય છે, તેને સોમ્ને હીસ્સે સ્ત્રી માટે નથી તો સ્ત્રી પુરૂષ જોવી પ્રવીણ ક્યાંથી થાય? ઘણા પુરૂષો પણ ભણ્યા છતાં વેહેમીછે તો સ્ત્રીઓ હોય એમાં નવાઈ નથી. વિષયી ગીતોમાં કવિયોને કાનગોષીનાં નામ મૂકવાં ફીક પડ્યાં છે. એ બ્યભિચારી નાયક અને વેશ્યા નાયકાઓને વગોવવામાં આપણા કવિયોએ કસર રાખી નથી. એવાં ગીતો માતાઓ ગાય અને બાળકીના દિલમાં છાપ પાડે એ એદકારક છે. ગૌત્રાટ, તુલસીત્રાટ, અથરોટા, સૂર્યપાંદડાં વગેરે વૃત્તો જીવંતીઓ કરે છે. એમાં બહુધા જૂએ મરવાનું ને ઊંધ તજવાનું પણ ઠાઠમાઠથી મહાલવાનું હોય છે. બુદ્ધિવાને લાભ હોવાથી તે તેવો બોધ આપે છે. વૃત્ત, દર્શન વગેરે ધાર્મિક કાર્યોમાં ઉલટી અનીતિ વધે છે. અપશ્રાવ્ય! ધર્મસ્થાનકો તેજ વેશ્યાવાડા થયા છે. જ્યાં સંસારી જાળથી મનને મુક્ત કરવું ત્યાં કામોદીપક સાધનો છે! ધર્મની

આ કેવી વિપરીત દશા ! ભક્ષા ભર્યારો ભોળવાય છે અને ભુંડી ભામનાઓ ભરમાય છે ! નીતિ વૈરાગ્ય અને પ્રભુ પ્રેમનાં ગીતો ગાવાં એ ગુણવંતી ગૌરીઓનો ધર્મ છે.

આપેશ કે ઉભરાવાળું લખાણ દેશ દાઝથી થાય છે. સત્ય લખનારને તેવું લખતાં કેટલીક શોક થાય છે. જેઓ પરાક્રમ કરી શકે છે, જેનાથી બને છે તેઓને હર્ષ થાય છે. પણ જેઓથી બની શકતું નથી તેમને બમાણો એવું થાય એ સ્વભાવિક છે. કુધારા તથા વહેમોનો એટલો વિસ્તાર છે કે પ્રત્યેક મનુષ્યને તેમાંની કોઈપણ વાત સંલગ્ન હોય. સંલગ્ન વાતની ઉપેક્ષાથી સ્વદેશ વત્સળતા ગણાય નહિ, તેમ આવિષ્કૃત કરવાથી હાંસી, ઉપાલંભ તથા દુઃખદ આરોપની પ્રાપ્તિ થાય. એ ભયંકર ભયથી સંતાપ યુક્ત હૃદયે સમાપ્તિ થાય છે. યદિ એક પણ વાંચનારને આથી ગુણ થશે, યદિ એક પણ મનુષ્ય દિલમાં દેશ દાઝ વધી પરોપકારી પ્રયત્નમાં પરોવાશે, તો આ સર્વ અપજ્ઞશ વહોરી લઈ ઉઠાવેલી દેશ સેવાનું સાટું વળી ગયું ગણાશે.

ત્રાહિતને અણગમો કરનારી કેટલીક તકરારી બીના વિધિ નિષેધનું સમાધાન કરવા કચવાતે કાળજે લખવી પડી છે. તે સંબંધી દોશ કે અન્ય કોઈ દોશ દષ્ટિએ પડે તો પરોપકાર પ્રેમી પંડિતોની ક્ષમાની અભિલાષા રાખું છું.

અંથકર્તા.

દોહરા.

સોરઠ ગોહિલવાડમાં, ભાવનગર સંસ્થાન;
મહારાજની મદદથી, કીધું કામ મહાન.
એ સુખપ્રદ સંસ્થાનમાં, મહુવા બંદર મૂખ્ય;
જન્મભૂમિ મમ માનિતી, સર્વ પ્રકારે મૂખ્ય.
શરપ શશિ^૧ ગ્રહ^૨ શશિ^૩ સંવતે, કૃષ્ણપક્ષ શુભકાર;
ભાદ્રપદી એકાદશી, જન્મ દિવસ મમ ધાર.
એકધરી મતવાદિ હું, દશોશ્રીમાળિ વર્ણીક;
દશિ બંધુને કારણે, રચના રચી રસીક.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
મર્ણ સંબંધી... .. ૧ થી ૧૪		ભેગી તથા નાગડા. ૭૫, ૭૬	
મુઆપર મિષ્ટાબો..... ૮૪		દાન કુશ્કૃતી..... ૮૫	
આદ્ય..... ૭૭		મુધારા સંબંધી..... ૩૪ થી ૪૧	
દાડાનાં કુખડાં. ૧૧૮, ૧૬, ૨૦		ચામચા... .. ૬૪ થી ૧૦૧	
લગ્ન સંબંધી..... ૧૪ થી ૨૫		ખેદરકાર કિપર ૦૬૫, ૬૬, ૬૭	
ચામકો ૬૧, ૬૨		કુંપાચાતાં, પાણીરિચ્છે. ૮૦, ૮૧	
કુટાણાં વિષે .. ૧૦૪, ૧૨૪		શેઠ સમો સદા... .. ૮૨, ૮૩	
ખે ગરબા ૧૦૫, ૬, ૭, ૮, ૬, ૧૦		અર્ધદગ્ધનો ચામકો ... ૮૬	
નાની છોડી..... ૧૧૧, ૧૨		હવે જન મૂકી દો... .. ૬૩	
બાળ રો અલ્પચારી .. ૧૧૩		નાતના શેઠને શિં ૬૩, ૬૪	
મહાભારત છે... ૧૧૪, ૧૫		કાયરતા..... ૬૨	
ધરડો પિયુ... .. ૧૧૬, ૧૭		હો દેશી..... ૧૦૨, ૧૦૩	
બેહેમસંબંધી..... ૨૫ થી ૩૪		દોડમાં દોડમાં..... ૧૨૨	
ભે ગાડરેતી..... ૫૪		કાગડાને મુખ રામ... ૧૨૩	
હથે આવાં મુરખ... ૬૮, ૬૯		પાવની પાન્યે ૧૨૩	
ભોળાં પૂજે ૭૦		લાગું લાગું પરમે ૧૨૬, ૨૭	
લોભીજનમાં..... ૭૧		વિષયી ગીત વિષે. ૧૩૭, ૩૮	
જય પૈસા પાપીનો ... ૭૨		વાંચનારને વિનતિ. ૧૩૯, ૪૦	
માનતા..... ૭૩		કેળવણી સંબંધી .. ૪૧ થી ૫૩	
ભોળાં ભડકી ભાગે... ૭૮		વાયછે વાયછે..... ૧૨૫	
કહે આખો કળજીગ... ૭૯		હોંકુ સ્ત્રી... ૧૨૮, ૨૯, ૩૦, ૩૧	
પરદેશ પ્રવાસ ૮૭, ૮૮, ૮૯		નવાને નવો કિપ ૦ ૧૩૨, ૩૩	
ધુણવાનો ચામકો .. ૯૦		હારે ભામનીને. ૧૩૪, ૩૫, ૩૬	
વેમની વેમનીરે .. ૧૨૧		પ્રસ્તાવીક વિષય	
દાન સંબંધી		શ્રીમંતોને શિં ૫૫, ૫૬, ૫૭	
બ્રાહ્મણોને બોધ .. ૫૮		અસત્ય ... ૫૬ થી ૬૧	
બરતખંડે ભિખારી ... ૭૪		બોદણી... .. ૭૬, ૭૭	

મંગળા ચરણ.

દોહરા.

ઓ તત્સત્પરમાત્મને, નમઃ સદા સપ્રેમ;
 ગ્રંથારંભ પ્રસંગમાં, સંભારું કરે હોમ.
 શ્રીમદ્ બ્રહ્મ ચિદાત્મ શિવ, અકળ અગોચર એક;
 અનન્ય ભક્તી ભાવથી, કરું કિર્તન અભિષેક.
 મંગળ ભાષે તૈરવ્યો, સધળો સૃષ્ટિ સમાજ;
 ગાહું મંગળાચરણમાં, મંગળ કરે મહારાજ.
 અંતઃપ્રેમ સુપુષ્પથી, નિત્ય વધાવું નાય;
 ચરણકમળ આશ્રય કરી, ગાહું ગરવ નવિ ગાય.

મહાદીપ છંદની ચાલ.

ઓ સત્ચિદાનંદ જગદ્વંદ શીવસ્વામી;
 નમું પરાભક્તિ પ્રેમ ભાવથી પ્રણામી. ઓ
 જયતિ જગદ્વ્યાપિ જગન્નાથ જગત્પ્રતાપ,
 અખિલ સૃષ્ટિ આદિકારણ પંચતત્ત્વ દાતા;
 નિત્ય શુદ્ધ મુક્ત નિરાકાર નેક નામી,
 ઓ સત્ચિદાનંદ જગદ્વંદ શીવ સ્વામી. નમું
 પૂર્ણબ્રહ્મ સ્વપ્રકાશમાન પરમ જ્યોતી,
 ચૈતન્ય સ્વરૂપ સગુણ ગુણ ગાહું ગોતી;
 સ્વયંભુ સ્વતંત્ર સર્વ બ્રહ્મ અંતર્યામી,
 ઓ સત્ચિદાનંદ જગદ્વંદ શીવ સ્વામી. નમું
 સત્રીની સ્થીતિ ઉત્પત્તિ ને સંહારકારી,
 રંજે તમોષણ પ્રાધાન્ય સત્ત્વ ગુણ ધારી;
 વારંવાર વંદના સ્વીકાર સુખ ધામી,
 ઓ સત્ચિદાનંદ જગદ્વંદ શીવ સ્વામી. નમું
 નીકળ્યો પરમાર્થ દાવે દેશ દુઃખ દળવા,
 જીભમાં વધાર જોર કાવ્ય શક્તિ મળવા;
 વદે વણિક વલ્લભદાસ વીનતી વિરામી,
 ઓ સત્ચિદાનંદ જગદ્વંદ શીવ સ્વામી. નમું ઓ

ગરબી.

(જગત જોગમાયારે, એઢાળ.)

કરજોડી પ્રથમ પાય લાગું, જે જે જગસ્વામીરે;
 મનવેધી વાણી મુખ માગુ, જે જે જગસ્વામીરે.
 મન મારે મનોરથ મોટો, જે જે જગસ્વામીરે;
 નથી તારે ખજાને ટોટો, જે જે જગસ્વામીરે.
 કથું ઊડી અંતર પીડા પામી, જે જે જગસ્વામીરે;
 બધું જાણે તું અંતરજામી, જે જે જગસ્વામીરે.
 દુઃખ દેશીનાં દેખી દાગું, જે જે જગસ્વામીરે;
 બળે ભડકે ભિતર નિત જાગું, જે જે જગસ્વામીરે.
 ચિત્ત ચિત્ત ચીતરવા રહાતું, જે જે જગસ્વામીરે;
 લાગે એવું નથી બોલાતું, જે જે જગસ્વામીરે.
 કાલ્ય દર્પણ દેખીને સામે, જે જે જગસ્વામીરે;
 બુલ બાળી શિખામણ પામે, જે જે જગસ્વામીરે.
 એવિ વાણી આપીને આજ, જે જે જગસ્વામીરે;
 આશ પુરી કરો મહારાજ, જે જે જગસ્વામીરે.

વૈતાળીય છંદ.

જયતી જન મંતરંજના, જય ભીતી દુખ ભીડભંજના;
 મનના મળ ગર્વ ગંજના, જય નારાયણ જે નિરંજના.
 ગ્રંથતાં ગુણકારી ગ્રંથને, પ્રભુ માગું હું પવિત્ર પંથને;
 હૃદયે ખરિ રાખું અંતને, ઝટ પામું ધન ! ગ્રંથ અંતને.
 દિલમાં દુખ દેશનાં દહે, અણસર્જ્યા જન સંકટો સહે;
 ઉપદેશ ન લક્ષમાં લહે, નિત છોને કવિ કોવિદો કહે.
 પ્રણમી પ્રભુ પાયમાં પડું, કદશા દેશનાં દેખિ હા ! રડું;
 તુંજ આમયથીજ હું લડું, ઝડક્યું મેં જન મધ્યમાં બિડું.
 તું ગણેશજ તું સરસ્વતી, મુખવાણી મુક મિષ્ટ રસ્વતી;
 ઉઘડે ફટ આંખ કાવતી, બળ પ્રેરો પ્રભુ જીભમાં અતી.

સુબોધ ચિંતામણી.

નાગ ૧ લો.

મરણ સંબંધી ગરબીઓ.

(હરિ ભજન વિના, દુઃખ દરિઆ સંસારનો પાર નઆવે.એ દાળની)

અવસાન કાળ.

ઓ અણુ સમજુ, અર્ધ મુઆને મારી કાં પુરું કરો!
જીવતા જમદૂત! છાતીપર ચડી ઘોંચો શું કંઠે છરો? ટેક.
બહુ વૈદ્ય બન્યાં ડોસા ડોશી, આવ્યાં આડોશી પાડોશી,
પૂછે સૌ ડાચું જોશી જોશી, ઓ અણુસમજુ ૧
કોઈ નાડ તપાસે છે જાતે, કોઈ કરપગ પેટ જુએ માથે,
અડીને ટાઢા બોળજ હાથે, ઓ અણુસમજુ ૨
બેઠાં છ આટલાને વીંટી, બહુ વાત કરે દીઠી અંદીઠી,
જાણે વાંચે છે જમની ચોઠી, ઓ અણુસમજુ ૩
ટાઢક વંજી કે કંઈવાર હજી, એમ અન્યો અન્ય કરે અરજી,
જાણે ઝઢ મરે એવી મરજી, ઓ અણુસમજુ ૪
બહુ વઢત જીભ જો હોત કદી, મનમાં માનીલ્યે માત્ર મદી,
પણ શું કરે વાચા બંધ બધી, ઓ અણુસમજુ ૫
મુજ ટક ટક માંદાને ન ગમે, જીવ બહુ ધમતળ ભયમાંહિ ભમે,
ધમણની પેઠે બહુ ધાસ ધમે, ઓ અણુસમજુ ૬
શિર પડ્યું ઢોલિયા માંહિ ઢળી, જન જોઈ પાસ બહુ જાય છળી,
જાણે ફરતી જમમી જમાત મળી, ઓ અણુસમજુ ૭

જે ચાર ઓશિકે ચડી બેઠાં, વળી જે ત્રણ પાંગતમાં પેઠાં,
 બાકોનાં બધાં બેઠાં હેઠાં, ઓ અણસમજી ૦ ૮
 આગળથી કરી મુકી તૈયારી, ઘૂત દીપ અને ગંગાવારી,
 લીપી ભાંય કરી ભીનો ભારી, ઓ અણસમજી ૦ ૯
 આજ્યું ડચ્છં ત્યાં જે ત્રણ ઊઠ્યા, પકડ્યાં પગ શિરે જેમ સિંહ છૂટ્યા,
 "એને ક્યાંથી સાત પ્રભૂ રૂઠ્યા ? ઓ અણસમજી ૦ ૧૦
 પાટલે બેસુધને બેસારી, હડ હડ જળ રેડી દીધો ઠારી,
 અરરર શુભી છૂટે કંપારી, ઓ અણસમજી ૦ ૧૧
 જઈ પછી ઝીંકણો ભાંયપરે, બહુ થંડી ગાર જેવી ઉપરે,
 રીત હાય ! જંગલી કેવું કરે ! ઓ અણસમજી ૦ ૧૨
 એની પાંસળિયો પડખાં ફુપ્યે, પીડ શુળા પરોવ્યા જેવી થયે,
 નહિ જાતો હોય તોય જીવ જાયે, ઓ અણસમજી ૦ ૧૩
 ત્યાં એક ડોઢ ડાહ્યો પાસે, મોઢે મોકલવાની આયે,
 બહુ પાંડે બરાડા જમ નાસે ! ઓ અણસમજી ૦ ૧૪
 કહે રામ કૃષ્ણ, રાધા કૃષ્ણ, કાન ફોડિ નાખે કહી કહી કૃષ્ણ,
 સમજણ નથી જો પૂછો પ્રશ્ન, ઓ અણસમજી ૦ ૧૫
 "એમ પાંડે જીવ જાતાં સૂધી, કેડોં મૂકે પાર પડ્યાજ પછી,
 "કોણે ક્યાંથી સુઝી અવળી બુઝી, ઓ અણસમજી ૦ ૧૬
 પ્રભુ જાણે થાય ગતી અગતી, પણ દેખ્યામાં તો ગજબ અતી,
 આ વલ્લભદાસ વદે વિનતી, ઓ અણસમજી ૦ ૧૭-૧

ખાટલામાં મરવાદે.

ડાહ્યા દેશી, માનવી મરવા દેને પ્રૌઢ પલંગમાં.
 નથી નથી નકે-એથી જવાનું આવ મનુષતા ઢંગમાં. ટેક.
 "જેણે" નીતિ પાળી ભગવાન ભજ્યા, પરધન પરદારા પાપ તજ્યાં,
 સંસારી સકળ સદગૂણ સજ્યા, ડાહ્યા દેશી ૦ ૧

'એવો ભક્ત કદી મૃત્યુ તકમાં, મરે જીવ જાટલે જટપટમાં,
 'તોશું નકે દિવે પ્રભુ છેવટમાં? ડાહ્યા દેશી૦ ૨
 પ્રભુ પ્રીત્યે કર્તવ્ય કર્યું, બહુ દીન દુઃખદારીદ્ર હર્યું,
 'જેનું ચિત્ત નિત્ય પ્રભુ માંહિ હર્યું— ડાહ્યા દેશી૦ ૩
 'એને માત્ર એવું નહિ આચરતાં, બળી જીવ પુણ્ય શું ત્યાં મરતાં,
 શું ઈશ્વર આપો ન્યાયી છતાં? ડાહ્યા દેશી૦ ૪
 'કોઈ દુષ્ટ પાપી મરવા ટાણે, કદી રામ નામ અંતર આણે,
 તે શું ઢોંગ નહીં જગદીશ જાણે? ડાહ્યા દેશી૦ ૫
 પડી ભોં પર પાપી પ્રાણ મુકે, ગંગાજળ તલ તુળશીજ મુખે—
 મર મેલે પણ પ્રભુતૈજ મુકે, ડાહ્યા દેશી૦ ૬
 શિદ પાડી બરાડા બોલ બજે? શીદ કાન ફોડી નાખી કકળે?
 હવે પડ્યા આંકડા તે ન ટળે, ડાહ્યા દેશી૦ ૭
 'એનાં દુઃખ દરદયી હાડ ગળે, તે નાખ્યે ભોંય ન કેમ કળે?
 ભોગ મળ્યા તમે સંબંધી મળ્યે, ડાહ્યા દેશી૦ ૮
 કદી થાંતી હોય સ્મૃતિ ભેંવી ગતી, તોય મિથ્યા મહેનત મુંઢમતી,
 થાય કામ પ્રમાણે તેની સ્મૃતિ, ડાહ્યા દેશી૦ ૯
 'કોઈ ખાય ટુંગળી મનભાવે, 'ઓડકાર એજઓનો નાવે,
 તેમ શઠને શુદ્ધ સ્મૃતિન આવે, ડાહ્યા દેશી૦ ૧૦
 નવ ખપે જાટલો દંઢ દેજે, દીધી સળ્યા 'એમ સમજી લેજે,
 પણ રોજ -હૃદય રહેમી રહેજે, ડાહ્યા દેશી૦ ૧૧
 આગળ જો ત્રણ જણ માત્ર રહે, બહુ ગંભીરતા દેખાવગૃહે,
 ધીમિ ધીમિ પ્રભુનું નામ લહે, ડાહ્યા દેશી૦ ૧૨
 આ વલ્લભદાસ તણી વિનતી, નિરખો તો નિર્મળ થાય મતી,
 નહિ તો દિલમાં દિલગીર અતી, ડાહ્યા દેશી૦ ૧૩-૨

ઠાંકડી.

જડસા જડભૂત? મડદાંતે જકડી બાંધોકાં જોરથી?
 વળી કડ બાંધી, દોડાદોડ શું માંડી ચારે કોરથી? ૧૬૬.
 નંથી લડવાને ધસવું રણમાં, નંથી ધાડ પડી ધેનું ધણમાં,
 દેવતા મૂકો દિલ ડા'પણમાં, જડસા જડભૂત૦ ૧
 ઝટ દોડતાં જ્યાં ત્યાં પગદોહો, મેલી મનમાને તમ મરડોહો,
 દોરેની પેઠે શય દરડોહો, જડસા જડભૂત૦ ૨.
 કાળજી વણ વસ્ત્ર ઉપર ઢાંકો, પછી બંધ વડે પડી રહે આંકો,
 ખેડોળ બહુ ફોકટ ફાંકો, જડસા જડભૂત૦ ૩
 શિર અર્ધ ઉઘાડું વસ્ત્ર ઝીણું, વળી ડગડગ થાય દરેક ક્ષણું,
 સૌ જુએ એજ અપમાન ધણું, જડસા જડભૂત૦ ૪
 ધીમિ ધીમિ ચાલતાં ભારપડે, મોટે દોટ મેલી સાથે ઉપડે,
 પણ અન્ય ઉપાય ન કાંઈ જડે, જડસા જડભૂત૦ ૫
 કાઢેજ કેટલા વળી વળિયે, મુકી મડદું ઝટ ઝોળી તળિયે,
 ક્યાંઈ ભાંગે પડી વળી સાંભળિયે જડસા જડભૂત૦ ૬
 ઊપાડે કરી ટાંગાટોળી, સટપટમાં શય નાખે ચોળી,
 હા! કેવી કુટીલ હિંદુ ટોળી, જડસા જડભૂત૦ ૭
 આ ભુંડામાં ભુંડુંજ અતી, ઠાંકડીથીએ પણ અધમગતી,
 'તોય નવ માને કાંઈ મૂઢમતી, જડસા જડભૂત૦ ૮
 'એમ મરતાનું અપમાન કરે, વા'લાં પણ વા'લ બધું વિસરે,
 સમજી નિરખી ન શકે નજરે, જડસા જડભૂત૦ ૯
 નિર્દયતાને મૂર્ખાઈ તણા, એવા અણધરતા ચાલ ધણા,
 કેહે વલ્લભદાસ કશી નમણા! જડસા જડભૂત૦ ૧૦-૩

કાંધિયાની અકળામણ.

ઠંડા જળથી, શીતરત્નમાં કાં તવરાવો કાંધિયા?

હાંઠડી લેવા, થર થર ધૂળ વસ્ત્ર ભિનાં શરિરેધર્યાં. ટેક.
 એમને એમ રહેવું આઠ ઘડી, બહુ હાનિ થાય હાંજ ગગડી,
 અરૂં જાણે જેને શીર પડી, ઠંડા જળથી ૧
 કોઈ મરે શિયાળાની રાતે, તે પ્રેત કાઢવા પરભાતે,
 નવ થાય કાંધિયા ઝટ સાથે, ઠંડા જળથી ૨
 શરમાવિ મોકલે જન મોટા, ત્યારે માંડ માંડ જાયજ છોટા,
 પણ એક થકી મનમાં ખોટા, ઠંડા જળથી ૩
 તેમાં રાંકને તો બહુ રોજ પડે, કોઈ ના'ય નહીં અડવાજમડે,
 સૌને મન ટાઢનું ના'વું નડે, ઠંડા જળથી ૪
 રે! કેવી અડચણ રીત કરે, પણ મમતી મૂર્ખન દીલડરે,
 મરે મરે તથાપી તે ન કરે, ઠંડા જળથી ૫
 રીત ના'વાની કાઢીનાખો, ને શિર પર ત્રણ ટીપાં રાખો,
 કાં નાહિ કોરૂં અંબર આપો, ઠંડા જળથી ૬
 હમણાં નિર્મળ છે નરનારી, તેથી તન્ને રીત જોખમકારી,
 આરોગ્ય અંગછે સુખકારી, ઠંડા જળથી ૭
 નહિ આભડછેટ ગણો એમાં, પછી નાહિનાખજો છેવટમાં,
 બિતારો ઝટ ધુંટડો ઘટમાં, ઠંડા જળથી ૮
 હઠ કરેશો તો હજિ હાનિ થશે, અંતે જોજો એ ચાલ જશે,
 મોટે વાર્યા રહેા સંકટ મટશે, ઠંડા જળથી ૯
 મરે બ્રાહ્મણ સૌ બડબડ કરતા, તેની બીક રખે રદ્યે ધરતા,
 કહે વલ્લભ મૂકો કાયરતા, ઠંડા જળથી ૧૦-૪

લાજ વાસ્તે ખોટું ખોટું રોવું !

માથે ઝોઢી, પોક મુકી ગાંડા જેવું શું ગાંગરો ?
 આંખે આંસુ-આવે નહિ ને ખોટાં શું બા'નાં કરો ? ટેક.
 'કોઈ ઓ ઓ ઓ ઉહુહુ ! કરતા, આવે આખર મોટે રડતા,

- મુખ ગુપ્ત રાખવા જાય ગડતા, માથે ઓઢી ૧
 રોવે રહિને પાસે પાસે, ઝટ જાય દોડતાં શય વાસે,
 જોણે ભુત વળગ્યું એવું ભાસે, માથે ઓઢી ૨
 એમ સરઘસ ચાલ્યું જાય અરે, બહુ મધ્ય બજાર બકારે કરે,
 મૂર્ખાઈ વડે લાજ ન મરે, માથે ઓઢી ૩
 રોતાં રહિ જાય જતાં ઝાંપે, પછિ વાત તડાકામાં ટાંપે,
 કંઈલાયિ કાળજી નવ કાંપે, માથે ઓઢી ૪
 સૌનાજ દેખતાં તો રડવું, તેનું નામ પડ્યું છે આભડવું,
 કહો કેમ ન તે લાગે ટડવું? માથે ઓઢી ૫
 હુંતો એદ ધરી મનમાં ખીજું, ક્યમરીત જંગલીથી રીજું?
 આ ઢોંગ નહિ તો શું ખીજું? માથે ઓઢી ૬
 થાય અલ્લિદલિની ત્યાં વાતો, એસી જુદા જુદા જોવા નાતો,
 એથી ગંભિર ભાવ બધો જાતો, માથે ઓઢી ૭
 શય બાળી રથ પછિ સ્નાન કરી, પાછાવણિ ભિગા થાય ફરી,
 પુરમાં પેસે કિકિયારી કરી, માથે ઓઢી ૮
 બહુ થાય ગામમાં ગોકીરો, કોઈ કહે “હતો હિંદુ હીરો,”
 ભોઈ રૂવે “ગયો ક્યાં મુજ વીરો?” માથે ઓઢી ૯
 “ઓ ઓ મારા બાપલિયારે!, આ કાગોડેર થયો ક્યારે?
 થઈ ગયો ગજબ ગૂજરતારે!” માથે ઓઢી ૧૦
 “એમ ખેંચી બારણે ઢોંગ કરે, “છાંતો છાન્ને” એમ ખીન્ને ઉચરે,
 પછિ કરી અર્પણ જાય ધર, માથે ઓઢી ૧૧
 તાલેવરને ત્યાં નાત તણા, આભડવા આવે જન ધણા,
 ગજવી દો ગામ ન રાખિ મણા, માથે ઓઢી ૧૨
 નિર્ધન ત્યાં થોડા તે ટાણે, મન તેથિ મુરખ ઓધું આણે,
 હતું કામ શું નીકર મોકાણે? માથે ઓઢી ૧૩

મર રૂવે હોય જે અંતરનાં, બહુ આંસુ ચાલશે આંખતણાં,
 પણ પોક મુક્યાની કરો મના, માથે ઓઢી૦ ૧૪
 બહુ -હૃદય પારકાનું ન બળે, નહિ અંતર લોહિ કદી હકળે,
 તેને રદનની જરૂર ન તેહપળે, માથે ઓઢી૦ ૧૫
 સૌ સગાં સંબંધિ સંગાતે, મુખ ચૂપ રહી ચાલે સાથે,
 ગ્રહિ બહુ ગંભિર ચેહેરો જાતે, માથે ઓઢી૦ ૧૬
 નથિ શાસ્ત્ર વિષે શિખ એવિલખી, ગયું વે'મ ભૂત સૌને ભરખી,
 આં વલ્લભદાસ વરે વિલખી, માથે ઓઢી૦ ૧૭-૫

મરણાવસરે ધીરજ રાખ.

મરવા વખતે, કાગા રોળ કરી મરતાને મુંઝવો.
 વળિ મહર્ણ પછી, શિદ્ધ કૃતી ફાડી તંદુરસ્તી તળે ? ટેક.
 ઓસડવેસડ ઊપાય ખરો, જોશી ડોશીને દૂર કરો,
 હિંમત નહિ હારી ધૈર્ય ધરો, મરવા વખતે૦ ૧
 'એનો જીવ ધુમે બહુ ધમતળમાં, નવિનવિ પિડાદર પળપળમાં,
 ત્યાં તમે ખરાડો બહુ બળમાં, મરવા વખતે૦ ૨
 હજિ શ્વાસ જરા ત્યાં સ્ત્રી દોડી, ઓશરિમાં જઈ હિંમતછોડી,
 ઘડ ઘડ કૂટે કેશો તોડી, મરવા વખતે૦ ૩
 તે શબ્દ કદી મરતો કાને, સાંભળે તો મન કેવું માને ?
 ચોતાર ન આવે મુજ ધ્યાને, મરવા વખતે૦ ૪
 આવે આંસુ તે કદિ અવલોકે, તો છાતિ બળે કેવી શોકે ?
 તે -હૃદય તાપને 'કોણ રોકે ? મરવા વખતે૦ ૫
 'એવી કાચી છાતીના જનને, રે'વું ન ઘટે મરતાની કને,
 નહિતો ઉલટું નુકશાન બને, મરવા વખતે૦ ૬
 વળિ મુઆ પછી મૂર્ખાઈવડે, સ્ત્રી પૃથ્વીપર પછડાઈ પડે,
 સૌ સંબંધી સાથેજ રડે, મરવા વખતે૦ ૭

જો પાછું આવે કુટવાથી, તો લઈ પયરો કૂટો છાતી,
 પણ કદિ આવે ન ગયો સાથી, મરવા વખતે ૮
 મુઝાં રાંક અને રાજ રાણા, વળિ રૂપાળા કુખડા કાણા,
 આખરે આઘ્યાં સૌને આણાં, મરવા વખતે ૯
 એ સૃષ્ટી નિયમ નવાઈ નથી, કહપાંત કરો શિદ્ધવ્યર્થમથી?
 બહુ સારી ગયા કોવીદ કથી, મરવા વખતે ૧૦
 કટવાથી-હૃદયે રોગ થશે, કાં તો પાછળ બીજું મરશે,
 વૈળિ રોતાં આંખો રત્નજશે, મરવા વખતે ૧૧
 એમાં ન સાર નીકળવાનો, મરતાં પણ તે નથિ મળવાનો,
 આ ચાલ માત્ર ચિત ચળવાનો, મરવા વખતે ૧૨
 પ્રભુ નિયમ વિરૂદ્ધ તમે વરતો, એનો પરિણામ અતિનરતો,
 છેવટ શોકજ હાંસીલ થતો, મરવા વખતે ૧૩
 ક્ષણ બંચુરછે કાચી કાયા, મૃત્યુ પામે જન જે જાયા,
 આબ્યાજ કરે તડકા છાંયા, મરવા વખતે ૧૪
 માટે નિત કઠણ કરી છાતી, દુખ સહન કરો યઈ દૃઢ જાતી,
 નહિતો થાશે આતમઘાતી, મરવા વખતે ૧૫
 અહિં સુખ દુખ કર્મે પ્રેરિતછે, લાગે સુખ સાઈ એ રીતછે,
 પણ રૂણ દેવા કેમ બચભિતછે? મરવા વખતે ૧૬
 જો સદ્ કર્મથી સુખલેવું, તો કુકર્મથી સંકટ સહેવું,
 પણ આતો તમને શું કહેવું? મરવા વખતે ૧૭
 ઈશ્વરનો મંગળ ભાવસદા, કરૂણા તજી કષ્ટ કરે ન કદા,
 સારા હેતુથી સૌ સુખદા, મરવા વખતે ૧૮
 મન સાફ કરે શિક્ષા કરીને, જેમ જનની ઓસડ અર્બકને-
 ઝટ પાય પરાણે દરેદ દિને, મરવા વખતે ૧૯
 દિલ દૃઢ કરવાજ બધાં દુખછે, સંતોષ માટે સાથે સુખછે,

ભોજન મિઠું લાગે જો ભુખ્યછે, મરવા વખતે ૦ ૨૦
 પરદેશિ પ્રવાસી સૌ છેએ, બેદિન સુખમાં હસિરમિ લેએ,
 પણ છેવટ સંતોષે જોએ, મરવા વખતે ૦ ૨૧
 સંસાર કસોટી છે કસવા, જેમ રાખે તેમ સુખે વસવા,
 નહિ કેવળ રડવા કે હસવા, મરવા વખતે ૦ ૨૨
 જેની ઇચ્છાથી અહિં જન્મ મળે, તેનાં તેડાં પાછાં નવળે,
 નાખૂશ થતાં પણ તે નટળે, મરવા વખતે ૦ ૨૩
 તેનાં નિયમ તુંજ માટે ન તુટે, તેમ મંગળ ભાવ નહીં પલટે
 શિદ્ધ કાયાને દહ કષ્ટ કુટે ? મરવા વખતે ૦ ૨૪
 દુખ ખમવાને બળવાન બનો, એક દિવસ વિન્નગ થશે સૌનો,
 કહે વલ્લભ આ કેડો સુખનો, મરવા વખતે ૦ ૨૫-૬

છાન્નિયાં

ટોળે મંજીને, માનનિયોએ લેવા માંડ્યાં છાન્નિયાં
 પરદેશી મંન, તે રૂપાળા રાગ ગગનમાં ગાન્નિયા. ટેક.
 આવી એક વિધવા એભારે, ઝીણા સ્વરથી બોલેભારે,
 હાય હાય ! બધી બોલે હારે, ટોળે મળિને ૦ ૧
 રૂળિયામાં સર્વ ફરે કુદડી, લજ્જા મૂકીને ચેલી હડી,
 ત્યાં ખાઈ પછાડી એક પડી, ટોળે મળિને ૦ ૨
 છેડો વાળીને કડ બાંધી, બહુ ફૂટે ધડુસ ધડુસ છાતી,
 સોજી ગઈ થઈ રૂધિરે રાતી, ટોળે મળિને ૦ ૩
 સૌના એક હારે હાય પડે, પાછા અદ્ધર ઊંચા ઉપડે,
 વારા ફરતી વચમાંજ ગડે, ટોળે મળિને ૦ ૪
 જો એતાળા બહુ પડકારી, વળિ વિવિધ વચન મુખ ઉચ્ચારી,
 સધળું સંભારી સંભારી, ટોળે મળિને ૦ ૫
 “એય એય બાપજી એયઅરે, તમજતાં પડિગઈ ખોટઅરે,

નહિ લ્હાવ જિવો પરણી દિકરે, ટોળે મળિને૦ ૬
 અમને આ ઘર ખાવા ધાણે, કેમ એકલડાં મહિં રહેવાણે,
 હાય હાય હવે કેમજ થાણે, ટોળે મળિને૦ ૭
 ગ્યા રણુવગડે રોતી મેલી, ફુખના દરિઆમાં હડથેલી,
 પામીન ભેટ લેવા છેલ્લી," ટોળે મળિને૦ ૮
 જો કદિ કન્યાનો કાળ ખુટે, "હાય હાય ખેનડી" ખાલિ કુટે,
 છાતીથી લોહિના શેડ છુટે, ટોળે મળિને૦ ૯
 એમ અધિક વિલાપ કલાપ કરે, પછડાય નિચે ઉપરા ઉંપરે,
 વળિ કુસકાં વચમાં રોઈ બરે, ટોળે મળિને૦ ૧૦
 બિન્દિયો કુટતાં રહિ જાય કદી, ખેશી જાવાનું વેણુ વદી,
 ત્યાં સગિ જીવતી ખાલે જલદી, ટોળે મળિને૦ ૧૧
 "બાઈ નાનું મરણુ છે ખેસોમાં, કૂટો હજી નીમક છે માંમાં,
 "એમ નહિ મરિ જઈએ નાસોમાં," ટોળે મળિને૦ ૧૨
 એમ કહિ કહિને બહુ કૂટાવે, આખર મોટેરી અટકાવે,
 ઊપાડી આશરિમાં લાવે, ટોળે મળિને૦ ૧૩
 કરે મૂઆને મરણુ માંધો, નીકર થઈ જત કદી સોંધો?
 આ કેવી ગાંડાઈ જોજો, ટોળે મળિને૦ ૧૪
 "જોઈ પરદેશી જન છેટેથી, બહુ ગમે કાનને સ્વર જોથી—
 ખાંધે ઉલટો ખ્યાલજ એથી, ટોળે મળિને૦ ૧૫
 શાણાજન મનમાં સમજીને, ઝટ બંધ કરો રિત જંગલીને,
 વણબની વિનતી વાંચીને, ટોળે મળિને૦ ૧૬-૭

મૃતભોજન-દાડો.

૧ રાત્રેશ્રી! ઊઝું ડાઝું કરિ જોજો જન જ્યાં મરે.
 રોતાં જતાં, ગોળપાપડી ગદ્દ ગળામાં ઊતરે. ૨૬.
 જમી વાટે જતાં વહુવારૂં, કંઈ વાત કરે સાંભળવા રહું,

- “બોઈ જમણ હતું નહિ કંઈ સાંઈ.” રે રાજેશ્રીં ૧
 બિજિએ તેશું તકરાર કરી, ત્યાં પાછી તે અબળા ઉચરી,
 “વોઈ કઠિ તો ખૂબ ખરાબ ખરી,” રે રાજેશ્રીં ૨
 “એમ નિંદા નારિ અનેક કરે, શુણિ મનમાં બળિ કરનાર મરે,
 ધોખો અંતરમાં ખૂબ ધરે, રે રાજેશ્રીં ૩
 “એક કોર કામનિ કૂટેછે, મિજાન બિજગમ લૂટેછે,
 કાગડા કુતરા જેમ ઝૂટેછે, રે રાજેશ્રીં ૪
 રો કંકણ ચાલિ રહિ એક બાજુ, બિજગમ પકવાન બને તાજુ,
 દાનત દેખી દિલમાં દાઝું, રે રાજેશ્રીં ૫
 “એક કોર ઓય ઓમ સાંભળિયે, બિજગમ લાડૂલાડૂ શુણિયે,
 કહેા આ ગાંડાઈ કેવી કહિયે? રે રાજેશ્રીં ૬
 “કોઈ જમતાં દેખિ વિચાર કરે. વીવાહ હશે એવું ઉચરે,
 તો તે ખોટો નથિ ખ્યાલ ખરે, રે રાજેશ્રીં ૭
 વળિ જંગલિ રિત છે જમવાની, નથિ ધિરજ ખરેખર ખમવાની,
 નથિ પ્રવિણ રૂઢી પીરસવાની, રે રાજેશ્રીં ૮
 વારંવાર ભાણેથી ઊઠે, પિરસણિયાની તાસક ઝૂટે,
 અધિરજ મનમાં મિજાન ખુટે, રે રાજેશ્રીં ૯
 કદિ કોઈ ઉઠે નહિ શરમાણું, તો ખાલિ પડ્યું રહે પત્રાણું,
 હુંતો ખેઉની ભૂલો ભાણું, રે રાજેશ્રીં ૧૦
 સેતકનું લેવા ચિત્ત ચહે, પછિ કોઈ પડેલું પાધું લહે,
 પણ ઘણું ખરું ત્યાંનું ત્યાંજ રહે, રે રાજેશ્રીં ૧૧
 પછિ પગથી ખૂબ ખુંદાય ખરે, વળિ ખેસે જન ઉપરા ઉપરે,
 ચિત્ત મૂગ ચડે નિરખી નજરે, રે રાજેશ્રીં ૧૨
 ત્યાં ગંદવાડનો પાર નહીં, બહુ પાણિ કઢી ઢોળાય કહીં,
 ઘેરાણો ભાણું ભાત મહીં, રે રાજેશ્રીં ૧૩

ત્યાં બહુ કલબલ જમનાર કરે, જાણે રાંકાટો અરજી ઉચરે,
 ગાળું ઊંઠે આખું મકાન ખરે, રે રાજેશ્રી ૧૪
 જાણે ત્યાં કળ કળતા કાગ પડે, લેવા ઝટપટ લડાઈ લડે,
 ધણિનું માયું તો નોંધ ધડે, રે રાજેશ્રી ૧૫
 હજી મરવાને તણુ દિવસ થયા, ત્યાંતો એ અટપટમાં પડ્યા,
 હાથ ગજબ ! શોકના ચાલ ગયા, રે રાજેશ્રી ૧૬
 કદિ હરખ જમણુ ઊંઘી જાયે, વીવાહ અધરણી નવ થાયે,
 પણ આમાં નહિ ચાલે કાંઈએ, રે રાજેશ્રી ૧૭
 મર ધરમાં ખાવાના સાંસા, પણ લાડુ કર્યા જોઈએ ખાસા,
 ધર મલિ ધરેણે તણુ આશા, રે રાજેશ્રી ૧૮
 એક તો ધર કેરું મનુષ્ય કીયું, વળિ એ ઉપર આ બાકી રહ્યું,
 ખાતર ઊપર દીવેલ વધું, રે રાજેશ્રી ૧૯
 “એનું મણું અતીશ્વે વખણાણું, ખરિ નિષ્ઠાથી ખરચું નાણું!”
 પણ વદે નહીં ધર વેચાણું, રે રાજેશ્રી ૨૦
 એ ગયો અતી મરણે ખાટી, એમ કહિ કહિ ઊખેળે આંટી,
 શુણિ રે’મથી કંપે રૂંવાટી, રે રાજેશ્રી ૨૧
 કદિ નાનું મરણુ થતાં ત્રાસે, પણ બંધ કરે નહિ નરમાસે,
 ચિત ગોઠિ રહ્યું ચિર અબ્યાસે, રે રાજેશ્રી ૨૨
 પીડાય ન ધનવાળા ધીંગા, કહેતાં માંડે દેવા ડીંગા,
 એ હઠિલા જન રોતલ રીંગા, રે રાજેશ્રી ૨૩
 એથી લેશ લાભ નથી મરતાને, નહિ પુણ્ય પ્રભુ એમાં માને,
 દેખાડ લખેલું કયે પાને, રે રાજેશ્રી ૨૪
 નથિ શાસ્ત્ર વિષે કંઈ એવું કહ્યું, આ તુજને ક્યાંથી વેનથયું ?
 જો જો જાગી ક્યાં ભાન ગયું ? રે રાજેશ્રી ૨૫
 સુખમાં જમણે મળિ સંબંધી, પણ આ રીતી કેવળ અંધી,

વલ્લભ વિનવે તમને વંદી, ૨ રાજશ્રી ૦ ૨૬-૮

મોં વાળવા વિષે.

મોઢું વાળી, ભુંડા મોં વાળી ખેઠી શું દાડી ?

કુખ દેખાડે, સાંજ સવારે મોટેથી સ્વર કાઢી. ૭૬૦

જન મણું પછી એક વર્ષ સુધી, જ્યારે ભગી મણિ રોજખધી,

રોવાની રીત વિશેષ વધી, મોઢું વાળી ૦ ૧

મો નાર નાતની આંવેછે, પંડે રોધને રોવરાવેછે,

છેવટ છેડો છોડાવે છે, મોઢું વાળી ૦ ૨

ખિનિયો તો ખોટી ખોટિ રડે, દાઝ્યા વણ શેનાં આંસુ પડે ?

પણ ધરે નારીને ખુબ નડે, મોઢું વાળી ૦ ૩

એનું માંડ માંડ મનડું વિસરું, ત્યાં વણિ આવીને યાદ કરું,

એમ અંગ હીર હંમેશ હરું, મોઢું વાળી ૦ ૪

મરતા પાછળ નથિ મરવાનું, કલ્પાંત ન દાડી કરવાનું,

આરોગ્ય પાણું આળસવાનું, મોઢું વાળી ૦ ૫

નિત રોઈ રોઈને આંખ ખુલે, તોય મરતાને નજરે ન જીએ,

શા મોટે શામા રોજ રહે ? મોઢું વાળી ૦ ૬

એથી આંધળિ ધણિ સ્ત્રી થઈછે, પડિપડિને રોગે રહીગઈછે.

તોય જંગલિ રીત હજી રહીછે ! મોઢું વાળી ૦ ૭

એનાં મૂળ અતીથિ ગંડાં છે, બોળાં જન બડકણ ભુંડાંછે,

કહેવું શું હળાહળ કુંડાંછે, મોઢું વાળી ૦ ૮

એ વખતે દીલાસો આપો, પણ સાથે રડિ કાં સંતાપો ?

હલટાં કાં કાળજડું કાપો ? મોઢું વાળી ૦ ૯

મર શોક તમે પાળો તેનો, પણ તેની હદ બાંધો બેનો,

જીપાય નથી આખર એનો, મોઢું વાળી ૦ ૧૦

પ્રભુ રાખે તેમ રાજી રહેવું, એમાં કોને જાહેને કહેવું ?

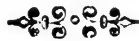
શિદ્ધ અર્થ શરિર સંકટ સહેવું ? મોઢું વાળી ૦ ૧૧

શાશ્વત જન સમજી જદ જશે, પણ મૂરખનો મમતે મરશે,
 ઉત્તરાં આની નિંદા કરશે, મોટું વાળીં ૧૨
 જન! જદ હવે જાગો જાગો, બહુ બંડ તણી માફી માગો,
 વિચંબરને વહલભ લાગો, મોટું વાળીં ૧૩-૯

આરોગ્યતા સૂચક.

તંદુરસ્તી, જાળવિ જાણે નેજ ધણા જન જંગલી.
 નાની વયમાં-મરણ યતાં દે દોષ વૃથા પ્રમુને પછી, ૧૨૩૦
 કાયા કુંચીમાં ચક પડે, દરદો દિલમાં તેવારે ગડે,
 નહિનો માંદગિ દુખ નજ નડે, તંદુરસ્તીં ૧
 જો તોડે કુદરતનો કાયદો, તો જાય તંદુરસ્તીં ફાંપદો,
 આ મત અર્વાચિન ઈલાયદો, તંદુરસ્તીં ૨
 આકસ્મિત જૂજ બનાવ બને, બાકીનાં મણું બધાં નિપજે—
 તે રોગચીજ નિજ પ્રાણ તજે, તંદુરસ્તીં ૩
 માઆપ ચૂકથી બાળ મરે, જુવાનો જાતે ચૂક કરે,
 તારેજ મરે મોટા ઉચરે, તંદુરસ્તીં ૪
 જાણિ જાય વચ્ચ તારે ફાટે, ધોખો ન ધરે કોઈ જિઆટે,
 તેમ દુઃખ નહીં ધરડા માટે, તંદુરસ્તીં ૫
 પણ વચ્ચ નવે આંખો આવે, તે વાંકા ચાલ્યા વણનાવે,
 તેમ મોત જુવાનોમાં ફાવે, તંદુરસ્તીં ૬
 તે સૃષ્ટિ નિયમને સંભારી, તનજતન કરો બહુ નરનારી,
 આનપાને થઈ મોતાહારી, તંદુરસ્તીં ૭
 આતાં ફરે જે શરિરે ન સદે, પછિ વ્યર્થ નશિબનો વાંકવદે,
 કદિ ખોધ ક્ષાધને તે ન બદે, તંદુરસ્તીં ૮
 બહુ પ્રીત બતાવે અણધટી, તેથી બાળક બગડીજાય અતી,
 તેમ કેમ ઉછેરવું તે ન મતી, તંદુરસ્તીં ૯
 જેતે આઈ માંડું બાળ પડે, સંભાળ વિના દરદો ઉપડે,

પછિ મરતાં મોહું વાળિ રડે, તંદુરસ્તી ૦ ૧૦
 યાય ગુણાકાર સૌ રોગતણો, ત્યારે દરદી પંડ પિડાય ઘણો,
 પછિ હાથ રહી નહિ બાજિગણો, તંદુરસ્તી ૦ ૧૧
 શિખવી જ્ઞેષ્ઠએ તન કેળવણી, તે એક જાતની ફરજ ગણી,
 તો ઊંમર વધશે અંગતણી, તંદુરસ્તી ૦ ૧૨
 જો બાળ જાળવે જાતન કરે, બહુ લાડ લડાવી ન હામ હરે,
 તન કસરત ખૂબ કરાવિ ખરે, તંદુરસ્તી ૦ ૧૩
 નુરે બાળલગ્નથી બાળે નહિ, વિદ્ય વર્ષ સુધી પરણાવે નહિ,
 વળિ કદી કળેડ કરાવે નહિ, તંદુરસ્તી ૦ ૧૪
 કરે કેળવી બુદ્ધિની વૃદ્ધી, તો સત્ય કહું રાખી શુદ્ધી,
 ઓદા નાવે સો વર્ષ સુધી, તંદુરસ્તી ૦ ૧૫
 સૌની આવરદા સરખી છે, મેં પંડિત મતથી પરખી છે,
 પણ ભૂલ ભુતે તે બરખી છે, તંદુરસ્તી ૦ ૧૬
 નહિ એકા એક ગણે ઉતરે, પોતે પોતાના પ્રાણહરે,
 સ્થમજે વક્ષભ વીચાર કરે, તંદુરસ્તી ૦ ૧૭-૧૦

લગ્ન વિષય.

વેશવાળ.

ઓ માબાપો! બાળપણમાં ધાડશી વેવીશાળની!
 સરખી વયનાં-વળગાડો પણ થાય કળેડી બાળની. ટેક.
 તમને તો હૈયેહોંશ હશે, પણ આખરમાં શું એનું થશે!
 એ શંક કાશીએ કેમ જશે? ઓ માબાપો ૦ ૧
 બાળાપણનું કળ ભાગવશે, અંતરમાં દાજી અનુભવશે,
 કદિ મનમાં મુંઝાવ મરશે, ઓ માબાપો ૦ ૨

બ્યાજખિ રીતે એ હક એનો, છે શાસ્ત્ર પુરાવો પણ જોનો,
 તે ઓળવિ રાખ્યો છે જોનો ? ઓ માબાપો ૦ ૩
 પોતે પોતાના સર્વ ધણી, એ કુદરતિ રિત જગદીશ તણી,
 કેમ હર્ષ પામશે એ પરણી ? ઓ માબાપો ૦ ૪
 ખેડી નાનપણથી નાખોછો, ચુકનાં ફળ જ્યારે ચાખોછો,
 ત્યારે વાંક બાગ્યનો બાખોછો, ઓ માબાપો ૦ ૫
 બહુ દરદો બાળપણે સીમા ! યાય અંધ પાંગળું શીળીમાં,
 બહુ વિદ્ય બિન્દુ છે તે વયમાં, ઓ માબાપો ૦ ૬
 પછિ પાછળ માથે પસ્તાવો, લેખલ થશે લેતાં લહાવો,
 માટે ઊપાય તન્ને આવો, ઓ માબાપો ૦ ૭
 બખ્ખે વરસે વેશવાળ કરો, કાં ગર્ભ વિશે વનિતાજ વરો !
 રે ગજબ ! દીલમાં કાંકે ડરો, ઓ માબાપો ૦ ૮
 પછિ લાડ લડાવતાં છેવાને, બહુ વાત કરે વહુવર બહાને,
 માંડી વાળ્યું પીળે પાને ! ઓ માબાપો ૦ ૯
 આ કીકાની વહુ એમ કહી, વીકાર કરે મૂર્ખાઈ મહી,
 પછિ બગડે તેહ નવાઈ નહીં, ઓ માબાપો ૦ ૧૦
 એને વહુવરની નહિ વાત કરો, બહુ ભેદ ઉંડો જાણિ ન ઉચરો,
 જોઈ દીર્ઘ દ્રષ્ટિથી દીલ ડરો, ઓ માબાપો ૦ ૧૧
 છે સરખે સરખા વરકન્યા, હા ! શાસ્ત્રની લોપી આમન્યા,
 એ આપતણા અધરમ અન્યા, ઓ માબાપો ૦ ૧૨
 ઊકરડી જય વધી અતિશે, રહે વર નાનો જિયાઈ વિષે,
 પછિ થાય કળેડું દીન નિશે, ઓ માબાપો ૦ ૧૩
 કન્યાની સોળે જૂવાની, પણ પુરૂષની વિશ્વ વર્ષે માની,
 એ નિયમ ઈશ્વરી અનુમાની, ઓ માબાપો ૦ ૧૪
 બહુ કરે ત્વરા કન્યાવાળા, ખારે પરણાવી દે બાળા,
 નાંખે નરમ કરી નરના ગાળા, ઓ માબાપો ૦ ૧૫

હજિ નરે નથિ આબો જોખનમાં, પણ પુત્રી મોટી થઈવયમાં,
 તેથી નથિ છુટકો પરણાવામાં, આ માઆપોં ૧૬
 વયનાં ઘેર ઘેર કળેડાં છે, દંપતિ નહિ પણ એ આડાં છે,
 એ મધવણ ખાલી પોડાં છે, આ માઆપોં ૧૭
 મરદો નાના માનનિ મોટી, નુકસાન થાય એથી કોટી,
 આ હિંદુ તણી રીતી ખોટી, આ માઆપોં ૧૮
 'એવું ઘેર ઘેર છે આ કાળે, તે નાનપણના વેશવાળે,
 પણ કોણ પોતાની ભુલ બાળે? આ માઆપોં ૧૯
 'એથી બહુતરમાં બહુ વિદ્ધ પડે, આરોગ્ય અંગ અતિશયગડે,
 થાય ધરડો વહેલો એજવડે, આ માઆપોં ૨૦
 ને મોટી કરવા નહિ મરજી, તો સાંભળિ લેજો આ અરજી,
 સ્વીકારી લેજો તંત તજી, આ માઆપોં ૨૧
 ને બાળકના હેતરવીછો, ને તેનું બહું ભીતર ધંધો,
 તો સર્વ પરીણામો પ્રીછો, આ માઆપોં ૨૨
 ચાર પાંચ વરસ કન્યા છોટી, એટલી ઊંમર વરની મોટી,
 વેશવાળ કરો રિત નહિ ખોટી, આ માઆપોં ૨૩
 શાષો વર મોટો કન્યાથી, તેના જોવા સરખો સાથી,
 તો ચડે કલંક કહો ક્યાંથી? આ માઆપોં ૨૪
 પણ એજ નથી હજી એ ધારો, સૌથીજ સ્વયંવર છે સારો,
 વલ્લભ વિનતી અંગીકારો, આ માઆપોં ૨૫-૧

બાળલગ્ન.

આ અસ્તાની, શી જિતાવળ આવી છે સંભાળને.
 ઢિંગલાં ઢિંગલી-પેટે શું પરણાવા માંડ્યાં બાળને? ૨૬.
 શે પાપે તારે પેટ પડ્યાં? તું સાથે માયાં ક્યાંયિ જડ્યાં?
 કેમ બચે કંસાઈની ચોટ ચડ્યાં? આ અસ્તાનીં ૧.
 અણુ સમજણમાં દે પરણાવી, વરવાનો હેતૂ વિસરાવી,

પ્રીતે પાવકમાં પધરાવી, ઓ અસાની૦ ૨
 બહુ ઝીડિ પરસ્પર પ્રીત નથી, પણ બબકાથી રહે રાજિ અતી,
 સમજણ બીજી નથિ બાળમતી, ઓ અસાની૦ ૩
 જાણે નહિ દંપતિ ધર્મ દિલે, કેમ વર્તવું વહુની સાથ શિલે,
 એ બાંધી દીધો બળદ ખિલે, ઓ અસાની૦ ૪
 પરણ્યાં બાળક બેટા બેટી, જાણે બિટાડ્યાં ઘેટા ઘેટી,
 તેથી પ્રીતી નાસેછે છેટી, ઓ અસાની૦ ૫
 હસતાં રમતાં ચડબડી પડે, મન મોટાં નહિ માટેજ લડે,
 પછિ મળે સ્વભાવ ન એજ વડે, ઓ અસાની૦ ૬
 હજિ પોતડિ પે'રી નવ જાણે, કદિ રોઈ પડે રમવા ટાણે,
 વળિ જાય ઉઠી જમતાં બાણે, ઓ અસાની૦ ૭
 એવી છોકર મત છે એની હજૂ, નથિ નથિ પરણ્યાનું એનું ગજૂં,
 સમજે તો થાશે રામ રજૂ, ઓ અસાની૦ ૮
 બાળાપણ હહાયો લેવા દ્યો, બહુ રમત ગમતમાં રમવા દ્યો,
 નીશાળે બણવા ગણવા દ્યો, ઓ અસાની૦ ૯
 બાળાપણ છે બહુ નિર્દોષી, એનું હર આનંદી સંતોષી,
 શિદ અટપટમાં ધાણો ખોશી? ઓ અસાની૦ ૧૦
 વિદ્યા હુબરનો વેગ વધે, તે બાળપણમાં જોતું બધે,
 ત્યાં તું ફડકામાં નાખિ જવે, ઓ અસાની૦ ૧૧
 પછિ બણતર ધેર બણાય નહીં, પરદેશ વિશિષ વસાય નહીં,
 એ નેવળથી નિકળાય નહીં, ઓ અસાની૦ ૧૨
 પ્રભુએ સોંપ્યાં તમને રહાવ', પણ સારા માતપિતા થાવા,
 રે! નહિ કેવળ લેવા રહાવા, ઓ અસાની૦ ૧૩
 જો પરણાવે સૌથી મોટું, તે સાથ વરાવી દો છોટું,
 રે! સમજ સમજ એ બહુ ખોટું, ઓ અસાની૦ ૧૪
 ભગાભેગું ખરચે ઉકલે, તે તુંજ દાનત ડગલે ડગલે,

પણ બાળકની તું વિચાર વલે, ઓ અસાની૦ ૧૫
 વાવર કે વાવર માં તું રતી, તેનું મારે કાંઈ કામ નથી,
 પણ બાળકને ન બતાવ જતી, ઓ અસાની૦ ૧૬
 એક વૃક્ષ વધીને ફેલાતું, બહુ જળ રેડી બાળી નાખ્યું,
 એ વધતું અટકાવી રાખ્યું, ઓ અસાની૦ ૧૭
 બહુ ડુંભળાં બાળક ઓળેછે, તું કાચી કેરી ઘોળે છે,
 અધિરો થઈ ખાટો રસ લેછે, ઓ અસાની૦ ૧૮
 વિશ વર્ષ થાય શરિર પાકું, ત્યાં લગિ નરનું જોખન ઝાંખું,
 સાબીતી શાસ્ત્ર તણી આપું, ઓ અસાની૦ ૧૯
 તમે લાડકા લાડૂ અવરાવો, પણ હુંડો વિચાર નહીં લાવો,
 એથી તો ઢિક જો ધવરાવો!! ઓ અસાની૦ ૨૦
 નયિ અંગ વિષે દીધુ વિર્ય ધશે, તે શું લાડૂ ખાધે મજિ શકશે?
 વધ વધતાં સેજ જીવાન થશે, ઓ અસાની૦ ૨૧
 ઉતાવળે આંખા પાકે નહિ, રત વણ કેરી કદિ આખે નહિ,
 તેમ વય વણ જોખન વાધે નહિ, ઓ અસાની૦ ૨૨
 તનની હાલત બહુ બગડે છે, અંગે આજમુ રોગી રહેછે,
 થોડે વર્ષે રસ્તો લે છે, ઓ અસાની૦ ૨૩
 ત્રિશ વર્ષે ઘોળાં પળિ આવે, પછિ ચાળીશ્ચ ધડપણ ફાવે,
 તે કેવળ બાળ લગન લેાવે, ઓ અસાની૦ ૨૪
 પરણાવ્યે પાકી વય પાખે, બાંધોજ બધો ચુંચી નાખે,
 સાચું કહું વૈદકની શાખે, ઓ અસાની૦ ૨૫
 લાલપ ઉડિ ગઈ સૌતાં માંની, પીળા ફીફા રહેરા જોની,
 રે ગજબ! કોઈ સમજવોની! ઓ અસાની૦ ૨૬
 નયિ કોઈ કદાવર આ કાળે, નહિ જોખન તેજ તગે બાલે,
 કળતરથી ગાત્ર બધું ગાળે, ઓ અસાની૦ ૨૭
 રહે મન વળગ્યું બાકૂળ ખરે, મદાઈ ફિકરમાં વૈદ્ય ધરે-

સાલમના પાકનું ધ્યાન ધરે, ઓ અસાની ૦૨૮
 ધન માટે હ્યે આકરિ ધંધો, કેળવાઈ થયેલ નહીં અંધો,
 'એમ રંક સદા થઈ રહે અંધો, ઓ અસાની ૦ ૨૯
 તનમન ધન બગડ્યાં એમ ત્રણે, એજે અવતાર ગયો નબહયે,
 તે માત્ર લગનથી બાળપણે, ઓ અસાની ૦ ૩૦
 ધર્મ અર્થ મોક્ષ કામ થાય નહીં, એ ચારપદાર્થ પમાય નહીં,
 મિથ્યા જન્મારો જાય વહી, ઓ અસાની ૦ ૩૧
 નનમન વણુ ધર્મ ધરાય નહિ, વણિ અર્થ સુકામ કરાય નહિ,
 છેવટમાં સ્વર્ગ જવાય નહિ, ઓ અસાની ૦ ૩૨
 તે પાછાં ઝટ બાળક પ્રસવે, તે થાય વૈતિયાં હાય હવે-
 નિર્માલ્ય કુરોગી ક્યાંથિ જિવે? ઓ અસાની ૦ ૩૩
 કોઠાળ ઘોડિવણુ માન અરૂં, જન્મે ન વછેરું કદિ જખરૂં,
 અવલોકી અંતરમાં ન ઠરૂં, ઓ અસાની ૦ ૩૪
 હજિ હાનિ કહેવિ રહિ ગઈ પડે, એથિજ આબ્યા આ અંત્ય પદે,
 વિનતી આ વલ્લભદાસ વદે, ઓ અસાની ૦ ૩૫-૨

સર્વ પ્રબંધ. ધનાક્ષરી છંદ.

બાળ શરમાળ બાળપણે બુદ્ધિ કસાઈન,
 તોય હાય હાય! લુખા લહાવથી કરે સગાઈ,
 શરૂ ત્યાંથી થાય શબ્દ વાદ વિકળતા વેર,
 કેવો કેર કરે કબુદ્ધિની મન મૂરખાઈ;
 જીવાની અસર વિના સંગથી ખરાબી ખુબ,
 ખુબી કીધે બળદળ રૂપ જાય રે! હરાઈ;
 કાંઈ ન મારાથી થાય વાદળે સજ્જેર જોસ,
 રોથ કાઠું નાગપાશ પ્રબંધ વિનાશ ગાઈ. ૧

કન્યા વિક્રય.

ઓ કુષ્ટ પિતા, દીકરિ વેચી ધન લેવાનું ધ્યાનમાં!
 દઈ ડોસાને, રંડાપો આપ્યો તે કન્યાદાનમાં! ટેક.
 તને રૂંવે રૂંવે કીડા પડશે, તોર્રી છાતીપર જમડા ચડશે,
 ધગ ધગતા ખીલા ધાગડશે, ઓ કુષ્ટ પિતાં ૧
 તોર્રાં ગાત્ર ગળત કોઢે ગળશે, ધરમાંથી ખાવાનું ટળશે,
 વાવેલાં વિષ વૃક્ષો ફળશે, ઓ કુષ્ટ પિતાં ૨
 કોઈ બડદબિજીનું ન મળ્યું તુંજને, જ્યેથી ધરમાં ખાતર દીધ ખુણે,
 તને સાંભળ દુનિઆ આપ્પિ દુણે, ઓ કુષ્ટ પિતાં ૩
 તોર્રા હાથ પગોજ પડ્યા ભાગી, જ્યેથી ઝદ કમાણી આ ભગી,
 લે પાપિ હવે મૃત્યુ માગી, ઓ કુષ્ટ પિતાં ૪
 તે અંતકાળનો લાડુ લિધો, કળજીગમાં કાળો કેર કિધો,
 બાપડિયા! તું ન જરાય બિધો, ઓ કુષ્ટ પિતાં ૫
 જો તારૂં પશ્ચાત્તાપ તણું-ઉરદારે ઉઘડશે એક ક્ષણું,
 તો પામિશ પંડે દુઃખ ઘણું, ઓ કુષ્ટ પિતાં ૬
 એ ડોસો લાકડી હાથ ગ્રહે, થોડું ચાલે ત્યાં થાક લહે,
 જોનારાં ત્રાહી ત્રાહિ! કહે, ઓ કુષ્ટ પિતાં ૭
 એ સાથે કન્યા ચોરિ ચડી, જોવા મળિયાં જન તેજ ઘડી,
 "તોર્રી છાતિ ન ફાટી કેમ પડી? ઓ કુષ્ટ પિતાં ૮
 વજ્રથી વિશેષ કઠોર દિસે, ખૂની છાતકિ નિર્દય અતિશે,
 છાંટો ન રે'મનો -હૃદય વિષે, ઓ કુષ્ટ પિતાં ૯
 આ હરામિ પૈસો નહિ રહેશે, છોકરી છાજિયાં નિત લેશે,
 નખ્યોદ જશે આપો દેશે, ઓ કુષ્ટ પિતાં ૧૦
 વિષ પાવું હતું ગળથૂલીમાં, કેમ તહિ મરિ ગઈ તે શીખીમાં?
 પણ આતો સંકટની સીમા! ઓ કુષ્ટ પિતાં ૧૧
 મીઠોળ મડાં સાથે બાંધ્યો, રખતો સંબંધ અરે સાંધ્યો

તેં પાપ પાક રાતે રાંધ્યો, ઓ દુષ્ટ પિતાં ૧૨
 એ અંધ આરશી શું કરશે? એ રોઈ રોઈ અંતે મરશે,
 કાં વાવ કુવામાં જઈ પડશે, ઓ દુષ્ટ પિતાં ૧૩
 એની શાસ્ત્ર વિષે પાડીછેના, જન સુતો સાક્ષી છે એના,
 આપું ન પુરાવા આપેના, ઓ દુષ્ટ પિતાં ૧૪
 ઓજ કાલ વધ્યો એ ચાલ અતી, ફરિ ગઈ છે માણસ કેરી મતી,
 જોતાં નથી નીતી કે અનિતી, ઓ દુષ્ટ પિતાં ૧૫
 ધરમાંથી ટળ્યું છે ખાવાનું, ત્યારે કાટલું કાઢ્યું કન્યાનું,
 છોણ અંધ કરે નહિ કરવાનું? ઓ દુષ્ટ પિતાં ૧૬
 જાસે નહિ મહાજન કાંઈ મુખે, ફાવે છે જન ચંડાળ સુખે,
 દેખી વક્ષબનું દીલ દુખે, ઓ દુષ્ટ પિતાં ૧૭-૩

વેહેવાઈને શિખામણ.

વદતાં દેખી, પાસે જઈ પૂછ્યું શું સગપણ આપને?
 તો કહે “વેહેવાઈ,” શુભિ અંતરમાં પામ્યો બહુ સંતાપને. ટેક.
 આંતર વૈચ્યાં જેની સાથે, સંબંધ નિકટ જે સંગાતે,
 બહુ દોષ મુકે તેને માથે, વદતાં દેખીં ૧
 દિકરા દિકરી જ્યાં ફીધી છે, બહુ સમિપ સગાઈ ફીધી છે,
 એણે આ આખર લીધી છે, વદતાં દેખીં ૨
 ખીન્ન સાથે હાય સંપ ધણો, પણ દ્વેષ કરે સંબંધીતણો,
 રે! સંપ જોઈએ જ્યાં બમણો, વદતાં દેખીં ૩
 “દશરાની સુખડી તબ દીઠી, મિઠાઈ ન દિવાળીની મીઠી,
 એકવાર મોકલી’થી અજિઠી, વદતાં દેખીં ૪
 હોળીનો હાડો આખો નહિ, કરે મંગોઠોજ કરાખો નહિ,
 ઉમંગ એક દરશાખો નહિ, વદતાં દેખીં ૫
 વીચાહ મિથે મણ કોયળિ નહિ, કદિ હાયનિ ચડિ મઢાવી નહિ,
 દિકરી અડવી અજસારી નહિ, વદતાં દેખીં ૬

બાઈ એનું ધરેણું તોજ બળ્યું! પણ લુગડાં પુરેતાં તે નમળ્યું,
 વેશ વાળ કંઈ જાણ્યું ન કાણ્યું," વદતાં દેખીં ૭
 એમ અરસપરસ મેણાં મારે, ત્યાં સાત પેઢીનું સંભારે,
 કોઈ ત્રાહિત વચ્ચે પડિવારે, વદતાં દેખીં ૮
 પડે પરણ્યા પછિ પણ બહુ વાંધા, આળસતાં આણનાંકાંધાં;
 નાતના નઠારા બહુ બાંધા, વદતાં દેખીં ૯
 વેઠે તેડવાને મુકવા માટે, વળિ કામ કર્યાને ભેચાટે,
 હા! ક્લેશ સંપ રનેહજ સાટે, વદતાં દેખીં ૧૦
 દિકરી વાળાં મરેતાં દિકરી, બેઠાંજ બંધ સંબંધ કરી,
 જાણે એણે મારી હાય ખરી, વદતાં દેખીં ૧૧
 જે ભિતરે ભાવ જેણે અતિથે, તો ઝેરે હળા હળ માંહી હથે,
 અંતર ખોટાં શું મુખ થથે? વદતાં દેખીં ૧૨
 રાખવી ઘટે રીતી એવી, જોઈ અડચણ આવે ત્યાં કેવી!
 દુખ દૂર કરે વિદ્યા દેવી, વદતાં દેખીં ૧૩
 એમાં યાતાં નથિ બાળ મુખી, પણ યોજે નહિ ઉપામ મુખી,
 દેખી બલ્લભનું દીલ દુખી, વદતાં દેખીં ૧૪-૪

વિવાહ રૂઢી.

ઓ વેહેવાઈઓ, રીત કઢંગીથી કનિયા ઉત્સાહમાં
 બહુ વેધ પડે, વેહેવાણે વેહેવાણેને વીવાહમાં. ૭૬૦
 ગડબડ બહુ પહેલેદી રાતે, બાધે અણસમજી ઉધમાતે,
 કોળીનાળી જેવા જાતે, ઓ વેહેવાઈઓ ૧
 આવે બોયડ બચ્ચંબચ્ચા, તે જીએ જીવંતી જન જચ્ચા,
 મારે છ હરામી જન હચ્ચા, ઓ વેહેવાઈઓ ૨
 છે ગામ ગામની રીત જીદી, વળિ ધરે રિત રાખે કૈક કુદી,
 છોડાવે ધન રસ્તો રૂંધી, ઓ વેહેવાઈઓ ૩
 હેઠલ આવ્યો તે શું ઉચરે? મુખ માગ્યું આપે શુંજ કરે!

મીઠાશ રહે ન પરંતુ ખરે, ઓ વહેવાઈઓં ૪
 સાળા સોળીનું નેરે ઘણું, તેમ અહિં ઓણું નહિ નણદિ તણું;
 બહુ લટક મેળમાં બીજિ ગણું, ઓ વહેવાઈઓં ૫
 સૌ બોલે બહુ ફાટે ડાચે, ઉચરી બેઅદબ-હૃદય રાચે;
 મસ્કરી કરે મળિને પાંચે, ઓ વહેવાઈઓં ૬
 તે વખત તોરછે ઓરતરે, જાણે રાજનિ રિદ્ધિ હોય ઘરે,
 આનંદ મગ્ન થઈ કૂલિ ફરે, ઓ વહેવાઈઓં ૭
 ગાવાં મેલ્યાં મંગળ ગીતો, ગઈ સઘળી રણિયામણિ રીતો,
 મેળાં મારે ઉછળે પીતો, ઓ વહેવાઈઓં ૮
 આણું સાજન લઈ સામેયું, ઘેર રાખ્યું નહિ નાનું છેયું,
 ત્યાં દળાય છે હૈયે હૈયું, ઓ વહેવાઈઓં ૯
 મોટો આડંબર કરિ આવે, પણ વેવાઈ પાસે ચુકવાવે,
 ખોટે ખરચે મન કચવાવે, ઓ વહેવાઈઓં ૧૦
 ચાલ્યા વર તોરણુ છખવાને, દઈ નાથ ઝલામણુ સાળાને,
 બહુ મનુષ મળ્યાં જોવા જાને, ઓ વહેવાઈઓં ૧૧
 ત્યાં આબોછે અલવો કલવો, તે ખાવા તાસકમાં ડલબો,
 કોઈ એ ચુકયો ધારો ચલબો, ઓ વહેવાઈઓં ૧૨
 ત્યાં જંગલિ જોવા બેસેછે, દુધખાંડ થાજિ મુખ માંડે છે,
 છેવટ જળ બળતાં છાંડે છે, ઓ વહેવાઈઓં ૧૩
 બહુ રીત ભુંડી તંબોળ તણી, કંકાસ કરાવે એ કરણી,
 કદિ મારામારી થાય ઘણી, ઓ વહેવાઈઓં ૧૪
 પછિ ચોરીમાં મંગળ ફેરા, -ફરતાં ટંટા ખાણુ ફેરા,
 વારે વારે માગે વેરા, ઓ વહેવાઈઓં ૧૫
 કહિ જાત જાતનું મૂકાવે, જો રાંક હોય તો અકળાવે,
 પણ કાંઈ ગોરને તે નાવે, ઓ વહેવાઈઓં ૧૭
 હજિ બાકિ રહ્યું ઉત્તર વખતે, જાણે બોલે બેઠાં ચડિ તખતે,

પેણુ સર્વ આટલામાં ન પતે, ઓ વહેવાઈઓં ૧૭
 “એને જોઈએ વેઠ વિંટી ફરવો, બાઈ ! જમાઈ પાડ નથી કરવો,
 મુજ બાળક હોંશીલો ગરવો,” ઓ વહેવાઈઓં ૧૮
 બહુ વસ્ત્ર બગાડે દઈ થાપા, દેવરાવે વઢિવઢિમે દાપાં,
 હજુ બાકી સૂંકવંવા ઝાંપાં, ઓ વહેવાઈઓં ૧૯
 અંતે મુકિ આળ સિધાવેછે; ઝાંપેધિ વિદાયગિરી લે છે,
 પાદર પ્રાદ્ધણ બહુ પજવેછે, ઓ વહેવાઈઓં ૨૦
 બહુ ખૂશ કઢાવ્યા ઘરમાંથી, ખાલી કેરિ મૂકે અરચ્યાથી,
 વસવાયાં વિગેરેને આપી, ઓ વહેવાઈઓં ૨૧
 કહે કંકુને કન્યા દીધી, પણ ખાવાનાથી બહુ કીધી,
 અતિ અવળી વિવાહ વિષે વીધી, ઓ વહેવાઈઓં ૨૨
 કોઈ રીતના ના હું નથી કહેતો, બહુ હાણ નથી જો હદરહેતો;
 પણ મર્યાદા મૂકી છે તો, ઓ વહેવાઈઓં ૨૩
 જે ચાલ કાંઈ ઉપયોગી નથી, જે કેવળ કન્યાની કીર્તિ,
 તે બંધ કરો મઠિને મમતી, ઓ વહેવાઈઓં ૨૪
 કન્યાવાળાં કે વરવાળાં, છે સરખાં સૌનાં બોપાળાં,
 ઓછાં ન કોઈ મધિ મુખતાળાં, ઓ વહેવાઈઓં ૨૫
 બહુ માણસ જાને લઈ જતાં; નફી નુકસાન ધણાં થાતાં,
 સામાં પણ મનમાં મુંઝાતાં, ઓ વહેવાઈઓં ૨૬
 બહુ નીતી બગડે એ બહાને, વળિ અરચ વધારે સામાને,
 મમતી મૂરખ તો નહિ માંને, ઓ વહેવાઈઓં ૨૭
 ખોટી મોટપનું માન તજો, બહુ માત વેરે માંને ન મજો,
 દેહાવો લેતાં સંતોષ સજો, ઓ વહેવાઈઓં ૨૮
 એને અંતરનાં અનુમાની, લઈ અનુમત લેજો મિજમાની,
 કરશે ન નકામી નુકસાની, ઓ વહેવાઈઓં ૨૯
 ખાનારા તો સૌ ખાઈ જશે, પણ આ સંબંધ ન ભંગ થશે,

વીચારો વા'લ વધૂ વધશે, ઓ વહેવાઈઓ ૩૦
 મળિ બહુ ડાહ્યા માણસ નેકજ, સૌ ગામની રીત કરો એકજ,
 તો પડે બડકવું નહિ છેકજ, ઓ વહેવાઈઓ ૩૧
 તે ચાલ પ્રમાણે સૌ ચાલે, મરે મર્યાદામાં રહિ મહાલે,
 તો સંપ વધે વધ્ધભ કાલે, ઓ વહેવાઈઓ ૩૨-૫-૧૫

વેહેમ વિષે.

જ્યોતિષ.

જ્યોતિષ જૂઠું, કે' કૃષ્ણ તે ફોલી ખાવાનો કુંદ છે.
 જાણો જડભૂત, નડતા નવગ્રહને નભમાં જે ચંદ્ર છે. ૧૬૬.
 આ આપણે પૃથ્વી જડ જેવી, તેમ સૌ ગ્રહની જાણો તેવી,
 દો દીવ્ય ચક્ષુ વિદ્યા દેવી, જ્યોતિષ જૂઠું ૧
 જેમ જડ ચિંજમાં ચૈતન્ય નથી, દેવા સુખ દુખ શક્તી ન રતી,
 એની ઈશ્વર આધીન ગતી, જ્યોતિષ જૂઠું ૨
 એમ સૂર્ય ચંદ્ર સૌ જડ વસ્તુ, હમણાં વિદ્યાથી નથી અસ્તું,
 સમજો દહં આશિષ શ્રી રસ્તું, જ્યોતિષ જૂઠું ૩
 અંત્રીક્ષ રહે આકર્ષણથી, તે નેક નિયંતાના નિમયી,
 દેખાય દૂરબિન દર્શનથી, જ્યોતિષ જૂઠું ૪
 દુખ દેવા કેમ અહીં આવે? જન! ભૂલો કાં ભાજે ભાવે?
 છે છેક અસંભવ એ દાવે, જ્યોતિષ જૂઠું ૫
 જ્યોતિષ વિષે નીઅંધ બહોલો, જે જાણો સાર અગોળ તણો,
 તો હૈયેથી સૌ વે'મ હણો, જ્યોતિષ જૂઠું ૬
 ઇતિહાસ પુરાણો રૂપક છે, એ વાત અલંકારી શક છે,
 સમયાનુસાર સદા હક છે, જ્યોતિષ જૂઠું ૭
 એ વિદ્યા છે અતિશે અધરી, તેથી કવિ ધર્મે કલ્પિત કરી,

- પણ પામ્યા નહિ શોધ પુરી જ્યોતિષ સૂત્રું ૮
વળિ જ્યોતિષ શાસ્ત્ર પુરાણ થકી, કેટલુંક વિરૂદ્ધ નથી નક્કી,
પૂછ્યાથિ ખખરે પડશે પક્કી, જ્યોતિષ સૂત્રું ૯
એ મત નથિ આધુનીક ખરે, પણ આગળથી ઉપદેશ કરે,
શુણ્ણને શામળ અખમો ઉચરે, જ્યોતિષ સૂત્રું ૧૦
“રાહુ રિપુ રવિને માથેછે, વળિ વિષુ ક્ષયરોગી જાતેછે,
ને ભામ ત્રિકાણજ ભાસેછે, જ્યોતિષ સૂત્રું ૧૧
બુધના બાપનું નથિ ઢોકાણું, ગુરુએ ગૂમાવિ પ્રિયા જાણું,
છે શુકની આંખ વિષે કાણું, જ્યોતિષ સૂત્રું ૧૨
શનિ જૂલો ને વળિ નહિ મૂખી, રાહુ ધડવણ દાડી ફૂખી,
કેતૂ પણ શિરવણ નથી મૂખી, જ્યોતિષ સૂત્રું ૧૩
ગ્રહ સર્વ એમ પરતંત્ર ફરે, પંડે ફુખિયા થઈ ભાડું ભરે,
શું એહ બાપડા કષ્ટ કરે? ” જ્યોતિષ સૂત્રું ૧૪
કોઈ નૃપને કહ્યું જોશીબાવે, ત્રણ માસે જન્મ તેડું આવે,
સકાવા માંડ્યો સત ભાવે, જ્યોતિષ સૂત્રું ૧૫
વિદ્વાન વજીર વિચાર કરે, મરણે ભયથી પણ નહિ ઉગરે,
શોધી કાઢ્યો ઊપાય શરે, જ્યોતિષ સૂત્રું ૧૬
રાજાનો રૂબરૂ બોલાવી, પૂછ્યું જોશીને પપડાવી,
કહે કેદિ થશે આપનું બાવી? જ્યોતિષ સૂત્રું ૧૭
કહે જોશિ હજી જિવવું મારે, જોદા આવે ન વરસ ખારે,
શુણ્ણ વજીરે માર્યો તરવારે, જ્યોતિષ સૂત્રું ૧૮
પછિ રાય કને કહે કરજોડી, આંતી આવરદા નહોતી થોડી,
મહારાજ કહે કોણે તોડી? જ્યોતિષ સૂત્રું ૧૯
જે અરૂં જાણે નહિ પોતાનું, તેપરનું કેમ કહે માનું?
પાણીમાં બોળો એ પાનું, જ્યોતિષ સૂત્રું ૨૦
શુણ્ણ રાય તણો મનવે'મ ગયો, ચિંતાતુર ટળિને શાંત થયો,

તે પછિ જિવતો બહુ વર્ષ રહ્યો, જ્યોતિષ જૂઠું ૨૧
 કાંઈ બરવાડે પૂજ્યુંજ વળી, સૌમી ડાંગ ઉગામીને સવળી,
 “મહારાજ પગે લાગુંછું લળી, જ્યોતિષ જૂઠું ૨૨
 આ ડાંગ આપ અંગે મારું, તો ક્યાં વાગે શરીરે વાર ?
 કહેા એટલું તો હું બલિહારું,” જ્યોતિષ જૂઠું ૨૩
 જોશી તે સામું જોઈ રહ્યો, બાહ્યો બળિ મરિ નાખ્યું થયો,
 “તારે માટે નયિ જોશ કહ્યો,” જ્યોતિષ જૂઠું ૨૪
 ધુભ મુરતે પરણી ધરમાંડે, કાંકણ દોરા બાંધે કાંડે,
 તેમાંથી ધણી રાંડે છાંડે, જ્યોતિષ જૂઠું ૨૫
 જોશીના બાળા બાળપણે, બળિયા ગ્રહવાળો વરે પરણે,
 પણ તે રાંડે છે એક ક્ષણે, જ્યોતિષ જૂઠું ૨૬
 જો પોતે આવરદા જાણે, અલ્પાયુષિ વરને શિદ આણે ?
 પણ મૂરખ તંત વૃથા તાણે, જ્યોતિષ જૂઠું ૨૭
 જોશીને પૂછી ધૈર્ય ધરે, એક વખતે બે ફરીયાદ કરે,
 પણ આખર જીતે એક ખરે, જ્યોતિષ જૂઠું ૨૮
 સર્વે દિન સરખા છે સમજે, અનુકૂળ પડતાં શુભ કામ સજે,
 વૈષ્ણવ બ્યતિપાત વહેમ તજે, જ્યોતિષ જૂઠું ૨૯
 નયિ જોશી જે દુરદેશ વિષે, વેપાર વધ્યોછે ત્યાં અતિથે,
 ત્યાં ગૃહ નડતાં નહિ કેમ હથે ? જ્યોતિષ જૂઠું ૩૦
 પ્રભુ શ્વાધિન છે સર્વસ પાણું, જાણે એ ભૂત ભવિષ્યતાણું,
 બીજા કોઈ હાથ ન એક આણું, જ્યોતિષ જૂઠું ૩૧
 જન્મોત્તરિ પ્રત્યોત્તરિન જીવે, વળિ વર્ષ ફળાદી વેમખુઓ,
 એછે કેવળ કૌભાંડ કુવે, જ્યોતિષ જૂઠું ૩૨
 તમને જોતાં આશડતું નથી, સાચું થોડું જૂઠી જીગતી,
 વલ્લભ કરી આપે સિદ્ધ અતી, જ્યોતિષ જૂઠું ૩૩-

જોશીને શિખામણુ.

જોશીબાવા, જગમૂતાનો ધંધો આશા આદર્યો ?
 બહુ નરનારી, વે'મી બનાવી નિર્ધન દેશ તમે કર્યો. ૧૬૬
 બાળ પાણીમાં ટિપાણું તારું, હઠ મૂકી માન કહ્યું મારું,
 બાપાનું ખુદલું શું બારું ? જોશી બાવા ૧
 ઘસાં છે બહુ ડોસાં ડોશી, બહુવાર ફોસલાવ્યાં ફોશી,
 પણ સમજિ હવેયા સંતોષી, જોશી બાવા ૨
 અટકાવ્યાં એકા એક જતાં, બહુ વિદ્ય કર્યો ઉદ્યોગિ થતાં,
 એનાં ફળ નફિ થયાં નરતાં, જોશી બાવા ૩
 ઓચીનું કામ કરાય નહીં, પૂછ્યાવણ મૂર્ત જવાય નહીં,
 શુભ કામો તો કદિ યાય નહીં, જોશી બાવા ૪
 એમ નાશ કર્યું જન શૌર્ય સદા, થઈ કાયરતાથી દશા દુખદા,
 પાખંડ તણા આડા પડદા, જોશી બાવા ૫
 વંઝાને પુત્ર થવા માટે, જપ શાંતિ કરાવો મુખપોડે,
 ઘરડી મર ઉમર વરસ સોઠે, જોશી બાવા ૬
 “એટલાં દિકરાદિકરો થાશે, એમાંથી આ વળિ મરિ જાશે!”
 શિદ ગપ મારો સ્વારથ આશે? જોશી બાવા ૭
 “આ વર્ષ આટલી ખોટ જશે, પરદેશ ગયો પાછો વળશે!”
 ડર રાખો પ્રભુનો દંડ થશે, જોશી બાવા ૮
 ખંને બગડે છે આપ થકી, જો લાભ થશે એમ જાઓ બકી,
 તો આજસુ થાશે એજ નકી, જોશી બાવા ૯
 કદિ જાય ખોટ એવું વદશે, તે અગાઉથી પગ બાગિ જશે,
 ખંને રીતે નુકસાન થશે, જોશી બાવા ૧૦
 પ્રાચીન પૂર્વજ શાંતિલી, જ્યોતિષવિદ્યા વે'તી મેલી,
 ઉલટી મહિં ભ્રમના બહુ બેળી, જોશી બાવા ૧૧
 બાસ્કર આચાર્ય થયા જ્યારે, બહુ ગ્રહના વેધ કર્યા ત્યારે,

પછિ કોઈ થયો નથિરે ક્યારે, જોશી બાવા૦ ૧૨
 એને આજે બહુ કાળ ગયો, વળિ કુદરતમાં કાંઈ ફેર થયો,
 એવાને એવા શોધ રહ્યો, જોશી બાવા૦ ૧૩
 પણ વે'મ વડે પછિ મીંડું વાળું, પેદાશી પેખી ચિત્ત ચાળું,
 અમ્યાસ જતાં ફળ આપું મળું, જોશી બાવા૦ ૧૪
 કાં ધંધામાં કર મૂધારો, કર શોધ અગોળ તણે સારો,
 નહિ તો જિદ્યોગ પકડ ન્યારો, જોશી બાવા૦ ૧૫
 દૂર દેશ તણા બહુ વિદ્વાને, સાચો શોધી એ પિદ્વાને,
 તે વલ્લભદાસ અરૂં માને, જોશી બાવા૦ ૧૬-૨

ગૃહણુ.

ઓ નર ઘેલા! ધરણુ નિહાળી શું કરવા ગભરાયજે?
 નથિ નથિ ગળતો-રાહુ રવી સાંદાને એતો છાંય છે. ટેક.
 એછે કવિ કલ્પિત શાસ્ત્રકથા, પંડિતજન જાણે હાલ જથા,
 આ વે'મ વધ્યો તે વ્યર્થ વ્યથા, ઓ નર ઘેલા૦ ૧
 એ અટકળથી મારું થોયું, રૂપક દહીં પ્રોઠ કર્યું પોયું,
 જાણિ ગણિને જિણિ નજરે જોતું, ઓ નર ઘેલા૦ ૨
 તું સાત ઓપડી શીખીને, ચતુરાર્ધથી જો સૃષ્ટી અંગે,
 પણ ફોગટ એદ ધરી ખીજે, ઓ નર ઘેલા૦ ૩
 આ લાકડું જે ઘાણું ખોશી, તે માને તું જેવા ફોશી,
 સમન્યા પણ હું નહિ સંતોષી, ઓ નર ઘેલા૦ ૪
 તું તર્ક પિતર્ક નથી કરતો, ગાડર પેટે મહિં પડિ મરતો,
 હું કહું તે કાને નથિ ધરતો, ઓ નર ઘેલા૦ ૫
 કેટલાક હડીજા મત તાણે, જાણે પણ અંદેશો આણે,
 મુકવું ન ગમે જાનું જાણ્યે, ઓ નર ઘેલા૦ ૬
 "નાવા ત્રોવાથી લાભ લહે, લીંપણ ગુંપણ ઓખખાઈ રહે,"
 એ ચાલ રાખવા એવું કહે, ઓ નર ઘેલા૦ ૭

પણ ભૂમે મરણું ઝંધ તજી, શરદી હાની કે' શીદ હજી?
 જોજો આ મમતીની મરજી, ઓ નર ઘેલા૦ ૮
 કદિ એમાસે કે શીયાજે, જો હોય ગ્રહણુ તો તે કાજે,
 ભીનાશ તંદુરસ્તી ટાજે, ઓ નર ઘેલા૦ ૯
 મરજદી કે વૈજણવ વાડે, ઉલટી શરદી બહુ એ દાડે,
 બહુ પાણી ટોળી વણસાડે, ઓ નર ઘેલા૦ ૧૦
 ચાંદને રાંસે રાહુ ગ્રહે, એ માની ગંડુ દીલ દહે,
 ભાજીં ભૂખ્યા આખો દિ રહે, ઓ નર ઘેલા૦ ૧૧
 ધણિવારે ધરણુ રાતે ચાતાં, છૂટ્યા પછિ સ્નાન કરી ખાતાં,
 નિદ્રા પણ ચિતમાં નથિ સ્હાતાં, ઓ નર ઘેલા૦ ૧૨
 મોટે ધરતો જળ છખછખિયાં, બીનાં ઓશારને રાંધણિયાં,
 એથી ઉલટાં નુકસાન થયાં, ઓ નર ઘેલા૦ ૧૩
 એતન્ય તણું ચિત એક નથી, તેયિ કેમ જાણિયે તેનિ મતી,
 જો આ દહાડે ગળશે મમતી, ઓ નર ઘેલા૦ ૧૪
 મન આજ થાય કદિ કાલ ટજે, તે ખગર કહો કોનાયિ મજે?
 અંતરજામી વણુ કોણુ કજે? ઓ નર ઘેલા૦ ૧૫
 પણ એક નિયમ જડ વસ્તુ તણો, ત્યાં પામી શકિયે પાર ધણો,
 સૌ ભેદ સુઝે ભલિભાત બણો, ઓ નર ઘેલા૦ ૧૬
 પુનમે શશિ પૂર્ણ થયાયિ ગજે, પણ સૂર્ય પુરણુ પ્રત્યેક પજે,
 કેમ જોગ અમાસ તણો ન ટજે? ઓ નર ઘેલા૦ ૧૭
 શશિ રવિ આડો આવે ડાહ્યા ! વણિ ચંદ્રવિષે પૃથ્વી છાયા,
 એ મોટા બાપાની માયા, ઓ નરઘેલા૦ ૧૮
 નથિ કારણુ નાવા ધોવાનું-શરદીથી દરદી ચાવાનું-
 ખોરાક તજી તક ખાવાનું, ઓ નરઘેલા૦ ૧૯
 તે કરતાં શુણિ જો થા ફૂંખિયો, તણુવાર તું ના'જે થઈ મુખિયો,
 પણ વજ્રબનોતો વે'મ ગયો, ઓ નરઘેલા૦ ૨૦-૩

ભૂતનો વળગાડ.

ભોળી ભામા ! ભડકી શું ભાગે બય રાખી ભૂતનો !
 તજ દોગ બધો, ચાલ હવે નહિ ચાલે તૂતેતૂતનો. ટેક૦
 નથિ રહેત વાસના વાલાની, કુંવરી કે કુંવર કાલાની,
 કહું શોધ કરી સોજેઆની, ભોળી ભામા૦ ૧
 નથિ ચુડ થતિ ચતુરા કોઈ મરી, નથિ જિવતી ડાકણ કોઈ ખરી,
 દેખાડ મને નહિ જાઉં ડરી, ભોળી ભામા૦ ૨
 ભુતપ્રેત અવિથ જન કાંઈ નથી, એ કેવળ કલ્પિત વાત વધી,
 બાળક જુદિની બીક બધી, ભોળી ભામા૦ ૩
 જો રાત વખત ભુતને ભાજે, નહિ પૂણું તપાસી તે કાજે-
 અંતર સંદેહ નહિ ટાજે, ભોળી ભામા૦ ૪
 દિવસે શિદ ભૂત ન દેદેખો ? શિદ અંધારી રાતે પેખો ?
 શું બિયે બાપડું મન લેખો ! ભોળી ભામા૦ ૫
 એ એક જણા આગળ આવે, પણ બેતણું નિકટ કદિ નાવે,
 આનું કારણ શું સમજાવે ? ભોળી ભામા૦ ૬
 ડાકણ મનસાને ભુત શંકા, એ ડાહ્યા જનતા શિખ ડંકા,
 બહુ પ્રવિણ બની પઢિને પંકા, ભોળી ભામા૦ ૭
 જો નજર પડે તો પડકારો, પાસે જઈ હિંમત નવ હારો,
 એ માત્ર ભિતર બય ભણુકારો, ભોળી ભામા૦ ૮
 ભડકા ભાજો તે છેજ હવા, કુદરતના એજો નિત્ય નવા,
 પણ પ્રેત નથી આવ્યાં રમવા, ભોળી ભામા૦ ૯
 ધુણનારીને નિજ વે'મ નડે, ચાળા કરશે જે ચિત્ત ચડે,
 ભાળી ભ્રમનામાં શીદ પડે ? ભોળી ભામા૦ ૧૦
 છે કનિયો સાસુ સંગાતે, કાં કામ પડે કરવું હાથે,
 ટિક દોગ શિખી ધુણવા જાતે, ભોળી ભામા૦ ૧૧
 સૌને આશિયાળાં કરવાં છે, કાં મુખથી કુખ ઉચ્ચરવાં છે,

કૌભાંડ અતી આદરવાંછે, બોળી ભામા૦ ૧૨
 ધણિને બિચરાવાનું બહાનું, કાં જીર કર્મ કરવા છાનું,
 વંચાવે છે પોથી પાનું, બોળી ભામા૦ ૧૩
 આવે એ ચાર ભુવો થઈને, ભુત કાઢે ધૂપ ધિમે દઈને,
 પછિ લાગ્યો રે' નિત છુટ લઈને, બોળી ભામા૦ ૧૪
 ભુત ભાગે જો બાવેજ બણો, હૈયામાંથી સૌ વે'મ હણો,
 ઉપદેશજી વ્રજબદાસ તણો, ભોળી ભામા૦ ૧૫-૪

કામણદુમણ,

હૈયાકૂટી, હીંડે કામણ દુમણ રોજ કરાવતી.
 વશ કરવોછે, આડો અવળો ચાલેછે એનો પતી? ૧૬૦
 દઈ જંત્ર મંત્ર ચિઠ્ઠી દોરા, બહુ ધૂતે ધૂતારા ધોરા,
 મરે તાલડિ લઈ જતી પોરા, હૈયાકૂટી૦ ૧
 હાથે લટકાવું માદળિયું, તે બાગ્યશાજિ માટે મળિયું,
 બહુ હર્ષ નિત્ય જાણે હળિયું! હૈયાકૂટી૦ ૨
 કોઈ કેરિ નજરે સોટ ન લાગે, પિતૃ પણ તડિ કરે નવમાગે!
 ભુતપ્રેત બાળિને દુરે બાગે! હૈયાકૂટી૦ ૩
 એમ અઘટિત ખોટા ખર્ચ કરે, ધણીયિ તે છાનું ચોરિ ખરે,
 કાં જીરિ કરે દિલમાં ન ડરે, હૈયાકૂટી૦ ૪
 પાય ચિઠ્ઠિયો પાણીમાં, બાળી-તે રંડા રાખ ફરી કાળી,
 ઘાય કલેશ જાય જો તે બાળી, હૈયાકૂટી૦ ૫
 દુર્જન સંગે થઈ દુષ્ટ મતી, સાચુ ખોટું સમજે ન રતી,
 ધણિ ધરણી પેલી યાય અતી, હૈયાકૂટી૦ ૬
 વિદ્યા વણ કપટ ન જાણિ શકે, અરૂં માને બાવો જેહ બકે,
 કાંઈ કરે તપાસ ન તેહ તકે, હૈયાકૂટી૦ ૭
 કાંતો કોરાં પાનાં લાવો, અગ્નીથી અક્ષર ઉપજવી,

ઘેલી કરિ મૂકે વંચાવી, હૈયાકુટી ૦ ૮
 કાં કાચજ કચડ કચડ ચાવી, વિશ્વાસ વધારે બરમાવી,
 અબળામાં ઢોંગ કરે આવી, હૈયાકુટી ૦ ૯
 પકડી ન શકે પાખંડ વિષે, તેથી દાસી થઈ રે' દીન નિષે,
 પાય જેટલું તેટલું પાણિ પિષે, હૈયાકુટી ૦ ૧૦
 બર આખરે મુધિ વશ થાય નહિ, વળિ ચૂક પડે ઘરે કામ મહી,
 તેથી ઉલટો પૂજે ડાંગ લહી, હૈયાકુટી ૦ ૧૧
 કૂટુંબ કહે કામણગારી, સાસુ પજવે મેણાં મારી,
 ઉલટી ચડિ આળ શિરે ભારી, હૈયાકુટી ૦ ૧૨
 કૂસંપ વડે પછિ કષ્ટ પડે, ભુંડીને ભુડાં થઈ જ નડે,
 બકરી કાઢતાં જ્યમ ઊંટ ગડે, હૈયાકુટી ૦ ૧૩
 દેખી દિકરા દિકરી બગડે, ફાંફાં દે વે'મ તણે વગડે,
 નિકળે ન વે'મ નાનાથિ ગડે, હૈયાકુટી ૦ ૧૪
 અંતે એ જીવતિ શિર જાતી, પસ્તાય પુરી લુચ્ચે મૂતી,
 પણ પ્રથમ મમતની મજબૂતી, હૈયાકુટી ૦ ૧૫
 તે હથેરની અતિ અપરાધી, બૂઝીને ખોટ ભલે આધી,
 તનને પિડયે વિધવિધ બાધી, હૈયાકુટી ૦ ૧૬
 છે જનક કપટ વિસ્તાર ઘણો-ને ભાવે ભૂત નિખંધ ભણો,
 મૃષ્ટી નિમ શાધી વે'મ હણો, હૈયાકુટી ૦ ૧૭
 શાણાં પુરૂષે શિક્ષા લેવી, જોરે જીલમંથી ત્યાં ન જવાદેવી,
 છે વલ્લભની વિનતી એવી, હૈયાકુટી ૦ ૧૮-૫-૨૦

દેશાભિમાન.

વિદ્વાનોને વિનતી.

- પંડિત પ્યારા! દેશ સુધારામાં મંડ્યો રે'જી ધગ્ગો,
 દિલ ડરિશ નહીં, અણસમજૂ જનમાં કદિ થા અગ ખામણો. ટેકં.
 એની તો બગડેલી બુદ્ધી, અંતરને ખાઈ ગઈ ઝંદી,
 પણ તુજને આવીછે શુદ્ધી, પંડિત પ્યારાં ૧
- તૂંચ્યો તારો અંતર પડે, માટે ન કરીશ કદી કડે,
 ધાખો શો! ગંડનો ગડે, પંડિત પ્યારાં ૨
- આજ ઉઘડી છે તારી આંખો, પાંડીત્ય તણી આવી પાંખો;
 ઊડાડી મુક આજસ માંખો, પંડિત પ્યારાં ૩
- એ બ્રાત આપણા ભૂલેલા, વેગે આવી આવી વેળા,
 તેથી હાલ બડકશે યઈ બેળા, પંડિત પ્યારાં ૪
- આ ભવ પરભવ બંને બગડે, વળિ મનુષ જન્મ મિથ્યા રગડે;
 સુધરે ભવ ઉભય સુખોધ વડે, પંડિત પ્યારાં ૫
- દે સાત દાન અસાનીને, મોટો પરમારથ માનીને,
 હણિ નાખ હમણાં હાનીને, પંડિત પ્યારાં ૬
- પ્રભુ પ્રીત્યર્થ કર કામ સદા, પાછો હડમાં કંટાળિ કદાં,
 એમાં ગાળી દે આવરદા, પંડિત પ્યારાં ૭
- એ પુણ્યજ મોટામાં મોટું, એ આગળ સર્વ બિન્દુ છોટું,
 વીચાર વિવેકે નહિ ખોટું, પંડિત પ્યારાં ૮
- રહે સેજે થઇને સતવાદી, કરતો રહે ફરિ ફરિ ફરિયાદી,
 પણ મિથ્યા તરફી તકલાદી, પંડિત પ્યારાં ૯
- આ ધશે તને સન્મતિ આપી, ઉપયોગ કરિશ નહિ અદાપી,
 તો પ્રભુનો અપરાધી પાપી, પંડિત પ્યારાં ૧૦
- તે રેવું તારે માથે છે, જો સાન ચોરિ તું રાખે છે,

વિસાન ભલા સૌ ભામે છે, પંડિત પ્યારાં ૧૧
 કોઈ એક પિતાના પુત્ર બધા, માંડે મુખ ઝેરનું પ્યાલું કદા,
 તે દૂધ જાણિ રાખે અદ્ધા, પંડિત પ્યારાં ૨૨
 તે ઝેરી જાણે એક જાણે, પણ રે' મુંગો મુંઝાઈ ઘણો,
 તો પણ તે ગૂનો તેહ તણો, પંડિત પ્યારાં ૧૩
 છે કેટલાક પંડિત મમતી, જુનિ રીત છોડવી નયિ ગમતી,
 સ્થાપનની શાંત્રે નવિ જુગતી, પંડિત પ્યારાં ૧૪
 બહુ અર્ધ દગ્ધ આડા આવે, ઉપલાના ઉદાહરણ લાવે,
 જ્યાં તેવા ત્યાં નહિ ફાવે, પંડિત પ્યારાં ૧૫
 સૌ નિયમ પ્રમાણે પિડા પામે, પણ સમજવે છ નશિય નામે,
 વે'મી વિશ્વાસી વિશ્વામે, પંડિત પ્યારાં ૧૬
 એથી આજ સુધારો અટક્યોછે; નહિતો તે જ્યાંત્યાં બટક્યોછે,
 એ અસ હડીસ પટક્યોછે, પંડિત પ્યારાં ૧૭
 જે ચિર હડ દઢ બહુ બંધાણો; તે નાખ્યો એવાએ પાણો,
 એ પ્રભુના અપરાધો જાણો, પંડિત પ્યારાં ૧૮
 જાણીને ઝેર પિવા દે છે, ઝુણ મરડિ મચરડીને કહેછે,
 ઉલટું ઉત્તેજન આપે છે, પંડિત પ્યારાં ૧૯
 વિદ્યા મેળવી વક્તા થાજે, બહુ શૂન બની ધંધે ધાજે,
 નીતી મય પ્રીતી રેસ પાજે, પંડિત પ્યારાં ૨૦
 કરે મે'નતથી મતનું મેંડન, ને ખૂન કુધારાંનું ખંડન,
 તો ચાતુર ચિત્તં યથે ચંડન, પંડિત પ્યારાં ૨૧
 ઝટ બંધન નાખ બધાં તોડી, આણી અનુકંપા જિવ જોડી,
 મરે બળી મરે પરવા થોડી, પંડિત પ્યારાં ૨૨
 ખોટી રીતી સૌ ખરપી દે, તનમન ધન સર્વ સમર્પી દે,
 આંખી ઉમર મહિં અરપી દે, પંડિત પ્યારાં ૨૩
 તત્કાળ કદી ફળ નૈજ મળે, પણ પાછળથી સૌ વલણવળે,

પરિશ્રમનો નહિ પરિણામ ટળે, પંડિત પ્યારાં ૨૪
હમણાં તો તિરસ્કાર થયે, પણ આગળ યાદ કરી રડયે,
પ્રેમેજ પ્રશંસા બહુ કરયે, પંડિત પ્યારાં ૨૫
બ્યારે સૌ સંતતિ સુખ લેયે, ઠરિ આંતરડી આશિષ દેયે,
નિત નામ તારું પ્યારું રહેયે, પંડિત પ્યારાં ૨૬
છે સંવાતર્યામી સધજે, નિબપાંપ -હૃદય નહિ કેમ કળે ?
માટે વલ્લભને ધૈર્ય મળે, પંડિત પ્યારાં ૨૭-૧

કવિયોને ભલામણું.

ઓ કવિ રાજા ! કવિતા કરવા માંડો દેશ કુઆનની.
ગજવી દેળે-ગામેગામ અલંકારી ગતિ હાનની. ૧૬૦
હાલ હડહડતો કળજૂગ આંબો, હિંદુ જનમાં જાઓ કાંબો,
સતજૂગ યુરોપે વરતાંબો, ઓ કવિરાજાં ૧
આમે બહુ અણુઘટતા ધારા, વેઠે કુખ દાડી નરદારા,
પણ મમતીના મારગ ન્યારા, ઓ કવિરાજાં ૨
હાયે કરી હરકત કુખ ખમે, વંશજનાને નિજ દેહ દમે,
ઉપદેશ આપિયે તે ન ગમે, ઓ કવિરાજાં ૩
વિદ્યા વણુ ગતિ બગડી ગઈ છે, મા'વરે મલીન મતી થઈ છે,
રે ! રિદ્ધિ પણ થોડી રહિ છે, ઓ કવિરાજાં ૪
આપી પ્રભુએ કવિતા શક્તી, તો ભાવે દેશ તણી ભક્તી-
કરવા માંડો ભેડી જીજ્ઞાસી, ઓ કવિરાજાં ૫
ભેડો ગમ્મત માટે ગાયા, વદિ મીઠું મૂરખને ગાતા,
પણ દેશ હિતેચ્છુ નથી થાતા, ઓ કવિરાજાં ૬
શ્રંગાર રસે બહુ સુધર્યા છો, પણ વિર કૂણામાં ઓછા છો,
ત્યાં સુધિ પરિણામ પડે પાછો, ઓ કવિરાજાં ૭
શામળ પ્રેમાનંદાદિ કવિ-કૃત ગ્રંથ વિષે બહુ બાત નથી,
પણ જંગલિ રીત નથી જણવી, ઓ કવિરાજાં ૮

અંગીકારી રીતી એજન, ઉલટું આપ્યું છે ઉત્તેજન,
 તેથી સ્થિતી સુધરી એક ન, ઓ કવિરાજ ૦ ૯
 મોટા જન પણ હિંમત હારે, સાચું કહેવા નિજ મન મારે,
 થાપડ બાણા સૌની હારે, ઓ કવિરાજ ૦ ૧૦
 એ એક આપણી રીત પડી, તેથીજ દશા દશની બગડી,
 એની કાયરતા આજ નડી, ઓ કવિરાજ ૦ ૧૧
 ત્યારે સમય હશે ખારીક કદી, પણ આજ રાજની શાંતિ વધી,
 મારીજ શકે નહિ કોઈ મદી, ઓ કવિરાજ ૦ ૧૨
 બહુ ગીત બીભત્સ બનાવ્યાં છે, ગૌરી જનમાં ગવરાવ્યાં છે,
 ઉલટાં નુકસાન કરાવ્યાં છે, ઓ કવિરાજ ૦ ૧૩
 એવાં બેડો એને બદલે, નીતી ધન્યર ઉપદેશ મજે,
 ભુલ ભ્રમના બીતર વે'મ ટળે, ઓ કવિરાજ ૦ ૧૪
 નીંદી અનિતી સ્થાપો નીતી, જ્યેથી વધે પરસ્પર બહુ પ્રીતી,
 મેશદિન રાખો એવી રીતી, ઓ કવિરાજ ૦ ૧૫
 વિસરાવી દ્યે આગળનાં, મન રંજન રસિક રૂડાં માને,
 તો ગાય બૈરિયો બહુ બહાને, ઓ કવિરાજ ૦ ૧૬
 હું કરીશજ મારાથી બનતી, પણ આપ કરો સૌ મારિવતી,
 એ વલ્લભદાસ તણી વિનતી, ઓ કવિરાજ ૦ ૧૭-૨

જન્મભૂ જનેતા.

નિજ જન્મ ભુમી, સંભારી નહિ મનમાં કદિ મમતા કરી.
 ઓ અભિમાની, ધાન ખાઈ તે ધુળ કર્યું કાયા ધરી. ટેક ૦
 એક જણ સાથે વાતો કરતાં, શું થશે પ્રજનું ઉચ્ચરતાં,
 બોલ્યો બળિ મરિ મહેતાજિ છતાં, નિજ જન્મભુમી ૦ ૧
 “પૂર્વજ પરિવાર થયે ટુંકો, ભાંમાં બળિયા થઈને ભૂકો,
 તે માટે પોક ન કાં મૂકો? નિજ જન્મભુમી ૦ ૨
 શું થાય પ્રજનું પાછળથી, તું એકસે નહિ બનનારે રતી,

છો પડે કુવામાં કામ નથી!" નિજ જન્મભુમીં ૩
 આવા એકલ પેટા અતિથે, વીશિષ્ઠ વસે જે દેશ વિષે,
 તે દેશ દશા અડતી શું થશે? નિજ જન્મ ભુમીં ૪
 કોઈ ગામ વિષે વિશ્રામ કર્યો, રહિ રજની બાસો ઠામ ઈયો,
 તેનો ગુણ ભુલતાં દિલમાં તું ડ્યો, નિજ જન્મ ભુમીં ૫
 તેનાં તું વખાણ કરે જ્યાં ત્યાં, પણ ભૂલ્યો નિજ ભૂમી માતા,
 ઉર કંપ્ય કૃતશ્રી તું થાતાં, નિજ જન્મ ભુમીં ૬
 માએ દશ માસ ઉદર રાખ્યો, ત્યાં મહિમા તેનો બહુ બાખ્યો,
 પણ આણે રાખ્યો બવ આખો, નિજ જન્મ ભુમીં ૭
 જિવતાં સુધિ જ્યાં ખાધું પીધું, પણ પાધું દેવું નવ દીધું,
 મિથ્યા સૌ કાળક્રમણ કીધું, નિજ જન્મ ભુમીં ૮
 ધરતી માતા માને ધરતે, મુંગે મોઢે મળ મુત્ર ખમે,
 પણ ભૂલી પાડ કપૂત બમે, નિજ જન્મ ભુમીં ૯
 છે સૌથી મહિમાતા મોટી, શું ગૂણ વરણવું મતિ છોટી,
 પામું જે પરતાપે રોટી, નિજ જન્મ ભુમીં ૧૦
 જ્યાં હસિ રમિ મોજ મજ કરિયે, છેવટ મરે મોત વડે મરિયે,
 તેનું કેમ ન દોઝે દિલ જરિયે? નિજ જન્મ ભુમીં ૧૧
 થઈ ગયા કૈક રાજ રાણા, સૌને આબ્યાં આખર આણાં,
 પણ સારા નરસા કહેવાણા, નિજ જન્મ ભુમીં ૧૨
 નથિ આબ્યાં કેવળ ખાવાને—પણ બહુ ઉપયોગી થાવાને—
 દિલ ધૈર્ય દયા દર્શાવાને, નિજ જન્મ ભુમીં ૧૩
 પૃથ્વી કહે પેટ પડ્યો પાણો, તો થાત ઠીક, એ ઊખાણો,
 ઝટ સમજે જન સમજૂશાણો, નિજ જન્મ ભુમીં ૧૪
 પરિશ્રમ કરે સૌનું અય થશે, તેમાં તારું પણ આવિ જશે,
 પાછળ સુત પણ ફળ ભોગવશે, નિજ જન્મ ભુમીં ૧૫
 જે કષ્ટ કુધારાથી નડતું, તે આવેછે ભાગે પડતું,

તેથી વારે ચોંપે ચડ તું, નિજ જન્મ ભુમીં ૧૬
 તું જાણે ગણું ઘરે મારું, પણ તેમ કદી નહિ બનનારું,
 મૌ સાથે ગણુ પે'લું તારું, નિજ જન્મ ભુમીં ૧૭
 મરને કર માળાના ચાળા, પણ દેશ દયા વણુ તે ઠાલા,
 વણિ ઢોંગ ગણો કાલાવાલા, નિજ જન્મ ભુમીં ૧૮
 ભગવાન ભક્તિ ભુખિથી ન રિજે, ઉપકાર વિના ન ઉપાય બીજે,
 મર એક ઘરી મનમાં તું ખિજે, નિજ જન્મ ભુમીં ૧૯
 કર દેશ ઉપર કડ્ડા દિલથી, કર પરમારથ મોટા મનથી,
 તો વલ્લભ રીઝે વિશ્વપતી, નિજ જન્મ ભુમીં ૨૦-૩

કુવામાં હોય તો અવેડામાં આવે.

એકલ પેટા! કેવળ આઝરું ભરવાને ચિત શું ચહે ?
 જ્યાં જન્મ ધર્મો-દેશનિ દાઝ વિચાર પ્રભૂ રાજી રહે. ટેકો
 આપણુ પરતંત્ર થયા છઠ્ઠાએ, દાસત્વ પણાથી દુખ લઘાએ,
 તે તારા જોવાથી કહિયે, એકલ પેટાં ૧
 સંપતમાં તારું કામ સંધું, કુતરાની પંઝે પેટ ભરું,
 પણ નહિ કોઈનું કહ્યાણુ કરું, એકલ પેટાં ૨
 આ કંચન જોવી તુજ કાયા, લાગી લલુતા મમતા માયા,
 પણ તે તો રણ રેતી પાયા, એકલ પેટાં ૩
 અગ્નીમાં એક દિને બળશે, માટીમાં માટી થઈ મળશે,
 તે તો કદિ ટાળ્યું નહિ ટળશે, એકલ પેટાં ૪
 થઈ જઘશ તું આવ્યો નહિ આવ્યો, સેવાય ન ભેશું નથી લાવ્યો,
 માટે લઈ જો જશ મન બાવ્યો, એકલ પેટાં ૫
 જો તુંજ બાળકનું ધમ્મ બલું, તો મનમાં માની લે અટલું,
 કરમાં વિનતીયા વદન વિલું, એકલ પેટાં ૬
 આવા દિન આવ્યા ગફલતથી, જન બૂખિ મરેતાં મમતથી,
 કહુંછું સાચી શિક્ષા સતથી, એકલ પેટાં ૭

હજિ હાની તય મૂર્ખાઈ વડે, ગંઠ વેચાશે દમડે દમડે,
 ને આમ જનો રે'શે ઝગડે, એકલ પેટાં ૮
 ને લક્ષ બધા એમાં દેશે, તો એ કેહેવત નિદ્રા લેશે,
 કળિજીગ પણ રોતો દુર રહેશે, એકલ પેટાં ૯
 શેષે ને સાર્વજનિક સાઈ, તો પે'લું સાઈ ગણ તાઈ,
 તે વચન વિચારી ને માઈ, એકલ પેટાં ૧૦
 ને હશે કુવામાં જળ જાડું, આવશે અવેડામાં તાજું,
 નહિ તો ખાલી બંને બાજું, એકલ પેટાં ૧૧
 હમણાં દુખિયો બહુ દેશ દિસે, અજ્ઞાની હોવાથી અતિશે,
 સૂધાર દિધાં સાધન ધંશે, એકલ પેટાં ૧૨
 બહુ આર્ય બંધુ પીડા પામે, કૌશલ્ય વિના નહિ વિશ્રામે,
 કરે કરુણા પરમારથ કામે, એકલ પેટાં ૧૩
 તું ખૂબ રજ્યો'તો અવતરતાં, પણ જન હશેલા જન્મ થતાં,
 એથિ હલટિ અસર કરિ જા મરતાં, એકલ પેટાં ૧૪
 કરે એવાં કામો જેહ વડે, તું જા હસતોને લોક રડે,
 તું મરતાં તેને ખોટ પડે, એકલ પેટાં ૧૫
 તો સાર્યક જન્મ ધર્યાનું સંધું, અહીં પીડ ધર્યાનું પ્રમાણ કર્યું,
 મુજ હૈંડું ટાડું હીમ ઠંડું! એકલ પેટાં ૧૬
 નહિતો તે ખાધું પીધું છે, પણ પાધું દેવું ન દીધું છે,
 એ અતિશે અવળું કીધું છે, એકલ પેટાં ૧૭
 કુદરતનું કર્મ રહ્યું માથે, કરિ હાય ઓય દીવસ રાતે-
 અંતે નિકળ્યો ઠાલે હાથે, એકલ પેટાં ૧૮
 પ્રભુ કરશે પળપળનો દાવો, પછિ પાપી કરજે પસ્તાવો,
 વલ્લભતો લઈ લેશે લહાવો, એકલ પેટાં ૧૯-૪-૨૪

જ્ઞાનવર્ધક ઉપદેશ.

ભણીઉતર્યા !

રે રાન્નેશ્રી ! શીખિ રહ્યા કે ઊઠ્યા બ્યાં નીશાળથી ?
 પણ પોપટજી ! પઢી ગયા શું સંભારો સંભાળથી. ૭૬૦
 તમે ગોખિ ગયા છો પોપટિયું, પણ સમજણ સાથ ન જ્ઞાન થયું,
 તે પણ બચ્ચપણ જાતાં ન રહ્યું, રે રાન્નેશ્રી ૧
 મુખ્ય રામ રામ પોપટ પઢ્યો, પણ રામ કોણ નહિ જ્ઞાન થયો,
 દાડમ કે દ્રાખ શું રામ હશે ! રે રાન્નેશ્રી ૨
 કોઈ પાઠ સાત ચોપડિમાંથી, ઊંડા ઉતરી બારીકાઈથી,
 પરિપૂર્ણ શિખ્યા નહિ વાંચ્યાથી, રે રાન્નેશ્રી ૩
 તુંજ પરિશ્રમ માત્ર પસાર થવા, પણ નો'તો કાળજી કેળવવા,
 સંસ્કાર થયા નહિ શુદ્ધ નવા, રે રાન્નેશ્રી ૪
 વિદ્યા ત્રી પક્ષી દક્ષ વદે, અભ્યાસ વિના રે' નહિજ રહે,
 ઉતારી મૂકે મૂઠ પદે, રે રાન્નેશ્રી ૫
 ભણિ ગણિ ઊઠ્યા જે બાળમતી, અભ્યાસ વિના તે પાછળથી,
 જડબુદ્ધિ બન્યા ઉજટા મમતી, રે રાન્નેશ્રી ૬
 જે ભણ્યા ગણ્યા તે ભૂલિ ગયા, ગામડિયા જેવા થૈજ રહ્યા,
 બાતલ શુદ્ધ લખવાનેય થયા, રે રાન્નેશ્રી ૭
 જે જે મારી સાથે ભણતા, તે દુનિઆદારીમાં પડતાં,
 વિસરીજ ગયા સાઈં લખતાં, રે રાન્નેશ્રી ૮
 લખતા 'આવા' આબ્યા સાટે, વળતી 'જાણા' જાણ્યા માટે,
 ઇત્યાદિક ભૂલે ઉચાટે, રે રાન્નેશ્રી ૯
 વાંચત લેખત આવડવાનો, નયિ મુખ્ય હેતુ એ બહુવાનો,
 સમજણ સુવિવેક સુધરવાનો, રે રાન્નેશ્રી ૧૦
 છે મુખ્ય હેતુ મન શુદ્ધ થવા, નિષ્પક્ષપાતથી પારખવા,

સામાન્ય જ્ઞાન વળી બધવા,
શિશુ વયમાં સાવ ન પાર પડે, મન સાફ થાય વિદ્યાજ વડે,
પછિ સંગ પ્રમાણે રંગ ચડે,
તમને જે જ્ઞાન થયું બહુતાં, તે લેશ માત્ર લાગે ગણુતાં,
નહિ પૂર્ણ પ્રમાણે ઊઠિજતાં,
ઈશ્વરની કૃદરત અજબ તરે, નિત નિત નવું નવું શિખવાનું ખરે,
કેકટ મન ફૂલી કાંતું ફરે ?
બહુ આજ બને જે અર્થ બળ્યા, તે તું જેવા વિદ્યાધિ ટળ્યા,
ફરિ ભ્રમનામાં ભાજવાઈ બળ્યા,
બહુવાનું તો ખરું નાનપણે, પણ કરવો અમલ યુવાન પણે,
નહિંતો મુંડાવાને શું બણે ?
બહુ સાત એપડી થીએલા, આંચ જોશિ ઘરે નિત હડશેલા,
માને ભુત પ્રેત બની ઘેલા,
કહેા એ બહુ ગણિને શું કાઓ ? શું સમજ્યો શું લાભજ લાઓ ?
એ હીરો ધોષે જઈ આવ્યો !
એ વખતે તો હતું બાળપણું, તેથી સમજાતું નહોતું ઘણું,
અનુભવ વળિ નો'તો એક આણું,
હોય હૈયું પાકું જોબનમાં, અનુભવ વળિ થાય જગત જનમાં,
સંદેહ મટે સઘળા મનમાં,
માટે સમજ્યાની તે વયછે, બબ્બે ઘડિ અભ્યાસે જયછે,
ધંધા બહુવું સાથે હૂયછે,
તું બહી બલે ધાન્ને ધંધે, પણ આ સૌને દોર્યા અંધે,
તેમાં બંધાઇશ નહિ બંધે,
સારા પાઠો તું વાંચ ફરી, પછિ તેપર ખૂબ વિચાર કરી,
તું આણ અમલમાં ધૈર્મધરી,
પણ એપડિયો બાંધી મૂકી, યઈ જ્ઞાન કટાતાં મતિ ટૂંકી,

એ ચોટ ચતૂરાઈની ચૂકી, રે રાજેશ્રી૦ ૨૪
મરતાં સુધિ સ્તાન વધાર્યેજ, વળિ કાઢિ નાખ ભ્રમના ભિજ્ન,
કહે વક્ષભ સારે કેડે જ, રે રાજેશ્રી૦ ૨૫-૧

વાંચન વ્યસન.

વાંચો વાંચો, નિત બળ્યે ઘડિ વાંચો સ્તાન વધારવા.
નવરા એશી, બર્થ તડાકા મારો શું તક ગાળવા ? ટેક૦
વાંચાથી સ્તાન વધૂ વધશે, આસ્તે આંતરપટ બિધડશે,
અક્ષા અક્ષા સૌ દૂર યશે, વાંચો વાંચો૦ ૧
હથિઆર સતેજ સદા રહેશે, બહુ અલક મલક વાતો કહેશે,
ધરમાં બેઠા હાલો લેશે, વાંચો વાંચો૦ ૨
બાણતી વખતે વય હતિ કાચી, સમજી ન શકે ખોટી સાચી,
વિદ્વાન થયા વાંચો વાંચો, વાંચો વાંચો૦ ૩
સોબત રાખો સદ્ગ્રંથ તણી, તો મેળવશેજ અમૂલ્ય મણી,
નિત ખુશબખી રેશે બમણી, વાંચો વાંચો૦ ૪
બહુ ભિન્ન ભિન્ન મત જાણુ પડે, જોતો રસ્તો જેમાંથી જડે,
આવે દિવ્યાક્ષી એજ વડે, વાંચો વાંચો૦ ૫
વાંચનનું વ્યસન કરો વા'લા, કરજેડી કરૂં કાલાવાલા,
અમૃત ફળ શીદ ખુઓ ઠાલા ? વાંચો વાંચો૦ ૬
એ અનુભવિ સ્તાન અજનોછે, પંડિતના ધરનો છાનોછે,
મોટા મોટાએ માનોછે, વાંચો વાંચો૦ ૭
પંડિતે અમૃત પાત્ર ભર્યું, ભારે મે'નતથી ભેગું કર્યું,
ધરતીમાં તારે કાજ ધર્યું, વાંચો વાંચો૦ ૮
સંતોષ પમાડે છે સુખમાં, મન રાજી રાખે બહુ દુખમાં,
મીઠાશ અતી આવે મુખમાં, વાંચો વાંચો૦ ૯
સમજ્યાથી મનને શાંતિ વળે, વિંપતિ વિષે વિશ્રામ મળે,
દિલના દુખ દાયક વે'મ ટળે, વાંચો વાંચો૦ ૧૦

વાંચન બળ વધવાથી ફાવે, પછિ કદિયે કંટાળો નાવે,
 જાણે રસના ધુંટડા આવે, વાંચો વાંચો ૧૧
 નવરાશ પ્રવાસે વૃદ્ધપણે, માંદગિમાં સારવશે ન ક્ષણે,
 ત્યારે સુખ સંગે યંથ તણે, વાંચોવાંચો ૧૨
 ચર્ચા ચાલે શું બધે હમણાં, કેવા મતછે વિદ્વાન તણા,
 વાંચે જાણ્યામાં 'રે' ન મણા, વાંચોવાંચો ૧૩
 સાચું જોઈું સૌ સમજાશે, નીતી જીપર પ્રીતી થાશે,
 અંતે પ્રભુ પદમાં પહોંચાશે, વાંચોવાંચો ૧૪
 શીખેલા જ્ઞાનપણે અંતે, પણ વાંચન બસન વિના અંતે,
 ખેવકૂફ બન્યા છે બહુ તંતે, વાંચોવાંચો ૧૫
 જે કંઈ ન જાણેલા બાળપણે, જોયેલિ નિશાળ ન એક ક્ષણે,
 તે વાંચન બસને બૂધ બને, વાંચોવાંચો ૧૬
 મહા જુદીવાન થયેલ ખરે, બાષણ બહુશૂત બન્યાયિ કરે,
 એવા બહુ નિરખ્યાછે નજરે, વાંચોવાંચો ૧૭
 વીચાવ ખુબી છે ખલક વિષે, તે સદ્-ગ્રંથે સાક્ષાત દિસે,
 જન્મ્યો મિથ્યા જાણ્યું ન હશે, વાંચોવાંચો ૧૮
 બહુ માસિક પત્રો મંગાવો, સમજી કાઢો મહીંથી માવો,
 વજ્રબ તો લઈ ક્ષેષે લ્હાવો, વાંચોવાંચો ૧૯-૨

મનનું બળ વધાર.

માયા મમતી, તન પોષણમાં આજો દિવસ ગુમાવતો.
 પણ મન માટે, કાંઈ કર્યું નહિ કાળ ગુમાવ્યો સામટો, ટેકું
 ધંધામાં મચી રહ્યો રોજે, ધેરી લીધો ફીકર ફોજે,
 અંતે ચગદાઈ મુઝ્યો જોજે, માયા મમતી ૧
 તુંજ હૈયું માંહિ સડેલું છે, તે પર બાંધેલું ખેલું છે,
 વળિ શીશ ધરેલું ધરેલું છે, માયા મમતી ૨
 તું હાયઝોય કરિ હૈયામાં, વીંટાઈ રહ્યો સ્ત્રી છૈયામાં,

નહિ સજ્જ થયો સામૈયામાં, માયા મમતી૦ ૩
 ખુબ ખાનપાન લઈ મોજ કરી, પણ મન શક્તિ ન વધારી જરી
 કેવળ નાણામાં નજર ઠરી, માયા મમતી૦ ૪
 ખાઈ પાક પીડ બહુ પુષ્ટ થયું, પણ કેવળ મનડું રાંક રહ્યું,
 યાશે પસ્તાવો માન કહ્યું, માયા મમતી૦ ૫
 લક્ષ્યાધિપતી તું હો વાર, પણ મન તો દમડીનું તારૂં,
 ત્યાં સૂધિ થશે નહિ સુખ સારૂં, માયા મમતી૦ ૬
 તું પકડે ગરિય તણી ગળકી, પણ આજ્ઞાદે જ્વરની ઝળકી,
 પછિ જોજો ઝીણી દષ્ટિ થકી, માયા મમતી૦ ૭
 દોલત દેખી છાતી છલકી, લક્ષ્મીથી વાત કરે લલકી,
 પણ પદ્મી પંડિતમાં હલકી, માયા મમતી૦ ૮
 તું માત્ર પેટનો બાડૂતી, કરિ મિથ્યા તનની મજબૂતી,
 શઠ ! તારે શીથ ઘટે જૂતી, માયા મમતી૦ ૯
 મન તારૂં ગધેડા જેવું છે, એને ઊકરડે રહેવું છે,
 મર ચડિ ખેડો માણે ઊંચે, માયા મમતી૦ ૧૦
 નથિ સુખ શાંતી સદ્ગુણ વિના, મન કસતાં ફીકરે યાવ ફના,
 તે વણ છે મોક્ષિની ચોખ્ખ મના, માયા મમતી૦ ૧૧
 છે સેજ મુક્ત જો મન મોટું, લલુતાથી તે પદમાં લોટું,
 સંપદનું સાધન છે છોટું, માયા મમતી૦ ૧૨
 સદ્ગ્રંથ અને સત્સંગ વિષે, દોરી જા મનને દીન નિશે,
 ઊંડો ઉતરી જો સૂખ થશે, માયા મમતી૦ ૧૩
 કદિ તું હો જાળણી જાઓ, તો ખેઘડિ વાંચી થા તાળે,
 મન ખૂબ સુધારી રહે સાળે, માયા મમતી૦ ૧૪
 મન મૂલ્યવાન બહુ તન કરતાં, બળિ ખાખ થશે તન મૃત્યુયતાં,
 પણ મન સંગે રે'શે મરતાં, માયા મમતી૦ ૧૫
 ઊપરથી ધર્મ કરે તું બલે, મર માળા કંઠી બાંધ ગજે,

પણ મનનો તેથિ ન તાપ ઝળે, માયા મમતીં ૧૬
 એક તુમડીને જોડી લઇને, સૌ તીર્થ વિષે બોળી દઇને,
 નવરાત્રી જાનહવીમાં જઇને, માયા મમતીં ૧૭
 પછિ પીવા તેમાં પાણિ ભર્યું, પણ પીતાં કડવું ઝેર ઠર્યું,
 ગંગા જ્ઞાતાં નહિ કામ સર્યું, માયા મમતીં ૧૮
 પણ માંહિ કાંકરાં ખૂંચ ભરી, ઘસિ સાફ કરો ખખડાવિ કરી,
 તો રે'ન કદી કડવાશ જરી, માયા મમતીં ૧૯
 કદિ પુણ્ય બળે તું સ્વર્ગ જશે, પણ સ્વર્ગનું સૂંખ નહીં મળશે,
 અંતરે બહુ બળતું તારું હશે, માયા મમતીં ૨૦
 માંદાને મેલો મ્હેલ વિષે, બ્યાં જાત જાતનાં સૂંખ દિસે,
 પણ તેને ઝેર સમાન થશે, માયા મમતીં ૨૧
 ખુબ તેમ ખીલવો મન શક્તી, પણ મૂઠ કરો નહિ શુણિ જીત્તી,
 સદ્ગુણ થતાં સેજે મુક્તી, માયા મમતીં ૨૨
 અવકાશ નથી તે સાચું નથી, નિત વખત ગુમાવે મફત આતી,
 પણ આજસુ એદી તારિ મતી, માયા મમતીં ૨૩
 કરકામ રાત દિન તન રગડી, આરામ ન લેવો એક ઘડી,
 એ કોઇથી બની શકે ન કદી, માયા મમતીં ૨૪
 દાડી થોડી પુરસદ લઇને, સદ્ગ્રંથે સત્સંગે રહિને,
 યા વલ્લભ સ્નાની દિલ દઇને, માયા મમતીં ૨૫-૬

સ્ત્રી કેળવણી વિષે.

સ્ત્રી કેળવણી, સુખદાયક સધળી રીતે સંસારમાં.
 પણ નથિ ફળતી, હમણાં તેનું કારણ વે'મ વિચારમાં. ૨૬૦
 સ્ત્રી શિક્ષક સધળે હાલ નથી, તેથિ જાણ ઉઠી ઝટ લઘુ વયથી
 બણતી બહુ બાળા બાળ મતી, સ્ત્રી કેળવણી ૧
 દશ વર્ષ સુધીજ બણે કન્યા, સમજી ન શકે કંઈ ન્યા અન્યા,
 કેમ રાખવિ સૌની આમન્યા, સ્ત્રી કેળવણી ૨

તે સમય નથી સૂધરેવાનો, બહુ કાચું કાળજી છે માનો,
 એ અવસર તો છે રમવાનો, સ્ત્રી કેળવણીં ૩
 તે વખતે નહિ દૃઢ અસર થશે; નહિ મનજીત છાપ દિલે પડશે,
 વર્ષો વિતતાં ધોવાઈ જશે; સ્ત્રી કેળવણીં ૪
 ત્યાં થાય વિવાની તૈયારી, વરને સોંપે છે શણગારી,
 બાપડને શિર બોળે ભારી, સ્ત્રી કેળવણીં ૫
 છે મોટા મૂરખ માત પિતા, વળે કંથ વિષે નહિ કૂચળતા,
 ચડિ ખોટે કેડે આવે ખતા, સ્ત્રી કેળવણીં ૬
 ખાનકિ અભ્યાસ કરાવે નહિ, પંડે કરિ યજ્ઞ પઢાવે નહિ,
 કેળવણીના કૃણ આવે નહિ, સ્ત્રી કેળવણીં ૭
 ધરે કામ કરાવે દિન આખો, નવરાશ મળે ન નજરે નાખો,
 અભ્યાસ તણે શો અછાખો! સ્ત્રી કેળવણીં ૮
 પછિ ભણતરે જાય બધું ભૂલી, પણ ફાકટ મનમાં રે' ફૂલી,
 ગૂંભાવે કેળવણી અમુલી, સ્ત્રી કેળવણીં ૯
 ઉલટી બહુ બોલકિ થાય ખરે, સાંભું કહેતાં દિલમાં ન ડરે,
 લઈ ઊંધો અર્થ વિવાદ કરે, સ્ત્રી કેળવણીં ૧૦
 જ્યાં પ્રવિણ મતી નહિ પોતાની, ત્યાં વાત સાચિ ખોટી માની,
 થઈ તોફાનીજ કરે હાની, સ્ત્રી કેળવણીં ૧૧
 ખિન્નિ વનિતા સંગે થઈ વે'મી, રહે જોશિ ભુવા ઊપર રહેમી,
 વસ્ત્રાભૂષણપર બહુ પ્રેમી, સ્ત્રી કેળવણીં ૧૨
 થઈ જાય હઠીલું બહુ હૈયું, કદિ મુરંખી માને નહિ કૈલું,
 વળે જળવિ જાણે નહિ હૈયું, સ્ત્રી કેળવણીં ૧૩
 એ પણ ખિન્નિયોની જેવિ બની, એનેય નડે છે રાહુશની,
 કુંઈ અસર નહોં અભ્યાસતણી, સ્ત્રી કેળવણીં ૧૪
 જો પાઠ પ્રસૂતા વંચાવે, સધળી શીખામણ સમજાવે,
 અભ્યાસ કદી નહિ અજણાવે, સ્ત્રી કેળવણીં ૧૫

પછિ સોજ વરસની પરણાવે, વર પણ નિજ મરજી દર્શાવે,
 બળમે ઘડિ દે બણવા ભાવે, સ્ત્રી કેળવણી ૦ ૧૬
 તો સે'જે જન્મારો સુધરે, પછિ કેળવણીથી નહિ કુધરે,
 ધાય મ્નેહ શાંતિનો વાસ ધરે, સ્ત્રી કેળવણી ૦ ૧૭
 બાકી જે નિદે કેળવણી, ઠૂંકી બુદ્ધી છે તેહ તણી,
 હું આપું હાથમાં બોલ ગણી, સ્ત્રી કેળવણી ૦ ૧૮
 છો નીશાળે બણતી ભૂપા, એનો એવણ નથિ અન્ય ઉપા,
 તું તજ હડને કરિનેજ કૃપા, સ્ત્રી કેળવણી ૦ ૧૯
 પંડિત શું ચાંદુડિયાં પાડે? આગ્રહથી આર્વાને આડે,
 શું ધાડ પડે 'વોળે દા'ડુ? સ્ત્રી કેળવણી ૦ ૨૦
 જે માત પિતા સૌ મૂંઢરશે, તો પ્રેમે પુત્રીઓ પઢશે,
 ત્યારે કેળવણીના લાભ થશે, સ્ત્રી કેળવણી ૦ ૨૧
 સાસરિયાં પીયરિયાં જ્યારે, બણવાનિ બજામણ દે ભારે,
 મન માન્યાં ફળ મળશે ત્યારે, સ્ત્રી કેળવણી ૦ ૨૨
 કરવા દે તું અભ્યાસ પુરો, અધવચથી રાખેછે અધુરો,
 તેથીજ સ્વાદ થઈ જાય તુરો, સ્ત્રી કેળવણી ૦ ૨૩
 ફેરવ ઝટ પરણાવાનિ મતી, લે તું પંડે મેળેનત બનતી,
 આ વલ્લભદાસ વદે વિનતી, સ્ત્રી કેળવણી ૦ ૨૪-૪

અંગ્રેજી અભ્યાસ.

ધોરણ ચોથું, ભણિને અંગ્રેજીમાં દાખલ થાયછે.
 શુજરાતીનું, કાશ્તું જ્ઞાન મળેલું પાછું જાયછે. ૨૬.
 આળ્યો એક સુરતી અભ્યાસી, શીખેલ સાત મોપડી ખાસી,
 પણ વાત કરતાં થઈ હાંસી, ધોરણ ચોથું ૦ ૧
 “આ કલમ ઘડી આપો માફ, આ બાગ નહાફ કે સાફ?
 દિવ બેઠ કિયાં આળ્યું વાફ?” ધોરણ ચોથું ૦ ૨
 બાણાનું જ્ઞાન બલું ન મળે, અર્થો એને ઉતરે શું ગળે?

- એના શું રાખ સંદેહ ટળે! ધોરણ ચોથું ૩
- છટ્ટી એપડિ શિખવા માંડી, ત્યાંથી તો ગુજરાતી રાંડી,
જે કામનિ તે છેકજ છાંડી, ધોરણ ચોથું ૪
- અંગ્રેજો ગુજરાતી વર્ગ વિષે, બહુતો અભ્યાસી એક હશે,
મેં પુછ્યું એને અભ્યાસ મિષે, ધોરણ ચોથું ૫
- તો કહે “અધિ બાળત ગુજરાતી, સાથે શનિવારે લેવાતી,
બાકી નિત વિદ્યા વીલાતી, ધોરણ ચોથું ૬
- એકવાર આઠ દિવસે લેશે, વળિ આઠ પાઠ ભેગા દેશે,”
એની સમજણ કેવી હૃદય રહેશે? ધોરણ ચોથું ૭
- ધન્વંતર્યુરે યુરોપિયન આવે, ગુજરાતી ભાષા નહિ ભાષે,
એકલું અંગ્રેજી વંચાવે, ધોરણ ચોથું ૮
- તે બિજા પરીક્ષકને સોંપે, એ ઉપર ચોટિયું લે ચાંપે,
ના પાસ કરે ન કદી કોંપે, ધોરણ ચોથું ૯
- એમ ગડબડ ઘાટ ઘણો ચાલે, માસ્તર એમાં નહિ મન ધાલે,
ઉપરીને અનુસરિને હાલે, ધોરણ ચોથું ૧૦
- હોય પાસ મૈટ્રિક્યુલેશનમાં, જેને ગુજરાતીની ન તમા,
પણ રીત ભાતમાં હોય ખમા*, ધોરણ ચોથું ૧૧
- ગુજરાતિ જાય આટા લુણમાં, વળિ બણ્યા બધું બાળાપણમાં,
એથી વાટ ઉઠે છે ડા'પણમાં, ધોરણ ચોથું ૧૨
- શું પાઠ રચ્યાનો હેતુ હશે, તે એટલિ બાળક ઉમર વિષે,
મન માન્યો પાર નહીં પડશે. ધોરણ ચોથું ૧૩
- ઊઠે એ તણ અંગ્રેજિ બણી, પણ જાણે નહીં હિસાબ ગણી,
તથા હાંસિ ઘણામાં થાય ઘણી, ધોરણ ચોથું ૧૪
- ફરિ જાય ગામડી નિશાળે, કાલેજ ખરી એ આ કાળે,
આ ચાલજ કેળવણી આળે, ધોરણ ચોથું ૧૫

ઋષ્ટ ભણી જતાં એ બગડે, તે યોગ્ય વિના અમથા રગડે,
તેથી આખર આવી પીડ પડે, ધોરણ ઓથું ૧૬
નાની વય તે માટે નડતું, પછિ છેવટમાં ખમવું પડતું,
ઉપયોગિ જ્ઞાન નથિ આવડતું, ધોરણ ઓથું ૧૭
પાંચમું છઠ્ઠું ધોરણ સાંઝે, ઉપયોગી મન માન્યું માંઝે,
બહાદૂર બને ભણતર ન્યાંઝે, ધોરણ ઓથું ૧૮
જ્ઞે કદિ પૂરણ અંગ્રેજિ ભણે, તોતો અડચણ તે સર્વ હણે,
પણ એ બગડે બાળપણે, ધોરણ ઓથું ૧૯
છે પાસ કરાવ્યાનો હેતુ, શાળા સાગરનો એ સેતુ,
પછિ મર માને રાહૂ કેતુ, ધોરણ ઓથું ૨૦
આ વિનતી વલ્લભદાસ વદે, પરણામ કરી પંડીત પદે,
નિરખ્યું તે નહિ રાખ્યું પડે, ધોરણ ઓથું ૨૧-૫

મેહેતાજીને શિખામણ.

ઓ મેહેતાજી ! માન મર્ત્યા મોટો તારો માનજે.
પણ નવી પ્રજા, નવ સુધરી બણતાં તો ધિક્કધિક્ક જાણજે. ૮૬૦
હાલ ધોરણમાં નિજ સ્વારથ છે, તેથી તુંજ કામ જથારથ છે,
પણ આ મોટો પરમારથ છે, ઓ મેહેતાજી ૦ ૧
બહુ પાસ કરાવા મન દીધું, બક્ષીશ બજેટ બહુ લીધું,
તેમાં તે અદકું શું કીધું ? ઓ મેહેતાજી ૦ ૨
કરનામ પ્રમાણે કામ સદા, અંગે આજસ નહિ આણ કદા,
કરજે તારી સૌ ફરજ અદા, ઓ મેહેતાજી ૦ ૩
પેલાં આપે તારી પાસે, અભ્યાસ કરેછે ઊણસે,
તું રંગ દઈશ તેવા થાશે, ઓ મેહેતાજી ૦ ૪
આજસ તજિ દે તું ઊંઘણશી, કરે યજ અર્તીશ કમરે કશી,
સંભાળ હમણાં લે તું હશી, ઓ મેહેતાજી ૦ ૫
કેળવવાને કાંડે ઝાલી, સોંપે છ તને લે સંભાળી,

સમજાવ ખરી વિદ્યા વા'લી, ઓ મેહેતાજી ૦ ૬
 સૌ બાળકછે તારે તામે, કળ ફેરવી તું કુંચી દામે,
 બહાદૂર બને તો બહુ વાતે, ઓ મેહેતાજી ૦ ૭
 શું શું શીખવવું સાંભળજે, તું મમત મુકી મતમાં મળજે,
 ભૂલ્યો હોય તો પાછો વળજે, ઓ મે'તાજી ૦ ૮
 આ કાળે જ્ઞેજ્ઞ વે'મ વસે, તેના તું તપાસ કરી અતિથે,
 કરે અંડન તોજ ખરાખિ ખસે, ઓ મે'તાજી ૦ ૯
 ધડિ ધડિ મોઢેથી વાત કરી, તાદૃશ ચિતાર ભલો ચિતરી,
 કરે બોધ બધા સંદેહ હરી, ઓ મે'તાજી ૦ ૧૦
 ખુલ્લું કરે ભટનું ભાષણું, સમજાવી જોશીનું જાણું,
 ડાકણ પ્રેત મુખે તાણું, ઓ મે'તાજી ૦ ૧૧
 શીખવજે મરણ પરણ ધારા-વણિ ખૂબ અગોળ તણા તારા,
 ડૂંકામાં વે'મ કરો ન્યારા, ઓ મે'તાજી ૦ ૧૨
 કરે નિર્મળ અંતરનો કાંટો, ઊખેળ તું અસ્તાની આંટો,
 તો પછિ સેજે ચડશે પાટો, ઓ મે'તાજી ૦ ૧૩
 નહિં કાંટે કાંઈ ધડો રાખે, તો ભ્રમનામાં કોઈ નહિ નાખે,
 અડચણ નહિ આવે ભવ આખે, ઓ મે'તાજી ૦ ૧૪
 વંચાવ પાઠ ફરિ વિધવાનો, કહે બાળ લગ્નનાં નુકશાનો,
 ફૂલણજીમાં ફિજનાં દાનો, ઓ મે'તાજી ૦ ૧૫
 દર્શાવ તું કુખ દાયક દાડા, કન્યાને કુખ કુળના આડા,
 નીંદીને નાત તણા વાડા, ઓ મે'તાજી ૦ ૧૬
 જાદૂને જૂઠું દેખાડી, સૌ મંત્ર તંત્ર ખોટાં પાડી,
 મુક માતા મેલડીને કાઢી, ઓ મે'તાજી ૦ ૧૭
 શીખવ નીતીને નમ્ર પાણું, દે જ્ઞાન અરૂં જગદીશ તાણું,
 આંખેથી ભ્રમનું કાઢ કાણું, ઓ મે'તાજી ૦ ૧૮
 એવી વાતો રોજ કર્યા કરવી, બહુ શોધિ કળાઓ નિત્ય નવી,

પૂછે તો ભ્રમનાને હરવી, ઓ મે'તાજી ૦ ૧૯
 જે વે'મ હરણ પાડો આવે, તે ફરિ ફરિ વંચાવો બાવે,
 શીખામણ દેવી એ દાવે, ઓ મે'તાજી ૦ ૨૦
 બહુ અર્ધ બાળ્યા આકાળ બને, લજ્જાવેછે કેળવણીને,
 તે સર્વે વાતે શરમ તને, ઓ મે'તાજી ૦ ૨૧
 શૂકત જન્મોત્તરિ જ્ઞેશ જુએ, ભુત પ્રેત માનિને પ્રાણુ ખુએ,
 મિષ્ટાન્ત જમે છે મનુષ મુએ, ઓ મે'તાજી ૦ ૨૨
 તુંજ શિષ્ય થાય જૂના જેવો, તો ક'મકો તુંજને શું દેવો?
 ધિક્કાર તને કહેવો કેવો, ઓ મે'તાજી ૦ ૨૩
 કાંતો તારામાં નયિ શક્તી, કાં આવડતી નયિ તે જુક્તી,
 જેથી થઈ નહિ ઝડી અસર અતી, ઓ મે'તાજી ૦ ૨૪
 તો તું પાસે મોકલવાનું, કારણ નયિ ઓપડિ બણવાનું,
 પણ કેવળ મન કેળવવાનું, ઓ મે'તાજી ૦ ૨૫
 વાંચન લેખન હીસાબ બધા, ગામઠિ મે'તાજી શીખવતા,
 બચ્હારે વિષે ખાતા ન ખતા, ઓ મે'તાજી ૦ ૨૬
 તારી પાસે તેટલું શિખવા, શિદ વખત ગુમાવે પાટકવા,
 પણ આ આવેછે કુશળ થવા, ઓ મે'તાજી ૦ ૨૭
 છે કેક મતી હિણ મે'તાજી, જ્ઞેશિને પુછે તૃણા જાત્રી,
 રે રામ રામ! શડ! મર લાજી, ઓ મે'તાજી ૦ ૨૮
 પંડે રાખે આખડિ બાધા, ત્યાં શિષ્ય મુધરવાના વાંધા,
 સંધાય ન સે'જ પછી સાંધા, ઓ મે'તાજી ૦ ૨૯
 પંડે બેઘડિ અભ્યાસ કરો, લીલી રાખો નિજસાન ઝરો,
 કરિ બુદ્ધિ વધારો ખૂબ ખરો, ઓ મે'તાજી ૦ ૩૦
 નયિ ગરજ અમારે કાંઈ તારી, નયિ સાચાશી લેવા ધારી,
 જોડિ કવિતા અરૂં કહિશું દાડી, ઓ મે'તાજી ૦ ૩૧
 મિઠું મિઠું બોલી નયિ ઓપડવું, તેમ ગાળે દૈને નયિ લડવું,

આ ઉપદેશી ઔપધ કડવું, આ મે'તાજી ૦ ૩૨
 આ વલ્લભદાસ વણીક વદે, ફોગટ ભલામાં ઊંચ પદે,
 છે કામ કઠણ સરથે ન મદે, આ મે'તાજી ૦ ૩૩-૧-૩૦

—❧—

પ્રસ્તાવીક કવિતા.

દેખાદેખી.

ને ગાડરની, ટોળી શિર નીચું કરિ ચાલી જાયછે !
 એક કૂવે પડે, પાછળ સર્વ તડોતડ ભુસ્કા ખાયછે !
 કૂવે પડવાનું કારણ શું? પાછા શી રીતે નીકળશું?
 જિવશું કે મુંઝાઈ મરશું? ને ગાડરની ૦ ૧
 કદિ એક અન્નણપણાચિ પડ્યું, કે લપથી જઈ કાઢેચિ દડ્યું,
 હા અંદર તો પડતાંજ રડ્યું ! ને ગાડરની ૦ ૨
 પડિને હું શીદ મરું તારે? એવું અંતર નહિ વીચારે,
 પણ એતો સર્વ પડે હારે. ને ગાડરની ૦ ૩
 સન્યાશિ એક સરિતા કાઢે-કળશે જીવાને ઊચાટે,
 નિજ પાત્ર વધારાનું દાટે, ને ગાડરની ૦ ૪
 ચોંપે ચાહ્યો તુમડીજ ભરી, પણ દાટિ કમંડળ ઢગલી કરી,
 તે જોયું કોઈએ પાછું ફરી, ને ગાડરની ૦ ૫
 શું કરવા કરિ વેકર ઢગલી, તે સમજ્યા વિના વિચાર્યું વળી,
 કળશે જાતાં એ ક્રિયા ભલી, ને ગાડરની ૦ ૬
 તેચિ ઢગલી કરિ તેને પડ્યે, તે ચાહ્યો કળશે તેજ તકે,
 “સ્વર્ગે જાતાં રહિ જાહું રમે!” ને ગાડરની ૦ ૭
 સઘળાએ એવું અવલોકી, ઢગલી કરવા માંડી નોખી,
 બહુ આસ પાસ પૃથ્વી રોકી, ને ગાડરની ૦ ૮
 પાછો ત્યાં આબો સન્યાશી, જોઈ અંતરમાં થઈ ઊદાશી,

“રે મૂર્ખ ઘણી ઢગલી આશી!” જો ગાડરની૦ ૯
 નવ જડયું કમંડળ દાટલું, જોઈ તે જન કર્મ તદન ઘેલું,
 આવું ઉચ્ચે રોષે છેલ્લું, જો ગાડરની૦ ૧૦
 રે ગતાનુગતિકો જનમાત્રમ્, પાર્માર્થિક કસ્યમતેનાત્રમ્
 મમ ધુલિ પુંજેન ગતં પાત્રમ્, જો ગાડરની૦ ૧૧
 જન મૂર્ખ પ્રવાહજ ગાડરિયો, છે દેખાદેખીનો દરિયો,
 જેમ ઉપરા ઉપર લોઢ રહ્યો, જો ગાડરની૦ ૧૨
 “જો પુત્ર કુત્રાણે પરણાવ્યો, ઘરમાં નાનકડી વહુ લાવ્યો,
 એવો ન આપણો દિન આવ્યો, જો ગાડરની૦ ૧૩
 ફૂલેફું ચડાવી લહાવ લાધો, દારમાં દેવતા મૂકી દીધો!
 આપણે એવા બબડો ન કિધો! જો ગાડરની૦ ૧૪
 નિજ નાત વિષે કીધું લાણું, આંતે ખરચીને ખુબ નાણું,
 એવું ન ફરિ ફરિ આવે ટાણું! જો ગાડરની૦ ૧૫
 ફરિ પે’રી પટોળું પંગતમાં, ખેંચી બહુ બમિ રથ રંગતમાં,
 મહાલી સહિલી સંગતમાં, જો ગાડરની૦ ૧૬
 મન મેન લિધો લહાવો એવો,” હઠિલીને હઠ ગાડર જેવો,
 સમજે નહિ પેદાગર કેવો, જો ગાડરની૦ ૧૭
 એમ દાડિ વધેછ વરા દા’ડા, પછિ થાય ખુવાર જતાં દહાડા,
 કારણ વણ ખૂબ ખરચ આવડા, જો ગાડરની૦ ૧૮
 જેથી જૂદી બહુ નાત પડી, ઝટ પડે તડાં અખોત્ય લડી,
 વલ્લભદાસે આ અરજ ધડી, જો ગાડરની૦ ૧૯-૧

શ્રીમંતોને શિખામણ.

ઓ શ્રીમંતો! સદ મારગમાં વિત્ત તમારું વાપરો.
 ધોંગા ધડખા-ને ખવરાવી ધંધામાં હાની જીકરો. ટેક૦

જીઅરે! મનુષ માત્ર દેખાદેખી કરતાવળા છે. આહી કોઇનું મન પારમા-
 રથિક નથી, મારૂં પાત્ર ધ્રુજના ઢગલાથી ગયું! જીરોછો,

- બહુ પ્રાક્ષણ બાવાલંગોટા, અંગે માતા મન્યુત મોટા,
 બાવા માટે કેવળ ખોટા, આ શ્રીમંતો ૧
 એ ખાપ હમેશ હરામ તણું, એથીજ વધું બહુ એદિપણું,
 નફીજ થયું નુકસાન ધણું, આ શ્રીમંતો ૨
 એ એના બાપ તણા ધંધો! બાંધી મૂક્યો છ બધો બંધો,
 એવું મનથી માને અંધો, આ શ્રીમંતો ૩
 ને કરે પગ શરિર સલામત છે, નિજ ઉદ્યમ માટે આંગતછે,
 પણ લાલગુને બિખની લતછે, આ શ્રીમંતો ૪
 જેને તેને માંડ્યું દેવા, નેયા નહિ ને કપટી કેવા,
 એથીજ વધ્યા છે બહુ એવા, આ શ્રીમંતો ૫
 કોઈ ચપટી ચપટી માગેછે, કોઈ નેગેથર થઈ જાગે છે,
 ઉપરથી તરણી ત્યાગેછે, આ શ્રીમંતો ૬
 આપે આલેક! કહી સાંજે, કોઈ જમના મૈયા કહી ગાજે,
 શું ગાણું ઘણા એવા આજે, આ શ્રીમંતો ૭
 આકિંજા સાંઠ સમાન થયા, નિત ખાઈ હરામનું ખાઈ ગયા,
 દિન રાત નિર્યમિ તેથિ રહ્યા, આ શ્રીમંતો ૮
 ને કાંઈ જજમાતની કસુરે થશે, તો એવાં કટુ વચ્ચનો વદશે,
 જાણે બાપનિ થાપણ મૂકિ હશે! આ શ્રીમંતો ૯
 પ્રતિ ગામ માગણના ઢગલા, માગેછે ટેલ કરી ડગલા,
 વામીને વળગી વ્યર્થ બલા, આ શ્રીમંતો ૧૦
 આ દેશ દશા દિવસે દિવસે, એથી પડતી થઇછે અતિશે,
 એવી આસ્તા નથિ આપિ ધશે, આ શ્રીમંતો ૧૧
 ને થોડા જન ધંધો કરશે, તો બાકિ બધા ભૂખે મરશે,
 રે! ધર્મ કરતાં ધાડ થશે, આ શ્રીમંતો ૧૨
 હરિનો હકમ ઉદ્યોગ વિષે, તે આસ્તા ને તુંથી ટળશે,
 તો ઉલટો એનો કોપ થશે, આ શ્રીમંતો ૧૩

- કહેશે કોયે શિક્ષા આપી, “જન આજસુ કેમ કર્યા પાપી,”
 એ કૃપા પામે સૌ અદાપી, ઓ શ્રીમંતો ૧૪
- એ દોંગા જન દુખ દાયકછે, લોભી લુચ્ચાના નાયકછે,
 મસ્તાન મજ્જૂરી લાયકછે, ઓ શ્રીમંતો ૧૫
- તન રોગિ લુલાં અંધાં આંખે, બાળક જે માત પિતા પામે,
 નીરાશ્રિત વિધવા ભવ આંખે, ઓ શ્રીમંતો ૧૬
- જે દેવામાં જીવંતી કરશે, આપ્યા ભવનું સંકટ હરશે,
 બહુ કોટિ કોટિ કલ્યાણ થશે, ઓ શ્રીમંતો ૧૭
- જે એની આંતરડી ડરશે, આશીષ વચન એ ઉચ્ચરશે,
 તો સેજે ર્ષર્ગ સંચરશે, ઓ શ્રીમંતો ૧૮
- એ વચન માંડે એકલાનું નથી, ગીતામાં વાંચ તું મારિ વતી,
 બંદેજ બમાવિ તમારિ મતી, ઓ શ્રીમંતો ૧૯
- ઔષધ શાળા નીશાળ કરો, વળિ ધર્મશાળમાં ધૈર્ય ધરો,
 કેવળ દુખિયાનાં દુઃખ હરો, ઓ શ્રીમંતો ૨૦
- નિજ નાત જાતમાં સંપ વધે, નહિ નિર્ધનને જન કોઈ જાધે,
 એવા ધારા બાંધોજ બધે, ઓ શ્રીમંતો ૨૧
- કૌશલ્ય કળામાં વૃદ્ધિ કરો, શોષો ધન ખરચિ ઉપાય ખરો,
 નિજ દેશાન્નતિમાં હામ ધરો, ઓ શ્રીમંતો ૨૨
- ભગી નોકળશે એ નાણું, એ જન પરઉપકારી બાણું,
 છો પછિ આવે જમનું આણું, ઓ શ્રીમંતો ૨૩
- બહુ ધનવાનાં આ દેશ તણા, ઉલટા નુકસાન કરેછ ઘણાં,
 ગરિબાઈ વધારે છે ન મણા, ઓ શ્રીમંતો ૨૪
- જ્યાં યાય પ્રજાની બહુ પડતી, તે રાજ પણ અપરાધિ અતી,
 શિદ બંધ કરે નહિ એવિ ગતી, ઓ શ્રીમંતો ૨૫
- પારશિ પરઉપકારી સાચા, નાણું ખરચ્યામાં નહિ કાચા,
 આ વલ્લભદાસ વદે બાચા, ઓ શ્રીમંતો ૨૬-૨૭

પ્રાક્ષણું ને બોધ.

પ્રાક્ષણુ ભદ્રા ! નિત લાડૂનું ગાડું હવે નહિ ચાલશે.
 ભિક્ષા વૃત્તી, બુંડામાં બુંડી ગણિ ધંધો જલજલે. ૧૬૭
 તું માર્ગી ખાચ ચપટી ચપટી, તને લાજ નથી પડતાંજ લટી,
 તાંડે ડહાપણુ રાખ બધું દપટી, પ્રાક્ષણુ ભદ્રા ૦ ૧
 મરે મોત બનેલું બહુ ખોટું, પણ તું ન ગણે મોટું છોટું,
 તાંડે તો ચિત લાડૂમાં ચોંટ્યું, પ્રાક્ષણુ ભદ્રા ૦ ૨
 તું લોહિ કોળિયા મૂખ ભરે, નહિ અંતકાળ લાડૂથી ડરે,
 તને કેમ શિખામણુ અસરે કરે ? પ્રાક્ષણુ ભદ્રા ૦ ૩
 તન તાંડે હરામ થયેલું છે, વળિ મન વિદ્યા પણ મેલું છે,
 તને સમજાવ્યાનું ન સે'લું છે, પ્રાક્ષણુ ભદ્રા ૦ ૪
 તુંજ દાઢ ગળ્યામાં સળકી છે, તેથી તેમાં પ્રિત વળગી છે,
 પણ નીતીથી એ અળગી છે, પ્રાક્ષણુ ભદ્રા ૦ ૫
 બહુ દિન ધૂતી ખાધું પીધું, કહિ “સ્વસ્તિ પ્રસન્ન” સીધું લીધું,
 હવે ખસ કરે બહુ સાંડે કીધું, પ્રાક્ષણુ ભદ્રા ૦ ૬
 તને હાથ પગો પ્રભુએ આપ્યા, નથિ ભાગિ પડ્યા નથિરે કાપ્યા,
 નથિ મોટા કરિ તમને થાપ્યા, પ્રાક્ષણુ ભદ્રા ૦ ૭
 નથિ લાભ તને પણ ભિક્ષાથી, શ્રીમંત ન કોઈ થયો આથી,
 ગરિબાઈ સદા થઈ છે સાથી, પ્રાક્ષણુ ભદ્રા ૦ ૮
 ચંડાળ તણો ધંધો સારો, પણ તેથી બુંડો છે તારો,
 ઉપદેશ વિચારી જો મારો, પ્રાક્ષણુ ભદ્રા ૦ ૯
 બહુ પ્રજા વધી પડિ વિપ્રતણી, સૌએ ગ્રહિ ગુરૂ પદની કરણી,
 એથી અડચણુ એમાં આવી ઘણી, પ્રાક્ષણુ ભદ્રા ૦ ૧૦
 જુજ જજમાનો ને ગોર ઘણા, પણ ઉદ્યમ ન કરે સર્વ જણા,
 તેથી રંક પણામાં રહિ ન મણા, પ્રાક્ષણુ ભદ્રા ૦ ૧૧
 મહારાજ પડ્યું છે નામ હવે, તે કેવળ પ્રાક્ષણુ મૂર્ખ થવે,

જાણે આઘ્યા અવતાર નવે, પ્રાહ્મણ ભટ્ટાં ૧૨
 વિદ્યાએ તારી કુળ દેવી, તે સમય પ્રમાણે તું સેવી,
 મેળવ પદ્મી પંડિત જેવી, પ્રાહ્મણ ભટ્ટાં ૧૩
 તું પૂર્વજને જો સંભારી, રૂપિવરે વિદ્વાન હતા ભારી,
 મર! મૃદ પેટ પાળી મારી, પ્રાહ્મણ ભટ્ટાં ૧૪
 તે નામ બોળ્યું પ્રાહ્મણ કેરું, તું યયો કાંકરો મટિ મેરૂ,
 કીધા આળસ બ્રમને ભેરૂ, પ્રાહ્મણ ભટ્ટાં ૧૫
 અહ્મત્તં તણે તું તજ કાંકો, બળિ મરતો થા બલિને બાંકો,
 નહિ વક્ષબ વાળ થશે વાંકો, પ્રાહ્મણ ભટ્ટાં ૧૬-૩

જૂઠું બોલવા વિષે.

આ કળિકાળે, જૂઠું બહુ બોલેછે માણસ મેદની.
 પણ મૂઠ મતી! 'સત્યમેવ જીતયતે'છે વાણી વેદની. ૨૬૦
 ખોટી વાણીનો ખેદ નથી, સર્વત્ર થયુંછે સોજ અતી,
 ઉલટી કપટોની છે કિરતી, આ કળિકાળે ૧
 સતવાદિ હરિચંદ્રાદિ હતા, વળિ રામ યુધીષ્ઠિર સત વદતા,
 ત્યારેજ હતી સતયુગ સતા, આ કળિકાળે ૨
 રે! રૂપિ મુનિ કેવા સતવાદી, શું આર્ય પ્રજાની કરું યાદી?
 જોણે સત્ય સાથ કરિ હતા સાદી, આ કળિકાળે ૩
 બહુ જૂઠી વાણી પાપ ગણી, બખિ વિધિયો પ્રાયશ્ચીત તણી,
 હું વારિજાહું વિધ વિધ વરણી, આ કળિકાળે ૪
 પણ એથી ઉલટું આજ દિસે, હરિહરિ! અપશોચ કરું અતિશે,
 રાવણનું શું ગિજનું રાજ હશે? આ કળિકાળે ૫
 આજેતો સૌ એકલપેટા, સૌ જોજન સત્ય થકી છેટા,
 હારી હજુ ખેડા નયિ હેડા, આ કળિકાળે ૬
 જૂઠાનો અપજશ નયિ જનમાં, જુજ હોય તોય નડરે મનમાં,

પ્રાયશ્ચિત પીડા નયિ તનમાં, આ કળિકાળે ૭
 આંત્રિય બની ખેડા હાટે, જે હિંચકે હિંડોળાખાટે,
 સમ આય એક પૈસા માટે, આ કળિકાળે ૮
 બહુ ખોટું ખોલે ચોપડિયા, દુશિયાર ગણાયછે અટપડિયા,
 નુપ હોઈ તો ઝુંટિ નાખું ઝટિયાં! આ કળિકાળે ૯
 એમાંસે શસ્ત્રેર અવળ કરે, પણ ઘીનાળે આચરણ કરે,
 તે પોથીનાં રીંગણાંજ અરે, આ કળિકાળે ૧૦
 ગૌમૂખીમાં હાથજ ઘાલી, ખેડો ભગભક્ત સદા ખાલી,
 પણ મનપર સત્તા નહિ ચાલી, આ કળિકાળે ૧૧
 સત્યજ સૌ ધર્મ તણા પાયો, નહિતો ફોકટ ગંગા નાહ્યો,
 હુલ્લો દુનિયામાં થઈ ડાહ્યો, આ કળિકાળે ૧૨
 જો સત્યાચરણે સૌ ચાલે, તો સ્વર્ગ સૂખ માણસ મહાલે,
 કળજીગ પણ જાય હડી કાલે, આ કળિકાળે ૧૩
 પછિ કલેશ કુસંપ રહે શાને? કોરટને કોણ કહેા માને?
 ઘરબાર બંધ પછિ શું બહાને? આ કળિકાળે ૧૪
 જૂઠું કદિ સુખ લે દ્રવ્ય તાણું, પણ ચાર દિવસનું સાંદરાણું,
 મરતાં મન પસ્તાઈય ઘાણું, આ કળિકાળે ૧૫
 કહેવાણિ સતી જ્યાંની જીવતી, ત્યાંના મર્દ પણ તજિ કિરતી!
 આ વલ્લભદાસ વદે વિનતી, આ કળિકાળે ૧૬-૪

અસત્ય.

જૂઠું જૂઠું, જૂઠું ખાવું પીવું જૂઠું ચાલવું!
 અવધી અવધી! જૂઠું મેળવવું જરે જૂઠું મહાલવું! ૮૬૦
 બ્યવહાર વિશેષ બગાડ્યો છે, નીતીને ન્યાય નસાડ્યોછે,
 એ સાર છેવટે કાઢ્યોછે, જૂઠું જૂઠું ૧
 વિદ્યાસ જરાય નથી જનમાં, કુડકપટ બધું માણસ મનમાં,
 છાંટા ઊડ્યા છે સજ્જનમાં, જૂઠું જૂઠું ૨

- ને જીડાડેજ અસત્ય કહી, તો તે પો'ચેલ ગણાય સહી,
 રે! સેથ સત્યનો અંથ નહીં, જૂહું જૂહું ૩
- જૂહુંજ સહજ વાતે જોલે, બહાદૂર બડાઈ બહુ ખાલે,
 મનમાં મગરજ બની ડોલે, જૂહું જૂહું ૪
- સદ્વિદ્યા વણ બુદ્ધી બગડી, તેમાં નિર્ધનતા ખૂબ નડી,
 વણ આવી ઝંધો સમજ પડી:— જૂહું જૂહું ૫
- ‘વેપાર વિપેજ અસત્ય વિના, ચાલે નહિ મૂડી યાય ફના!
 માટે એમાં નહિ એનિ મના!’ જૂહું જૂહું ૬
- સૌ વેપારી એવું સમજે, સોગત ખાતાં નિજ સત્ય તજે,
 કેવળ લક્ષ્મીનું ભજન ભજે, જૂહું જૂહું ૭
- જુઠિ સાક્ષી પૂરે કોરટમાં, ગભરાય ન સમ ખાતાં ઘટમાં,
 ઉલટી વૃદ્ધી થઈ અટપટમાં, જૂહું જૂહું ૮
- થાય સાક્ષી બે પૈસા સાર, જીતે તો સૌ બાલે સાર!
 હું કેટલું વર્ણન કરું વાર? જૂહું જૂહું ૯
- ઉલટી તેમાં અતુરાઈ ગણે, પ્રભુના હૂકમ હંમેશ હણે,
 પણ પાપી ખીરજથી ન ધુણે, જૂહું જૂહું ૧૦
- સૌ હાથ છેડું છે ધરિયી, તે ટેવ તને પડિ છે ધરિયી,
 પણ યાદ રાખ નભવાનું નથી, જૂહું જૂહું ૧૧
- હમણાં તું મદોમત કર મરતી, અંતે ન કૃતી રેશે અસ્તી,
 ધર્મસ્ય મુલં સત્યં અસ્તી,* જૂહું જૂહું ૧૨
- વે'વારની જૂહી ઝાળ કરી, જાઝા એવા એ વાત ખરી,
 સજ્જનને ચિર પીડા ઉતરી, જૂહું જૂહું ૧૩
- રહેવાથી એવા જન સંગે, સાચાને બહુ અડચણ અંગે,
 આવક થોડી જિલટ ભંગે, જૂહું જૂહું ૧૪
- દેખીતી ઉભતિ નાશ થશે, પણ બહુ દિન એવું નહિ નભશે,

અંતે નકિ એનું કૃળ મળશે, જૂઠું જૂઠું ૧૫
માટે ઓ સજ્જન સુધરેલા, થા પાસ પરિક્ષાની વેળા,
છે વલ્લભના શબ્દો છેલા, જૂઠું જૂઠું ૧૬-૫

કાયરતા.

દુખિયાં દેખી, દિલમાં દાઝિ દયાળુ શિખામણ ઉચ્ચરે.
સ્વારથ છે નહિ, સમજી નીકર પડો બધા બાપેશરે! ૧
સમજ્યા વણ થાય મુરખ સામા, નીંદાજ કરે નરને બામા,
ઉપદેશ ઉડી જાયે વામાં, દુખિયાં દેખી ૧
એ વાંચે કેવું વિતાડ્યું છે, બંગાણ સુધારે પાડ્યું છે,
નીતીનું સૈન્ય નસાડ્યું છે, દુખિયાં દેખી ૨
હિંમતવાનોને હંકાવ્યા, અગ્રેસરને પણ અટકાવ્યા,
ફરિ ફરિ ઊઝ્યા ત્યારે કાવ્યા, દુખિયાં દેખી ૩
કાયર કરિ નાખ્યા કોવિદને, પણ શઠ આલી બેઠા જિદને,
તે સમજાવ્યા સમજે શિદને? દુખિયાં દેખી ૪
હમણાં સુધરેલા દેશ વિષે, સન્માન સુધારકને અતિશે,
સૌ શીશ નમાવે દીન નિશે, દુખિયાં દેખી ૫
એને મોટો વીર પુરુષ માને, ને કરે નામના બહુ બહાને,
ઝળાપે મંગળ અનુમાને, દુખિયાં દેખી ૬
પણ દેશ હિતેચ્છુ હાલ અહોં, મૂરખજનમાં અપમાન સહી,
મરતાં સુધિ પામ્યા શાંતિ નહીં, દુખિયાં દેખી ૭
પરદુખ બંજન બંધવ બેલી, ધરખાર તણી માયા ઝેલી,
તેને મારિ વંદના સૌ પેલી, દુખિયાં દેખી ૮
એમાં ધન લાભ લગાર નથી, ઉલટું લાગેછે માહું અતી,
પણ કેમ રહે કરુણાળુ મતી? દુખિયાં દેખી ૯
કહેનારા જન તો જાય કહી, પણ સૌને ભાગવવાનું સહી,
નિર્વિર્ય નાર નર નીર નહીં! દુખિયાં દેખી ૧૦

ભાળાં નવું ભાળી શિર બડકો ? શાને હૃદયે રાખો ફડકો ?
 યંબી જઈ ઉરમાં શું થડકો ? દુખિયાં દેખીં ૧૧
 હમણાં તો નવું લાગે અડવું, પણ પાછળ પડશે નહિ રડવું,
 વે'વારનિ વાતે છે વઢવું, દુખિયાં દેખીં ૧૨
 આજ કાલ આલ ને નાત વિષે, તે કોઈ દિવસપણ નવિન હશે,
 માટે કાં અટકો એજ મિશે, દુખિયાં દેખીં ૧૩
 પહોંચોને પરમાનંદ પદે, બહુ કાળ હવે નહિ આમ ગદે,
 આ વિનતી વલ્લભદાસ વદે, દુખિયાં દેખીં ૧૪-૬

નાતના શેઠને શિખામણ.

કાં શેઠ હવે, હાલ સમજવું કે હેરાન થવું હજી ?
 આ દીન દશા, જોઈ ધરાઈ રહ્યા કે નહિ તંતો તજી ? ટેકો
 નિત નાત વિષે ટંટાજ પડે, અન્યોન્ય કુસંપ વધારિ લડે,
 થાય તડાંતડોતડ એજ વડે, કાં શેઠ હવેં ૧
 બહુ થાય ફજેતી ઘરઘરેની, વહુ પુત્રી હોય પરપરની,
 એસે કમખતી વહુ વરની, કાં શેઠ હવેં ૨
 એક બીજા પાણિ હરામ કરે, પછિ પાછળ આંખે આંશુ ભરે,
 મમતી મમતે મુંઝાઈ મરે, કાં શેઠ હવેં ૩
 કરિ ખેડા બહુ નાના વાડા, હાથે કરિ દેખે દુખ દહાડા,
 ખોદ્યા કેવળ હાની ખાડા, કાં શેઠ હવેં ૪
 બહુ રીતી બગડી આ ટાણે, ગાંડાઈ ઘણી આણે ગાણે,
 કોળી નાળી નેવા જાણે, કાં શેઠ હવેં ૫
 પ્રાચિન ને રીત પવિત્ર હતી, મતલબ જાણ્યાવણુ બગડી મતી
 વળિ વીતી એને મુદત અતી, કાં શેઠ હવેં ૬
 પણ હાલ લિસોટા માત્ર રહ્યા, પણ ઉલટા બંધન રૂપ મયા,
 ઉપજે એમાંથી ફેલ ફયા, કાં શેઠ હવેં ૭
 બોજન બ્યવહાર ખરો બાણે, પણ પુત્રી પરણી નવ આણે,

એનું કોઈ કારણ નહિ જાણે, કાં શેઠ હવે ૦ ૮
 છે શાસ્ત્રે સાતી ચાર ખરી, તેમાંયિ હજારો હાલ કરી,
 સંસારી સોઈ રહી ન જરી, કાં શેઠ હવે ૦ ૯
 જાણી કનિયાનું માં કાળું, કંકાસ મુખે મારી તાળું,
 રૂઝવો અર્ધચિત આળું, કાં શેઠ હવે ૦ ૧૦
 તું કાઢ બધાં કારણ શોધી, કોઈ કહેતો થઇશ નહીં કોધી,
 ઉઠ અધપ હવે રહિ છે ઓધી, કાં શેઠ હવે ૦ ૧૧
 કોઈ વે'મ મટે નહિ મન જ્યારે, શાણાની સાથ તું લે તારે,
 પંડિતને પૂછી જો પ્યારે, કાં શેઠ હવે ૦ ૧૨
 તું નાત તરફ જો નજર કરી, જ્યાં નિત્ય વરે દિકરા દિકરી,
 છે જુડા હાલ હમેશ હરી! કાં શેઠ હવે ૦ ૧૩
 બંધનને વે'મનિ વળગિ બલા, નથિ સંપ સૂખપણ કલેશ કળા,
 બાળી ન શકું ભગવાન બલા! કાં શેઠ હવે ૦ ૧૪
 ગઈ કરો હવે શેઠો શાણા, દોડવશો પાઠિપણે પાણા-
 કે કરશો કદિ થાપડ બાણા, કાં શેઠ હવે ૦ ૧૫
 તો વૃદ્ધપણે શાંડા કહેશે, બડબડશે તે મુખમાં રહેશે,
 બહુ આપ પ્રજા પાછળ દેશે. કાં શેઠ હવે ૦ ૧૬
 છો બાળકના કદા વેરી, હા! ઘરમાં ડંક દીધો ઝેરી,
 નાતજ તે નગરી અંધેરી, કાં શેઠ હવે ૦ ૧૭
 હવે નાત પ્રવાહ ન ગંગાનો-પણ ધગધગતો જિવ જીવાનો,
 જાણે જ્યાળામુખિ હલાવાનો, કાં શેઠ હવે ૦ ૧૮
 વાર્યા રહેા તો વાતજ સારી, પછિ હાર્યા રહેશે ઝખ મારી,
 નહિ મોભ ચડે નેવાં વારી, કાં શેઠ હવે ૦ ૧૯
 શું દુરાગ્રહીને દર્શાવું, શાણા! સમશામાં સમજાવું,
 હું ચતુર પુરૂષને ચેતાવું, કાં શેઠ હવે ૦ ૨૦
 નહીં માનો તો અંતે હાની, છે જ્યારી વાત જમાનાની,

જુદિ નાતો યશ સુધારાની, કાં શેઠ હવે ૦ ૨૧
 પશુપાળ દયાળુ મહાજન છો, પણ બાળ હસારા ધાતક છો,
 જુદું તદન હવે તે નામ પ્રિછો, કાં શેઠ હવે ૦ ૨૨
 છે વજૂ જેવું નિર્દય હૈયું, નરમેધ કરો હોમી હૈયું,
 કાઠ્યું સંકરનું સરવૈયું, કાં શેઠ હવે ૦ ૨૩
 કવે કામનિયો કેક પડે, ધરખુણે બિચારા બાળ રડે,
 તે પાપ તમારે શીર ચડે, કાં શેઠ હવે ૦ ૨૪
 છે પાપ પ્રવનનું રાબને, તેમ નાતનું શેઠ શિરે માને,
 નહિ બંદોબસ્ત કરે શાને? કાં શેઠ હવે ૦ ૨૫
 કર મે'નત તારાથી બનતી, મનમાં ન લગાડિશ માફું રતી,
 બેઅદબી માફું હું બાળમતી, કાં શેઠ હવે ૦ ૨૬
 વસબની આખર એ અરજી, મુખિયાં યાચો સુધર્માયિ હજી,
 પછિ જેમ તમારી રે મરજી, કાં શેઠ હવે ૦ ૨૭-૭

બે દરકાર ઉપર ચીડ.

શું કાન નથી? કેમ નથી સાંભળતા સમજી સાનમાં?
 કહિ કહિ યાચ્યા, તોપણ બાણ્યે પોક મુકી બધી રાતમાં! ટેક.
 મુખ શંખ વગાડ્યે શબ્દ થયો, બહેરો કહે “તારો બાપ જીઓ-
 હાડકાં કરડીને આમ મુઓ!” શું કાન નથી? ૧
 ચાલે હકથી અવળી રાહિ, બલિહિને સુધરવા ના ચાહિ,
 કહે “તમ બકતા હમ સુનતાહિ!” શું કાન નથી? ૨
 મૂધારાને કહે કૂધારો, સામાં બાંધ્યાં છે હથિઆરો,
 દો પંકતી બહાર તણો ડારો, શું કાન નથી? ૩
 પોતે પોતાનું કરે ભુંડું, બરિ રાખ્યું ક્રોધ તણું ફુંડું,
 ક્રોધ બોતું નથી ઉતરી ઉંડું, શું કાન નથી? ૪
 પુછિયે તો સંશય કાપે નહિ, પ્રતિઉત્તર સામો આપે નહિ,
 સાચું ખોટું મન માપે નહિ, શું કાન નથી? ૫

- જે બોલે તેનિ સમાધાની, પણ આતો જન રેંચાં રાની,
હાથે કરિને વેડે હાની, શું કાન નથી? ૬
- જા હુંતું ઓસડ કાંઈ નથી, જોયું મેં મનમાં ખૂબ મથી,
વૈદોની પણ મુંઝાય મતી! શું કાન નથી? ૭
- કહેા ઉપમામાં કહેવા કેવા, જીંઘણશી કુંભકરણ જેવા,
હઠિલાને એજ પડ્યા હેવા, શું કાન નથી? ૮
- જનગો જનગો ઝટપટ જનગો, શિદ ભમનાથી બડકી ભાગો,
પછિ તો શું લૂટાશે નાગો? શું કાન નથી? ૯
- નિત નિત બહુ નાણું નાસેછે, ધીમે ધનવાનો ધાસેછે,
પરિણામ બચંકર ભાસેછે, શું કાન નથી? ૧૦
- વાગે છ સુધારાના ડંકા, સેનાપતિયો બહાદુર બંકા,
શાણા તું શીદ કરે સંકા? શું કાન નથી? ૧૧
- ધમ ધમ ધમ પડધમ વાગેછે, જોડા શરિરે શુર જાગેછે!
ભ્રમ સેના બુરૂરૂ ભાગેછે, શું કાન નથી? ૧૨
- “નુકસાન હશે એને થાશે, બંદા તો ધી ખિચડી ખાશે!”
પણ સત્તાનાથ જરૂર જાશે, શું કાન નથી? ૧૩
- જો નહિ માનો મારી શિક્ષા, તો પછિ લેવી પડશે દિક્ષા,
નહિ પેટ ભરી ચકશે બિક્ષા, શું કાન નથી? ૧૪
- સૌ સંપતિ સેજે નાથ થશે, ભરજોબનમાં મરેા મરશે,
એડાં વર્ષેજ હવે બનશે! શું કાન નથી? ૧૫
- ચઈ જશે વૈતિયાંજન બધા, સ્ત્રી સાતનિ જણશે બાળ જદા,
વિશ વર્ષનિ રહેશે આવરદા, શું કાન નથી? ૧૬
- બુખ વડકાં થાતાં ભયભારી, થશે મહિંને મહિં મારામારી,
પછિ નૈજ ગયાં વળશે વારી, શું કાન નથી? ૧૭
- નામદ ઉપર નૃપ જીલમ કરે, કંકાસ કુસંપ દરેક ધરે,
અસાનધિ આંખે આંસુ ભરે, શું કાન નથી? ૧૮

લાગે કંગાળે કેફે કર્યો! કાં દુર્ભાગ્યે નિજ દિવસ કર્યો,
 નહિતો આ આગ્રહ શીદે ધર્યો, શું કાન નથી? ૧૯
 છે બાળ ભણેલ છુપી સેના, ઘાલ્યો ઝઘડો ઘરમાં જેના,
 પણ કાન ઉઘડતા નયિ એના, શું કાન નથી? ૨૦
 બાપા હું પાપ પડું બેઠો, આગ્રહ છે આપ તણો જૂઠો,
 સમજ્યા પણ ફોકટ શીદે રહો, શું કાન નથી? ૨૧
 મારો ન કુહાડો નિજ પગમાં, સૌ પોતે પોતાની વગમાં—
 સુધરી જશ લહાવો લ્યો જગમાં, શું કાન નથી? ૨૨
 બહુ શૂરા બાબૂ બંગાળી, દક્ષિણીયો પણ બુદ્ધિશાળી,
 ત્યાં પડે સુધારાની તાળી, શું કાન નથી? ૨૩
 સૌની પાછળછો ચુજરાતી, આગસુ ભાળી ભડકણ છાતી,
 અબળા આગળ બહુ ઉઘમાતી, શું કાન નથી? ૨૪
 દુખ દેખી ફોકટ શીદે રવો! કારણ શાધી સંદેહ ખુઓ,
 વલ્લભની વાત વિચારિ જુઓ, શું કાન નથી? ૨૫-૮-૩૮

इति श्री सुबोध चिंतामणी काव्ये आधुनीक

भरत खंडी आर्यभ्रम खंडन ग्रंथे

प्रथम विभागः समाप्तः ॥

भाग २ जो.

बहुमनो उपसंहार.

હશે આવાં મૂરખ કોઈ માનવીરે? ૮૩૦

તોયએકાદશાદિ સરાવિને, પિતૃ માટે દ્યે દ્વીજને દાન. ૯૩૦

જેને વસ્તુ આપે અહિં વિપ્રનરે, તે તે પ્લેચે પિતૃની પાસ. હશે૦
 કેવળ ઓહિયાં કરવાનો કાયદોરે, ઘડી કાઢ્યો કરવાં પેદાશ. હશે૦
 નથી પત્નો લાગ્યો જેની પ્લેચનોરે, નથી આઘ્યો સંદેશો એક! હશે૦
 જૂઠું ભાસે વિવેકે વિચારતારે, વેમિ ક્રિયા કરે જે હરેક. હશે૦
 કર્યું હાથે સો સાથે સાંપડેરે, બાકિ પાછળ બને તે કોક; હશે૦
 એવું જાણ્યાછતાં હસવા જેવિરે, લાખ ક્રિયા કરેછે લોક. હશે૦
 આંરા વારાંના દીવસો આવતારે, મૂર્ખ નહાવા નવાણે જાય; હશે૦
 પાય પાણી પૂર્વજને પીપળેરે, ખોરડીને બાળળ પૂજાય. હશે૦
 કળશમાં નાખી તલ કાંગેરે, સાત સાત ફેરા જળ પાય; હશે૦
 પિયે અરિયાંપરિયાં પ્રેત રૂપમારે, વણ પાયેતરશંરહિ જાય! હશે૦
 ટોળે ટોળાં ભાળાં નરનારનારે, મળે મોટો કાળાહળ થાય; હશે૦
 અડધાઓ! પડધાઓ! એ રિતેરે, શબ્દ આરે દિશે સંભળાય. હશે૦
 અવગતિયાં ગણે હાથે કરીરે, બાપદાદા પામ્યા જે મર્ણ; હશે૦
 પ્રેત કેવી રીતે પાણી પિયેરે! કહ્યું પૂછ્યું ધરે નહિ કર્ણ. હશે૦
 વિપ્ર બેસે પથારી પાથરેરે, દ્રવ્ય દાણાનું લેછે દાન; હશે૦
 બાપડાંને બગાડ્યાં બ્રાહ્મણેરે, પેટ કાળે કર્યું નુકસાન. હશે૦
 અધરણીમાં અળખાને પીડતારે, વેમ વાધે રહી નહિ રે'મ; હશે૦
 નાર બારેરોગીને ભરાવતારે, શબ પગલાં આણીને પ્રેમ. હશે૦
 ઘરણીનો ઘેરો થઈ ધીંધવેરે, ગરદીમાં ગોરી ગભરાય; હશે૦
 ઓશટો કે મૂઝીના રોગનોરે, ઘણી વેળા અકસ્માત થાય. હશે૦
 હોય ઉંડો હારદ એમાં કદીરે, તોય તત્વ તપાસે નાજ; હશે૦
 કુખ વેડે બચંકર બામનીરે, મને તેથી દિલે થઈ દાજ. હશે૦
 કદી શુકન મુરત સાચાં નથીરે, સારા નરસા સરખા સૌવાર; હશે૦
 તોય જુએ શુકન જન સામટારે, વખત વૃથા ગુમાવે ગમાર. હશે૦
 બહૂ માને માતાની માનતારે, મરે ધારેલું કામ ન થાય; હશે૦
 મનુષ માંદાં વેમ મરી જાયછેરે, તોમ નકરે ઓસડના ઉપાય. હશે૦

ચોરે જોદી કાઢ્યાં ચક્ષુ જુઓરે, ગયો ભાગી ભવાનિનો જોસ! હશે
 મરે ભૂખે તેણાં કરી તેહનારે, વળી એક ટાણું અણગોસ. હશે
 નેશરાત્રીમાં કેટલાક કૂડિયારે, કરી ઘરમાં કાળીનું યાપન; હશે
 બહાર નવે દીવસ નવ નીસરેરે, દુઃખ વેઠે વિવિધ તનમન. હશે
 કરે કાળી ચૌદશના આપવારે, કરે નાકડાં ને દીવડાં નિવેદ; હશે
 ભાગ દેવા ભવાની માતનેરે, મૂક્યા વિસારી પ્રાચિન વેદ. હશે
 બાળ માંદું પડે કે પ્રેમદારે, થયું માને ચોદ્રડિયાં ફેર; હશે
 કિંવા લાગી નજરે ચોટ કોઈનીરે, નજરે બાંધે ભિતર ભાવભર. હશે
 બહૂ વહેમી વનીતા વાંઝણીરે, જાય જોગી જતીની પાસ; હશે
 માગે કાલાવાલા કરી દીકરેરે, દુષ્ટ ભ્રષ્ટ કરે દર્ઠ આશ. હશે
 વે'મ ઘણા ઘણા એ વીગરેરે, જ્યૈં કૈ'ણી ગાંડી ગુજરાત; હશે
 વલ્લભદાસ વણીકની વીનતરે, કદી કે'તાં ખૂટે નહિ વાત. હશે

ભોળાંમાં પાખંડી પૂજાય.

શીર જટા વધારી જોગટારે, વશ કાઢી બને અબધૂત;

ભોળાં પૂજે પાખંડિને પ્રેમથરિ.

૨૬.

સાયરાખે ચેલા ખે ચારનેરે, લકૃ કાયા મહા મજબૂત. ભોળાં
 અંગ આખે વિભૂતી યોજિનેરે, તપ માંડે જુએ સૌ તૈમ; ભોળાં
 હોય આંખો રાતી બહુ રાખથરિ, કરી આવે આડુંબર એમ. ભોળાં
 આંખ ઊંચો કરી નિરખે નહીરે, મૂખ 'ચલખે રંડી' એ વેળુ; ભોળાં
 ગુરૂ ખેડા સમાધીમાં સદારે, કહે ચેલા બીજનને કે'ણુ. ભોળાં
 ગામવચ્ચે અખેડો ગોડબેરે, દૂધ પિયે કેવળ એકવાર; ભોળાં
 વાત ભીતરની જાણે રામશરે, પાણુ આવી નમે નરનાર. ભોળાં
 વસ્ત્ર ભગવાં પે'રી અલ્પચારિયોરે, કહે સૌને નમો નારાણુ; ભોળાં
 મિહું ખોલી મિઠાઈ મળવેરે, પણ અંતે નિકળે પોલાણુ. ભોળાં
 વળી સાધુ વિરાગી શેવડારે, મોણુ ઘાલી વધારે વાત; ભોળાં
 કરી દુઝે દોરાને ચીઢિયોરે, વનીતામાં બની વિખ્યાત. ભોળાં

જ્યાં લોભિયાં હોય ત્યાં ધૂતારા ભૂખે મરે નહીં. ૭૧

પેટ કાત્રે કેવળ એ વેઠિયારે, કેમ આપે નીતી ઉપદેશ; ભોળાં
વાત સાચી સંતાડી રાખતારે, બોલે સૌને લાગે જે બેશ, ભોળાં
વે'મ વૃદ્ધી કરેછે ઊલટારે, નથી પૂરું પોતાને જ્ઞાન; ભોળાં
જ્યુવતીમાં અનીતિ જળ પાંચરેરે, દેવા માટે પુત્રોનું દાન. ભોળાં
સાથ સ્ત્રીનો મળેલો સામટારે, રહે પામે બેસી દિનરાત; ભોળાં
ધેલી આથા અધાતા ઉરમારે, ગણે પંડે પ્રભૂ સાક્ષાત. ભોળાં
દ્રવ્ય કોઈ ઈચ્છે કોઈ દીકરોરે, વશ કરવો કોઈને કંથ; ભોળાં
રોગ કાયા વિષે વળિ કોઈનરે, જડી બુદ્ધિથી આણવો અંત. ભોળાં
એક બાવી આ ગામમારે, ક્યો ધેલો સ્ત્રિયોનો સમાજ; ભોળાં
દઈ દીધા ઘણીને દીકરારે! નામ માતા પશું ન ધલાજ! ભોળાં
વાત કે'તી એહ્યા અવતારનીરે, એવું માન્યું વિકાળી જ્ઞાન! ભોળાં
અરે આવાં અજ્ઞાની માણસોરે, ખોટું કે'તાં ધરે નહિ કાન! ભોળાં
કરે વાતો પરતાની પ્રેમદારે, એક બીજીને ભાળવે એમ; ભોળાં
“વાહ! માતા મુખે કેવું તેજછેરે! આવી મોટી જટા હોય કેમ! ભોળાં
થાય મોટો ઢગલો ત્યાં ભેટનોરે, નવી વસ્ત્રૂ આપેછે અપાર; ભોળાં
વર સાથે વદાને લાવતીરે, છાનો છપનો ભરે ભંડાર. ભોળાં
વૃદ્ધ રાંડી રાંડી દરાણું દળીરે, જઈ મૂકે પતીંગો ત્યાં; ભોળાં
દયા આવે વિચારી દીનતારે, નથી થાતું કલ્યાણજ કાંય. ભોળાં
જરે જમ્યે જમાડે પ્યાસણોરે, વદે મૂખે તેઓ વાહવાહ; ભોળાં
એનું પરતાથી અન્ન નથી ખૂટતુરે, ગપ મારે એવો હિત્સાહ. ભોળાં
જૂઠું કહેતાં નાસ્તીક કહિ નીંદરે, તોય હિંમત હારી કેમ જાડું! ભોળાં
વૈશ્યજાતી વલ્લભદાસ વાંનવેરે, હુંતો સાચા હરીગુણ ગાડું. ભોળાં

જ્યાં લોભિયાં હોય ત્યાં ધૂતારા ભૂખે મરે નહીં.

કેક તાપે કરવાને કંથનેરે, મંત્ર માની કરાવે પાઠ;

લોભિજનમાં ધૂતારા ભૂખે નવ મરેરે.

ટેક.

બનીતાનો વિશ્વાસ વધારવારે, ધૂપ દીપે કરે ઠાઠ માઠ. લોભી

ક્રેક ઘાટ ઘડાવવા શોકનોરે, ઉચ્ચરાવે ઉંધાં અનુજાન; લોભીં
 સોય દોરા મંત્રાવિ દગા કરેરે, કરે નાથું નીતી કુરબાન. લોભીં
 દ્રવ્ય લઘને દિયેછે દીકરોરે, ભોમવાર કરાવે કોક; લોભીં
 હાથ ચાત્રાકીથી મન મેળવોરે, પછી પાછળ મૂકાવે પોક. લોભીં
 નહીં લાગે નજરચોટ કોઇનીરે, દોરો મંત્રી આપે તે માટ; લોભીં
 હાથે બાંધે માદળિયું હેમનુંરે, હરે ઝંધી રીતે ઊચાટ. લોભીં
 પછી કાંધે ખોવાતાં કુંદનુંરે, ધૂધકારી ધૂણે દીન રાત; લોભીં
 તારે ઘરનાં બધાંથી પુજાયછેરે, ઠગ બોલે વધારી વાત. લોભીં
 ઘણા લક્ષ્મી મળવાના લાલચેરે, સોમવારે જન્મે એકવાર. લોભીં
 વળી રૂદ્રી કરાવે રૂદ્રનીરે, ભટ્ટ હાંડી ભરે ન વિચાર. લોભીં
 ક્રેક શાંપ્યા કરેછે કીંમતોરે, ત્યાં ઠગની કાંધે તદબીર; લોભીં
 લેવિ લક્ષ્મી હમશ હરામનીરે, ખોઈ ઉત્તરી દિલે દિલગીર. લોભીં
 સર્વ સૂઝી નીચમથી ઊલટોરે, પાર ધરછા પડે નહિ એક; લોભીં
 વાત વિચારી વલ્લભદાસનીરે, બાણો વિદ્યા ભલી સવિવેક. લોભીં

પૈસો જે માર્ગે આવ્યો તે માર્ગે જાય.

દુધના દુધમાં ને પાણીના પાણીમાં.

ખોટે કેડે ખરચેછે વિકતનેરે, વાવે ખારા ખરાબા માંય;

જાય પૈસો પાપીનો પાપ મારગેરે.

ટેક.

અંતે ઉંધાં એતાં ફળ ઊપજેરે, અસર એની બધાને થાય. જાય
 અગ્નિકુંડે ઘણું ધી હોમિયુંરે, યજ્ઞ નામે નાથું પ્લૂટી લીધ; જાય
 બાળી નાખી બનાવી રાખનેરે, અધો ભોગો ભમરા ભુંશિદીધા. જાય
 દ્રવ્ય લીધું કવરાવી, કંચનેરે, ધર્યું જઘને જગતની પાસ; જાય
 હૈયાકૂટી હૈયે હરખાઈ ગઈરે, મળી મુક્તી માળ્યો ઉલ્લાસ. જાય
 ઉધરાવે ધર્માદો અન્યથારે, ગરિઅગુરખાં દેખે નહિ દાન; જાય
 મહાજનો સોંપેછે મંદિરેરે, ખળ ખાઈ મચે મસ્તાન. જાય
 વિપ્ર નાતો જમાડે વે'મર્થારે, આપે એદીને ઉત્તજન; જાય

શીર બોલે બધાને થઈ પડે, એજ માટે કવિનું કથન. જાય૦
કામ કરવા લાયક કાયા દિસે, તોય તેવા કરે ન ઉદ્યોગ; જાય૦
દાન એવું અધર્મી એ ચકીરે, દેશ રીદી જવાનો રોગ. જાય૦
દાન એવાં અને એવા શ્રદ્ધિવારે, દેશ પડતીનું કારણ એક; જાય૦
કહું તેથી તે કેડો પાપનોરે, નથી નહિતો તેવા તે છેક. જાય૦
કાંતો ખડકે પાણીનો ધર્મીઓરે, દ્રવ્ય દેરે જોસે જાહેર; જાય૦
ઠગે કાંતો ઠગારા ઠોળિયારે, જાય જોશી ભુવાને ઘેર. જાય૦
વાવં કૂવા નિશાળ ધર્માલયોરે, દવાખાના દરદીને કાજ; જાય૦
ગ્રંથ ગરવા ગુંથાવવા કામનારે, જડે જેથી ઉદયના સાજ. જાય૦
ભિષયોગી હુન્નરને આણુવારે, હિંમતીને ધનામ અપાય; જાય૦
વદે વક્ત્રભ ક્યાંથી એ ભાગ્યમારે, એવાં સારાં કામે ખરચાય; જાય૦

આપ એવું જગત્.

ગોળ ટોપડું રાંકને, મળ્યું છતાં બહુ રોજ; } દલપતરામ.
તેણે જાણ્યું રોજ નૃપ, આય ટોપડું ગોળ. }

કુખ માટે માનેછે માનતારે, થાય જાણે ધારેલું કામ;

લોભિ લોકે કર્યા દેવ લાંચિયારે. } ટેક.

ગયો નાસી વિવેક મતિ મુંઢ્યારે, તેથી તેવું સુઝેછે તમામ. લોભિ૦
રોજ રાખે બાધાને આખડીરે, કાંઈ વસ્તુ કાંતો નવ આય; લોભિ૦
લાંચ દેવા ધારેલી દિધા વિનારે, ગણી માથેદેવું મુંઝાય. લોભિ૦
સાડું થાવાને કારણે થાયછેરે, કહે તારે બાધાનો પ્રતાપ; લોભિ૦
થાય માડું તો માનતાનો વાંક નહિરે, શુણી આવું ન થાય સંતાપ? લો૦
કરે કાંઈ અરજ હનુમાનનેરે, “શત રૂપેઆ જો આપીશ; લોભિ૦
તોજ સિંદુરને તેલ એક પાછનુંરે, ચાંપ રાખી ચડાવી જૈશ!” લો૦
કહે તારે કોપી હનુમાનજીરે. “હથે રૂપેઆ સો મુજપાસ; લોભિ૦
તેલ કોઠી તોડું લઈ તેમનારે, માંહિ કુખકાં મારિશ દિનરાત!” લો૦
કહે બીજી “હે હનુમાન આપજીરે, મને કન્યા પરણાવે તુંજ;” લો૦

તારે આપ્યો ઉત્તર “મર મૂર ખારે, રહું શાને કુંવારો હુંજા!” લોભિ૦
 રોગ પીડે પોતાની સૂકથારે, લાંચ લઈને શું ફરવે નામ? લોભિ૦
 કુઃખ બીજાં પીડે જે દીલમારે, હાથ એના ઊપાય અસીમ. લોભિ૦
 પ્રભુ પૂરો દયાળુ દીલનોનેરે, પણ ન કરે કદિ અન્યાય; લોભિ૦
 પડી મૂકો તે માટે માનતારે, કરો ઓસડ વેસડ ઊપાય. લોભિ૦
 મન ઈચ્છા અનૃત્યિત વીસરોરે, જુઓ સૃષ્ટી નિયમ તેમાર; લોભિ૦
 વદી સાચું વલ્લભદાસ વીનવેરે, તજે ખોટા ખ્યાલે ઊચાટ. લોભિ૦

ભિખારીની વૃદ્ધી.

ટોપી પેચે ત્રણ ગુણ, નહિ વેરો નહિ વેઠ;

બાવો બાવો સૌ કરેને, સૂએ ભરે પેટ.

ભરતખંડે ભિખારી હાલ બહુ વધ્યારે, જેણે દેશ કર્યો પાયમાલ;
 ભરતખંડે ભિખારિ હાલ બહુ વધ્યારે. ટેક.

જતી જોગી અતીત ગોંસાઈછેરે, સાધુબાવા ઓખા બળવાન; ભ૦
 ખલ્લચારી સત્યાસી ખાલ્લછેરે, ક્યું ખાઈ એવાન મેવાન. ભર૦
 લાખ લાગા લોકોમાં લેવાયછેરે, થાય હંધો એનો ઊપયોગ; ભર૦
 બન્યા એથી જનો બહુ આજસૂરે, એવા દાને ટાળ્યો ઉદ્યોગ. ભર૦
 ગામગામ ગણાય નહિ એટલારે, ટોળાંબંધ મર્યાં મરતાન; ભર૦
 એદી જાત્રા ઊદ્યોગીજનંતયારે, ગોર જાત્રા થોડા જજમાન. ભર૦
 ચપટી ચપટી માગ્યામાં માનછેરે, લોટ માગી ખાતાં નયિલાજ; ભ૦
 ગણે ધંધો પોતાના કૂળનોરે, ‘મૂકો’ કે’તાં જતો રે’ મિજજ. ભર૦
 કૈક ટેલ નાએછે ટેલિયારે, કૈક કાઢે કંઠૂ નાળિએર; ભર૦
 કૈક વાંચે બનીને બાસછેરે, ઘાયું એમાં અંતે અંધેર. ભર૦
 કૈક ધૂતે ધૂતારા ઢોંગથીરે, હાથ જોઈ કહેછે કર્મ; ભર૦
 એમ અટકી આબાદી દેશનીરે, જંત જાણે ન હંડો મર્મ. ભર૦
 જોવા જોઈએ તેવો નિરાધારનેરે, નથી મળતો એકે આધાર; ભ૦
 ધોંગા ધડબા ખુંચો લઈ ખાયછેરે, જાય પૈસો તૂટે રોજગાર. ભ૦

ધાક દહને ધર્મદો મેળવેરે, ધૂળધાણી કરે ધનવાન; ભર૦
રાંક પાસે પરાણે માગતારે, તોય આપે નહીં નૃપ ધ્યાન. ભર૦
ધર્મશાળા ખોડાં દોર કારણેરે, પણ ખોડાં મનુપને માટ— ભર૦
ધામ એકે ન લેવા આશરેરે, ખાન પાન સાથે સૌ ઘાટ. ભર૦
દાન દેવાની મૂઘરેલ દેગમારે, રીત જૂદા પ્રકારનિ જ્ઞેમ; ભર૦
રીત રાખે તેવી જ્ઞે દેશિયેરે, તોજ પામે પ્રભનો પ્રેમ. ભર૦
જન્ય તૂટા ધધો એ ધર્મથારે, વધે એદી સંખ્યા ઓપાસ; ભર૦
કરો અંધો વળગે વેપારનેરે, વદે વિનંતી વક્ત્રભદાસ. ભર૦

અશક્તિમાન ભવેત્સાધુ.

વશ રાખી શક્યા નહીં વીનતારે, હદ મલી વધાર્યું વા'લ;
જ્ઞેગિ કદા શત્રુ જન જતનારે. ટેક.
પછી ખાતાં જૂવંતિનાં જૂતિયારે, ભાન ભૂલી બન્યા બેહાલ. જ્ઞે૦
શેક થાતાં છોડ્યો સંસારનેરે, કરી નિંદા નહારિ અધીક; જ્ઞેગિ૦
કાંતો ભૂખે મર્યાને કારણેરે, બીખ માગી લાગી મન ઠીક. જ્ઞેગિ૦
મન તાપે થયું નહિ તોરમારે, જ્ઞેગ લિષો જૂવાની માંય; જ્ઞેગિ૦
સેજ સૃષ્ટી નીયમને તોડિયેરે, તોય તેનો તોડ્યો કેમ જન્ય? જ્ઞેગિ૦
નિત્ય પાસે રહેછે નારિયેરે, ભાળવીને કરેછે ભ્રષ્ટ; જ્ઞેગિ૦
વીનતામાં વધાર્યા વે'મનેરે, અમ થોડે જે થાય ન નષ્ટ. જ્ઞેગિ૦
ઈશ ઈચ્છા વિરૂદ્ધ જે વારતારે, એથિ સૃષ્ટી નિયમ ભંગ થાય, જ્ઞેગિ૦
તારે ત્યાગે પ્રભુ કેમ રીઝયેરે, રણ સૃષ્ટીનું શીર રહિ જાય. જ્ઞેગિ૦
ખોદે ઊંદરને બારીંગ ભાગવેરે, આર્ય માથે બોલેછે એજ; જ્ઞેગિ૦
ધણા ઉપદેશો નાથ કામનારે, હોય હદમાં તો સાઈ છેજ. જ્ઞેગિ૦
કુદરતને નમૂનો ન દઈ ગયારે, કર્યા કુકર્મ તાણી તંત; જ્ઞેગિ૦
કર્યું ખોઈ વૃથા ખૂબ ખાઈનેરે, એનિ સાથે આબ્યો એનો અંત. જ્ઞેગિ૦
ખાન પાને અંધાણું પીંડ આરે, ઘટે દેવું પાછું પ્રતિઅંગ; જ્ઞેગિ૦
નિકર વસ્તુ બગાડી બાગનારે, કરી જગદીશ સાથે જંગ. જ્ઞેગિ૦

વધ્યા જૂઠા જોગી આ દશમારે, હાની કરી કરે ઊપદેશ; જોગિ
પડ્યું કહેવું કડવું એ કારણે, નથી દીલ નીકર કુઃખદેશ. જોગિ
પ્રભૂ સેવા રહી સંસારમારે, સુનીતિથી તરવું છે સહેલ; જોગિ
નથી મૂક્યા મિથ્યા મનોભાવનેરે, શીદ મારે ફાંફાં કરી ફેલ. જોગિ

વસ્ત્ર સાથે વેર ! તોજ પ્રભુની મેહર ?

જોગટાની જમાતો આવર્તારે, અંગ દિસે ન લૂગડું એક;
રહી નાગા નિંદે છે નાથનેરે. ટેક.

ડીલ આપ્યું દીગંબર દીપતુરે, ધીક ધીક બંધા એ ટેક. રહી
હોય એવી ઈચ્છા જો ઈશ્વરીરે, કેમ ત્યારે ઉગેજ કપાસ. રહી
પાપ શેનું અંચળને આઢતારે, નહીં પે'ર્યે શેનો સન્યાસ? રહી
એબ હાંડ્યાની ઈચ્છા ઈશ્વરીરે, ખાસ દીસે કર્યાયિ તપાસ; રહી
છાલ પાને હાંકે જન જંગલીરે, આતો પ્રભૂ વિરુદ્ધ પ્રયાસ. રહી
પડે આવી પ્રચાર ચીત દશમારે, થોડિવારે સે'જે બંધ થાય; રહી
જખખ મારી મૂકી દેવો પડેરે, નિકર ટોઢે તરત મરિજાય. રહી
ગામ વચ્ચે ફરે તે નાગડારે, ઘણી એથી ખેતદબી થાય; રહી
બધ રાખી શકે શું બાઇલારે, બાઇડીએ તેની કને જાય. રહી
કોઈ ભુંડું માસે સ્ત્રી શૂણતારે, ત્યારે તેને કરડવા ધાય; રહી
હથે ભુંડા શરિ શું શીંગડારે? એજ ભુંડાથી ભુંડું ગણાય. રહી
કોઈ એવા હેરો પણ લોકછેરે, ઘેર તેડી આણે ઉલટાજ; રહી
પછી પાયે પડે ત્યાં પ્રેમથીરે, સૂત સ્ત્રિયાદી સર્વ સમાજ. રહી
હોય શૂરા યુરોપિઅન જો કદારે, અને આવી ખેતદબી જોય. રં
ઠેર કરી નાખે ત્યાંજ તેમને, ફરી એવું કરે નહિ કોય. રહી

ખાર હાથનો ફરે ત્યારે બઢવા ચાલે.

ચોરે ચોટે ચંડાળ ચોકડી મળારે, કરે નિંદા નકામી નિત્ય;

ધંધો ખુટતાં વધી ખૂબ ખોદણીરે. ટેક.

કોઈ સ્ત્રીની કે કોઈના કુંચનારે, થાય વાતો એવી અઘટીત. ધં.

વળી કોઈના ધરની હલકાઈનારે, ગપ મારી મોઢું મલકાય; ધંધો
તેર તણના કરે કુટીલાઈથીરે, કરી હાંસી હૈયે હરખાય. ધંધો
ગણે કોઈની મુડી અદેખાઈથીરે, છિદ્ર શોધે છાનાં દીનનીશ; ધં
સાને પોતાની જવા બનાવવારે, કરે કોટી પ્રકાર ક્રોશીશ. ધંધો
પાડે કોઈના ચાળા ચતુરાઈથીરે, કોઈની ચાલી બતાવે ચાલ. ધં
કરે કાળ કમણુ એ રીતયારે, શુણી સામાને ઊપજે સાલ. ધંધો
નથી સાર રહ્યો રોજગારમારે, નથી જવા વિદેશમાં જોમ; ધંધો
દેશી-કારીગરી ડૂબી ગઈરે, તેથી મારે તડાકા ધોમ. ધંધો
વળી વિદ્યા નથી વિત્તહારણીરે, નથી હુજર કળા કોઈ પાસ. ધં
દેશ તેથી દરીદ્ર થઈ ગયોરે, મળી નાણું જતાં નવરાશ. ધંધો
ધણા ધરમાં બમે બાર હાથનોરે, તોય મૂકે ન મૂર્ખ મિજાશ; ધં
જરવાળાને જોઈ બળી જાયછેરે, તેનાં નાણાંનો ધરૂં નાશ. ધં
બળ ટાંગામા જાડું બાળનેરે, જોરે હાથે જીવાનને હોય; ધંધો
પણ પડતી દશા પડતી થતારે, બહુ જીભનો લવારો જોય. ધંધો
મૂર્ખ મિત્રો મળે નિત્ય એકઠારે, રાત રોઢેને સાંજ સવાર; ધંધો
થાય વિદ્યા વિનોદ ત્યાં ક્યાંયકારે, પણ વામા વિનોદ વિચાર. ધં
ઘટે બખ્ખે ઘડી નિત્ય એસવુંરે, સાન વિદ્યા વૃદ્ધીની વાત; ધંધો
પણ તેએ વલ્લભદાસ વીનવંરે, અતી થાતાં આજસ ઉધમાત. ધં

વરશીનો વિવાહ !

સગો બાઈ મૂઝો વીશ વર્ષનોરે, તેની મણી તીથીને દીન;
દૂધ પાકે ઉડેછે આદ્યમારે. ટેક.
સગાં સંબંધિનો સાથ નોતરારે, જન્મે જીગતે મિષ્ટાન્ન મલીન દુઃ
સ્નેહ સઘળો તે દીવસે સાંબરેરે, પણ ખાતાં નથી દીલ દુઃખ; દુઃ
પડ્યો ધારો તેથી નથી પીડતોરે, લોહિ ગ્રાસ મૂકે ને મૂખ. દુઃખ
ધણો સમજીને દિલ સંતાપછેરે, યાદ આવે વા'લાનું વા'લ; દુઃખ
ઝેરે જેવું તેને મિષ્ટાન્ન છેરે, કેમ આવે ખાવાન્ને ખાલ. દુઃખ

કદી જાત્રાં વર્ષો વીતી જતારે, વા'લ સાથે વિયોગ વીસરાય. દુધ૦
 તોય તેની મરણતીથી મિશરે, શાને ઉચ્છવ અરેરે થાય ? દુધ૦
 મણી તીથીએ એક મટાડવારે, કરો ભિગો સંતોનો સમાજ; દુધ૦
 મણી ભીતી સંભારી તે સમરે, નીજ મુક્તીનો શોધો ઇલાજ. દુધ૦
 નથી સાઈ તદન કર્મ ત્યાગવુંરે, તેમ ઘેલું ઘટે નહિ આદ્ય; દુધ૦
 ઊપકાર શરિએ આપણેરે, જતાં ભૂલી અતી અપરાધ. દુધ૦
 માટે સંબંધિની રતેહ સાંકળેરે, મણી તીથી દિને પ્રતિવર્ષ; દુધ૦
 કરો પ્રેમ પ્રભૂની પ્રાર્થનારે, એના જીવનો ઇચ્છો ઉત્કર્ષ. દુધ૦
 મણી ઉચ્છવ સાટે હે સન્નજનોરે, કરો ઉચ્છવ જ્યારે જન્મદાન; દુધ૦
 દૂધપાક ઉડાડો આનંદધરે, જન્મગાંઠ ગણીને નવીન. દુધ૦
 જન્મ દા'ડો દીસે આનંદનોરે, પણ આનો વિવેક વિરહ; દુધ૦
 વલ્લભદાસ વણીકની વીનતારે, કદી શૂણી થશા નહિ કૃદ્ધ. દુધ૦

આપના કૃપામાં ખૂટી મરવું !

જાણે જાડું કહિયે જે જે નવુંરે, નહીં જૂએ ગંડૂ ગુણ દોષ;
 ભોળાં ભડકી ભાગે નવું ભાળતાંરે. ટેક૦

નવા ધારા નકામા નીંદતારે, રદ્ય રાખે જાણ્યાવળ રોષ. ભોળાં૦
 કૂપ ખારો ખોદ્દો આપનોરે, તેનું પાણી પીયે પ્રતિદીન; ભોળાં૦
 ખીન્ને મીઠો કૃપા નહિ ખોદવોરે, કારણ કરવો ન ચાલનવીન. ભો૦
 બાળ વિધવા વિવાહની વારતારે, શુભી ધૂણ ધૂણાવે શીશ; ભો૦
 વય થાતાં ઇચ્છાવર ચાલનેરે, ચાલવા ન દિયે હરગીશ. ભોળાં૦
 ખાય મૂઆ પાછળ મિહાનનેરે, મૂળ જ્ઞેતાં જણાય જેવુંરે; ભો૦
 તોય દાડો અટકાવતાં દાઝશે, કાંઈ વાતે નથી કાંઈ ફેર! ભોળાં૦
 રીત રોચા કૂટ્યાની કાઢવારે, કરે યત્ન કદાપી કાંઈ; ભોળાં૦
 તારે લડવા ઊઠે લઈ લાકડીરે, થાય સામા વિશેષ વગોઈ. ભોળાં૦
 ઘણા ઘેલા વિચાર ઘટાડવારે, ખુવા જ્ઞેથી જણાવિયે જૂઠ; ભોળાં૦
 ગણે ગાંડા ગપ્પાં મારી ઘણારે, કરે નીંદા પહેલની પુંડ. ભોળાં૦

પીડ પામે વિવિધ પ્રકારનારે, તોય શાંતિ ન શુદ્ધ ઉપાય; બોળાં
કાઈ કાઢે કેડો એનો કદરે, તોય ઉંધે કેડે જન જાય. બોળાં
જેજે ડાહ્યા દેખાડે ચાલનેરે, તેનાં તત્ત્વ તપાસીનેજ; બોળાં
સાર હેતૂ સમજી પછી ખીજવુંરે, દાસ વલ્લભ વદેછે એજ. બોળાં

સાચા બોલો માએ પણ માર્યો !

વાત સાચી સ્નેહ સંભળાવિયેરે, પણ વે'ની વિચાર વિરુદ્ધ;

કહે “આઓ કળજૂગ” ખરું બોલતારે, ૭૬૦

ભૂતં પિતૃને જૂઠા જાણવારે, એવું શણી જતી રહે શુદ્ધ. કહે ૦

“દેવ ઝંઘી ગયાછે આજનારે,” કહી એવું કરે અફરોસ; કહે ૦

મૂળ ઝંઘી સમજાણે એમનારે, માટે મિથ્યા મૂકેછે દોષ. કહે ૦

શુણે ગાયત્રી ગાતાં શુદ્ધનેરે, કેટે ભાળા ભદ્રેવ કપાળ; કહે ૦

જેઈ છાપેલી સંઘ્યા ગ્રંથમારે, મુકે અંગ્રેજ માથે આળ. કહે ૦

જનત જન્મ પ્રમાણે ન જાણવારે, પણ કર્મ પ્રમાણે જનત; કહે ૦

વર્ણ, શાસ્ત્ર વિષે માત્ર ચારેછેરે, જાખ આજે એતો ઉધમાત. કહે ૦

“મ્લેચ્છ ભાષા ભણ્યે અગડી મર્તારે, થશે વે'લો વસ્તોના વિનાશ; કહે ૦

વર્ણાવર્ણી તમારે ટાળવારે,” કહી માઠું મૂંઠે નિશ્વાસ. કહે ૦

પક્ષપાતી પુરાણિક વારતારે, અલંકારી એતો ઇતિહાસ; કહે ૦

હેયો પાદ્ય હેતૂ વિચારવારે, એવું શણીન થાય નિરાશ. કહે ૦

નથી પૂજ્ય બધાને આદરણેરે, પ્રૌઢ એવી ખીજી બહુ પોલ; કહે ૦

મંદબુદ્ધી મિથ્યા મુંઝાયછેરે, શુણી ખીના બને ઢમઢોલ. કહે ૦

શૈલ ક્ષાઠ્યોને નેરું નિસંધુરે, તો કહે ગંગાનદી નીસરીજ; કહે ૦

ભાળાં ના'વા દોડ્યાં ત્યાં ભાવથીરે, ખોટું કહેતાં ચડી ગઈ ખીજ. કહે ૦

જ્યારે પહોંચી શકે ન સંવાદમારે, ત્યારે માંડ્યો ઠગાઈનો ઠાઠ; કહે ૦

કહે ‘કાળકર્યો’ ત્યાં છૂટકારે, માર્ગ ગોતી વાળી ડિક ગાંઠ. ૦ કહે ૦

આસ વિચારે વલ્લભદાસનેરે, ખરે ઓરો દીસે સતજૂગ; કહે ૦

એથી વિરુદ્ધ વાત જે બોલતારે, એતો ઉંધા વિચારે અખૂઝ. કહે ૦

ધુળ ઉપર લીંપણ.

વિદ્વાનો વદે બહુ વર્ષથીરે, બુદ્ધિમાનો બતાવે બોધ;
 ટુંબા ખાતાં છતાં ટેવ ના ટળીરે. ટેક૦
 કેક મેણાં મારે મુંઝાઈનેરે, તોય ટાળ્યો ન વે'મ વિરોધ. ટુંબા૦
 ગર્ભ હસા કરે ગભરાઈનેરે, ખાળરંડા બની લાચાર; ટુંબા૦
 થતાં ખુલ્લું કળેતી થાયછેરે, તોય ગાંળે નહીંજ ગમાર. ટુંબા૦
 ખાળજાને બને બહુ હાનિયોરે, ઝટ આવે આયુષ્યનો અંત; ટુંબા૦
 અજસાવી બધી આરોગ્યતારે, તોય તંતી તળે નહિ તંત. ટુંબા૦
 કેક કૂવે પડી મુઠ્ઠા કામનીરે, કેક રૂવે કળેડથી રોજ; ટુંબા૦
 તજી જૂની ધરજાવર રીતનેરે, કરે તેથી બ્યભીચાર કોક. ટુંબા૦
 ધર ટંટા ઘણા એ કારણેરે, નિત્ય જુએ થતું નુકસાન; ટુંબા૦
 તોય પેઠે વિપત્તિ વે'મિયોરે, નહીં મૂકે મિથ્યા અભિમાન. ટુંબા૦
 ધર વખરી વેચી દાડા કરેરે, પછી જૂએ મરે પસ્તાય; ટુંબા૦
 રાંઠી રાંડ રૂવે નિરાધાર થઈરે, તોય અંધી કરે ન કદાય. ટુંબા૦
 રીત આવી સંસારી મુધારવારે, પાડી પાડી કાયા પોકાર; ટુંબા૦
 તોય વિનંતિ વલ્લભદાસનારે, નથી લક્ષે લેવાઈ લગાર. ટુંબા૦

સમાણસ વળે વાતે અંતે કમાણસ વળે લાતે.

* ફૂલે ફૂલે ન વેત, યદાપિ સુધા વરસાહિં જલદ ।
 મુર્ખ હૃદયનહિચેત, જોગુહમિલાહિંવિરાંચિશત ॥ } તુલસીદાસ.

પાણી રેડયે પથર નહિ પીગળેરે, મળ્યા કર્મે કઠણ કાળમીઠ. ટેક૦
 કેક મીઠું મિઠું બોલી મુઆરે, જાણે ઘેણ કરે કૂસંપ; પાણી૦
 પણ નાબ્યાં ફળો મન માનતારે, વળી નાબો જાહેરમાં જંપ. પા૦

* અમરતનો વરસાદ વરસે તો પણ પથરને કુસ કે ફળ આવે નહીં, તેમ
 બ્રહ્મા જેના સો ગુરૂ મળે તો પણ મુશ્કેલીના રહસ્યમાં જ્ઞાન ન થાય.

સમાણસ વળે વાતે અને કમાણસ વળે લાતે. ૮૧

ગઢ ધીંગો વિદારવો વે'મનેરે, તોપવીના તૂટે ન કદાય; પાણી
સામ દામ બિદે તે બિદાય નહિરે, દંડ પાખી પરાજય થાય. પા
લાકડાંના દેવોને તો ઘટેરે, ખાસડાંની પુલ્લજ ખચીત; પાણી
એવિ કે'ણી આપણમાં ચાલતરિ, હાલ રીત એવીજ ઉચીત. પાણી
'જીના સૂધારકો એ સંપર્થારે, કર્યા હક્કા કરી યાહોમ; પાણી
મર્મસ્થાને ગોળા ગખડાવિયારે, વે'મ કિલ્લો ધુજ્યો જઈ જોમ પાણી
જીવ. આખો જંપલાવી જંગમારે, ગયા સોંપી આપણને યુદ્ધ; પા
હાર ખાઈ પરંતુ હાલમારે, ચૂપ ખેડા વિદ્વાન વિમૂઘ. પાણી
વશિ વચ્ચે ચલાવિ ચતુરાઈયારે, જાણે અમથો આજંગપતીજય;
કહી, વાર્યા, યોદ્ધાને ઊછાછળારે, પણ શાને શકો સમજાય? પા
ઠોંટ મારો રાતો ગાલ રાખવારે, પછી શાધ્યાજ યુક્તિ ઉપાય. પા
“અમે સાથે રહી સમજવશુંરે, ધિમે ધીમે સૂધારો થાય.” પા
આશ કાંઈ અને કાંઈ ત્રાસર્થારે, પણ વિના ત્રાસે વણસાડ પા
વેર તેથી ધાડું હાલ હાલતુરે, મુંગે મોઢે ખમે રંજડ. પાણી
હાલ ફારસ અને એ બોલનુંરે, ચાલ એવી બની ગઈ છેક; પા
અમ થોડે સૂધારો જે થશેરે, એવામાંયે વચન એ એક. પાણી
ધણી વાતે યાહોમ કરવું ઘટેરે, તોજ સેજ સુધારા થાય; પાણી
વાટ જોતાં નીકર સૌ જનનીરે, કામ એકે અને ન કદાય. પા
પડે જૂદાં થવું જે કામર્થારે, તેમાં જોઈએ હૈયે શૂર હામ; પાણી
પણ એવું નથી બધી પે'લમારે, તોય બીએ નિંદાથિ તમામ. પા
હોય જને હિંમત યા હોમનીરે, વળી સાથે સંસારી સોઈ; પાણી
તેણે ઠોકી પડવું ઠામ ઠામર્થારે, વાટ જૂઠી બાકી જે જોઈ; પા
ધણ સેહલા સુધારા ઘઈ શકેરે, રાહ જોવી ઘટે શું આજ? પા
વૈશ્ય જતી વલ્લભદાસ વીનપેરે, હાલ બનતી કરો તે કાજ. પા

સમો વરતે સાવધાન.

*દેશ કાલાનુસારેણ વર્ત્તવ્યં નાન્યથાક્વચીન્

શેઠ સમો સદા સરખો નથીરે, હવે જોઈ ચાલો દેશકામ.

શેઠ સમો સદા સરખો નથીરે.

ટેક.

હાર્યા રહેશે તેમાં નથી ફાયદોરે, રહેા વાર્યા તો કંઈ પણ લાભ.

પડી પાયે વિનવું હું આપનેરે, નથી જાણી તમોથી આભ. શેઠ૦

વધે દા'ડી દા'ડી દારીદ્રતારે, જન જાત્રા ફુખી દેખાય; શેઠ૦

ફળ ધારા નહારાનું મળેરે, એજ આપ તણો અન્યાય. શેઠ૦

ઘેર ઘેર કુસંપ કુટુંબમારે, નાત ટંટા તણો નહિ પાર; શેઠ૦

તેનું કારણ વિચારો કાળજેરે, જડા ઉતરી જીવે એકવાર. શેઠ૦

પણ્યા તોયે મીયાંની ટંગડીરે-જાણી એવું કરો ન નિદાન; શેઠ૦

ખાત ગુરૂએ ચડે કમળેરમારે, માર આધાનું એજ નિશાન. શેઠ૦

અંધ પરંપરાથી ચાલતારે-આવી રહી કદાપી કોઈ; શેઠ૦

ફેરવીને કરવી શુંન, ફાવતારે લાભ હાની હમેશાં જોઈ. શેઠ૦

વરા દાડા અટકાવો આજયારે, વળી બાળ વિવા કરોઅંધ; શેઠ૦

છૂટ આપો વીલાંચત વીચરેરે, વિના વાંઠે મચે કાં ધંધ? શેઠ૦

જગત રહી સુધારો સ્નેહયારે, નથી એમાં મિલું ન કઠીન; શેઠ૦

નવું નિરખી નવાઈ ન જાણવારે, હતું જૂનું, નવું એકદીન. શેઠ૦

વૃદ્ધ સાથે પુત્રી પરણાવવારે, મહેર મૂકી પેચે લઈ વિત્ત; શેઠ૦

વર્ણશંકર પ્રજા બનીચારયારે, એવા વિવાહે ઉપજે અચીત. શેઠ૦

દ્રવ્ય એવું લેવાને અધર્મનુંરે, કરો અંધી ખતાવી બીક; શેઠ૦

એવિ બીજી ઘણી રીત સુધરેરે, તોજ થાયે તમારું ઠીક. શેઠ૦

આપદાદા ચાલ્યા જે મારગેરે, તેને વળગી રહેા નહિ રોજ; શેઠ૦

હાલ પંકાએલા પરદેશમારે, કર્યો હલકો બધે ભારખોજ. શેક૦
 ઘણી રીતો એના મેળે ફરેરે, જખમારી રહે સૌ કોઈ; શેક૦
 તેયિ સન્મૂખના ભણો બાઈઓરે, નિકર રહેવું પડશે કદિરોઈ. શેક૦
 પાણુ કોઈ પેહરતા પૂર્વજેરે, જગન્નાથી પે'રો શેકાજ? શેક૦
 • મ્લેચ્છ બાપા બણ્યાનિ ના શાસ્ત્રમારે, અંગરેજ ભણોકેમ આજ? શેક૦
 વાણવાટે વીચરતાં વીદેશમારે, કરવું પડતું પ્રાયશ્ચિત કર્મ; શેક૦
 એવી મૂસાફરીથી હાલમારે, નથી ગણતાંજ ધર્મ અધર્મ. શેક૦
 આગગાડીમાં કોઈ ન બેસતુંરે, કેમ બેસે ચંડાળો સાથ? શેક૦
 કોઈ છાપેલો ગ્રંથ ન વાંચતુંરે, ધર્મગ્રંથો છાપ્યા સગે હાથ. શેક૦
 એવી રીતે અણેનીશ ચાલતુંરે, માટે મૂકો મિથ્યા અભિમાન; શેક૦
 વૈશ્ય જાતી વલ્લભદાસ વીનવેરે, નથી એમાં એકે નુકસાન. શેક૦

इति श्री सुबोध चिंतामणी काव्ये आधुनीक

भरत खंडी आर्यभ्रम खंडन ग्रंथे

द्वितीय विभागः समाप्तः ॥

સુબોધ ચિંતામણી.

ભાગ ૩ જો.

ચાવચા.

(મુરખ તે જન્મીને શું કર્યું? મુરખ તે જન્મીને શું કર્યું? એદાબ.)

જમણવાર તે હર્ષનો કે શોકનો?

મુઆપર મિષ્ટાન્નો શું જમો? મુઆપર મિષ્ટાન્નો શું જમો? } ૨૬૬.
પડ્યાપર પાટૂદઈ શું દમો? મુઆપર મિષ્ટાન્નો શું જમો? }

વીશ વર્ષની રામા રાંડી, એદ ધરીને ખમો;

તેનો ખાંતે દાડો ખાતાં, બાબા થઈ શું જમો? મુઆ૦ ૧

એક તો વહાલું મનુષ જતાં-ખળિખાખ બને આતમો;

ખાતર ઉપર દિવો કર્યોરે, તેમ કરોછો તમો. મુઆ૦ ૨

વા'લાંને વીળિગ થતાં તે-શોક તણો છે સમો;

પડ્યાનો ઉડતાં અવલોકી, આવે બહુ અણગમો. મુઆ૦ ૩

મહાજન મંડળ મળિને ખેડું, ખિછાવિ બહુ જાજમો;

તેતો શોભે શૂભ સમયમાં, હોય વિવા વાજમો. મુઆ૦ ૪

મૂખ મુકોછો લોહિ કોળિયા, કેર કરો કારમો;

ધિઃકધિઃકછે ચિત્ત સગાંનું, ધમણ પ્રમાણે ધમો. મુઆ૦ ૫

રાક્ષસ જેવા વજૂ -હદયના, જન રોવે ત્યાં રમો;

ખાતાં છાતી કાટિ પડે નહિ? કેમ ગંડુઓ ગમો? મુઆ૦ ૬

ગીધ કાગડા જેવાં ખાતાં, અગ્યારમો ખારમો;

મતી મલીન થતાં નવમાને, શું કહિયે બહુ અમો? મુઆ૦ ૭

શાણ સઘળું સમળે, પામી-કેળવણી તાજમો;

વજ્રબદાસનિ વિનતી માની, નમ્ર બનીને નમો. મુઆ૦ ૮-૧

ધર્મ કરતાં ધાડ.

1. ન કુબ્ધતી દેશને નડે, દાન કુબ્ધતી દેશને નડે; } ૭૬.
 બહુ પિડ પરિણામે પડે, દાન કુબ્ધતી દેશને નડે. }
 પ્રાણભૂ બદાને લંગોટા કર લેવાને લડે;
 છોકરિયોને છેતરવાના, ઘાટ ઘણેરા ધડે. દાન૦ ૧
 મક્કતનું ખાવું મુખું મશીદ, તેથી ચાળે ચડે;
 કેફ કરી નુકસાન કરે, કેડેજ પડે આખડે. દાન૦ ૨
 મૂર્ખ મનુષ્યો નથી સમજતાં, રીદિ જવાથી રડે;
 ધન બ્યારે પાસેહોય ત્યારે, ચીર રહે નહિ ધડે. દાન૦ ૩
 લક્ષ્મી ખરચી લાવો લેવા, ગાંડાજનમાં ગડે;
 સારી બુદ્ધી સૂને ક્યાંથી? જોરે કમોઢનું કડે. દાન૦ ૪
 આંધળું પરંપરાથી ચાલ્યું, ઉપયોગ ન આવડે;
 ઉલટો ઉદ્યમને અજસાવે, અવળાં દાનોવડે. દાન૦ ૫
 અણસમજને કદિ અણધારી, સંપત જો સાંપડે;
 પુન કરવા માંડેછે ઝટપટ, પગ રાખી પાધડે. દાન૦ ૬
 આપ દાદાઓ તો બેઠા'તા, નાણાને નાવડે;
 કદિ પૈસો ખુટતો નહિ એનો, ઊસરડે પાવડે. દાન૦ ૭
 પણ માગણ એટલાં બધાં કદિ, હોતાં તે તાકડે;
 એક ભિખારિ વિનાપણ આજે, ખાલિજગા નવ જડે. દાન૦ ૮
 ઉદ્યમિ કરતાં નિરુદ્યમિજન-જાત્રાં દર ગામડે;
 આજસુ એદીને ઉધમાતી, નિત અમથા આવડે. દાન૦ ૯
 ખાવાનું ખૂટે બ્યારે-ત્યારે રૂવે વદન રાંકડે;
 મૂરખ જાણે તેહ ટળે નહિ, જેહ લખ્યું આંકડે. દાન૦ ૧૦
 ગામ સિધાવે સાથે-વાવડ વીવાના વાવડે;
 મુછ મરડી બેસેછે પંડે, બંકા થઈ બાંકડે. દાન૦ ૧૧
 પ્રાણભૂ ભગા થઈને, ચુરખું થાળીમાં થાખડે;

ધી ઓધું આપે ત્યાં એને, ચોર કહી ચડભડે. દાન૦ ૧૨
 વેમિ બનાવે વનિતાએને, ગાઈ કથા રાગડે;
 નવરા નારીને ધૂતેછે, મારોને ખાસડે. દાન૦ ૧૩
 ડીલ બધું દર્શાવી કાઢ્યું-નખખોદજ નાગડે;
 હવે કહો શું એને કહેવું, ચડ્યા વેમ ચાકડે? દાન૦ ૧૪
 હાય પગાળાંને આપ્યાથી નુકસાનો નીવડે;
 ઉદ્યમ ઘટતાં નિજ બાળકની, દશા બહુ બીગડે. દાન૦ ૧૫
 છે પૂરણ પાપી ઈશ્વરના-અપરાધી એ વડે;
 વિનતી વલ્લભદાસ વણીક-વદી વેહેવારે વેઢે. દાન૦ ૧૬-૨

અર્ધદગ્ધોને નવ ગજનો નમસ્કાર.

સમજાવ્યો સમજે મુરખ, સાતા સમજે કોય; } અંઆશકર.
 અર્ધ દગ્ધ સમજે નહીં, વિધિ સમજાવે તોય. }

નમુંધું અર્ધબળ્યા આપને! નમુંધું અર્ધબળ્યા આપને! } ૮૩.
 છે સત્તામ મેળાપને! નમુંધું અર્ધબળ્યા આપને! }

સમજાવ્યા સમજે નહિને, ઉપજાવે સંતાપને;
 આગ્રહથી જીધા બાપો ત્યાં, કેમ ટાળું તાપને? નમું ૧
 જાણિ જોઈને ઝગડો રાખી, પુન્ય કહો પાપને!
 મનમાં માપિ જુઓ ન કદાપી, મંડનના માપને. નમું ૨
 જરો તરો ચતુરાધિ સામું, ચડાંચું છે ચાપને;
 મોટું ચડાવી રાખ્યું જાણ્યે, માર્યો હોય બાપને. નમું ૩
 બાળપણથી વ્યર્થ ખરીદી, વિદ્યારૂપિ આપને;
 અંતઃકરણ અશુદ્ધ રહે-પામ્યા જીધી છાપને. નમું ૪
 કરૂણા ઉપજે નહિજ કાળજે, કૂડ કપટ તું કને;
 તેમ કદી તું ગણકારે નહિ, નખજાના આપને. નમું ૫
 બણતરે પૂરણ બણ્યો નહિને, બાય ભિડ આબને;
 દશ તણા દરકારે ન-તાકે લક્ષ્મીના લાબને. નમું ૬

બહુ બાંડૂ બોલીને બાળે, સજ્જન મન સાફને,
 હેઠલ આવેતો હઠ તજિને, માગે તું માફને. નમું ૭
 કરવા બેસે વાદવિવાદ તું. પકડી કોઈ બાળને;
 વાત કરતાં દીલ ઉપર, નહિ રાખિ શકે દાળને. નમું ૮
 મિયાં ભાઈનિ ટંગડી ઝંચી, રોજે રાખે અંને;
 આણુ સમજૂને હંધું ઉતારી, નિત નિંદાવે મને. નમું ૯
 શાણુ સજ્જન સાથ મિયાં-મહાદેવનિ જેવું બને;
 રેઢિઆર રેંચા જંગલિ શું, કહેવું વધારે તને! નમું ૧૦
 આગળનીજ પ્રભાએ જોજે, કીધેલાં પાપને;
 પાપ બીજ એ ઉગી નિકળ્યાં, જન્મી તું જાતને. નમું ૧૧
 તારો જન્મ થયાં પેહેલાં, ઠિક હતું અબણુ લોકને;
 આવું આંધળું વેર હતું નહિ, જેમ જીગલ શોકને. નમું ૧૨
 શક્તિ હોયતો શુરવિર થઈ, સામો થા લઈ શસ્ત્રને;
 નહિતો ડૂસો દે ડાચામાં, શિર ઓઢિ વસ્ત્રને. નમું ૧૩
 કોકટ બણ્યો તું કદા! ગધેડા! નીંદી નીશાળને;
 જેવું તેવું જાણી ઉલટો ગુંચબો જંજળને. નમું ૧૪
 જો તું અબણુ રહેત તદનતો સાઈ સંસારને;
 કે બણિગણિ પૂરણુ પંડિત થા, તો ઠિક નરનારને. નમું ૧૫
 ચમચમતો વાગેછ આબકો, સંબાળો પીઠને;
 વલ્લભદાસ વદેછે વાણી, વીચારો વાતને. નમું ૧૬-૩

કરે એ ચરે.

આર્ય પરદેશ પ્રિતે પરવરો, આર્ય પરદેશ પ્રિતે પરવરો. } ૨૬.
 મન માનિ મુસાફરિ કરો, આર્ય પરદેશ પ્રિતે પરવરો.
 શુદ્ધ વિવેકે વાત વિચારી, કરો ખુલાસો ખરો;
 દેશ દાઝથી ધૈર્ય ધરો, વળિ દીલ વિષે નહિ ડરો. આર્ય ૧
 હરોફરો હંમેશાં, નવું નવું નજરે નિરખી ઠરો;

રોતભાત સૌની બાળીને, સાન ભિતરમાં ભરો. આર્ય૦ ૨
 સંપતિ સાધન ધણે આપ્યું, શીદ મુંઝાઈ મરો ?
 જોયું ભલું જિવતાં કરતાં, એ કે'વતને અનુસરો. આર્ય૦ ૩
 શુદ્ધ સમાન સદા અણુઘટતા, આચારો આચરો;
 ચોખપણું સૌ ઢાંકીં રાખો, રાખો શું ભુખ ખરો ? આર્ય૦ ૪
 બહુ બાબતમાં યુરોપિયનથી, નીચાં છે નાગરો;
 ખરા મુસલમાનો પણ કહે છે, હીંદૂને કાકરો ! આર્ય૦ ૫
 પણ તે તમને કોણ કહે છે, કાં ઉઠો લઈ છરો ?
 બડાઈ રાખો ખેલાયકપણ, પંથ ચિંધું પાધરો. આર્ય૦ ૬
 બહુ જુરસો કમળેર વિષે-ઉલટો નિકળે આખરો;
 ધન્યર આગળ ચાલે નહિ-ફોકટ થા દિલ ડાખરો. આર્ય૦ ૭
 સઘળા દેશ પ્રદેશ પ્રભુના, એમાં નહિ આંતરો;
 નિંદા કરતાં નેકે પડશે, રહિ જાશે અર્પરો. આર્ય૦ ૮
 કુદરતની રચનાને ખૂબી, નવા નવા સાગરો;
 પ્રીત ધરીને પાન કરો-એ છે અમૃતનો ઝરો. આર્ય૦ ૯
 માનસિંહ મહિપતિ જેપુરનો, યુદ્ધ વિષે આકરો;
 અટક ઉઠ્ઠી જતાં બાલ્યો, દોહો બહુ પાંચરો. આર્ય૦ ૧૦
 ભૂમિ સભી ગોપાલકિ વામો, કહાં અટક આંતરો ?
 જિનકે મનમો અટક રહે, વાં અટક રહો સો નરો. આર્ય૦ ૧૧
 નાક કપાળું નારિ જેમ-ધર ખા'ર નહિ નીસરો;
 અતિશે અડચણ વેઠો તોપણ, ભાંગો ધર ઊંખરો. આર્ય૦ ૧૨
 પાલિ મળે તો લોભ ન કરવો, એનાથી ઊકરો;
 એવિ બાધલી કહેવત ગોખી, આધી છે ઠાકરો. આર્ય૦ ૧૩
 તારે' તો ઘેર ખેસો પે'રી ધરચોળું ધાધરો;
 પૂર્વજના કીર્તી મેરૂનો, હાયા! ક્યો કાંકરો. આર્ય૦ ૧૪

નિર્ધનિયા નિર્વાહ મજાવે, આઈ ઘેંશ કૂમરો;
તોય વિદેશે વીચરવાનો, અંતર નહિ ઊભરો. આર્ય૦ ૧૫
આજ કાલ અંગ્રેજીને બહુ, મુસાફરી મહાવરો;
ધોમ સદા વેપાર કરેછે, અવસોષો આવરો. આર્ય૦ ૧૬
કેદિ ઉપદેશકનો કારણસર, હોય નહીં આશરો;
તોય કાંઈનો વાદ જીઓ નહિ, વે'મ બધા વીસરો. આર્ય૦ ૧૭-૪

જીભાથી જોયું ભલું.

વિજ્ઞાપત બાઈ ખુલ્લું કરો, વિજ્ઞાપત બાઈ ખુલ્લું કરો. } ૭૬
નાત બહાર જનાર ન કરો, વિજ્ઞાપત બાઈ ખુલ્લું કરો. }
કેળવણીને પામિ-ચડેલો ઊતારો આકરો;
ડંકા દેશ વિષે વગડાવો, વે'મ કરીને પરો. વિલા૦ ૧
કુવા હાડકાંના નથિ ત્યાં-ક્યમ દિવસ તમારો ફર્યો;
મનુષ્ય પડે માંદાં જળ પાને, ગાંડું શું ઉચ્ચરો. વિલા૦ ૨
માંસવિના ચાલે નહિ, એવો વાય ન ત્યાં વાયરો;
અજ ભક્ષિ ત્યાં ઘણાં વસેછે, અજ સુખે વાપરો. વિલા૦ ૩
આપણથી એ સુધડ અતી, સાથે ન બધો સાયરો;
સૌ વસ્તૂ વેચાય જીદી ત્યાં, ખોટો ખોખો ધરો. વિલા૦ ૪
મારે એને તરવાર ધરમ પાળે એનો છે ખરો;
બાકી તો ધરમાં ધા દધને, જાડા નહિ ઊતરો. વિલા૦ ૫
ધર્મ ધરે પણ પાળે નહિ-અદા વણ નારી નરો;
જીવ જતાં પણ ધર્મ ન ચૂકે, ધર્મ તણા સાગરો. વિલા૦ ૬
આપણુ ઊપર રાજ કરે તે, કેમ વાત વીસરો!
એના ધારાને વશ છેએ, વે'મ તજી વીચરો. વિલા૦ ૭
જાણી તેનો જરૂર કાયદો, દેશ હાનિને હરો;
કામ સરે નહિ ગયા વિના ત્યાં, આઈ નથી આશરો. વિલા૦ ૮
ખૂબ કરો અભ્યાસ અહોનિશ કરિને ઊજગરો;

રાજ કાજમાં કુશળ બનોતો અમલદાર થઈ કુરો. વિલા ૭ ૯
 હિંમત રાખી હજુર સુધી જઈ, દેશ દુઃખ ચીતરો;
 ઘટતા હક માગ્યાથી મળશે, અંધ થશે બહુ કરો. વિલા ૧૦
 દ્રવ્ય ગયાથી પડી ગયાછે, દેશ તણો દાદરો;
 તેનાં કારણ શોધી કાઢી, આપાદી આદરો. વિલા ૧૧
 વેમ તજી ત્યાં વાસ કરીને, શિખો કળા હુનરો;
 દેશ વિષે પછિ દાખલ કરતાં, થાય દિવસ પાધરો. વિલા ૧૨
 પરદેશીમાં પ્રેમ શૈર્ય-જેતાં સે'જે મૂધરો;
 લાભ અતી ઉપજે એમાંથી, સુધરે ઘર સૂતરો. વિલા ૧૩
 નાતીલા પ્રત્યેક નાતના, સમજી ધારો કરો;
 થઈ સુધરેલા વેગે વહેયો, સજ્જનમાં સાકરો. વિલા ૧૪
 મહીપતરામ અને કરસનદાસે કીર્તી કાંગરો—
 પ્રથમ ચડાવી પંથ બતાવ્યો, કેમ બનો કાયરો? વિલા ૧૫
 જોને જરૂર હશે તે જાણે, તેનો નહિ અર્પરો;
 વલ્લભદાસ વદેછ પરંતુ તમે તો છૂટી કરો. વિલા ૧૬-૫

ઢાંગથી ધુણુ ને સગાંને કુણુ.

(મુરખો રણી રણી કમાણોરે, માયે મલશે મોટો પાણો. એ ઢાળ)
 ડાકણાંની વાગે ડમડમ ડાંડીરે, બુંડી ભામનિ ધુણુવા માંડી. ૨૬૦
 ધુધુ ધુધુ ધુધુ ધુધકારા કરતો, બાપા બોલે બાંડી;
 જતજું પૂછે પ્રવિણ પણે જો, તેને નાખે ભાંડીરે. ડાક ૧
 ખરે ખરો અંધોજ મળેતો, મારે ખાચ વિશ ખાંડી;
 કાચા પોચાને ગભરાવે, ગોઠણ ભરે થઈ ગાંડીરે. ડાક ૨
 જોબનમાં કૌભાંડ કરે-જાત્રો જો રામા રાંડી;
 ખોજાવે છે છેલ જરને, શરમ બધાની છાંડીરે. ડાક ૩
 ભ્રમનામાં બોળાંને નાખી, ભરેછ ભટની હાંડી;
 બિચરાવા બકવાદ કરે બહુ, જાણે પીધો ખાંડીરે. ડાક ૪

ચાળા કરતી રે'ન ચતૂરા, પાઠ કરાવે ચંડી;
 દાંત સગડ પડિજાય જીવિતથી, વળિ થઈજાયે થંડીરે. ડાક૦ ૫
 ખૂંચ ખરાખ ખનીને કૂળને, મુળથી નાખે ખંડી;
 વંચીકરણ વિગરે માનીને, વે'મતણી ચણિ વંડીરે. ડાક૦ ૬
 • બુવા જતી નિત એ જીવતીનું, દ્રવ્ય જાય બહુ દંડી;
 કપટ કાળજે રાખિ પ્રતીદિન, પૂજેછે પાખંડીરે. ડાક૦ ૭
 ખાય ખાસડાં ધડધડ મુરખો-ધણિ ધરિ રાખી મુંડી;
 ફેલં ફિતૂર કરે પણ એમાં, એની સમજણ હુંડીરે. ડાક૦ ૮
 છળ ભેદે છકડ ખવરાવી, છાનું રાખે છાંદી;
 વલ્લભદાસ વદે મુરખી રે', એ મતલબથી માંદીરે. ડાક૦ ૯-૧૦
 બાળલગ્ન વિષે.

બાર વરસનો બાપ, તેર વરસની મા.

એ વરસનો બાળકો, તે જોવું હોય તો જ.

હજિયે બાળ લગનની હોળીરે, ફટ ફટ ફટ! નિદંય નર ટોળી. ટેક.
 નાનપણે પરણાવા કરતાં, પાળે વિખડાં ઘોળી;
 બાળ બિચારાં ગભરને શિદ મારી ગેમનિ ગોળીરે. હજિ૦ ૧
 લાવો લેવાની લલુતામાં, કાળજિબા મુક કોળી;
 માત પિતાએ નિજ બાળકનાં, માયાં નાખ્યાં મોળીરે. હજિ૦ ૨
 કાચો કેરી ઘોળી નાખી, એહેરો નાખ્યો મોળી;
 નૂર તેજ મુકવી નાંખ્યું વળગાડી વહુને ખોળીરે. હજિ૦ ૩
 કુધલા દાંત બિચારાના હજિ, ત્યાં નાખ્યો રગડોળી;
 ઉભો થયો ઉગિને ત્યાં તો ચીંતામાં નાખ્યો ઢોળીરે. હજિ૦ ૪
 દિવસે દિવસે એ બહુ માઠી રીત વધી થઈ બહોળી;
 હઠ બાંધે ઝટપટ પરણાવા, બામનિયો બહુ બોળીરે. હજિ૦ ૫
 દશ દશ વર્ષે પરણાવી દે, ડાપણ બહુ બહુ ડોળી;
 પુષ્ટિ થવા પછિ ખવરાવે-સાલમ પસ્તાં ચારોળીરે. હજિ૦ ૬

નવી પ્રજના પુરૂષો ખેડા, પે'રી ચણિયા ઓળી;
 પાછળ પામે પીડ ખરા પણ તરત જીવે નહિ તોળીરે. હજિ૦ ૭
 જોખનમાંજ જરા આવેને, પડિ મદાઈ મોળી;
 આવરદા ટૂંકી કરી નાખી, રામા સાથે રોળીરે. હજિ૦ ૮
 વૈત વૈતનાં બાળક જન્મે, પીયે દૂધ અંધોળી;
 હાય હાય! બાળક હતારા! બાપ નામના બોળીરે. હજિ૦ ૯
 ભણતરે ગણતરથી અટકાવ્યાં, ગોરિ કેકની ગોળી;
 રંક રહે જન્મારા સૂધી, કરજસે કદિ જોળીરે. હજિ૦ ૧૦
 પ્રહસ્યર્થ કર્યું બંધ પ્રાસણે, ખાય મફત ડંડોળી;
 મૂ'રત દઈ મિષ્ટાન્ન જન્મે-માંડી પતરાળી પહોળીરે. હજિ૦ ૧૧
 ટોકી ટોકી યાત્રા પણ નહિ ટેવ પડેલી ટળી;
 સમજૂને પણ સામિલ થાતાં જોઈ દિલે જહુ બળીરે. હજિ૦ ૧૨
 સખિ સંગતના વાત વિકારે, નિર્બળતાથી વળી;
 વે'ણે રતુ આવે કન્યાને, બાકી નાખ્યો કળીરે. હજિ૦ ૧૩
 બહુ મોટાને નાની કન્યા, આપે ચિત્તે ચળી;
 શક્તિવાન થયાજ વિના વણસારે કાચો કળીરે. હજિ૦ ૧૪
 બાળક થાય ન એથી બહુને, રહે રોગો નિર્બળી;
 થાતિ જાય કદમાં ઢીંગણિ મુખ ફોફું નહિ ઊજળીરે. હજિ૦ ૧૫
 વીથ વરસનો વરને કન્યા, સોળ તણી પાતળી;
 એ પે'લાં પરણાવે પાપી, શાસ્ત્ર નહીં સાંભળીરે. હજિ૦ ૧૬
 બાળહત્યા છે ડગલે ડગલે. છેલ્લે જમની ડોળી;
 વલ્લભદાસ વદે લઈ જશે કરિને ટાંગા ટોળીરે. હજિ૦ ૧૭-૭

ધરમાં ધા ?

(જીવનું શાને સોચના કરે? કૃત્તણને કરવું હોયતે કરે. એટલે.)
 દેહ બળ બાળલગતથી બળે, છરી શિદ મારો કુમળે ગળે? ટક.
 ચાલ ચલાવ્યો ચૂક કરી, કોઈ અત્તાની આંધળે;

ચતુર પુરૂષ પણ એતે નહિ-ચતુરાનું ચિત્તું ચજે. છરી૦ ૧
 બુલ અપરાધ તણા કડવાં ફળ, ફોકટ જાપન, ફળે;
 તોય મુરખ કહિ વાંક કરમનો, વળિ તેમાં જઈ બજે. છરી૦ ૨
 ખાર વરસના ખાપ બન્યા-એનાથી શું ઊકળે?
 ગર્ભ બહીષ્ટ શું ઉછરે એવા વિર્ય વિનાને જળે! છરી૦ ૩
 જીવ દયા પ્રતિપાળ ગણાઓ, પણ નિર્દય આ પળે;
 બાળક હતારા અવલોકી, અંગ રૂધિર ઊછળે. છરી૦ ૪
 કષ્ટ કળેડ તણાં ઉપજે એથી એ કોઈ ન કળે;
 ક્લેશ કુસંપ અનેક થતાં પછિ ટંટાથી ધરે ટળે. છરી૦ ૫
 હંમેશાં હોળી હૈયામાં, કેમ મંનડું મળે?
 દંપતિ અતડાં રોજ રહે-ને કદિ હેંથે નહિ હળે. છરી૦ ૬
 હેત હોય તો રાખો પેડા દહીંયરાને દળે;
 પણ આતો કાળું કયું નાકજ, નેત્ર તણે કાળજે. છરી૦ ૭
 વિદ્યાને કૌશલ્ય હુનર-ઉદ્યમ આ રીતે ખળે;
 તનમન બંને બગડેલાં એ રાંડ સમો શું રળે? છરી૦ ૮
 વલ્લભદાસ વદે શુધ બાવે, શીખામણ આ રથળે;
 માની લેળે રે'વું હોયતો, નિત મોઢે જીજળે. છરી૦ ૯-૮

હવે બહુ થયું! રાખી જાઓ!

રે! જન જાતું ન તાણિયે, તાણ્યે તૂટી જાય.

જો તૂટ્યા પછિ સાંધયે, વચમાં ગાંઠ વળાય.

(મુરખ તે જન્મીને શું કયું એ ઢાળ.)

હવે જન મૂકી દો ગાંડાઈ, હવે જન મૂકી દો ગાંડાઈ. } ટેક.
 દાડિ નહિ ચાલે દાંડાઈ, હવે જન મૂકી દો ગાંડાઈ. }

માંડ માંડ મટવા માંડીછે, મૂર્ખ તણી મૂર્ખાઈ;

તોપણ હજિયે આંખ ન ઉઘડે, કેવી એ કદરાઈ? હવે૦ ૧

નિત અદેખા રહિ અમ સાથે, જાણો શીદ જીદાઈ?

મારો શિદ પગમાંજ કુહાડો, નથી ભાઈ ઓરમાઈ. હવે ૦ ૨

બદોએ ખેલાન બનાવ્યા, કેક ધતૂરો પાઈ;

હાથનું કયું હૈયે વાગે-પછિ તેમાં શેનિ નવાઈ? હવે ૦ ૩

નિજ બાળકને બાળી નાખો, કેમ થયાજ કસાઈ?

હોમિ નાખવા હૂતાશનમાં, કેમ ઉકાળિ કડાઈ? હવે ૦ ૪

સમજીને મૂંધારા સાથે, સ્નેહે કરો સગાઈ;

એ સાથે મમતે માયામાં, ખોટી રાખો રાઈ. હવે ૦ ૫

ગાંડા ગાંડા વીચારોથી, આવી છે ગરિબાઈ;

નુકસાનો બહુધા નિપજ્યાંછે, મળવાથી નવરાઈ. હવે ૦ ૬

આજ સુધી બાકી નયિ રાખી, કરવામાં ભુંડાઈ;

ટળિ નાણું નખખોદ ગયું-શિદ મારો વ્યર્થ બડાઈ? હવે ૦ ૭

પરદેશીની પ્રીત રીત જોઈ, તજે તમે તોછડાઈ;

થાય વિદેશીમાં હમણાંના-હોંદુ તણી હલકાઈ. હવે ૦ ૮

ઠકા કરતાં ઠોકર ખાધી, ઠાલિ તજે ઠકરાઈ;

ઘેરઘેર જો થાય ફજેતો, લાજ રહીત લડાઈ. હવે ૦ ૯

હાથે કરી હઠથીજ ગુમાવી, વડવા કેરિ વડાઈ;

વક્ષબદાસ વદેછે વાણી, વે'મ જોઈ વિલખાઈ. હવે ૦ ૧૦-૯

જનની જણતો જણ બલા,કાં દાતા કાં શૂર.

નહિ તો રેજે વાંઝણી, મત ગમાવીશ તૂર.

જનેતા કાયર જન શું જણે? જનેતા કાયર જન શું જણે?) ૧૦૦
તને ડબકો દઉં ઢાણુઢાણે, જનેતા કાયર જન શું જણે?) ૧૦૧

રાજ થાતું રમતો દેખી, દીકરાને આંગણે;

નાનકડો નિર્માલ્ય હોયતો, ઢાંકિ મેલ ઢાંકણે! જને ૦ ૧

પંડે થઈ બહુ પહાડુર બંકો, બંધ બધાના હણે;

કૂખ વખાણ કરાવે વેગે, ફુનિઆમાં ડહાપણે. જને ૦ ૨

એ ॥ જગદ્દિતેન્દ્ર જણતાં, બહુ કીર્તી બારણે;
 હાવાં લેજે લક્ષ વસાતું, પોઢાડી પારણે. જને૦ ૩
 બકરી જેવા બિકણ બાઇલા, બેશી રહે ઘર ખુણે;
 કારણ વણ કાષામાં કંપે, શીખામણ નવ શુણે. જને૦ ૪
 પડકારામાં પડે મૂતરી, ઝટ અગિઆરા ગણે;
 રાજકુમારા શિકે રોતલતે, ઊભા રહે શું રણે? જને૦ ૫
 નિઆને દુખદાયક દિકરા, ઘણા જણ્યા ડાકણે;
 જેથી કરિને આવી દશામાં, આવી ગયા આપણે. જને૦ ૬
 કૂખ વગોવે તારિ વિશ્વમાં, ભુંડા કર્મ કારણે;
 તે કરતાં તો ભલી વાંઝણી, કાંઈ ન સંભારણે. જને૦ ૭
 વેમ લાકડાં ખોશી ધાલ્યાં, કવિ પંડિત પાપણે;
 દેશ દશાજ બગાડી નાખી, બાંધિ બંધ બામણે. જને૦ ૮
 મેણાં ખાચ નિચું કરિ માયું, છાતીમાં છણછણે;
 લાગ ભેદને લાડુ ભટે-બાંધ્યાં સ્વારથ બાંધણે. જને૦ ૯
 દુખિઆનાં દુખ દળી નાખવા, ખોટી રીતો ખણે†
 આશિષ આપી આનંદામ્, આણભણે પાંપણે. જને૦ ૧૦
 બાત બાતની વિદ્યા હુબરે, બાવ ધરીને ભણે,
 પૂર્ણ પ્રવીણ બની માયે-પંડિતને પણ પૂછણે. જને૦ ૧૧
 પંડ પરાક્રમથી લંકાનું રાજ્ય લિધું રાવણે;
 ભિમ અર્જુનનું શૈર્ય બયંકરે, હાય ! રહ્યું ગાવણે. જને૦ ૧૨
 જગે કોઈ માડીને જાણે, દાસપણું આ હણે;
 વક્ષભદાસ વદે હું જાણે, વાર વાર વારણે. જને૦ ૧૩-૧૦

ઉદ્યમવડે કોઈપણ કામ દુર્લભ નથી.

(મુરખો રળી રળી કમાણોરે. એ ઢાળ)

પુરૂષ પેહરો કાંચળિ ચૂડોરે, જુઓ જઈ માખી મધપુડો. ટેક.

† ખોદી કાઢે, ખોદી નાખે, ૨ બલીહારી જડે.

કળજીગ કળજીગ કૂટીનેરે, કીધો કેડો કુડો;
 હાથે કરિને શીશ ચડાવ્યો, સંકટનો મૂડોરે. પુરૂં ૧
 રાત દિવસ રોયા કર્યું પણ નહિ શોધ્યો રમ્મો રૂડો;
 ડોળ વૃથા રાખ્યો બહુ દિન જેમ કુલ્યો કેશૂડોરે. પુરૂં ૨
 વાંક કર્મનો કાલ્યો ફોકટ, રોયો થઈ કાલુડો;
 જેમ વગાડ્યો તેમ વાગિયો, બં બં બંબૂડોરે. પુરૂં ૩
 કર્મ નથી કળજીગ નયિ કેવળ કાપે આગસ મુડો;
 વલ્લભદાસ વદે ઉદ્યોગે, જાણુ બની ખૂડોરે. પુરૂં ૦૪-૧૧

ખસે ખાડા પણ ન ખસે હાડા §

(મુરખ તે જન્મીને શું કર્યું? એ દાળ.)

સુધારા ઝુંડો કરમાં ધરી, સુધારા ઝુંડો કરમાં ધરી; } ૧ ટક.
 બયથિ શું ભાગો પાછા કરી? સુધારા ઝુંડો કરમાં ધરી. }
 આગળના સુધરેલા સજ્જન, હતા મદોન્મત કરી;
 કૂધારાને કાપી નાખ્યો, બુદ્ધ અતીશે કરી. સુધા૦ ૧
 કરિ યાહોમ થયેલા સામા, દુર્જનથી નહિ ડરી;
 અપજશ પામ્યા તોય થયા તે અણસમજૂના અરી. સુધા૦ ૨
 હિંમત હેંશ સુધારો કરવા, દુર્ગારામનિ ખરી;
 પોતાના સુખને માટે-પરવા રાખી નહિ જરી. સુધા૦ ૩
 ખાધું નહિ કદિ ભાવ ધરીને બોજન પેટજ બરી;
 અસાનીથી અણધારી પિડ, એને શિરે બિતરી. સુધા૦ ૪
 કૈક નરે એ પરમારથમાં, બધી ઉમર વાપરી;
 પાછી પાનિ કરો ન કદાપી, આગળ ડગલું બરી. સુધા૦ ૫
 તોપણ તે પાછા ન હઠ્યા-મર ઠામ ન એઠા ઠરી;
 જ્યિ હજાર પ્રકારે આપણી, હરકત બોધી હરી. સુધા૦ ૬

§ એ જાતના રજપુતો ઉપરથી એ કહેવત નીકળી છે.

આપણને ચેલા મુંડીને, અંત ગયા એ મરી;
 અધવચથી પડું મુકશોતો, વ્યંડળની પાયરી. સુધા૦ ૭
 સારી અસર કરીછે એણે, કરિ દેશનિ આકરી;
 કેમ હવે બીકણ થઈ બેઠા, અવજોડી આકરી? સુધા૦ ૮
 અનૂકૂળ અવસરે આપણને, અનૂસરે ઊપરી;
 હરકત કોઈ કરી શકે નહિ, બલે ફરે ખોપરી. સુધા૦ ૯
 જામમારેછે જંત અદેખા, બાંધે સૌ બાકરી;
 દુસ્મન કોઈ અડાડિ શકે નહિ, કાયાને કાંકરી. સુધા૦ ૧૦
 સૌને સમન્તવીશું ધોમે, મિઠું મિઠું ઉચ્ચરી;
 એમ વદીને ઢીલું મૂક્યું, વાત ગયા વીસરી. સુધા૦ ૧૧
 પણ નીચનિ આગળ નમવાથી, ઉલટા લે આંતરી;
 સત્યમેવ જયતે તે સાચું, ખૂમ કરો ખાતરી. સુધા૦ ૧૨
 જાયા આર્ય તણાછો વંશજ, કુલિનપણે કેશરી;
 વજ્રભદાસ ઉભા થાળે વિર, ધીંગી ઢાલજ ધરી. સુધા૦ ૧૩-૧૨

હિંમતે મરદાં તો મદદે ખુદા.

કુધારા સાથ કમર કસિ લડો, કુધારા સાથ કમર કસિ લડો. } ૭૬
 પડકારિ ન પાછા પડો, કુધારા સાથ કમર કસિ લડો. }
 તનમન ધનથી મંડી-કીર્તિકોટ કાંગરે ચડો;
 રણસંગ્રામે ધીરા થઈ-રણસ્થંભ કરોને ખડો. કુધા૦ ૧
 ધાણ કાઢવા એ પાપીનો, ધાટ ધણેરા ધડો;
 જંપિ બેસવા દો ન-દહાડી નાનકડાને નડો. કુધા૦ ૨
 નવા નવા ચેલા મુંડી-થિર થઈ વાંસો થાખડો;
 બહુ ન રમાડો-હવે કરી નાખોજ ધડોલાડવો. કુધા૦ ૩
 હવે હડી ગડગડતી મૂકી, ઘુસી સૈનમાં ગડો;
 કિકિઆરી કરિ શત્રુ કિલ્લાની ટોચે જઈ ચડો. કુધા૦ ૪
 એછે બીજી રાવણ રાજ, એજ રાહુ કાંપડો;

એનાથી બહુવારે રિખાયો, સૂધારો બાપડો. કુધા૦ ૫
 નામ સુધારાવાળાનું-રાખી શુરવીર નીવડો;
 ખેંચી કાઢો જોર કરીને, જીલમીનો જીવડો. કુધા૦ ૬
 મેઘ આવતાં જોમ જવાસો, અને બજે આકડો;
 તેમ અદેખા બળીમરે મર, માંહિ મુકો કાકડો. કુધા૦ ૭
 સમજો તોપણ શૂર વિના-સૂધારે લાગ્યો સડો;
 દુશ્મો સાથે દોરાઓછો, શો ડરછે એવડો? કુધા૦ ૮
 વશિ મોકલી બહુ સમજાવ્યા, સંપ રાખવા વડો;
 તોય તજ્યો નહિ હરખાને હઠ, એ જંગલીજન જડો. કુધા૦ ૯
 નમ્ર બને ન કદી નમવાથી, નીચ મરદ નાગડો;
 યુદ્ધ વિના જીપાય ન એનો, એજ હશે આંકડો! કુધા૦ ૧૦
 વીર ધણા આપણા ધવાણા, સંભારીને રડો;
 વેર વિસારીને વસુધામાં, અમથા શું આથડો? કુધા૦ ૧૧
 ઊભાં થાય રવાડાં એવો વાય જીઓ વાવડો;
 હાથ ચલાવો હે શુરવીરો, જીત સમય ટૂંકડો. કુધા૦ ૧૨
 ભારત જીજ્ઞ બંધકરને-સંભારી આયુધ બિડો;
 હેબક પામી હવે લડે નહિ, હોય મરદ હીનડો. કુધા૦ ૧૩
 વીર રસે હું શૂર ચડાવું, વીર ઉઠીને વઢો;
 વલ્લભદાસ વદે હું બેગો, જિતારો ઘૂંટડો. કુધા૦ ૧૪-૧૫

કોઈ શુરવીર? અરે! કોઈ મહાવીર?

શુરોછે પૂત માઈનો કોઈ? શુરોછે પૂત માઈનો કોઈ? } ૨૬.
 કે સૌ રંડવા ઉઘ્યા રોષ? શુરોછે પૂત માઈનો કોઈ? }
 શૌર્ય વિના યદ્ધ ખૂબ ખરાબી, સધળું બેઠા ખોઈ;
 તોપણ બડવાના બીતરમાં, ઊકળતું નયિ લોહિ. શુરો ૧
 માયું મુંડાવી ટૂંખા ખાધા, માતનિ કૂચ વગોઈ;
 જન્મ ભુમી જખમી યદ્ધ તોપણ જડતાને નહિ જોઈ. શુરો ૨

રામા પેઠે ચુડો પેરી, કરવા ભેગ રજાઈ;
 નામ નપુંસકનું ધરનારી, કાઠી પડ્ને કોઈ! શુરોં ૩
 પેટ ભરી ભાખરના ભાગી, છો ભાડૂતી ભાઈ;
 દાસ પણે જિવતાં રહેવાથી, અકિણ પિયોને ડોઈ. શુરોં ૪
 હિંમતના હથિયાર ભિડો-હાથે તરવાર શિરોઈ;
 ઝઘ ઝપાટા ચલવો ધીંગી દાલ વિષે ધા ડોઈ. શુરોં ૫
 આગ સળગવાની સળગી રહિ, નયિ સંસારી સોઈ;
 હાણુ 'હવે કો' શું થાવાની, હોનારી સો હોઈ. શુરોં ૬
 ધસી પડો ધીંગાણું મચાવી, ધાક ધ્યાનથી ધોઈ;
 ખેર કદી મૃત્યુ નિપજે પણ રે'શે જશ ખુશખોઈ. શુરોં ૭
 સવા શેર સુંઠ જેની માયે, ખાધી ખંતી થઈ?
 શીશ સમર્પે તેજ શૂરવિર, રણસંગ્રામે જઈ. શુરોં ૮
 ક્ષણ ભંગુર કાયા માયામાં, મન રહ્યા શું મોહિ?
 વલ્લભ જન્મ સફળ કરે દેશ હિતાર્થે દીલ પરોઈ. શુરોં ૯-૧૪

રણધીરા રજપૂત હો નહિ. પ્રવિણ સાગર.

ગયા ક્યાં રણધીરા રજપૂત? ગયા ક્યાં રણધીરા રજપૂત? } ૨૬૬
 ખરી શૂરવિર સતિના સૂત, ગયા ક્યાં રણધીરા રજપૂત? }
 રામ ભગીરથ ભરત ભિખને, અર્જુન ભિમ અખધૂત;
 હરિશ્ચંદ્ર દુષ્યંત દિલિપને, નૃપ નહુષાદિ અયૂત. ગયાં ૧
 રઘુ દશરથ શિશુપાળ જરાસંઘ, માંધાતા મજ્જૂત;
 શૌર્ય અલૌકિક શત્રૂ સાથે યુદ્ધ અતી અદભૂત. ગયાં ૨
 પૃથીરાય વનરાજ અને, સધરાજેસંઘ સપૂત;
 રણ સંગ્રામે રક્ત વરણના, જાણે જમના દૂત. ગયાં ૩
 ઉદ્દેપૂરના રાણી જાયા, જુદા વિષે જગૃત;
 ધન્ય પ્રતાપ પરાક્રમિ મરતાં થયો નહીં નિવૃત. ગયાં ૪
 ડુંકે થાય રવાડાં ઉભાં, વેગ જ્વલે વિદ્યૂત;
 પડકારે બંગાણુ પડે જ્યમ વાદળ, વાય મરૂત. ગયાં ૫

તેના વંશજ હાય ! હવેરે, બડકે બાળી ભૂત;
 હાંક્યા પરમાણે હાલેછે, જેમ બળદના ભૂત. ગયાં ૬
 એજ ભુમિને એજ દેશછે, એજ શે'ર સાબૂત;
 હાય ! જમિન અશ્માન પ્રમાણે, ફેરે પડ્યો ફુપ્યૂત. ગયાં ૭
 બેઠાં બેઠાં ખાવું ઊઘવું, છે બકરાના ન્યૂત;
 ધણીવિના થઈ ભૂમિ બિખારણ, ચોળી અંગ ભભૂત. ગયાં ૮-૧૫
 તરત દાન ને મહા પુણ્ય.

(મુરખો રળી રળી કમાણોરે. એને મળતી ચાલ.)
 ઉઠો વિરે બળવંતા બંકારે, નગારે ધા દઈ દ્યો ડંકા. ટેક.
 સ્પાર્ટન દેશ લિયોનીદાસ ધરાનીના દંગારે;
 વિલિયમટેલ્સ અને વાર્શોગ્ટન, ધીંગાણે ધીંગારે. ઉઠો ૧
 કર્યા સ્વતંત્ર સ્વદેશીને-પંડે પકડી ખુંડારે;
 શત્રુ સેનાને હંકાવી, હાલ કર્યા ભુંડારે. ઉઠો ૨
 રાવણની યા હોમ કરી-આ લુટવીછે લંકારે;
 રણ સંઘામ શીથ સમર્પા, શીદ કરો શંકારે? ઉઠો ૩
 કામ કઠણછે જિતવાનું-એ નગરી બહુ વંકારે;
 પણ એ પરમારથમાં મંડી, પંડિતમાં પંકારે. ઉઠો ૪
 એવકૂફ એ મૂખ મનુષ્યો, બાથડ બેઠંગારે;
 સામ ઉપાયે જે સમજેતો, ઉલટી વહે ગંગારે? ઉઠો ૫
 અણસમજણના અંધકારથિ, છતી આંખે અંધારે;
 ખોટા ખોલાને ખટપટિયા, ખૂબ બન્યા અંધારે. ઉઠો ૬
 થોડું ખાલે ને થાકે નહિ, વાતે થઈ થંડારે;
 વાડ કરીને મજબૂત કીધા, વેમ તણા વંડારે. ઉઠો ૭
 બંધીખાનાથી નિકળો-બનિ બહાદુરે બાળંદારે;
 વલ્લબ કે' ગણકારો નહિ કદિ, નીચ તણી નીંદારે. ઉઠો ૮-૧૬

સુધારા વાળાને ધન્યવાદ.

તરે તરણું કે તૂમડું, તરે ગાય કે વાણ;

તરે ભાગ્યશાળીનું પુન્ય પણ ન તરે પાપી કે પા'ણ.

અમા વિર સૂધારા સાથીરે, યવાછો બારતમાં બાધી ટેક.
 સત્ત્વ ગુણના અંશ ઊતર્યા, અખિલેશ્વરમાંથી;
 દેશ હિતાર્યે તન મન ધનસૌ, ખરચ્યું ધરમાંથીરે. અમા ૧
 રાજ કરે અહિં વેમ સિંહ-તે હડકાપો હાથી;
 ૧ કળા થકી કોંતારે મારિને, નરમ કર્યો નાથીરે. અમા ૨
 બહુ અડચણ ટાળી અનુકંપા ઊર ઉતરવાથી;
 લાજ કાજ કંઈ ગણકાર્યું નહિ, પામ્યા પ્રખ્યાતીરે. અમા ૩
 નિકરં નહોતો સ્વાર્થ કાંઈ-એ કૃત્યો કરવાથી;
 ઉલટો અસાનીમાં અપજશ, વાધ્યો વદવાથીરે. અમા ૪
 ગાળ મારને નાત બહારનાં, દુઃખ અમ્યા આથી;
 દયા વિના કારણ નથિ એનું, શું કહું કવિતાથીરે! અમા ૫
 હિંમત હાર્યા નહિ સખળા શત્રૂ શું લડવાથી;
 કાયા જિવ કુર્યાન કરી-મૂક્યું યુધ મરવાથીરે. અમા ૬
 જાતે લાભ ન લીધો ક્ષણ નહિ નજરે નિરખ્યાથી;
 પણ ઊંડાં મુળ નાખ્યાં જાય ન નડતર નડવાથીરે. અમા ૭
 વખત માળ્યો ખરું વદવા આજે, છૂટ નિકળવાથી;
 માર્ગ મોકળો મૂકે ગયા-અમ માટે સંગાતીરે. અમા ૮
 કીર્તી સ્થંભ કર્યો ઊભો-કેશરિયાં કરવાથી;
 ગામે ગામ ગળવિશ નામો, ગુણિયલ ગણનાથીરે. અમા ૯
 વક્ષભ વંદન વારે વારે છે, સાચો અદ્વાથી;
 આનંદો અપવર્ગ વિષે-આશીષ અમારીથીરે. અમા ૧૦-૧૭-૭૦

इति श्री सुबोध चिंतामणी काव्ये आधुनीक

भरत खंडी आर्यभ्रम खंडन ग्रंथे .

तृतीय विभागः समाप्तः ॥

સુબોધ ચિંતામણી.

ભાગ ૪ થો.

(વિવિધ રાગના ગરબા તથા ગરબીઓ.)

સ્વદેશાભિમાન—ગુરૂની દેશી.

દેશ વિદેશ વિષે પડ્યો, હળવો હિંદુસ્થાન,
હા પૂર્વે કેવો હતો, અરે સ્વર્ગ સમાન, હો દેશી;
હજી હાજર નામ નિશાન, હો દેશી;
હાય આજ કેવો હેરાન, હો દેશી;
હાંકે હિંદુ બન્યા હેવાન, હો દેશી. ૧

પૂર્વે પૂર્વજ રાખતા, રીત જમાનો જોઈ;
નાનાથી નહિ નાથતાં, આપતા આઠ વર્ષે જનોઈ, હો દેશી,
બાર વર્ષ બણે સૌ કોઈ, હો દેશી,
વીશે પરણતાં ચિત્ત પરોઈ, હો દેશી,
રહેતી સર્વ સંસારી સોઈ, હો દેશી. ૨

વિશ બાવિશ વર્ષો મુઘી, બ્રહ્મચર્ય સૌ બાળ—
પ્રીત ધરીને પાળતાં, જ્યેથી વળગતો નહિ જંજળ, હો દેશી,
જોડ કળેડની થાતીન જળ, હો દેશી,
બાંધતાં પાણી પહેલી પાળ, હો દેશી,
આજતો વણ મોતે કાળ, હો દેશી. ૩

બાળ લગ્ન બંધી હતી, હતું દેશ અભિમાન;
શૌર્ય પરાક્રમ શાબતું, જેમ સૂર્ય વડેજ વિહાન, હો દેશી;
વસ્તી માત્ર હતી વિદ્વાન, હો દેશી;
શરારે પણ બહુ બળવાન, હો દેશી;

જાતિ બંધન નોતું નિદાન, હો દેશી. ૪

બીમ બયંકરે ભૂપતિ, મદ્દ હતા મસ્તાન;
ઉપજે શુભી અભયબી, જેનાં તકિડને તોડાન, હો દેશી;
નિત્ય યુદ્ધમાં આગેવાન, હો દેશી;
કરતા કાયા કુરબાન, હો દેશી;
હાય! આ શું એનાં સંતાન? હો દેશી. ૫

એ ઉત્તમ આર્યોતણા, કૂળ લજ્જવન હાર;
હિંદુ હલકા આપણે, ઉઠ્યા વંશ વિષે અંગાર, હો દેશી;
તજ્યા આર્ય તણા આચાર, હો દેશી;
પડ્યા પરદેશી પાટુ પ્રહાર, હો દેશી;
પડી સાંજ મટીજ સવાર, હો દેશી. ૬

એ પવીત્ર પૂર્વજ તણા, વંશ વિષે આચાર;
પુત્ર કહેવરાવાતણા, નથી આપણને અધિકાર, હો દેશી;
નથી રાખી દિલે દરકાર, હો દેશી;
અતી નિર્બળ સૌ નરનાર, હો દેશી;
ધિક જિવતરને ધિકાર, હો દેશી. ૭

શૂર દેશિ જનમાં હતું, જે કિંચિત પ્રકાર;
તેનો પાછળથી કર્યો, અહીંસા ધર્મે સંહાર, હો દેશી;
બગડ્યો સંસાર વેવાર, હો દેશી;
ધરા ગર્ધ પરધેર ધરા, હો દેશી;
ઊર ધ'ચ્છે ગુલામી ગમાર, હો દેશી. ૮

આ વખતે અંગ્રેજનું, બલું કરે બગવાન;
નજી સોંપિ સ્વતંત્રતા, વળી દીધું વિદ્યાનું દાન, હો દેશી;
નિકર આવત ક્યાંથી આ બાન, હો દેશી;
હજૂ હોત હેવાન સમાન, હો દેશી;
જગો જગો હવે નાદાન! હો દેશી. ૯

હાય ! બરતખંડ હાયરે ! ઉકળે અંગ રૂધીર;
 પૂર્વ સમય સંભારતાં, નથી રે'તી -હૃદયમાંધીર; હો દેશી;
 ઉઠો ઉઠોને વલ્લભ વીર, હો દેશી;
 થોયું છે પણ લાગે તોતીર, હો દેશી;
 મામે આણવાં નેવનાં નીર, હો દેશી. ૧૦
 જોઈ દશા મુજ જીવડા, કાંયા બહુ દિલગીર?
 અંતરમાં અકળાઈને, બાપુ! આણમાં આંખે નીર, હો દેશી;
 ઉઠ લુપ્ત નાખ થઈ શુરવીર, હો દેશી;
 ડાકું ખોમાં હૈયાનું હીર, હો દેશી;
 ખોળી કાઢ ખરી તદખીર, હો દેશી. ૧૧-૧
 ફટાણું વિષે.

(કેફી સૈયર જ્ઞેનો કંથડો. એ રાગ.)

ગોરી ફટાણું ગાયછેરે, મરો લાજી લખાડ;
 કીડા ખરેછે કાનથી, હારે બંધ કરો બગાડ. ગોરી૦ ૧
 બખ્ખે કટકા બાલે બધીરે, ભુંડી ભાંરેછે ગાળ;
 બડી મરો નર બાઈલા, હારે ઝટ પેસો પતાળ ! ગોરી૦ ૨
 "આજો ગાજોજ કઢાવતીરે, એક બીજની જાય!"
 ઉઠો ઓઢો શિર ચુંદડી ! હારે ઉભાં રૂવાંડાં થાય! ગોરી૦ ૩
 મૂછ નથી પણ પુંછછેરે, ગેં ગેં ફેં ફેં થઈ જાય;
 જમતાં જમતાં એ સાંભળી, હારે ધિઃક મોઢું મરકાય. ગોરી૦ ૪
 માતા પિતા બાઈ બાળતારે, નહિ લાજે લગાર;
 આજ માંડ માંડ રજા મળી, હારે હૈયે હર્ષ અપાર. ગોરી૦ ૫
 જાતી ઉત્તમ છે આપણીરે, એવું શાભે ન મૂખ;
 મૂખે મર્યાદા ન મૂકવી, હારે એમ બાગે ન બૂખ. ગોરી૦ ૬
 બંધી કરીછે કારમીરે, કૈક નાતે નવીન;
 સારી શીખામણ શૂણતાં, હારે કેમ જુઓ જમીન? ગોરી૦ ૭

મંગળ ગીતો ગવરાવવારે, જ્યેથિ રિઝે જગદીશ;
વિનતી વલ્લભદાસની, હારે રૂદે રાખો ન રીશ. ગોરી૦ ૮-૨

બાળલગ્ન.

(ચતુરદશ ચાંપાનેર. એ રાગ.)

પુણ્ય પ્રથમ પરીષ્વર, પુણ્ય પ્રથમ પરીષ્વર,

પ્રભુપાય પંકજે પડુંરે;

આપો કાવ્ય કળા ધર્મ, આપો કાવ્ય કળા ધર્મ,

દેશ દુઃખ રાવથી રડુંરે. ૧

બાળ લગ્ન બળવાન, બાળ૦ કરે રાજ કળીકાળમારે;

હુકમ માને હેવાન, હુકમ ક્રૂર્યાં ઝેરીની જાળમારે. ૨

એથી યાયછે કળેડ, એથી૦ પડે કૂવામાં કામનારે;

તેનો નીકળે ન તોડ, તેનો૦ જુરે દીવસને જામનારે. ૩

થાય શોકોનું સાલ, થાય૦ શુળી સાસૂ નાણુંદનારે;

ખરા એદનો ન ખ્યાલ, ખરા૦ ધડી એક નહિ આનંદનારે. ૪

એથી ખાય માર ગાળ, એથી૦ નિતી પ્રીતી નાચી ગાઈરે;

બાળીચારથી વટાળ, બાળી૦ નાથ નાનો નફદ યાઈરે. ૫

ચડે કૂળને કલંક, ચડે૦ ડુંક લાગ્યાથી દીલમારે;

વાત એની નીશંક, વાત૦ વલે દાડી દલીલમારે. ૬

ગઈ વિદ્યા વીચાળ, ગઈ૦ આઠ્યું અસાન અંધારિયુંરે;

થયાં નિર્બળ નિર્માલ્ય, થયાં૦ સૂખ સર્વે સંહારિયુંરે. ૭

પરાધીન પડ્યા આજ, પરા૦ બન્યા બીકણને બાઈલારે;

જિવે મૂઆ જીવાજ, જિવે૦ કરે ટેટે જે ટાઈલારે. ૮

ગયા ઉદ્ધમ વેપાર, ગયા૦ હેંશ હિંમત હારી ગયારે;

બધો બગડ્યો આચાર, બધો૦ વિપ્ર શીકે શુદ્ધો થમારે. ૯

ઘટ્યું એણે આયૂષ્ય, ઘટ્યું૦ ઈંશ કાઠી ડરાવમારે;

ધરી હાથમાં ધનૂશ, ધરી૦ મનુષ માંમાંછે લહાવમારે. ૧૦

- પ્રાણશોષે પ્રાણચર્ય, પ્રાણં કયું અંધ ખાર વર્ષનુંરે;
 ત્યાંયિ ધખ્ખ ઢાકણુંજ, ત્યાંયીં રહું દેવાઈ ઉત્કર્ષનુંરે. ૧૧
- કુટી કુટી કળજૂગ, કુટીં ખાળ એલ બગાડિયોરે;
 કુંભકર્ણુ જેવી ઊંધ, કુંભં શીદ છોડે અનાડિયોરે! ૧૨
- આઠ વર્ષે જનોઈ, આઠં પૂર્વે પુત્રોને આપતારે;
 શિયળ વૃત્ત સર્વકોઈ, શિયં પછી પ્રીતે પળાવતારે. ૧૩
- વીશ વર્ષે સુધી એમ, વીશં બહી વિદ્યા બણાવતારે;
 પાળે નિત્ય નિર્તાનમ, પાળેં પછી નારી પરણાવતારે. ૧૪
- થયું સપના સમાન, થયું હાય! એવું આ કાળમારે;
 બુધ્યા હિંદુઓ ભાન, બુધ્યાં પડ્યા સૂલાની પાળમારે. ૧૫
- ઘેર ઘેર લાંગી લાય, ઘેરં થાય કળિયા કૂસંપથીરે;
 મોટા મોટા મુંજય, મોટાં ઠરી જેસે ન જંપથીરે. ૧૬
- ભાગ્ય હીણુ ભરતખંડ, ભાગ્યં રામ ધર્મ જેવા ગયારે;
 પડ્યો આર્ય ધન દંડ, પડ્યોં બધા બકરી જેવા રહ્યારે. ૧૭
- ખોઈ રીદ્ધિ ખોયું રાજ, ખોઈં પરાધીન પણું ભાગવેરે;
 વડીક્ષિતી ખોઈ લાજ, વડીં આજ જાગી નહીં જુએરે. ૧૮
- વીશનોરી વળગાડી, વીશં બાધસાહેબ ભણીરહ્યારે;
 કરે લાડ જ્યારે લાડિ, કરેં પોયાં થોયાં ભૂલીગયારે. ૧૯
- પછી આળ્યું શીમંત, પછીં બહુ બચ્ચાં કચ્ચાં થયારે;
 જેનો ઝટ આપે અંત, જેનોં થયાં રોગી રગટ્ટિયારે. ૨૦
- માંડ મોટાં થયાંજ, માંડં નૂરહીણાં નીહાળતારે;
 જાય જુદે શું આજ! જાયં હાલ્યે સાલ્યે કંટાળતારે. ૨૧
- શરિર ખાંધો અંધાય, શરિં તેની પેહેલાં પરણાવિયારે;
 તેથી અંધ તૂટી જાય, તેથીં પછી આવાં કૂળ આવિયારે. ૨૨
- દૂધ પીવા લાયક, દૂધં હજી દાંત એના દૂધિયારે;
 જણે ત્યાં તો ખાળક, જણેં દૂધ પીજાય અધૂરિયારે. ૨૩

બાળ રમ્મતની રીત, બાળં હાય ! ઢીંગલાને ઢીંગલારી;
 વિનાશકાળે વિપરીત, વિનાં બની બુદ્ધિ રૂઢી નીકળીરે. ૨૪
 તંન મંન તુટિ જમ, તંનં બલી વિદ્યા બણાયનૈરે;
 કેમ કામકાજ થાય, થાયં પાઈ એક્રે કમાય નૈરે. ૨૫
 અરે મૂર્ખ માત તાત, અરેં ઘડી શાત વાત સાંભળોરે;
 વેર વાળો વિખ્યાત, વેરં કયા જન્મ તણો આંખળોરે ? ૨૬
 બૂખ વીના બાવે ન, બૂખં દરદ વિના દવા નહોરે;
 વિના કારણનું વેન, વિનાં લાભ એક્રે ન એ મહોરે. ૨૭
 રતુ પ્રાત્રી શીયાય, રતું સંગ સ્ત્રીનો કરવા થકોરે;
 જરે નકેમાં જવાય, જરં લખ્યું શાસ્ત્ર વિષે નકોરે. ૨૮
 નાંની પરણીને તોય, નાનીં જન જોસા ન જળવેરે;
 હાણ એથી બહુ હોય, હાણં કદી સ્ત્રીને સમુળી ખુવેરે. ૨૯
 બેઠ ગાલ બેંચી જમ, બેઠં થાય સેજે કડ બાંગલોરે;
 પડે વાંકા વાંકા પાય, પડેં ટાંગો મરડાતાં પાંગળોરે. ૩૦
 ભુંડું ભુંડું બાળ લગ્ન, ભુંડું મગ્ન થાઓ શું માનવીરે ?
 ઊર માંહો ઉઠે અગ્ન, ઊરં જગ્ન જોડ્યો શું દાનવીરે ? ૩૧
 ખાન પાન તણું તત્વ, ખાનં સત્વ આખા શરીરનુંરે;
 પીંડ ગર્ભ અંધાય, પીંડં જોમ જમ રૂધીરનુંરે. ૩૨
 વિર્ય એવું અમૂલ્ય, વિર્યં પ્રાણદાતા પુરુષારથીરે;
 નથી કાંઈ તેની તુલ્ય, નથીં જિવે એના આધારથીરે. ૩૩
 એનું બાળી નાખ્યું મૂળ, એનુંં બાળ લગ્ને ખૂંડું કંઈરે;
 નિકંદન કરીને ફૂળ, નિકં બળવાન બીજને હંધીરે. ૩૪
 અક્ષિણ્યાંની જોવા હાલ, અક્ષિં અક્ષિણ વીના થયા સહોરે;
 દીસે ડાચું રાંકાઠ, દિસેં મૂખ માખી ઊડે નહોરે. ૩૫
 કાલું કાલું બાલે બાળ, કાલુંં પેરેં જાણે ન પોતડોરે;
 એનો કામની છે કાળ, એનોં ચુંધી નાખે કાયા થડોરે. ૩૬

- ફટ! ફટ! ફિટકાર, ફટ૦ કહ્યું માનો ન કોઇનુંરે;
 ધર્મ ઘોરી ધિકાર, ધર્મ૦ કરો પાન બાળ લેહિનુંરે. ૩૭
- ચપ! ચૂપ! મતીમુંઢ, ચૂપ૦ જુહું ડા'પણ ન ડોળશેરે;
 થયો ધા સોજી રાંડેઢ, થયો૦ હવે ઝોપધને ખોળશેરે. ૩૮
- જગો જગેરે ઝટ, જગો૦ મારા દેશી દયામણારે;
 બાળ વીવા નફટ, બાળ૦ ભુંડા હાલ કરે આપણારે. ૩૯
- વલ્લભદાસ વણીક, વલ્લ૦ ગાય ગરબો સાચું કહીરે;
 રાખો ઈશ્વરની બીક, રાખો૦ ઉત્તર દેવો પડશે શહીરે. ૪૦-૩

બાળ લગ્નનો બીજો ગરબો.

(જગત જોગમાયારે. ઢાળ)

- હાલ હિંદૂનિ જાતીમાંય, બને બાળ વિવારે;
 હાય? હાની હજારો થાય, બને બાળ વિવારે. ૧
- ઢિંગલાં ઢિંગલી પરણાવે બાળ, બને બાળ વિવારે,
 કાળ આણ્યો ઝોરો તત્કાળ, બને બાળ વિવારે. ૨
- કહિ કહિને આણ્યો કળજૂગ, બને બાળ વિવારે;
 નથી સાચા નીકરે જૂગ ખૂંગ, બને બાળ વિવારે. ૩
- જણે બાર વરસની બાળ, બને બાળ વિવારે;
 ત્રાહિ! ત્રાહિ! ત્રિભૂવન પાળ, બને બાળ વિવારે. ૪
- વરે નાનો રહે વહુ મોટી, બને બાળ વિવારે;
 દુઃખ કોટી થશે રીત ખોટી, બને બાળ વિવારે. ૫
- જોડ ભેટી છે ઘેટાં ઘેટી, બને બાળ વિવારે;
 તેયિ પ્રીતી રહેછે છેટી, બને બાળ વિવારે. ૬
- વેઢે દાડી રહે રાડ પાડી, બને બાળ વિવારે;
 બઢે સાસૂજી ત્યાં ત્રાડ પાડી, બને બાળ વિવારે. ૭
- ધિ:ક ધિ:ક વધે શું પ્યાર? બને બાળ વિવારે;
 શું સમજે દંપતિ વેહેવાર? બને બાળ વિવારે. ૮

કોઈ કાળે કળેડાં થાય,	બને બાળ વિવારે;	
પછી હોળી હૈયે હાય હાય !	બને બાળ વિવારે.	૬
કાળો કેર જીએ ઘેર ઘેર,	બને બાળ વિવારે;	
ઝરે ગોરી જીવતર ગણી ઝરે,	બને બાળ વિવારે.	૧૦
કરે સરખી વયનાં વેશવાળ,	બને બાળ વિવારે;	
પછી થાય કળેડ કરાળ,	બને બાળ વિવારે.	૧૧
વધી જાય ઊકરડિ વિશેષ,	બને બાળ વિવારે;	
વર ડીંગણો રહે અવશેષ,	બને બાળ વિવારે.	૧૨
જૂવતીનું જોખન સોળવર્ષ,	બને બાળ વિવારે;	
પણ નરનો વીશે ઉત્કર્ષ,	બને બાળ વિવારે.	૧૩
તેથિ જૂવંતિ જોખનવંતી,	બને બાળ વિવારે;	
વર નાને રડી વીલપંતી,	બને બાળ વિવારે.	૧૪
જાય ભૂલી બાળક ભણવાનું,	બને બાળ વિવારે;	
પડ્યું છાનું પીડાશું પાનું,	બને બાળ વિવારે.	૧૫
હજી વેળા ભલી ભણવાની,	બને બાળ વિવારે;	
પણ પરણ્યાથી પાછો પાની,	બને બાળ વિવારે.	૧૬
હજી રમવાનું દીલમાં દાડી,	બને બાળ વિવારે;	
ત્યાં વીશનોરી વળગાડી,	બને બાળ વિવારે.	૧૭
બાપડાને પગે પડી બેડી,	બને બાળ વિવારે;	
છેક કાચી કેરીને વેડી,	બને બાળ વિવારે.	૧૮
ઘેર નારી, જતાં નિશાળે,	બને બાળ વિવારે;	
થાય દાડી શરમ દીલ બાળે,	બને બાળ વિવારે.	૧૯
કૌશલ્ય વધે નહિ કાંઈ,	બને બાળ વિવારે;	
પછી દોડે વૃત્તિ દ્રવ્ય માંહી,	બને બાળ વિવારે.	૨૦
રાંક હોય તે રહે રોજ રાંક,	બને બાળ વિવારે;	
તેમાં શેનો નશીબનો વાંક?	બને બાળ વિવારે.	૨૧

ભણ્યો ગણ્યો નહિ ભલિભાત, બને બાળ વિવારે;
 પડે પેટ તણી પંચાત, બને બાળ વિવારે. ૨૨
 પછી નીચા પગારની જોળી, બને બાળ વિવારે;
 નોકરીમાં રહે રામજોળી, બને બાળ વિવારે. ૨૩
 હોત સારો કદી કેળવાયો, બને બાળ વિવારે;
 થાત સૂખી બની દિલ ડાહ્યો, બને બાળ વિવારે. ૨૪
 કદી પીતાજી પૈસાદાર, બને બાળ વિવારે;
 તોય ભણ્યા વિના નહિ ભાર, બને બાળ વિવારે. ૨૫
 કાચિ કેરીને ઘોળી નાખી, બને બાળ વિવારે;
 રસ ખાટો જ્યો જ્યાં ચાખી, બને બાળ વિવારે. ૨૬
 બાળ ખેલ બગાડી નાખ્યો, બને બાળ વિવારે;
 લ્હાવ લેવા ફોડી બે આંખો, બને બાળ વિવારે. ૨૭
 આવડે ન રડો રોજગાર, બને બાળ વિવારે;
 ખોઈ ખરચી થાંચે ખૂવાર, બને બાળ વિવારે. ૨૮
 રોગે રીમાવાનું એજ મૂળ, બને બાળ વિવારે;
 કમળેરે કાયામાં શૂળ બને બાળ વિવારે. ૨૯
 લાલચોળ હતો મુખ ચ્હેરો, બને બાળ વિવારે;
 થયો પીળો ફિક્કો બેઉ કેરો, બને બાળ વિવારે. ૩૦
 ત્રીશવર્ષે આવ્યા વાળ ઘોળા, બને બાળ વિવારે;
 બાળલગ્નના ગેબી ગોળા, બને બાળ વિવારે. ૩૧
 ઝટ જણવા, મંડે નાનાથી, બને બાળ વિવારે;
 વેત જવડાં ચલુડિયાં ત્યાંથી, બને બાળ વિવારે. ૩૨
 થાય ભેગું ભુંડણનું ડાર, બને બાળ વિવારે;
 ટળે ખાવાનું તેણીવાર, બને બાળ વિવારે. ૩૩
 એજ ફુટ દશાનન ભારી, બને બાળ વિવારે;
 વણ વાંકે વિંધ્યાં નરનારી, બને બાળ વિવારે. ૩૪

કોઠાળ ઘોડી વગર જખ્ખર વછેરો આવે નહિ. ૧૧૧

બાળકીના છોરે બળહીણ,	બને બાળ વિવારે;
નિત્ય માંદાં તેથી તનક્ષીણ,	બને બાળ વિવારે. ૩૫
પુરુષાતન વિનાની પ્રજા,	બને બાળ વિવારે;
થઈ બાળજનની સજા,	બને બાળ વિવારે. ૩૬
ચૈદ વર્ષે પરણાવેા છોડી,	બને બાળ વિવારે;
દીકરાની ઉતાવળ થોડી,	બને બાળ વિવારે. ૩૭
પાંચ વર્ષે જૂઓ વહુ નાની,	બને બાળ વિવારે;
ખિલે જૂવાંનીતો મનમાની,	બને બાળ વિવારે. ૩૮
બણીગેણો થવા દ્યો મોટો,	બને બાળ વિવારે;
નથી તેમાં તમોને ટોટો,	બને બાળ વિવારે. ૩૯
પુત્ર નાનો પ્રાંતે પરણાવે,	બને બાળ વિવારે;
મોત વેહેલું બાલાવી લાવે,	બને બાળ વિવારે. ૪૦
છતી આંખે અંધાપો લેશે,	બને બાળ વિવારે;
નહીં ઠામ ઠરી તે બેસે,	બને બાળ વિવારે. ૪૧
ઉનું આતાં દાઝ્યા દોષ કોને?	બને બાળ વિવારે;
દાસ વક્ષબ વહે જીવ જોને,	બને બાળ વિવારે. ૪૨-૪૩

કોઠાળ ઘોડી વિના જખ્ખર વછેરો આવે નહિ.

(રંગ ભર્યે રમતાં રાસમારે.એ રાગ)

નાની છોડી છૈયું જણેરે, હાંહારે એજ કળજીગ કરડો;
 બારે વરસની બાળકીરે, હાંહારે જણે જોવા જંદરડો. નાની૦૧
 બાળકીને થયાં બાળકોરે, હાંહારે કોણ ધાવે ધવરાવે ?
 નાટક માંડ્યું હીંદુએરે, હાંહારે હસવું બહુ આવે. નાની૦૨
 માલ વિનાનાં વૈંતિયારે, હાંહારે જવાં જવાં રડેછે ?
 તેએ પુરૂં ન રડી શકેરે, હાંહારે જોઈ ચિતરી ચડેછે. નાની૦૩
 મોટાં થતાં સૂધી ધણુરે, હાંહારે પહોંચે જમદારે;
 જીવે આંધી કાચાહિણારે? હાંહારે ઉછેરે શું અતારે? નાની૦૪

જાણે નહીં જો જાળવીરે, હાંહારે પંડ પોતે પોતાનું;
 તે શું સંભાળે છોકરે? હાંહારે બાળ પોતેજ નાનું. નાની૦ ૫
 પેરી ઓઢી જાણે નહીંરે, હાંહારે ખાઈ જાણેજ ખાવું;
 બાળ કેવું એને અહીંરે, હાંહારે ક્યાંઈ દીકું ન આવું. નાની૦ ૬
 માલ વિનાની મા હજારે, હાંહારે બાળ ઉપડે ન હાથે;
 એના થકી શું ઊછરેરે? હાંહારે માંડ્યો જૂલમ માથે. નાની૦ ૭
 ધવરાવતાં નહીં આવડેરે, હાંહારે નવરાવી ન જાણે;
 અવરાવવે ખંતી નહીંરે, હાંહારે પેઠ વળગી પરાણે. નાની૦ ૮
 રમવું રખડવું બહુ ગમીરે, હાંહારે ખાચ કાચુંને કોરું;
 બાળ સદા માંડું મરેરે, હાંહારે મોત આણેછે ઓરું. નાની૦ ૯
 છોકરીયો સાથે રમીરે, હાંહારે રોતું બાળ ખેસારી;
 ટોટું કર્યા કરે બાપડુંરે, હાંહારે પણે કૂદે પોકારી. નાની૦ ૧૦
 આવે માનીમા દોડતીરે, હાંહારે વડકાં મૂખ દેતી;
 તેડે બિચારા બાળનેરે, હાંહારે ગાળ ગરજીને દેતી. નાની૦ ૧૧
 મોર કરી લઈ ચોટિયોરે, હાંહારે ચાલ્યાં ખેડ બબડતાં;
 “નાની મૂઠ્ઠા છો શું હવેરે? હાંહારે પડ્યાં પેટ શું નડતાં?” નાની૦ ૧૨
 નાટક નિત્ય એવાં બનેરે, હાંહારે નથી એમાં નવાઈ;
 ટોકી ટોકી કરે ટોહરીરે, હાંહારે બને આવરી ખાઈ. નાની૦ ૧૩
 કાયર થઈ કંટાળતીરે, હાંહારે સ્નેહથી ન સંભાળે;
 રામ વિનાનાં રેડલારે, હાંહારે જીવી લીલું શું વાળે? નાની૦ ૧૪
 બાળ મતીની બાપડીરે, હાંહારે જીવ રમતમાં જાઓ;
 કોપે કનડતાં કાળજીરે, હાંહારે કાઢે કડવા અવાજો. નાની૦ ૧૫
 રોષે રોષો પીચ્યો! કહારે, હાંહારે ઠીકે વાંસો ધમારે;
 ચોંટીયો લે ધબ ધાવતારે, હાંહારે ભુંડી ગાળ ઉચ્ચારે. નાની૦ ૧૬
 કેવાં એને વળી છોકરેરે? હાંહારે હજી બાળક પોતે;
 આવે અધૂરાં અભાગિયારે, હાંહારે મરતાં વણ મોતે. નાની૦ ૧૭

જાંચ ઊડાડો દેશિયોરે, હાંહારે ઠાલું ડા'પણ ન ડોળો;
 ખોટું કહુંતો ખીજળેરે, હાંહારે ખરે પાયડું ખોળો. નાની૦ ૧૮
 જીવ દયા પ્રતિ પાળકોરે, હાંહારે હિંદુ બાળહત્યારા;
 બાળ લગ્ને અગડી દશારે, હાંહારે તોય મારગન્યારા. નાની૦ ૧૯
 લાયક હિમરે યયા વિનારે, હાંહારે નહીં પુત્રિ પરણાવો;
 વલ્લભદાસની વીનતારે, હાંહારે નિંદો તો નયિ દાવો. નાની૦ ૨૦-૫

વિદ્યાર્થિનું કુમારવૃત્ત.

(રંગતાણિ રંગતાણિ રંગતાળીરે, રંગમાં રંગતાળી. એ રાગ.)
 અલ્પચારિ અલ્પચારિ અલ્પચારીરે, બાળ રહો અલ્પચારી. } ૮૬
 બાણો બાણે વિદ્યા વિસ્તારીરે, બાળ રહો અલ્પચારી. }
 સદ્ગુણથી તન થણુગારીરે, બાળ રો અલ્પચારી. ૧
 ઊરમાં ઊપદેશ ઉતારીરે, બાળ રો અલ્પચારી. ૨
 મેળવો હુબર હુશિઆરીરે, બાળ રો અલ્પચારી. ૩
 પિયો સ્નાન પીયુષની ઝારીરે, બાળ રો અલ્પચારી. ૪
 વીથ આવીથ વર્ષ વિચારીરે, બાળ રો અલ્પચારી. ૫
 ત્યાં મૂઘી ત્રિયા ધિકારીરે, બાળ રો અલ્પચારી. ૬
 નિકરે જ્ઞાણ જ્ઞામારો હારીરે, બાળ રો અલ્પચારી. ૭
 નહીં આપે ફરી ફરી વારીરે, બાળ રો અલ્પચારી. ૮
 શુભને આ શિખામણ સારીરે, બાળ રો અલ્પચારી. ૯
 પછી બુદ્ધી શુદ્ધીની ન ખારીરે, બાળ રો અલ્પચારી. ૧૦
 વાત વીસારી દ્યો સંસારીરે, બાળ રો અલ્પચારી. ૧૧
 મંત્ર જુસ્સા સે'જે સંહારીરે, બાળ રો અલ્પચારી. ૧૨
 જો આર્ય વંશી અવતારીરે, બાળ રો અલ્પચારી. ૧૩
 નીમ પંડે મુકો પડકારીરે, બાળ રો અલ્પચારી. ૧૪
 ખોટ આશો નહીં ખાંખારીરે, બાળ રો અલ્પચારી. ૧૫
 હાલ હીંકુની રીત નકારીરે, બાળ રો અલ્પચારી. ૧૬

દશા રૂપી નિશા અંધારીરે,	બાળ રો પ્રહાર્યારી. ૧૭
રીત રાખી પૂરવની ન્યારીરે,	બાળ રો પ્રહાર્યારી. ૧૮
નાનાથી પરણાવે પ્યારી રે,	બાળ રો પ્રહાર્યારી. ૧૯
પ્રહાર્યય બેઠા પરવારીરે,	બાળ રો પ્રહાર્યારી. ૨૦
જોઈ છૂટે કાયા કંપારીરે,	બાળ રો પ્રહાર્યારી. ૨૧
છેક નાની ઊમરમાં નારીરે,	બાળ રો પ્રહાર્યારી. ૨૨
ઝેર જેવી તે સંગે જારીરે,	બાળ રો પ્રહાર્યારી. ૨૩
એજ કાળજનો ધા કારીરે,	બાળ રો પ્રહાર્યારી. ૨૪
તન બગડી થાય બિમારીરે,	બાળ રો પ્રહાર્યારી. ૨૫
બ્યવહારનું જ્ઞાન વધારીરે-	બાળ રો પ્રહાર્યારી. ૨૬
તનમન ધન ત્રણ હ્યો સુધારીરે,	બાળ રો પ્રહાર્યારી. ૨૭
પછી સૂએ કરો તૈયારીરે,	બાળ રો પ્રહાર્યારી. ૨૮
ગૃહસ્થાશ્રમ ભોગવો બારીરે,	બાળ રો પ્રહાર્યારી. ૨૯
તો તમપર જહું બલિહારીરે,	બાળ રો પ્રહાર્યારી. ૩૦
ગયા મોટા પંડિત પોકારીરે,	બાળ રો પ્રહાર્યારી. ૩૧
વદે વલ્લભદાસ વિચારીરે,	બાળ રો પ્રહાર્યારી. ૩૨-૬

મોટામાં મોટું જોખમ વિવાહ.

(પ્રહાર્યે ભજન કર્યું ભગવાનનુંરે. એ રાગ)

મહા ભારતછે કામ વિવાહનુંરે, હિંદૂ! હલકું જાણ્યું કેમજી? મહાગટેક
 નથી કુંભારતાણું તે હાંડલુંરે, બળથી ન પાણું બદલાવાયજી;
 કદિ સંબંધ ન તોડ્યો તૂટશેરે, છે મિથ્યા પાછળ પરતાયજી. મ૦
 જેજે જોખમ જગમાં જાણિયેરે, એમાં છે સૌથી આ મૂખજી;
 જેવી રાખેલી સંભાળનેરે, અંતે એવું હશે સુખ દુઃખજી. મહા૦
 એમાં નથિ ઊતાવળ કામનીરે, તપાશી બરિયે ડગલું આતજી;
 એ આધાર બધા સંસારનોરે, સર્વે શાસ્ત્રવિષે વિખ્યાતજી. મહા૦
 આપ્યા જન્મ સુધીનાં સૂખનારે-કાંતો દુખનાં મુળ રોપાયજી;

દશ મહિના ઊદરમાં રાખ્યારે, એના વેરિ થશે શું હાયજો? મં
 લેવા શક જરા જ્યાં નીસરોરે, ભટકો દૂકાને દૂકાનજો;
 આખો જન્મારો જ્યાં જોડવોરે, તેમાં કેમ બનો હેવાનજો? મહાં
 જો કદિકામ પડ્યે હોય રાખ્યોરે, કોઈ પણ નોકરને નિજ ઘેરજો;
 એ નર જનર જીગારી તો નર્થારે! એમ પડપૂછ કરો બહુપેરજો. મં
 પઈની પણ વસ્તૂ લેતાં તમેરે, આડી અવળિ તપાસો ખૂબજો;
 આમાં આંધળિયાં કરિને પડોરે, તેહું જોઈ બનું તાત્ખૂબજો. મં
 મિથ્યાં ચંદ્રતાણું મળવાપાણુંરે, એ સૌ જૂઠું જીવો શું જોખજો?
 હાથે દીવો લઈ કૂવે પડોરે, તેમાં દૈવ શિરે શો દોષજો? મહાં
 મનમાં ધર્મ અધર્મ ન ધારતરે, શાસ્તરને પણ જોવું શીદજો?
 છો ભવ બગડે બંને બાળનોરે, પણ લા'વો લેવા તાકીદજો! મં
 રે! મૂરખતો સૌ મરણ તમેરે, માટે માનો મારી વાતજો;
 હાવામાં મૂકી દ્યો દેવતારે, પડતી મેલો હક પંચાતજો. મહાં
 બાળક હત્યારા હિંદૂ તમેરે, શરણાગત હણતાં નહિ શાકજો;
 ખોજે ખેસારી ખવરાવતારે, ટપટૂંપો દઈ દીવો ડોકજો. મહાં
 સ્ત્રીહત્યા બ્રહ્મહત્યાથી ઘણુંરે, બાળક હત્યા કેરું પાપજો;
 સંસારે બાળક સંભાળવારે, માટે થાપ્યાંછે માઆપજો. મહાં
 દીવસ બગડ્યો શક બગાડતારે, તેમ અથાણે આત્મું વર્ધજો;
 નર કે નારી જોડી નહિ જડારે, આખોભવ બગડ્યોનહિહર્ષજો. મહાં
 પ્રીતીની રીતી ન્યારી ગણોરે, કવિ કોવિદ કજો નહિ નીમજો;
 તેમાં કામ ન બીજ કોઈનુંરે, એની મેજે થાય અસીમજો. મહાં
 બંધાશ ન પરાણે પ્રીતડારે, તેમજ તોડી તૂટે નૈજજો;
 એમાં બર્થ પરીક્ષા અન્યનીરે, હોય થવાની તેતો થૈજજો. મહાં
 પ્રીતીવણુ પરણાવે તે પિડારે, તેવણુ નીતીનો પણ નાશજો;
 કદિ શૂરા ટેકી મન સાચવેરે, પણ ધાયલ ઘટું ઊદાશજો. મહાં
 માટે નાના નહિ પરણાવશોરે, કુંવારા રાખો વય કૂમારજો;

જ્યારે જોખન જાગે અંગમરિ, તે ટાણે થાળે તૈયારજો. મહા
 દરદ વિના ન દવા દેવી ઘટેરે, ભૂખ વિના શું ભોજન ખાયજો;
 ઝોડપણું કરી જોરજીલંમથરિ, ખચરાવોતો ઉલટી થાયજો. મહા
 હૈઓ હોડી નહિ પરણાવવારે, પણ પરણાવો નરને નારજો;
 તોડો રૂઢી અંધ પરંપરા, દોરાશા નહિ ડા'પણદારજો. મહા
 સરખે સરખી વય નહિ શાધવારે, પણ વર મોટો વર્ષે પાંચજો;
 જોશોતો રોશો ન કદી તમિરે, આખરે નહિ આવે આંચજો. મ
 જોડી જોજો ગૂણુ સ્વરૂપમારે, તોતો સે'જે વધજે સંપજો;
 વલ્લભદાસ વણીકની વીનતારે, માનો મળજે જાઓ જંપજો. મ
 દીકરીને ગાય જ્યાં દોરે ત્યાં જાય.

(રાગ ઉપર પ્રમાણે)

ધરડો પિયુ પરણાવ્યો મૂજનેરે, મોટાં વેરી મુજ માખાપજો. ધ
 લઈને ખૂખ રૂપેઆ રોકડારે, વેચી મુજને પૈસા માટજો;
 પૈસામાં શું પૂજો મૂકવારે? ડોસા સાથે વાળ્યો દાટજો. ધરડો
 નિજ કન્યાને કન્યાદાનમારે, બળબળતો રંડાપો દીધજો;
 મડદાં સાથે માંદળ બાંધ્યોરે, બળતી લામાં લા'વો લીધજો. ધ
 બાપે મારો ભવ બાળ્યો બંધારે, સૌ શૃંગાર થયા અંગારજો;
 નવિ ઝોળીમાં હોળી મૂકવારે, નયડીમાં લયડી ધિકારજો. ધ
 રડતાં રડતાં રાતે રીથમારે, ચોંપે ચોરી નાખ્યો ચોરજો;
 ગોડે નહિજ ઘરેણાં ધાલવારે. ધાઈ શી રીતે હું ધારજો! ધ
 દેખીને ડાચું ડોસા તણુંરે, મારા તનમાં ઉપજે ત્રાસજો;
 માઈ જોખનિયું ઝૂકી રહ્યુંરે, બળતી રહુંધું બારેમાસજો. ધ
 રમવા જમવા જવાનું તજ્યુંરે, રોવા જોવાનું રહુંજો;
 શી રીતે રહેવું સંસારમારે, એકે વાત પડે નહિ સૂજો. ધ
 ફાફળ ધાલી રાખે ગાજમારે, જાણે ખાડા નવ વર્તાયજો;
 પેરે જોયી પેડનિ પાછડારે, પણ ભુંડું ઉલટું દેખાયજો. ધ

સીયાળામાં સાલમપાકનેરે, શક્તી વધવા ખાંતે ખાયળે;
 નાખોરી કુટી લોહિ નીકળેરે, શક્તીની મુક્તી ત્યાં થાયળે. ધ૦
 કાંઠા શુંજ ચડે પાકે ધડેરે? છેલાઈ જોઈ હસે સૌ લોકજો;
 માણસને મન વેશ બવાઈનોરે, મુજને અંતર ઊડો શોકજો. ધ૦
 જોખન તો જોખન સાથે ઝૂકેરે, પીઠ્યા સાથે શેનો પ્રેમજો?
 વીશ વરસના વરનું સૂખડુંરે, બાળ્યું નહિ આ બવમાં એમજો. ધ૦
 હેરે સાચું હરામી માણસોરે, જાણી નીધણિયાતું ધનજો;
 પણ હું પરમેશ્વરના ત્રાસથીરે, નીતી પાળું નીત તનમનજો. ધ૦
 પરણ્યા મુજને પુત્રની લાલચેરે, જાણે રે'શે વંશ કદાચજો;
 પણ પર પુત્રીનો બવ ખાળતારે, શેધિશિદ આટુંકે સાચજો. ધ૦
 ખાળ કદાપી સાંપડશે મનેરે, તો પણ તેમ શું દિલ કુખ જાયજો?
 જોખન દા'ડા જાવા દોહલારે, રોમાને રડું લાગી લા'યજો. ધ૦
 મરશે તો માથે મુંડો થશેરે, નહિતો જીવતે રાંડી છો'જજો;
 શેનો પતિ એ શેની હું પ્રિયારે? પણ હું ધર્મ વિચારી રો'જજો. ધ૦
 માત પિતા તમને ધિક્કાર છેરે, વાળ્યાં પૂર્વ જનમનાં વેરજો;
 આડો એક કેમન ઊતર્યોરે? મુજ જિવતરમાં નાખ્યું ઝેરજો. ધ૦
 મંડપ શે નહિ સજાયો એ સમરે? તૂટી કેમ પડ્યો નહિ આભજો?
 કેમ રસાળા ગદન રસાતળેરે? સાંખે કેમ પ્રભૂ સાક્ષાતજો? ધ૦
 એની આશિષ દઈ માખાપનેરે, મારે છેવટ મરવું છેજજો;
 મારે તો ધાવાનું થઈ રહ્યુંરે, પણ હું અક્ષર જોલું બેજજો. ધ૦
 ધરડો હોય નવલશા નાનજીરે, વાગે છપ્પન ઉપર ભિરજો;
 તો પણ પુત્રી નહિ પરણાવશેરે, નહિતો પરતાશો ખહુ પેરજો. ધ૦
 ધણિ મૂરખિયો કહે જીવે ધણુંરે-ધરડાપણ, તો શેનું કુ:ખજો?
 કુ:ખ અરે છાનું રાખ્યું બધુંરે, શરમે કહેવાતું નયિ મૂખજો. ધ૦
 મહાજન છો માખાપ તમે ખરોરે, પુત્રી ગાય સમાન ગણાયજો;
 વાર કરીને ખાંધો બંધનેરે, નહિતો તમ શિરે છે હત્યાયજો. ધ૦

અમને આપી છૂટ સ્વતંત્રતા, મહારાણી શાણી સરકારને;
 માઆપો મારેછે બાળનેરે, તેની યેગે કરને વારને. ધ૦
 જમણો હાથ કરે ગૂનો કદીરે, ડાબાને શિક્ષા નહિ થાયને;
 સાથે સિંહ બકરી પાણી પિયેરે, એવો વખણાયછે તુંજ વ્યાયને. ધ૦
 તો આ થાય જીલમ શો આવડોરે? નાનાં બાળક નીરાધારને;
 મારે તો નહિ દેખાં મારવારે, એ છે ફરજ તમારી સારને. ધ૦
 કરતા દૂધ પિતી નિજ દીકદીરે, રજપૂતોને અટકાવ્યાજને;
 ઘાડજ આ ઘોળે દાડે પડેરે, તેનો કેમ કરો ન ઈલાજને. ધ૦
 નાની ઊમરમાં નાથી રિયેરે, તારે જાણે શું પરિણામને?
 વલ્લભદાસ વણિકની વીનતરિ, લખતાં લાંબું થાય લખાણને. ધ૦
 ઘર બાળીને તીરથ કરવું.

(ઓધવજ સંદેશો કહેજો શ્યામને, એ રાગ.)

દાડાનાં દુઃખડાં બેની કહું કેટલાં?
 એજ દુખે હું રહિજ રખડતી રોજને;
 અંખેરી આધું ખાનારે ખાંતથી,
 પડ્યા ઉપર દઈ પાટૂ માણી મોજને. દાડા ૧
 પાંચ દિવસ વીસા પિયુને પાછા થયા,
 ત્યાંતો માંડી એવઠ મારે ઘેરને;
 દીન દયા દેખી નહિ આંખે આંધળા,
 અંતર આણી નહિ કાંઈ મારી જિ'રને. દાડા ૨
 ત્રાસ પડ્યો પરિયાણ શુણીને પેટમાં,
 શામાટે મિષ્ટાન્ન જમાડું ઘેરને?
 લગન અધરણી અવસર નહિ આનંદનો,
 અરે પ્રભૂ કળજીગમાં કાળો કેરને. દાડા ૩
 વાલમનો વીન્નેગ ઘડી નવ વીસરે,
 તાજે ધા હજિ ઘટડું વીધે ખૂબને;

એક આંખે આવણુ બાદરવો એકમાં,
 તેમાં આંખું દેખી થઈ તાન્તૂળ જો. દાડાં ૪
 રાંડ રૂઠી આ ચાલી અંધ પરંપરા,
 પાછળ આઢે ઢોરતણી આ હારજો;
 સાર અસાર વિચાર કરે નહિ કાળજે,
 મોટાં મૂરખ હિંદુ નરને નારજો. દાડાં ૫
 સઘળાં મોટાંએ મળિ મુજને મુંઝવી,
 “મુઓ ઘણી નહિ તુંથી ધોઈ નખાયજો;
 દાડાવણુ જાશે શું જીવતી જીવતાં ?
 કર્યા વિના કાંઈ છુટકો તો નહિ થાયજો.” દાડાં ૬
 એમ બતાવી બીતી મુજને ભોળવી,
 પણ શું કરવું પૈસા નહિ મુજ પાસ જો;
 માત્ર રહેલું મૂડીમાં ધર ઝપડું,
 “મૂક ઘરેણું” શુણ્ણતાં થઈ જાણજો. દાડાં ૭
 મનમાં જાણ્યું પુત્ર નથી પરણાવવો,
 મરપુરતે નવ પાત્રે નવલી નારજો;
 પણ આતો ડીંગવાણું દેખીતું દિસે,
 કારણ કોઈ તપાસે નહિ નિર્ધારજો. દાડાં ૮
 પકવાનો પીરસાવાં માંડ્યાં તે પછી,
 અરરર ! મેં નજરે જોયાં નવ જાય જો;
 પિરમણિયાને પોરસ ક્યાંધ માતો નથી,
 લાખો લડધા ખેઠા ખાતે ખાયજો. દાડાં ૯
 ટપ મૂકે મોઢામાં લોહિના કોળિયા,
 દૈત્ય દ્યાહિણુ આજ અરા વિક્રાળજો;
 જોગ જડ્યો નહિ જમવાનો એકે બિજો,
 શિવ! શિવ! શિવ! આકેવો કાળ કરાળજો. દાડાં ૧૦

એક તરફ ઓ ! ઓ ! હાય હાય ! શુભાયકે,
 ખીજી ગમ લાડૂ લાડૂ બોલાયજો;
 તોપણ તેને બહુ દીવસનો મ્હાવરો,
 તેથિ નવાઈ લાગે નહિ મનમાંયજો. ૬૪૩૦૧૧
 બાણાપર બેંશી માં વાળે મૂરખી,
 જ્યાં કરવા આવે જન ધીની ધારજો;
 ગદ્ ગળે ઉતરે રસ બસતી રોટલી,
 ખાવામાં દેખાય ન એક લગારજો. ૬૪૩૦૧૨
 પંદર દીવસમાં સઘળું પૂરું કરી,
 સગાં સિધાવેછે સૌ સૌને ઘેરજો;
 “મરણ મુધાર્યું” એમ બડાઈ મારતા,
 “અમે હતાતો કાંઈ પડ્યો નહિ ફેરજો.” ૬૪૩૦૧૩
 બે ત્રણ ટંક મળ્યું ખાવાનું તેમને,
 પણ આખો ભવ હું હારી ગઈ છેકજો;
 વળતી વેર થયું અનને ને દાંતને,
 પછી ટૂટી ગઈ નાત જાતની ટેકજો. ૬૪૩૦૧૪
 ઘરનું ઘરને કાંઈ ઘરેણું હોતતો,
 લેત ચલાવી જેમ તેમ ગુજરાતજો;
 પણ તે નાતે પે'લાંથી પૂરું કર્યું,
 જોયું ન આગળ પાછળ ભૂલી બાતજો. ૬૪૩૦૧૫
 દરણું પીશીને હું પેટ ભરું હવે,
 ચૂક કર્યાથી થઈ ધું ચિંથરે હાલજો;
 બે ત્રણ પેટ પડ્યાંછે નાનાં છોકરાં,
 ભુંડા સૌના સાથે હાલ હવાલજો. ૬૪૩૦૧૬
 પર આધારે વિદ્યા વનિતા વેલડી,
 એકે નહિ આધારે વિના ઊપાયજો;

રાત દિવસ રોહું રાંડી રાંડ હું શું કરું?
 જીવતી જાતે કેટલું કામ કરાયજો! દાડા૦૧૭
 વાહ વાહ વદતાં તે વખતે માણસો,
 પણ આ વખતે હાંસી કરિ હરખાયજો;
 પૂરત તો પેશી ગઈ પણ આ પેટનું,
 શી રીતે કરવું તે નવ સમજાયજો. દાડા૦૧૮
 લગ્ન અધરણી ઉચ્છવ નિર્ધન નહિ કરે,
 પણ દાડામાં જન્મ મારી દોરાયજો;
 નાત જમાડો પુન્ય નથી મરનારને,
 તોપણ ઘરે વખરી વેચી ગભરાયજો. દાડા૦૧૯
 નહિ કરનારાને શિક્ષા નયિ નાતની,
 પણ નહિ કરતાં હલકું હાલ ગણાયજો;
 દેખાદેખીથી દુર્બળ પામે પિડા,
 માટે બંધ કરો ઝટ લાગી લાલજો. દાડા૦૨૦
 મુઝા પછાડી જમવાનું નથી જૂગવું,
 સંપત હોયતો કરજો કાંઈ પુનઃદાનજો;
 જાગો જાગોરે ડાહ્યા મુજ દેશિયો,
 મૂકી દો મનથી મિથ્યા અભિમાનજો. દાડા૦૨૧
 ભાર પડે નહિ નિર્ધન પેહેલ કરે કદી,
 પ્રથમ ઘટે શું કરવો એ ચાલજો;
 વલ્લભદાસ વણિકની વૈનતી સાંભળી,
 શંકા રહેતો કરજો સાફ સવાલજો. દાડા૦૨૨-૯

વેહેમ ખંડન ગરબી.

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમનીરે, મને લાગી કટારી પ્રેમની એ રાગ)
 વે'મની વે'મની વે'મનીરે, તમે વાત વિસારો વે'મની; } ટક.
 હૈયે ગણી શીખ હેમનીરે, તમે વાત વિસારો વે'મની.

લેતા નથી લાંચ દેવદેવીયો કોઈ, બાધા આપડીશું એમનીરે! તમે
કામ કરે કેમ માનસૂક માન્યે, ન્યાયી રીતીછે જેમનીરે. તમે
નેશી ભુવા સૌ ઢોંગી ધુતારા, પેટની પેઠ તેમ તેમનીરે. તમે
કામણ ટુંમણને ઓડઝપટ સૌ, જૂઠીછે ટોકણી ટેમનીરે. તમે
કાકાખણિયાને શીતળામાતા, કોણ જાણે ગઈ કેમનીરે! તમે
શૂકન મૂરતને ગ્રહણ ગપાટા, વિરૂદ્ધ કૂદરતી નેમનીરે. તમે
બાવે આપ્યાં બાળ નથિ અવતરતાં, ખોટી વાતો એની રે'મનીરે. તમે
ભણાગણા તો ભેદ સુઝે સૌ, હરિને ફિકર હેમએમનીરે. તમે
વલ્લભને એક વિશ્વપતીની-પૂજા ગમેછે પ્રેમનીરે. તમે

જરા સાંભળ!

(રાગ ઉપર પ્રમાણે.)

દોડમાં દોડમાં દોડમારે, હુંડો ખાડો આગળછે દોડમાં; } ટેક.
હોડ રંગાશે હોડમારે, હુંડો ખાડો આગળછે દોડમાં. }
બાત સાંભળ જરા પાછો વળી તું, વાએ ચડી ચિત્તચોડમારે. જાં
દાટ્યો નથી ડાખલો ડોસાનો, મમતે માયું તું કોડમારે. જાં
દેખાદેખી કરતાં દુખ પામિશ, સુવા જવું જમ સોડમારે. જાં
નેની એમાં ઉપજે શુભ અંતે, કોળી મેલીદે કોડમારે. જાં
આગળ પાછળનો વિચાર કર્યાવણ, મુરખા મૂખ મરોડમારે. જાં
તારી પેઠે આંધળિયાં કરનારો, એકે સુખી ન કરોડમારે. જાં
ભાંગશે મોકલ્યું મૂખાઈ કરતાં, ઢીકો પડશે ધમ્મ ઓડમારે. જાં
શીદ પરણાવે ઢીંગલાં ઢીંગલી? કૂદરતી નીયમો તોડમારે. જાં
હાવો લેવાને લાકડે માકડું, ભેગ કરી દઈ જોડમારે. જાં
ભુંડી રૂઢીને વશ વરતીને, ઉગ્યા અગાઉ તું ગોડમારે. જાં
દાડા વરામાં દ્રવ્ય ઉડાડી, ખરાખી ખીલો ખોડમારે. જાં
અપકીર્તીનો ડામ કપાળે, લીધો લુહારની કોડમારે. જાં
આંખ ઉઘાડી જો તું અભાગી, સડો પેઠોછે છોડમારે. જાં

ડાહ્યા દેશમાં તેથી અખ્યો તું, રેઢિઆરને રાનોડમારે. ઊં
પડ્યા પછી જન કોઈ નીકળ્યા નહિ, કાંકાં માર્યાં તેનાતોડમારે. ઊં
નોંદા નકામી કાને સાંભળતાં, છેક હિંમત તું છોડમારે. ઊં
સુખ થશે ન્ને ચાલો ચેતીને, વલ્લભ વિનતિ વખોડમારે. ઊં

કાગડાને મોઢે રામ હોય ?

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

રામનામ રામનામ રામનામરે, કાગડો ન ભણે કદી રામનામ; } ટેક
હાલ એકે'વત ખરી હામદામરે, કાગડો ન ભણે કદી રામનામ. }
સુધારો સુધારો કહિ કોઢે કૂટાણિયાં, ગંડૂની ટોળી ગામગામરે. કાગ
મીયાં પડ્યાપણુ ટંગડી ઊંચી, ખોટી ખડાઈ મારેધામધામરે. કાગ
વિના કારણથી વે'મ વધારી, ખોયાં ખરેખર હામદામરે. કાગ
આગેસે લાતને વાત પીછેસે, એવા અન્યા બાધલા તમામરે. કાગ
એકલપેટાની ટૂંકી નજરે નિત, મનમાં ઈચ્છે માત્ર મામમામરે. કાગ
કાઢો કુધારા કહિયે કદાપી, ખીજી ઠેકે છે વામ વામરે. કાગ
પ્રભ નીતીથી ભજવા ગમે નહિ, ગડચો ઘટડામાં ઘનશ્યામરે. કાગ
ખાજે ડૂચાને દ્વાર ઉઘાડાં, એવા જૂઠો ડોળને દમામરે. કાગ
દેશભિમાન કર્યું દૂર દિલેથી, કરી શકે શું સંગરામરે. કાગ
પોતાના પગમાં મારે કુહાડી, ક્યાંથી મળે કહો વિત્રામરે? કાગ
આપી શકે નહિ સામો ઉત્તર, તન્ને ન તોય હાની લગામરે. કાગ
ખાલે નહીં પણ ખોળીમારે, પિડાકારક આ પરિણામરે. કાગ
વજ્ર-હૃદયના એવા તંતીને, છેટેથી વલ્લભની સલામરે. કાગ

શું પાવેને પાનો ચડે કે?

(રાગ ઉપર પ્રમાણે.)

નહિ ચડે નહિ ચડે નહિ ચડે, કદી પાવીને પાનો નહિ ચડે; } ટેક
ઉંડુંનું એસડ નહિ જડે, કદી પાવીને પાનો નહિ ચડે. }
ઉંટ આગળ જઈ થાળી વગાડી, જાણે ખીચે રણકાવડે. કદી

પણ થડકે નહિ એક રૂવાંડું, માથે ત્રાંખાળુ ગડગડે. કદી
 પાથે પડો પાઘડી ઊતારી, રવો ભલે મુખ રાંકડે. કદી
 પાસે જઈ પોકાર કરો પણ, પુંક ફેરવે તે તાકડે. કદી
 જીભા જોળી કરીવેંએ સોપારી, કે'શ "એવા બહુઆથડે." કદી
 રીંદી સીંદી સમૃદ્ધિ ઘટીને, ભલે ભારે પીડા પડે. કદી
 બાળ મરે તો ભલે મરે પણ, પંડે નવો ઘાટ નહિ ધડે. કદી
 કુડાં કલંકે નથિ ડરવાના, શાસ્ત્ર વિરુદ્ધતા નહિ નડે. કદી
 ધર્મ અધર્મ વિચારી જીએ શિદ? ડરે નહીં પાપમાં પડે. કદી
 સાંભળી કાળજી કચ્છલ કરે પણ, હોઠે હકાર ન આવડે. કદી
 કળજીગ કારણ ગણી કહેછે, ટળે નહીં લખ્યું આંકડે! કદી
 મેણાં મારો મરે તોયે ડગે નહિ, જોડો રૂપક મરે રાગડે. કદી
 દિલ દહને વાત પુરી થયે નહિ, ચડ્યા વંટોળિયે વાવડે. કદી
 ઢાળ્યા ઢાળ્યા એવા ઢાળ્યા પ્રથમથી, એકે નવું નહિ નીવડે. કદી
 બેશી ગયાં મરિયાં સમશરને, શત્રૂ મરે નહિ એવડે. કદી
 વિર્ય વિનાના નરો નપુંસક, રોતલ ફુગ દેખી રડે. કદી
 ઠાયું માણસ ઠકરાઈ કરેછે, લાયરી ઠોકીને લડે. કદી
 એના આંખે દેખે ડીંડવાણું, છોકરવેળ કહિને વહે. કદી
 આંખે ગડગડયું ગાંડા ગણીને, બહુ બાલ્યાથી બીગડે. કદી
 "મોટું માયું શું તુરે લાવ્યોછે? નાત સામો શું ચડભડે." કદી
 વદે વક્તબદાસ મુઆ મનુજને, ક્યાંથી શુરાતન સાંપડે. કદી

વિવાહનું ફટાણું.

(રાગ ઉપર પ્રમાણે.)

ભવાઈથી ભુંડો અતી, ફટાણાનો ફાગ,

કરડ્યો કાળીકાગ, કે શીળને સંહારિયો.

ગાયછે ગાયછે ગાયછે, આજ ગોરી ફટાણાં ગાયછે; } ૭૬.
 વજા વિવામાં આવેછે, આજ ગોરી ફટાણાં ગાયછે. }

સામ સામા સંભળાવે ભજનિયાં, ભડવા સાંભળવા ભયછેરે. આજ
ગાળા ગાળીનાં ગીત ગવાતાં, બુંડી વાણી વપરાયછેરે. આજ
નામ લઈ લઈને બહુ લલકારે, ઉભાં રૂવાડાં થાયછેરે. આજ
ફાટે ડાચે બહુ ખોલે ડાંડાઈમાં, હાંસી કરી હરખાયછેરે. આજ
માતા પિતા ભાઈ સૌ સાંભળતાં, લાજ શરમ મૂકાયછેરે. આજ
કીડા ખરે કાનથી એ રીતે, છેક હૃદયે છોડાયછેરે. આજ
જાણે જોખનમાં પીધી મદીરા, ચાહત બુંડું ભણાયછેરે. આજ
ફટાણાંની ધામઘૂમ મચી રહિ, ઘાંટા ખેડા ઘડકાયછેરે. આજ
મેણાં ટોણાંનું કામછે મોટું, લાખનો કાખનો કહેવાયછેરે. આજ
શેઠ શક્તિ ગાંઠે અંધાવે, રોકડે રોકડો ન્યાયછેરે. આજ
જંગલી જવાનાં જમતાં જમતાં, શુણી મોઢાં મરકાયછેરે. આજ
સ્ત્રીને મોઢે શુણી ફાગ અધમનાં, અંતર ઉશ્કેરાયછેરે. આજ
રાગ લેકાપર ટીકા ચલાવે, ફાટી નજર ફેરવાયછેરે. આજ
જો હોય બંને બદલાનતનાં, આખે ઇસારા થાયછેરે. આજ
ખોલી ખાંડું મોજ મોઢે ઉતારે, ફટ કાળજી કોતરાયછેરે. આજ
વિપ્ર વણીકની રીત નથી એ, કોળી નાળીનો જણાયછેરે. આજ
કપોળ વણીકને નાગરી નાતે, અંધી કરી સંભળાયછેરે. આજ
ડાહ્યા ડોરાછો દશા શ્રીમાળી, કેમ તમે સંખાયછેરે. આજ
કાને સાંભળતાં બખે કટકા, વલ્લભ છાતિ વિંધાયછેરે. આજ

રત વિના કૃળ આપે નહિ.

(રાગ ઉપર પ્રમાણે.)

વાયછે વાયછે વાયછેરે, આજ વાયૂ ભણ્યાનો વાયછે; } ટેક.
આસોગ્યતા પણ જાયછેરે, આજ વાયૂ ભણ્યાનો વાયછે.
અતી નાનાને ઘોળે નિશાળે, નકી નુકશાનો થાયછેરે. આજ
ત્રણ ચાર વર્ષે કાળજી કાચું, પામી ફટાળો કાયછેરે. આજ
લીધી ન બાળપ બાળ બિચારે, તાંતો અંધે અંધાયછેરે. આજ

રમત ગમતને ઠોકડા ન માર્યા, ગુરૂ તમે ગોંધાયછેરે. આજ્ઞા
 શ્રેકી નાખ્યું રે કાળજી કોમળ, ફીકર ફોલી ખાયછેરે. આજ્ઞા
 ઉમર વિના સાસરિયે વળાવે, પછી ઝેર જેવું જણાયછેરે. આજ્ઞા
 એક ઘડી પણ રમવા દે નહિ, માટે મનમાં મુંઝાયછેરે. આજ્ઞા
 રમત ગામ ગામથી ગૂમ થઈ ગઈ, પીપરીત રિતે વર્ચાયછેરે. આજ્ઞા
 હર્યા કર્યા પણ અન્ન પચે નહિ, ખેડે ખુંધો વળી જાયછેરે. આજ્ઞા
 તેથી જીવો પંડ પંખડી જેવો, સેજ રોગે મપડાયછેરે. આજ્ઞા
 પીળાં ફિકાં મૂખ દીસે તેઓનાં, ડાચાં ભુંડાં દેખાયછેરે. આજ્ઞા
 પૂરે પૂરો પેલવાન નથી કોઈ, પુરુષાતન પળાયછેરે. આજ્ઞા
 તાલિમ વિના જાય ડીલ તવાઈ, કાયાલાલી કરમાયછેરે. આજ્ઞા
 ઘણા વિદ્વાનો દેમે વગરના, બહુ નિર્મળ નીરખાયછેરે. આજ્ઞા
 પીતાં પળી દૂધ થાયછે ઝાડો, વૈદ વિના ગભરાયછેરે. આજ્ઞા
 નિયમ પ્રભૂના પરમ અલૌકિક, હૃદમાં લઈ હરખાયછેરે. આજ્ઞા
 વે'મી મૂરખ દિલ વાત વસાજે, પાછું વાળી ન જોવાયછેરે. આજ્ઞા
 આલે પ્રવાહ વળી ગાડરિયો, સાંડે પણ ખદલાયછેરે. આજ્ઞા
 બાણવું ગણવું પણ તન સાચવવું, નિકરે નફી દુઃખદાયછેરે. આજ્ઞા
 સાત આઠ વર્ષે મૂકો નિશાળે, આર્ય ધારો સુખદાયછેરે. આજ્ઞા
 દીલે દુર્ગુણનો એપ ન ચોટે, સદાચરણ સચવાયછેરે. આજ્ઞા
 એવી સંભાળ રાખી રમવા દો, સેજે શરિર કસાયછેરે. આજ્ઞા
 વલ્લભ ખરેખરે સૂખ જ્યારે, તન મન ખેડે કેળવાયછેરે. આજ્ઞા
 દેશની પડતી વિષે ખેદ.

(ગોરમા શીદ દિવો અવગારકે, નાગરી નાતમારે લોલ. એરાગ)

લોગું લોગું પરમેશ્વરને પાયકે, કંઈ દરખાસનેરે લોલ;

મોગું મોગું કવિતા કામ સહાયકે, દેજે દાસનેરે લોલ. ૧

જંગો જંગો મારા દેશી બ્રાતકે, લાત શિરે પડેરે લોલ;

મુકો મુકો ઝટપટ હઠ પંચાતકે, ધાત ન નીવડેરે લોલ. ૨

- બુંડા બુંડા બુંડા હાલ હવાજકે, ટાલ પડી ગધેરે લોલ;
 મરદો માનતિ સૌ મુડદાલકે, માલ રહ્યો નહીંરે લોલ. ૩
 ગાંડો ગાંડરિયોજ પ્રવાહકે, રાહ હુંધી લીધીરે લોલ;
 દાડો ગણિ વાળ્યોજ વિવાહકે, વાહ ભલી વિધીરે લોલ. ૪
 ખાવું ખવરાવવું હરખે હોયકે, નોયજ શાકમારે લોલ;
 ઝોખ્યાં લઈ કરશે ઝોય વોયકે, તોય નહીં તમારે લોલ. ૫
 ઝાલી રાખી જૂની રીતકે, હીત જુએ નહીંરે લોલ;
 તેથી ખાવો મારે ખસીતકે, ચિત નહીં તહીંરે લોલ. ૬
 પરદેશે જવાનો બંધકે, અંધ ખતાવતારે લોલ;
 નાનિ નાખોરે ઘણિ ગંધકે, ધંધ મચાવતારે લોલ. ૭
 બાળપણે પરણાવી બાળકે, કાળ ઉઝા કરેરે લોલ;
 સંપતિ સાથે જંગોપાળકે, થાળ ફુએ ભરેરે લોલ. ૮
 રંગે શિરે ઝોદી ઝોફાળ કે, બાળક બાળકીરે લોલ;
 એના આપ શિરે પસ્તાળકે, ભાળ લિયે કદારે લોલ. ૯
 ધિક ધિક ધારાળા ચંડાળ કે, ફાળ પડે અતારે લોલ;
 બાળલગનની ઝેરી લાળ કે, જાળ ઉઠાડતારે લોલ. ૧૦
 પૂર્યવી કેમ ન ગર્ભ પાતાળ કે, બાળ વધેરતારે લોલ ?
 ત્રાહી ! ત્રાહી ! દીનદયાળ કે, ભાળ મરી જતારે લોલ. ૧૧
 કરિ નાખ્યાં અર્ભક ઝોળઘોળ કે, ગોળ ચખ્ખાડિયોરે લોલ;
 નિત ધીંગાણાના ધમરોળ કે, રોળ વિતાડિયોરે લોલ. ૧૨
 નિત નિત નાત તણા તકરાર કે, પાર ન આવતોરે લોલ;
 પક્ષાપક્ષી ઠારો ઠાર કે, ખારે ધણો થતોરે લોલ. ૧૩
 ધનવાળા રગડે છે રાંક કે, વાંક વિના અહીંરે લોલ;
 અણસમજણનો આડો આંક કે, કાંક ગુનો કહીરે લોલ. ૧૪
 ભેગા ભેશી ભાણામાંય કે, આંય જનો જમેરે લોલ;
 તોપણ પુત્રી નહિ પરણાય કે, ખાદ પિડા ખમેરે લોલ. ૧૫

જ્યાં ભેગો ભોજન બ્યવહાર કે, વાર પછી કશીરે લોલ ?
 એ અડચણનો શો આધાર કે? સાર કહો હશીરે લોલ. ૧૬
 વટલાતા નથિ સર્વ વણીક કે, ખીક ન ત્યાહરે લોલ;
 કન્યા લેવી દેવિ અધાક કે, ઠીક રૂઠી કરેરે લોલ. ૧૭
 ભણનારાના પણ ખેલાલ કે, હાલ દિસે બધેરે લોલ;
 થોડું બણતાં લટકે લાલ કે, વાલ નહીં વધેરે લોલ. ૧૮
 ગજવે ઘાલીને ઘડિયાળ કે, ફૂલણુ ફરેરે લોલ;
 વાતે કાંઈ જરા વાચાળ કે, તેથી શું સરેરે લોલ ? ૧૯
 નિત્ય નકામો કરતા કૂટ કે, ખુટવા ખોળતારે લોલ;
 કટ કટ ચાલ્યાની બહુ છૂટ કે, ખુટ ખખડાવતારે લોલ. ૨૦
 નિજ ધંધાનો ભો નથિ શોખ કે, નોકરી શોધતારે લોલ;
 ઉભરાણા છે થોકે ઘોકે, પોકજ મૂકતારે લોલ. ૨૧
 રિત ભાતે છે ખૂબ કચાશકે, ખાસ ન જાણતારે લોલ;
 ઊંચ પરીક્ષામાં થઈ પાસ કે, હાસ્ય કરાવતારે લોલ. ૨૨
 હુન્નર વિદ્યા સૌ પરદેશ કે, લેશ નથી અહીંરે લોલ;
 તેથી હાની થાય હમેશ કે, મેશ થશે નહીંરે લોલ. ૨૩
 નાત સુધારા કરશે કોણ કે, મોણ મુખ્યા વિનારે લોલ;
 એ દિન આવે ક્યાંથી આણ કે? નેણ કરી ફનારે લોલ. ૨૪
 ઉઠો ઉઠો ઊઠો દેશી બંધ કે, સંધુ સુધારતેરે લોલ;
 વલ્લભદાસ વણિક હું વંદુ કે, મંદુ ન પાડતેરે લોલ. ૨૫-૧૬

હિંદુ સ્ત્રી વિષે.

(કેકે કરોધમાંથિ બોલિયારે બહુચરી,રામલક્ષ્મણ વનજનય.એરાગ)

પ્રથમ પ્રભૂ પાયે પડીરે દેશિયો, વીનતાની કહુ વાત;
 કડું કવીતા કેવડીરે દેશિયો, માંડ્યો અંતી ઉત્પાત. ૧
 ભણ્યા વિનાની ભામનીરે દેશિયો, હિંદુ તણી છે હાલ;
 માત્ર નારી તો નામનીરે દેશિયો, પશૂ જેવા છે હાલ. ૨

ખાવું પીવું ને ખેલવુંરે, દેશિયો, પે'રવું ઓઢવું અંગ;
 જાણે ન બીજું જે નવુરે દેશિયો, પેમે આખો દિ પલંગ. ૩
 ઘરેણું ગાફું ગમે ઘણુંરે દેશિયો, નવા નવા નિત્ય નંગ;
 ગળું જુએ ન ઘણી તાણુંરે દેશિયો, ઝદ મચાવે જંગ. ૪
 ભિળી મળે બે ચાર જ્યારે દેશિયો, વાત બીજી નવ થાય;
 મહિના રહ્યાની વારતારે દેશિયો, નજર ઉતારે ઉપાય. ૫
 કામણ ટુંમણનિ કાણિયોરે દેશિયો, વશીકરણની વાત;
 રાજવળાનિ રાણિયોરે દેશિયો, તેનેય તે પંચાત ૬
 કાંતો પાણીનિ શેરડેરે દેશિયો, મળવાતણું મૂકામ;
 ઝાડે જવાનિ જગ્યા જડેરે દેશિયો, વાત કરવાને કામ. ૭
 કરે ખરેખર ખોદણીરે દેશિયો, એક બિજની ત્યાંય;
 બોલે સાસૂ નણદીતણીરે દેશિયો-નિંદા માંહે માંહે. ૮
 દરાણી જેઠાણી વિષેરે દેશિયો, દિલમાં જાણું ઝેર;
 કનિયા કરે કામને મિષેરે દેશિયો, બોલે કાળો કેર. ૯
 કહ્યું માને નહિ કોઈનુંરે દેશિયો, મૂકી મર્જદા છેક;
 પાણી પડેછે લોહિનુંરે દેશિયો, તોય તજે નહિ ટેક. ૧૦
 સાસૂને વહુના વાલનીરે દેશિયો, વાત કરી નવ જાય;
 વાણી પરસ્પર ફાલનીરે દેશિયો, ગાળાગાળિ નિત ગાય. ૧૧
 ધરધાવે ઘોડાવહુ કહીરે દેશિયો, ધાંટો તાણીને ખૂબ;
 પછી મોટું વાળે રહીરે દેશિયો, દેખી બનું તાજૂખ. ૧૨
 રોજ હઠીને રિસામણારે દેશિયો, જાય કંઠાળી કંથ;
 નથી મૂર્ખાઈ વિષે મણારે દેશિયો, જ્યારો એનો છે પંથ. ૧૩
 પરધેર દાડી પાટકેરે દેશિયો, જેવું હરાયું ઢોર;
 ટાપશી પૂરવા તાટકેરે દેશિયો, કાળજી કોક કઠોર. ૧૪
 બાળ ઉછેરતાં નઆવડેરે દેશિયો, ખાટું ખોરું ખુબ ખાય;
 વાવડ વરાના વાવડેરે દેશિયો, જુગતે જમવા જાય. ૧૫

માંદાં મરે મર છોકરારે દેશિયો, તેના ચિંતા નહિ ચિત્ત;
 હાંશી ભરેછે ઓઝરારે દેશિયો, પછી પીડાય અચીત. ૧૧
 ધરથી બગાડે બાળનેરે દેશિયો, મોઢે ચડાવિ અધીક;
 ભુંડી કોઢે બટ ગાળનેરે દેશિયો, બુમો પાડે નહિ બીક. ૧૭
 રોયો રોયો પીટયો કહીરે દેશિયો, પૃથ્વી પછાડે પુત્ર;
 અંતે હાની નીરખે નહીરે દેશિયો, યેનું રહે ધર સુત્ર? ૧૮
 મોઢું રહે ચડેલું સદારે દેશિયો, જાઝો -હૃદયમાં રોષ;
 ખાતાં પીતાં પણ આપદારે દેશિયો, સે'જે નહિ સંતોષ. ૧૯
 આંખો ચોળતી ઊઠતીરે દેશિયો, દા'ડો ચડે ઘડિ ચાર;
 રીસ કર્યાથી રૂઠતીરે દેશિયો, અવળચંડી અવતાર. ૨૦
 ખરે બપોરે ધોરતીરે દેશિયો, નથી અંતરે ઊચાટ;
 બેજ મળી જ્યાં બેસતીરે દેશિયો, થાય ઘણા ધોંધાટ. ૨૧
 ટાડું ઓઢું જૂઠું જમરે દેશિયો, વખત વિનાનું ખાય;
 માંદી પડી પીડા અમરે દેશિયો, પણ માને ન કદાય. ૨૨
 વે'મ અને બિચારનારે દેશિયો, ગાજીને ગરબા ગાય;
 ગુણો કદી કર્તારનારે દેશિયો, ગાતાં જીભ જલાય. ૨૩
 ગાય કૂટાણું લગનમારે દેશિયો, બખ્ખે કટકા ગાળ;
 લાજ શરમ નથી મંતમારે દેશિયો, શુણે અંધુને બાળ. ૨૪
 જ્ઞેશી પાસે જોવરાવતીરે દેશિયો, ભુવા પાસે ભોળવાય;
 શુકન મૂરતમાં છે મતીરે દેશિયો, પુછીને કામ કરાય. ૨૫
 બોણી નથીજ બદામનીરે દેશિયો, કંઈ કેટલો વિસ્તાર;
 વે'મો અબણ એ બામનીરે દેશિયો, મૂરખની સરદાર. ૨૬
 પામે ઘણા પરિતાપનેરે દેશિયો, લાગી યોગરદમ લા'ય;
 કેમ ગમે કહેા આપનેરે દેશિયો, આંખ ઉઘાડો દેખાય. ૨૭
 ફેર જમિન આશ્માનનોરે દેશિયો, જુદા જુદાજ વિચાર;
 ફોકટ ફાંકો તળે માનનોરે દેશિયો, આતો નાટક નિર્ધાર. ૨૮

બાઈ ભણ્યો ભલિ ભાતર્યારે દેશિયો, આઈથી ન શુદ્ધ ખોલાય;
 પુસ્તક પુરૂષ રચે મર્થારે દેશિયો, એણે ન પત્ર વંચાય. ૨૯
 બાઈ ભુગોળ ખગોળનેરે દેશિયો-જાણે જગત ઇતિહાસ;
 આઈ જાણે ધી ગોળનેરે દેશિયો, ચિત્ત સુલામાં ખાસ. ૩૦
 વરે વાંચે વાતો નર્પારે દેશિયો, ગ્રંથે બની ગુલતાન;
 વહુ કહે આંખો શું ફોડવારે દેશિયો? ભુલ્યા તમે તો ભાન. ૩૧
 નરે માનતા માને નહીંરે દેશિયો, જોવરાવે નહિ જોષ;
 નારે નિવેદ કરે ચહીરે દેશિયો, શુકન વડે સંતોષ. ૩૨
 મર્દ સુધારનારો બનીરે, દેશિયો, દક્ષ મંડળમાં જાય;
 મૂર્ખ મંડળમાં માનનારે દેશિયો, ગાવા ધરનાં ધોળ ધાય. ૩૩
 ફૂલ ફટાક યર્ષને ફરેરે, દેશિયો નાય ધુવે નર નિત્ય।
 ટુંદિઆનો ધર્મ અનુસરેરે દેશિયો, પેલી ન નાય ખચીત. ૩૪
 અંગે ગંદી ને ગોખરારે દેશિયો, વસ્ત્ર મેલાં ગંધાય;
 કામ કાળજી વિના કરારે દેશિયો, આડ દશ દાડે નાય. ૩૫
 ગોઠે ન વાત વિવેકનારે દેશિયો, દેશ સુધારા કાજ;
 દુનિઆ જાદી એમનારે દેશિયો, એનો વીચીત્ર મિજાજ. ૩૬
 આવી રીતે નિત નારનેરે દેશિયો, નીંદો એની નહિ નાજ;
 પણ એ વેમ વિકારનેરે દેશિયો, પુટી તમારી આજ. ૩૭
 વીનતાનો વીચારતારે દેશિયો, વાંક નથી નવટાંક;
 તમે બગાડી તે છતારે દેશિયો; રામા બિચારી રાંક. ૩૮
 તમે ભણી ગણી સૂઘરોરે દેશિયો, એને ભણાવો નૈજ;
 અંતરે વિષયનો ઊભરોરે દેશિયો, ધારી તેવી તે યૈજ. ૩૯
 કેળવતા નયિ કામનારે દેશિયો, રાખી મૂરખની રાય;
 વિદ્યા વિના સ્ત્રી નામનારે દેશિયો, ક્યાંથી કુશળ કહેા યાય? ૪૦
 ગાંધી રાખો ધરમાં સદારે દેશિયો, બંધીખાનાનો બંધ;
 જૂઠા રાખો નિત જાખતારે દેશિયો, એથી રામા થઈ અંધ. ૪૧

ભણે દાથી ઢરડો કરેરે દશિયો, રૂઢી પ્રમાણે રોજ;
 ત્યારે કહો કેમ સુધરેરે દશિયો? દર્ધ મનમાની મોજ. ૪૨
 જનક મરી કદિ જનૂવતીરે દશિયો, એનો અતી નહિ શોક;
 કૂટી ગયું ગોળા ઢાંકણુંરે દશિયો, એવું ગણેછે લોક. ૪૩
 એક પગરખું કાઠિયુંરે દશિયો, નવું લેતાં શી વાર;
 એવું મરણ વહુનું થયુંરે દશિયો, ધિક જિવતર ધિકાર. ૪૪
 વિદ્યા ભણાવો વા'લથી દશિયો, સેજે સુધરશે નાર;
 કુશળ થશે ખહુ કાલથીરે દશિયો, સુખી થશે સંસાર. ૪૫
 જૂના અફિણના જીવડારે દશિયો, એને ચડે નહિ ઝેર;
 તેવિ તરણીના તાકડારે દશિયો, તેને તો લીલા લહેર. ૪૬
 પંડે વે'મની વાંસળીરે દશિયો, એને શના ઢર ખીજ ?
 માલી મકવાણી મળીરે દશિયો, જેવો જલ્હો જોગીજ! ૪૭
 પણ પેઢલા કેટલારે દશિયો, નારે નીંદેછે નિત્ય;
 જાંડું જીવે નહિ એટલારે દશિયો, એતો અખૂઝ અચીત. ૪૮
 એને ઉત્તર આપ્યો અહીરે દશિયો, વૃથા વગોવે નાર;
 સુધાર્યાથી સૂધરે સહીરે દશિયો, આપો કેળવણી સાર. ૪૯
 વલ્લદાસની વીનતીરે દશિયો, હિંદુ નારી હેવાન;
 અરે એના સહવાસથીરે દશિયો, સુવું ભલું સમશાન. ૫૦-૧૭

નવા જીવાનને નવો ઉપદેશ.

(રાગ ઉપર પ્રમાણ.)

ભણ્યો ગણ્યો પણ ભૂલિયોરે મૂરખા, ભળ્યા નહીં ભગવાન;
 ખહુ ડા'પણમાં કુલિયોરે મૂરખા, બુદ્ધ્યો ભવિષ્યું ભાન. ૧
 એ'કી ગયો એક ખામટોરે મૂરખા, કુલ્યો કુલણજી જેમ;
 ચડ્યો કુલેકે સામટોરે મૂરખા, કાને ધરતો નથિ કેમ ? ૨
 આખ્યો કમાણી કાઢવારે મૂરખા, મળ્યો મનુષ્ય અવતાર;
 એઠો મૂડી ગૂમાવવારે મૂરખા, કર્યો હુંધો વેપાર. ૩

જીવાનિમાં અપલાવિયુંરે મૂરખા, દિવાના જેવું દીલ;
 કુત્ય બધું પરવારિયુંરે મૂરખા, કંઈ બોજનું બીલ. ૪
 પૈસો પ્રભુ ગણી પૂજ્યોરે મૂરખા, કૂડ કપટમાં મંત્ર;
 ઝોડ પ્રમાણે મૂઝિયોરે મૂરખા, ખોયું રૂપાણું રતન. ૫
 કામ કંઈ તે વેઠિયુંરે મૂરખા, પૂરું ન પામ્યો સ્નાન;
 ભણ્યો ભરવાને પેઠિયુંરે મૂરખા, તેથી માંડયું તોફાન. ૬
 અંતઃકરણમાં ઉપજ્યોરે મૂરખા, ગર્વ રૂપી બહુ ગંધ;
 લાજ મર્જદાને તણ્યોરે મૂરખા, બન્યો અતીશ્ચિ અંધ. ૭
 મનમાં જાણ્યું જે નથીરે મૂરખા, મારા જેવો કોઈ જન;
 સૌને જિતું સંવાદ્યોરે મૂરખા, ધન્ય મને ધન ધન્ય ?? ૮
 સૌને વેંમી વેવડાં ગણેરે, મૂરખા, પોતે મોટો પંડીત;
 બાળાં બાળી ભુંડું બણેરે મૂરખા, રાખે ન રૂડી રીત. ૯
 સૂધારો કાંઈ ન નીપજેરે મૂરખા, વૃથા નીંદાવે નીચ;
 લવે મફતનો ન ઉપજેરે મૂરખા, ક્રોધ તણો કરિ કીચ. ૧૦
 વેંમો તણ્યા પણ વંઠિયોરે મૂરખા, થયો નિપટ નાસ્તોક;
 અભિદ્ય પટ ભિદવા ગયોરે મૂરખા, બૂલી મટ્યો બાવીક. ૧૧
 બીતી તજી ભગવાનનીરે મૂરખા, કીટ્યું જીવાની જીર;
 વાત વધી અભિમાનનીરે મૂરખા, થયું અંધારૂંધોર. ૧૨
 બણતરનો લાગ્યો થવારે મૂરખા, ઉલટો જીધો ઉપયોગ;
 નાને મોઢે બહુ ખાલવારે મૂરખા, શિષ્યો બુલી સંગેગ. ૧૩
 નીતી અનીતી ના રહીરે મૂરખા, તણ્યો વિવેક વિચાર;
 વિદ્યા નદી જીધી વહીરે મૂરખા, માંડ્યો ઉદ્ધત આચાર. ૧૪
 ખોટું ખોટું સઘળું કહીરે મૂરખા, બુલ્યો પ્રભુનો પ્રેમ?
 ભક્તિ વિના નીતી નહીરે મૂરખા, નીતિ વિના શા નેમ? ૧૫
 થયો નિરંકુશ નાગડોરે મૂરખા, બીક વિનાજ બગાડ;
 તુલ્યો મદ્દાનો તાગડોરે મૂરખા, હાથ રહી નહિ નાડ. ૧૬
 હિંદરની ઉપાસનારે મૂરખા, નેવકી પામી નાથ;

- માત્ર વિદ્યાસી વાસનારે મૂરખા, બેડો પાખંડી પાશ. ૧૭
- પ્રેમ ભક્તિ વણ પાંગળારે મૂરખા, કેવળ નીતીને જ્ઞાન;
- વિના અંગૂઠો આંગળારે મૂરખા, છેક નકામાં માન. ૧૮
- બીનો નહિ જગ બાપથીરે મૂરખા, યાદ કર્યું નહીં મર્ણ;
- દિલે ડગ્યો નહિ પાપથીરે મૂરખા, થયું હીરાનું હર્ણ. ૧૯
- નમ્ર પાણું નાહું દિસેરે મૂરખા, થયો ફકડ ફાટેલ;
- વાટ ઉઠી વિદ્યા વિપેરે મૂરખા, શિષ્યો કિતુરી ફેલ. ૨૦
- આંખે આંજી સૂરમોરે મૂરખા, માથે ઘાલી પુલેલ;
- ભભકો મારીને ભમ્યોરે મૂરખા, બેક્યો આંકેલો બેલ. ૨૧
- કટ કટ નાળ ખખડાવતોરે મૂરખા, ચાલે ઉતાવળી ચાલ;
- જોડે સડકને ગળવતોરે મૂરખા, સ્ત્રી મન હરવા હાલ. ૨૨
- મળે મારગમાં માનનીરે મૂરખા, મંત્ર હરાયું ઢોર;
- આંખો ફાટી રહે કામનીરે મૂરખા, જ્યાં જ્યાં નારીનો નોર. ૨૩
- જશે જોખન ઝટ વારમારે મૂરખા, ઘડપણ ઘેરશે અંગ;
- પડશે કટ કરારમારે મૂરખા, ફરશે શરિરનો રંગ. ૨૪
- કાળ આચારો આવશેરે મૂરખા, ઉત્તરે શું આપીશ?
- પછી પસ્તાવો બહુ થશેરે મૂરખા, પૂર્ણ પીડા પામીશ. ૨૫
- મરડામાં ત્રણ કોરેથીરે મૂરખા, મડ ઉતારશે મોત;
- જા માં ધગી તું તોરથીરે મૂરખા, પારખું તારું પોત. ૨૬
- આંખો ઢોકાણે રાખજેરે મૂરખા, દેવા પડશે ક્યાંક ડામ;
- પર ત્રિયા નહિ તાકજેરે મૂરખા, ગૂણ વખાણે ગામ. ૨૭
- બહી ભલો થા ભાવથીરે મૂરખા, તોજ તને સાબાશ;
- પ્રભૂ ભણ લે પ્રેમથીરે મૂરખા, રાખી રદ્ય વિદ્યાસ. ૨૮
- જ્ઞાન નીતી ભક્તી ભલીરે મૂરખા, આણે નેકી નરમાશ;
- અંતે શિષ્યામણ એટલીરે મૂરખા, બીનવે વલ્લભદાસ. ૨૯-૩૦

સ્ત્રીનો જ્ઞાનગી અભ્યાસ.

(હારે આચારોના વૈરાગ જેને આવિયા. એરાગ.)

- હારે ભામનીને બળાવો ભાવથી;
 હારે બાધ આપો હમચ બનાવથીરે. ભામ૦ ૧
- હારે સિતા કુંતા દમયંતિ બણી હતી;
 હારે એવી અબળા અપાર થઈ ગઈ સતીરે. ભામ૦ ૨
- હારે ધણે આપી સૌને સરખી મતી;
 હારે બુદ્ધિ ફેરફાર નરનારમાં નથીરે. ભામ૦ ૩
- હારે ઘણા મૂઠ પુરૂષો ના પાડતા;
 હારે હુંડું સમજ્યા વિના વાંક કાઢતારે. ભામ૦ ૪
- હારે કામનીને કેળવતાં આવડે;
 હારે તો તો વાંધો વિઠમણા નહિ પડેરે. ભામ૦ ૫
- હારે ઘરણી તો છે ઘરનો થાંભલો;
 હારે મુરખ રાખે નથી સૂખ સાંભળોરે. ભામ૦ ૬
- હારે નહીં નિંદો નહારિ કહી નારને;
 હારે એ સર્જવે પાળે સંસારનેરે. ભામ૦ ૭
- હારે વસ્ત્ર મેલું તમારું માનની;
 હારે શુદ્ધ વિના કશી નહિ કામનીરે. ભામ૦ ૮
- હારે ગોરી વસ્ત્ર રહેવા દા ગોળરૂં;
 હારે પછી નિંદો તે તો શેનું અરૂંરે? ભામ૦ ૯
- હારે અંગરેજ પ્રજાથિ અભાગિયા;
 હારે આપણે સૌ સંસાર સૂખમાં થયારે. ભામ૦ ૧૦
- હારે તેનું કારણ અભણ છે કામની;
 હારે ગણી દાસી નારી તો નામનીરે. ભામ૦ ૧૧
- હારે હથીઆર દેવા ઊભા થયું;
 હારે કેમ વાપરવું સાથ શિખાવવુંરે. ભામ૦ ૧૨
- હારે કદી સામાન્ય જ્ઞાન શિખી હશે;
 હારે પણ પૂર્ણ વિના હાની થશેરે. ભામ૦ ૧૩
- હારે એવું મનમાં માને ઘણી મૂરખી;

- હારે ભણી ઉતર્યાં જાણ્યું વાંચી લખારિ. ભામ૦ ૧૪
 હારે પણ જાણે વાંચી લખી એકલું;
 હારે તેનું નામ કેળવણી નહિ કહુંરે. ભામ૦ ૧૫
 હારે નામ લખતાં ને પત્ર ઉકેલતાં;
 હારે કેવળ આવજે પાર્યો ફળ નહિ થતારિ. ભામ૦ ૧૬
 હારે લખે વાંચે મહા મે'નતે મથી;
 હારે ભણ્યા ગણ્યાનો એજ હેતુ નથીરે. ભામ૦ ૧૭
 હારે સારે જ્ઞાપી સંસાર સૂધારવો;
 હારે સુનિતીનો ઉપદેશ ઉતારવોરે. ભામ૦ ૧૮
 હારે નાના વયમાં ગણેલિ નિશાળમાં;
 હારે તોય તેદી અપે તે બાળમારે. ભામ૦ ૧૯
 હારે બાળ લગ્ન બન્યાથી બાપડી;
 હારે હાથ આવી તમારે આ ધડીરે. ભામ૦ ૨૦
 હારે ધડી અખ્ય ભણાવો ખાનકી;
 હારે પછી વિદ્યાનિ જોઈ લ્યો વાનકીરે. ભામ૦ ૨૧
 હારે સમજવી સેહેજે સાત ચોપડી;
 હારે પછી આગળ વધો મતી ઉધડીરે. ભામ૦ ૨૨
 હારે ગ્રંથ સ્ત્રીનીતિ ધર્મ જોખાવજે;
 હારે સ્ત્રી સુબોધ સાથે સમજાવજેરે. ભામ૦ ૨૩
 હારે કરશનદાસનું સંસાર સૂખ શીખવો;
 હારે નીતિ વચનમાં માર્ગ નથી નવોરે. ભામ૦ ૨૪
 હારે પાર્વતીકુંવરાખ્યાન વંચાવજે;
 હારે પતીજૂતાના પંથ પઢાવજેરે. ભામ૦ ૨૫
 હારે બહેલીના સંસારનું સુખડું;
 હારે સુધા પાન સમાન ગણો વડુંરે. ભામ૦ ૨૬
 હારે ઈંદ્ર બોલે એવું સુખ છે નહીરે;
 હારે એજ જાણે જોણે ભાગ્યું અહીરે. ભામ૦ ૨૭

હારે નેને કેળવતાં આવડ્યું નથી;
 હારે તેતો બોલે વાંકું બહુ બહુ મથારિ. બામ૦ ૨૮
 હારે પથુ પેઠે પૂરે કાણુ વસના;
 હારે એવા હિંદૂ જાણે શું આ બિનારે. બામ૦ ૨૯
 હારે એના એસર ખુબીએ કીમતી;
 હારે વલ્લભદાસ વણિક વદે બીનતારે. બામ૦ ૩૦-૨૦

વિષયી ગીત વિષે.

(જે કોઈ અંબિકાજી માતને આરાધ્યેરે લોલ. એ રાગ.)
 શુભો સજ્જનો હું શીખ એક જીમ્યરે લોલ;
 લેવા લક્ષમાં વિશેષ બીનતી કરે લોલ. ૧
 ગાય ગીત જે કુમારિકાને કામનીરે લોલ;
 કરી જગરણ જાગિ આખી જામનીરે લોલ. ૨
 ગીત બોળે ગરબાને રસિક રાસડારે લોલ;
 ઘટે જોડનાર શીર ખૂબ ખાસડારે લોલ. ૩
 કાળો કેરે કર્યો કાનુડાના નામથારે લોલ;
 બનાવી બહુ બિભત્સ બગાડી મર્તારે લોલ. ૪
 રાશ લીલા વેગેરે વિશેષ વર્ણવીરે લોલ;
 કર્યો નીતિ ભ્રષ્ટ કોટિ નેક માનવીરે લોલ. ૫
 કર્યો નેવકો નિતીનો નાશ ચિત્તથીરે લોલ;
 બબીચારને વધારો વિષય ગીતથીરે લોલ. ૬
 કેક કાળજે કલત કરી બાકુળીરે લોલ;
 કામ જોશથી બનાવિ તે બે બાકુળીરે લોલ. ૭
 પિયૂ પ્રેમને મઠાડિ બંગ પાડિયોરે લોલ;
 પતીવ્રત ધર્મ નેમને નસાડિયોરે લોલ. ૮
 એનું લક્ષ લાગિયું કનૈયાલાલમારે લોલ;
 ગમે કેમ કંઈ કૂટડો ન હાલમારે લોલ. ૯
 ગડ્યો ગાઈ ગાઈ ગીત ઉર આમળોરે લોલ;

એને જોઈએ સુંદર વર શામજોરે લોલ!	૧૦
વાલોજી વગાડે વંન વિષે વાંસળીરે લોલ;	
જાગિ ઝખ્મકીને ગોપિ સૂર સાંભળીરે લોલ.	૧૧
તેજ વાર સુતો સ્વામિ મુકી સોડમારે લોલ;	
આવિ કૃષ્ણજીની પાસ પુરા કોડમારે લોલ.	૧૨
આવિ છાપ આપો આપ છાતિમાં પડેરે લોલ;	
કામ તૂમ કેમ થાય શીર રહિ ધડેરે લોલ.	૧૩
પુષ્ટિ માર્ગમાં બહુ પુષ્ટિ મળી એ વિષેરે લોલ;	
દ્યારામ કાવ્ય કામ નિંદ્ર એ મિષેરે લોલ.	૧૪
જડ્યું નામ એક સર્વને શ્રી કૃષ્ણનુંરે લોલ;	
સમાધાન થાય કેમ એવા પ્રશ્નનુંરે લોલ.	૧૫
માત તાત ભાત પ્રીત રીત રાખવીરે લોલ;	
વિનય સભ્યતાની સાથ વાત ભાખવીરે લોલ.	૧૬
પ્રાણનાથ સાથ સંપિ જંપિ ચાલવુંરે લોલ;	
દેરાણી જોડાણી સાથમાં હળી જબુરે લોલ.	૧૭
ઘટે સાસુ સસરાનિ કરેવિ આકરીરે લોલ;	
દેર જોડ વેઠ વેઠવીજ આકરીરે લોલ.	૧૮
બાળ પાળવાંજ કેમ પ્રેમ રેમથીરે લોલ;	
ઈશની ઉપાસના સુનીતિ નેમથીરે લોલ.	૧૯
એવી રીતના ગિતોની ખૂબ ખોટછેરે લોલ;	
પરીણામ શુદ્ધ ક્યાંથિ નીપજે પછેરે લોલ.	૨૦
કામ વાસના વિવેકને તામે રહેરે લોલ;	
ગરવ જાય ધરવ થાય ગૃણને ગ્રહેરે લોલ.	૨૧
પરીતોષ પામિ થાય શિતળ છાતડીરે લોલ;	
પ્રભૂ ભક્તિ વિષે ભાવ હૈયે હરધડીરે લોલ.	૨૨
વહેમને વિસારિ હેમખેમ અંગથીરે લોલ;	
પાર ઊતરે સંસાર આ ઉમંગથીરે લોલ.	૨૩

કવી પાસ ખાસ ગીત એ જોડાવજોરે લોહ;	
પછી પ્રેમદા કે પુત્રિને પદાવજોરે લોહ.	૨૪
દેદા કૃટવા જવાને બંધ પાડજોરે લોહ;	
ગાતાં કાનુડાનાં ગીત અટકાવજોરે લોહ.	૨૫
નાગું વેણ વદનમાંથિ વીસરાવજોરે લોહ;	
વલ્લભદાસ તણી વીનતી વીચારજોરે લોહ.	૨૬-૨૭

વાંચનારને વિનતિ.

પાપ કરંતાં વારિયે, ધરમ કરંતાં હા;	
એ મારગ અતલાવિયે, પછી ગમ ત્યાં જા.	
મૂરખની વાતો બળી, જે વાતે ધર જાય;	} કથનાવળી.
પડિતની લાતો ભલી, જે લાતે ગુણ થાય.	
સફર ઘોળે જૂઠકી, એસે મિત્ર હજાર;	
ઝેર પિલાવે સાચકા, સો વિરલા સંસાર.	
(શુભો શામળા હું તમ માટે ઘેલી થઈજી. એરાગ.)	
વાંચનારને વિનતિ કરું એટલી જો;	
બોલ્યું ચાલ્યું કરજો માફ બોલ્યોધું બળીજો. વાંચ૦ ૧	
કડણ વાણિ કવીતામાં કૈંક ઊચ્ચયોજો;	
ભિતરે ભડકે બળ્યાથી વિવેક વીસર્યો જો. વાંચ૦ ૨	
વેમ જાળને પાખંડિયોએ પાયરી જો;	
જોઈ જોઈને હું જાઉં દિલે થરથરી જો. વાંચ૦ ૩	
દેખિ દેશનાં દુખો હું દુખે ડૂબિયોજો;	
અરે છાતિ ખોલવાજ હું ઉભો થયોજો. વાંચ૦ ૪	
નથી એ વિના ઉપાય ચાલતો કશો જો;	
જ્યારે વેમિનો સમૂહ સામટો વશ્યો જો. વાંચ૦ ૫	
ગુંથી ગાંહની મેં કાવ્ય ગ્રંથ ગુંથણી જો;	
ચતુર રસિક જાણુશો ન ચિત્ત ચુંથણીજો. વાંચ૦ ૬	

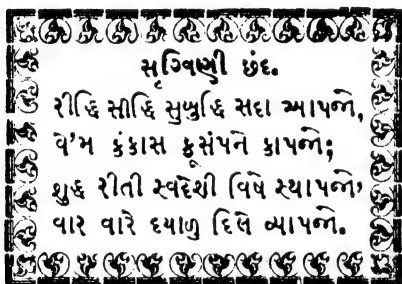
જે જે વાત પંડિતોમાં ચર્ચાઈ રહી જો;
 એને એકઠી કરી મેં કાઢ્યમાં કહીજો. વાંચ૦ ૭
 વળી વેમ જે દિઠા મેં મારિ દષ્ટિથી જો;
 તેનિ વૃદ્ધિ કરી ગરબિની માળા ગુંથીજો. વાંચ૦ ૮
 દશા દેખિને દયામણી ચિતે ચુકુંજો;
 ઉંડી આરતે હું નિત્ય નિસાસા મુકુંજો. વાંચ૦ ૯
 શુણી શીખ પંડિતોનિ પેટમાં પચીજો;
 સાર શોધિને સુખોધ ચિંતામણિ રચી જો. વાંચ૦ ૧૦
 સાચે સાચું સર્વ સજ્જનો હું ખોલિયોજો;
 મારા પેટનો પડો ખુલાસે ખોલિયોજો. વાંચ૦ ૧૧
 ઠામ ઠામ વેમ વેમ વિના કંઈ નહીંજો;
 મેંતો દુઃખ સૌનું મૂળ માન્યું એ સહીજો. વાંચ૦ ૧૨
 ચોકિ કાન ખેરા દેશના આ ચાખ્યોજો;
 માટે મીઠું મિઠું ચોપડ્યું નથી મુખેજો. વાંચ૦ ૧૩
 સત્યાનાથ ગયું તોય ઉંધેછે અરેજો;
 તેથી ખૂબ એક ઊભરે ખોલ્યો અરેજો. વાંચ૦ ૧૪
 કટ બોગવે કારણ વિના હાથે કરીજો;
 જાણ સહન કરે કેમ કાળજે છરી જો? વાંચ૦ ૧૫
 ઉંડો હાદ જુઓ તોજિ ઊર ત્રાજવેજો;
 વસંતદાસના પ્રણામ લ્યો ત્યારે હવે જો. વાંચ૦ ૧૬-૨૨-૯૨

પૂર્ણાહુતીમાં પ્રભુ પ્રાર્થના.

કમળ પ્રબંધ.

(મત તું પાવાની પટરાણિ, ભવાનિ મા કાળકારે લોલ. એરાગ.)
 લોક તણેની ધોંગી ઢાલ, લલિત પ્રભુને નમુરે લોલ;
 દે સદ્યુદ્ધી દીનદયાળ, ચિતળ ભિતરે ભમુંરે લોલ. ૧

માંડ્યા હિંદુજનમાં હાલ, ચિરમ જુલમો થવારે લોલ;
ત્રિવિધ તાર્પે કૂટે ભાલ, બુલકણા થઈ મુઆરે લોલ. ૨
લક્ષ્મી કાઢી દેશ નિકાલ, કલહ કળ્યા કરારે લોલ;
મરણે લગ્ને માઠા ચાલ, લલિત રિતને તણરે લોલ. ૩
કત્તા! ગ્રંથ સમાપ્તીકાળ, વિનતિ કરું એટલીરે લોલ;
તાકીદે મૂધારે હવાલ, કરિજ વિધિયો ભર્તારે લોલ. ૪
રીદ્ધી સીદ્ધી પ્રતિકૂળ, રેલ દુઃખમય ફરીરે લોલ;
લોલ દેશમાં ચોત્રી બૂલ, કમળ કવિતા કરારે લોલ. ૫

इति श्री सुबोध चिंतामणी काव्ये आधुनिक भ-
रतखंडी आर्यभ्रम खंडन ग्रंथे चतुर्थ
विभागः समाप्तः समाप्तोऽयं ग्रंथः

કાઠિઆવાડી કઠણ શબ્દનો કોષ.

અ. [યઈ મુએલાં શબ્દ. અર્થ

અડધાયા પડધાયા ..ધાયલ ઓરું . નજીક.

અરિયાં પરિયાં...વડવા વગેરે. ઓલારે. લેહેકાવે.

અડવું.....નવતર જેવું.

કું.

અજીઠી.....અઠી.

કડદો...ખુટામણ.

અમયા.....ફેકટ.

કલબલ . શોરખકોર.

અયૂત.....હજારો.

કજો...કજીઓ કંકાસ.

અણખો.....ઉપાય.

કાગારોળ . હોહાટ ઘોંઘાટ.

અલક મલક...દેશ પરદેશ.

કાંધયા...મુડકું ઉપાડનાર.

અણખણ . હરકત, પીડા.

કાયા.....થાક્યા.

અણીદણીનીવાતો..દેશ પરદેશની

કાલુડોકાલો ધેલો.

આંગત...સ્વાંગ, પોતાનુંજ.

કોઠાળ...મોટા પેટવાળો.

આઠો...જાય, ઠોરનું જવું.

કોંતાર...અંકુશ.

આંતરી...બંધવી.

કોળી.....પુળા, પુળી.

આઘો...કુર, વેગળો.

ખ. [વવા જવું.

આસ્તે ..ધીમિ ધીમિ.

ખરેખરો...કુકવો, શોક ખતા-

આળું...આંકું.

ખરેપીદે.....ખોદી કાઢ.

ઉકરડી ..કન્યા.

ખાખરો.....મારજેવું.

ઉકરો...આઘો, ઊંચો.

ખાંચો.....શક.

એકખામટો...એક સામટો.

ખાંપો...વસ્ત્ર ભરાઇને ફાટે તે.

એરું...સાપ.

ગ.

ઓડાં ..ખાલીડુંડાં

ગડદો...ઢીકો.

ઓદા...હરકત.

ગદવું...નખવું.

ઓખાં લ્યેછે.. રીખાયછે.

ગલુડિયાં...કુરકુરિયાં.

શબ્દ.	અર્થ.	શબ્દ.	અર્થ.
ગોકીરો...શાર બકાર.		ટાંગો...પગ	
ગોતવું...શોધવું.		ટાપશી...શાહિદી.	
ધ.		ટુંપો...ફાંસો.	
ધમતળ...અસહ્ય પેદના.		ટુંપા...મણાં.	
ધીંધવે...મુંઝવે.		ટોહરી...ડોઆરાજેવી.	
ધેરો...ટોળું			૬
ધોળે...લઘજનય, ગોકલે.		ઠાયું...દેહડાહ્યું.	
ચ.		ઠાલા...ફોકટ.	
ચાંકડિઆં...કુટાણિયાં.		ઠાળિયા...મસ્કરા.	
ચોરો...ચાર ભેગા થઈ બેસેતે		ઠોઈ...ઝીઝી.	
ચૌદમું રતન...માર.			૭
જ.		ડીંગા...ગમ્પાં.	
જડસા...રોંચા.		ડાખરો...કાટલ, હિંમતવાન.	
જડભૂત...અંધકુર્ક.		ડાર...જામ્યો, ટોળું.	
જીભાઝોળી.... મુખે વઢવુંતે.		ડાહ્યાડોરા...ડાહ્યાડમરા.	
જૂત..... જોડી.		ડીંડવાણું...નવાઈ જેવું.	
જાઅદો.....અંદોઅસ્ત.		ડોઈ...ધોળીને, ધુંટીને.	
જોગોપાળ...જૂદાપણું,વિયોગ.		થ	
જોળુ.....જ્યોતીષ જેવું.		થડી...ખાંચો.	
જોંસા.....લડધા, જોંગા.		દ	
જોંસે...દે,તિરસ્કારવાચકશબ્દ.		દળ...એક જાતના લાડુ.	
ઝોડપણું.....ભૂતપણું.		દાનવી...રાક્ષસી.	
ટ		ફૂફટી...ઉંઘો ઉપયોગ.	
ટાઇલા...નાના છોકરા.		ધ	
ટાંગાટોળી...હાથપગ ખાંધીને-		ધડીંબલો...ટેકરો, ઢગલો.	
ઝોળીમાં નાખવું તે.		ધરેલું...ધોંસરું.	

શબ્દ.	અર્થ.	શબ્દ	અર્થ.
ધરથી...પ્રથમથી.		ભાથી .શૂરવીર.	
ધીંગા ધડખા...ખુબ જડા.		ભારેરોગી...ગર્ભવાળી.	
ધોરો, ધોરી...લુચ્ચો, લુચ્ચો.		ભાઈ...ઠાંકું.	
ધામો...પડાવ મુકામ.		ભેજાં કાઠીનાખ...ચીરીનાખ.	
	ન	ભેર...સોખતી, સાથી.	
નરમેધ...મનુષ્યહોમવાનોજસ.			મ
નાનકડો...છોકરો.		મદી...શત્રુ.	
	પ	મરકવું...મલકાવું.	
પર્તીંગો ..દેવતા, ભડકો.		મર...છાને, ભણે.	
પાદર ..ભાગ્નેજ.		મરિયાં...કાટ.	
પાયરી...પદ્મિ.		માનમુક...માનતા.	
પુછણે ..પુછવા યોગ્ય.		મામમામ...ખાવું.	
પોરો...થાક.		મેલી...ઠાઠડી.	
પોરસ...ચરસ.		મોટોખાપો...ધમર.	
	ફ	મોકળી...છટી.	
ફયા...ફજેતી.		મોકલ્યું ..મોઢું.	
ફાગ...ભુંડાં વેણ.		મોર...આગળ, અગ્રભાગે.	
ફાલ...ભુંડું.		મોળવું...વાઠવું.	
	બ		ર
બદે નહીં ..ધ્યાન દે નહીં.		રગટેટીઆં...ભાગલપગાં.	
બાપેશરો...કુવાનું નામ.		રજુ...હાજર, પ્રસન્ન.	
બાંડું...નાગું, ઉધાડું.		રાજેશ્રી...મશ્કરી દર્શકઅર્થ.	
બેલું...પચ્ચરનું ચોરસું.		રામડોળી ..નિર્બળ.	
બોથડ . બેવકુફ.		રાનોડ...રાતી.	
બંવો...કાયદો.		રાફંઠ ..મોટો, જખ્ખર.	
બઠવું...છણકવું.		રીંગા...હઠીલા.	

રોઢો...અપોરનાતણવાગે.

રેડલાં...નિર્બળ.

રોતલ...હિમતવિનાનાં.

રોળ...વિરમણા.

લ

લાગા...ધર્મવેરા.

લાયરી...હુશીઆરી.

લેમ, લેમલ...ગબરાટ.

વ

વગોઈ.. ફજેત કરી.

વડકાં...અચકાં.

વહુવાર...વહુ.

વાવડ .. સમાચાર.

વાવડો...સાંભળે.

વાવડો...પવન.

વારી...વખત.

વિલખી...નાખુશ થઈ.

વેડવું...ઝેરવું. પાડવું.

વેન થયું...ટેવ પડી.

વેવલાં ..મૂર્ખ.

શ

શેડ...ધાર.

શેર...ઐજ.

સ

સગડ...સજ્જડ, ચોંટી જવું.

સદબું...પચવું.

સાંભૂત...હયાત.

સાંસા...તંગી.

સેતુ...પુલ.

સેતકનું...ધણું.

સોરવવું...ગમવું, ગોઠવું.

હ

હડહડતો.....ધણોજ.

હા...હાય !

હાંજ...સાંધા.

હેયોપદિય...તજવું અને ગ્રહ-

ણ કરવું.

દશ ફારમ અને પાકા પુંઠાવાળા પુસ્તકની કિંમત, અગાઉના ગ્રાહકો પાસેથી દશ આના લેવાની જાહેરખબર પ્રથમ આપી હતી, પરંતુ પાછળથી છ ફરમા ઉમેરી તેનું કદ વધાર્યું છે. મુસના મુજબ પાકા પુંઠાના બે આના બાદ કરતાં કિંમત યૌદ આના લેવી જોઈએ, તે નહિ લેતાં અગાઉના ગ્રાહકોને ચાર આના બક્ષીસ કરી

તેજ કિંમતે પુસ્તક આપ્યુંછે. આથી આશા રાખુંદું કે સુસ્ત પુરૂષો મારી હેંશની કદર પિછાણશે.

આપણા ગુજરાતી પુરૂષોની ઓડક કે અટક નામની પેહેલાં લખવાની આપણામાં ચાલતી રહીછે. તે રહીને વિના કારણે તોડી કેટલાક નવી પ્રજના પુરૂષો નામની છેવટે ઓડકને જોડેછે. અંગ્રેજોની આ નફલ આપણામાં દાખલ કરવી તે આ લખનારને પસંદ નથી. તેમ તેવી ઓડકને તદન કાઢી નાખી રાજમાન રાજેશ્રી કે એકલા રાજેશ્રી લખી એક સારી ઓળખાણનો લોપ કરવો તેપણુ તેવુંજ નહારૂં છે. માટે જે ગૃસ્થોની અટક જડી તે મેં નામ પેહેલાં મૂકી છે. અને જોઓએ એ ઓડક કાઢી નાખીછે તેઓનાં નામ પૂર્વેરા. એવું વિશિષ્ણુ લગાડ્યુંછે. પણ જોઓને સરકારથી પદ્મ મળીછે તેવાં નામોને આ વાત લાગુ પડતી નથી.

જાહેરખબર.

આ સુબોધ ચિંતામણી ગ્રંથ મહુવા બંદરમાં મારી પાસેથી, અમદાવાદમાં ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસૈટી પાસેથી, મુંબાઈમાં કાળકદિવીને રસ્તે દામોદરદાસ ઇન્દ્ર-રદાસ બુકસેલરની દુકાનેથી રોકડી કિંમતે મળશે. પરદેશના ગ્રાહકોને ટપાલ ખર્ચનો દોઢ આનો જાસ્તી પડશે.

મુકામ મહુવાબંદર, } જી. શેઠ વક્ષલદાસ પોપટ.
ઇલાકે કાઠિયાવાડ.

અગાઉથી થયેલા ગ્રાહકોનાં નામ.

ભાવનગર.

- ૫૦ નેકનામદાર મહારાજા રા-
ઓળ શ્રી તખ્તસીંહજી. કે.
સી. એસ. આઈ. ભાવનગ-
રના હાકોર સાહેબ.
૨૫. રા. રા. દેશાઈ હરીપ્રસાદ
સંતોકરામ.
૨ મહેતા ઇચ્છાશંકર જટાશંકર
૨ મહેતા પ્રતાપરાય ગોવિંદરામ
૨ ઝવેર વલ્લભદાસ મહેતાજી.
૧ રા. રા. પ્રાણનારાયણ મ-
યાશંકર ભાવનગર કેળવણી
ખાતાના ઉપરી.
૧ મહેતા માર્કેડોરાવ નંદશંકર.
૧ દેશાઈ શંકર પ્રસાદ હરીપ્રસાદ
૧ ઓઝાભુપતરાય લક્ષ્મિશંકર
૧ મહેતા બળવંતરાય હરજી-
વનદાસ.
૧ રા. રા. દુલેરાય મહીપતરાય
૧ મહેતા માનશંકર પિતાંબર
દાસ. [રાય.
૧ ઓઝા કલ્યાણરાય આનંદ-
૧ ભાવનગર નીતિમાનુદયસભા
૧ ભાવનગર સ્નાનવર્ધક સભા.
૧ ત્રવાડી આત્મારામ નારણજી
૧ મહેતા શામળદાસ પુરુષોત્તમ
૧ હાકોર જગજીવન રેતનજી.
૧ ભટ કાનજી માધવજી.
૧ મહેતા ઘેલાભાઈ ગીરધર.

- ૧ મહેતા મગનલાલ ગોપાળજી
૧ રા. જમનાદાસ ફુલેભ.
૧ રા. વિશ્વનાથ ફુલેભરામ.
૧ રા. ઉમિયાશંકર ડાહ્યાભાઈ.
૧ બક્ષી નરોત્તમ મૂળજી.
મુંબઈ.

- ૧૦ સર મંગળદાસ નથુભાઈ
નાઇટ સી. એસ. આઈ.
૧૦ શેઠ સોહરાયજી શાપુરજી.
બંગાળી. સી. એસ. આઈ.
૫ રા. રા. ભાઈશંકર નાના-
ભાઈ. હાઇસ્કુલના સોલીસીટર
૫ શેઠ મોતીલાલ જગમોહન-
દાસ.

વઢવાણ.

- ૫ હાકોર સાહેબ દાજીરાજજી
૪ કુમાર શ્રી અમરાવાળા.
બીજાખા.
૧ રાવ. સા. હરીદાસ વિહા-
રીદાસ.

મહુવાબંદર.

- ૧૫ રા. રા. ભાઈચંદભાઈ
શામજીભાઈ મહુવાના વહી-
વટદાર સાહેબ.
૫ શેઠ મનજી નથુભાઈ.
૫ મહેતા નરોત્તમદાસ માલજી.
૩ દેશાઈ રવીશંકર અંબાશંકર.
૩ વકીલ નાનજી ઝાલાભાઈ.
૩ ગાંધી મૂળજી મહાવજી.

- ૩ ત્રવાડી પિતાંબર દાસ ગો- ૧ શેઠ તારાચંદ અમીચંદ.
વાંદરામ. ૧ ઓઝા લલ્લુ કાળીદાસ.
૨ મેહેતાજી અર્જુન નાનજી. ૧ દેશાઈ રૂપચંકર નરભુચંકર.
૨ ખોળ નારણદાસ શામજી ૧ મેહેતા મગનલાલ ગોવિંદજી.
૨ ડાકતર નારણદાસ મોતીરામ ૧ બાવા રામવંત ધર્મવંત.
૨ ખોળ કરીમભાઈ રામજી ૧ બાવા અમૃતભારથી રણ-
૨ મેહેતા પ્રાણચંકર માનચંકર. છોડભારથી-
૨ મેહેતા વનમાળી ડોસા. ૧ મેહેતાજી ગાંડાલાલ જ્ઞેશંકર.
૧ ખોળ ગાંગજી કાનજી. ૧ મુની હરખજી હરીભાઈ.
૧ ખોળ ગીગાભાઈ લાલા. ૧ શા મોતીલાલ ન્યાલચંદ.
૧ ખોળ ઈભરામ મનજી. ૧ ખત્રી ધનજી ગીગા.
૧ ખોળ મામદ કાનજી. ૧ સુહાર પ્રેમજી કલ્યાણ.
૧ ખોળ નાનજી નથુભાઈ. ૧ ભુતા જમનાદાસ નારણજી
૧ ખોળ ભાણજી કાશમ. ૧ વોરા પરભુદાસ હરખજી.
૧ ખોળ અલીભાઈ વાલજી. ૧ મોની ગાંડા ડાહ્યા.
૧ ખોળ સાલેમામદ મામદ. ૧ વોરા ભાઈચંદ રધુ.
૧ મેમણ જમાલ મુસા. ૧ મેહેતા કાળીદાસ રામજી.
૧ પ્રાંચ સ્કુલના મેહેતાજી ના- ૧ નરોત્તમ જગજીવન.
રણજી. ૧ મેહેતા જીવરાજ પૂંજ.
૧ મેંભગવાનદાસ નથુભાઈ. કુંડલા.
૧ પારેખ ભગવાનદાસ દુર્લભ. ૮ પારેખ ત્રિભુવનદાસ રામજી
૧ મેહેતા કેશવજી પૂંજ. ૨ પારેખ રામજી જીવાભાઈ.
૧ ખોળ રતનજી શામજી. ૨ વૈદ્ય મયારામ સુંદરજી.
૧ મેં વલ્લભદાસ વનમાળી. ૨ ગાંધી શામજી કેશવજી.
૧ મેહેતા દામજી વીરજી. ૨ ખુમાણ જ્ઞેઠસુર એભલ.
૧ દોશી નાનજી વશરામ. ૧ મોની દેવચંદ ગોકુળ.
૧ શા ખુશાલ સુરચંદ. ૧ દોશી લક્ષ્મીચંદ રવજી.
૧ મેહેતા મગન ગીલા. ૧ લક્ષ્મણી ઓધવજી લવજી.
૧ ચંદ્રાણીઆ કમળશી ઝવેર. ૧ ઠક્કર વિઠ્ઠલ પિતાંબર.
૧ મેહેતા વાઙજી હેમા. ૧ મેહેતાજી હરજીવન કાનજી
૧ ગાંધી ભાગીલાલ માવજી. ૧ મેં ગણપતરામ પુરૂષોત્તમ

- ૧ રા. ભદ્રવજ્ર જ્ઞેરામ.
 ૧ દોશી રામજી કલ્યાણજી.
 ૧ ગાંધી માધવજી સુંદરજી.
 ૧ વકીલ પુરુષોત્તમ ગૌરીશંકર
 ૧ મેહિતાવનમાળીદાસ જ્ઞેઠા.
 ૧ દેશાઈ પોપટ કુશળજી.
 ૧ ખુમાણ કાળા નાઝા.
 ૧ બીલબીઆ લાલજી હીરજી.
 ૧ ભટ્ટ ત્રંપક જટાશંકર.
 ૧ જોશી ભાણજી કાશીરામ.
 ૧ શંઘવી વચ્છરાજ વણારશી.
 ૧ ઠક્કર વિઠ્ઠલ કુરેજી.
 ૧ મેહિતા ભવાનીદાસ કરશન.
 ૧ શેઠ વનમાળીદાસ જ્ઞેરામ.
 ૧ આણંદજી અને ખેચર.
 ૧ બળવંતરાવરાવજી કુંડલાના
 વહીવટદારસાહેબ.
 ૧ રા. લક્ષ્મીશંકર અંબાશંકર.
 ૧ રા. માધવજી સુંદરજી.
 ૧ રા. લાલજી હીરજી.
 ૧ ભટ્ટ વનમાળી આધવજી.
 ૧ ભટ્ટ જુહુરામ વિઠ્ઠલજી.
 ૧ દેશાઈ પોપટ કુશળજી.
 ૧ પારેખ છબીલદાસ હીરજી
 ૧ દોશી કલ્યાણજી આધવજી.
 ૧ શેઠ એદલજી માણેકજી.
 ૧ રા. બળવંતરાય રામકૃષ્ણ.
 રાજુલા તથા ડુંગર.
 ૧ રા.રા. છોટમલાલ રૂઘનાથજી
 રાજુલાનામહાલકરી સાહેબ.
 ૫ મે. મનમોહનદાસ કમળશી.
- ૧ પારેખ ગીરધરભાઈ જીવા.
 ૧ દોશી પરમાનંદ આધવજી
 ૧ રા. જીવનરામ વેલજી.
 ૧ શેઠ રેમતુલા લખમશી.
 ૧ રા. તુળશી નેણશી.
 ૧ રા. વીરજી ટોપણ.
 ૧ મોજણીદાર પંઢરીનાથ રામચંદ્ર
 ૧ રા. શીતારામ કાશીનાથ.
 ૧ મે. ગોકળદાસ જ્ઞેઠાભાઈ.
 ૧ પટેલ વરતા ખીમા.
 ૧ મે. જીવરાજ આણંદજી.
 ૧ મેહિતા નરોત્તમ રાધવજી.
 ૧ મેહિતા રઘા આધવજી.
 ૧ મપારા રઘા ખોડા.
 ૧ મેહિતા ખીમા વીરપાળ.
 ૧ ગાંધી લાલા રામજી.
 ૧ મેંદામોદરદાસ નાથાભાઈ
 ૧ જમાદાર દોસ્તમામદ નબુ.
 ૧ શેઠ પ્રાગજી જીવરાજ.
 ૧ મે. ભગવાનલાલ શંભુલાલ
 ૧ રા. શંકરપ્રસાદ લક્ષ્મીશંકર
 ૨ રણછોડ તથા વીઠ્ઠલ.
 વડોદરા.
 ૩ રાવબહાદુર મણીભાઈ જ-
 શભાઈ કચ્છના માજી દિવા-
 નજી સાહેબ.
 ૩ રા. રા. હરગોવીંદદાસ દ્વાર-
 કાંદાસ વડોદરા કેળાં આ-
 તાના ઈન્સ્પેક્ટર સાહેબ.
 ૩ મે. ભગવાનદાસનરોત્તમદાસ
 ૧ મે. માધવલાલ આણંદજી

- ૧ ડાહ્યાભાઈ રૂપશંકર. ૧ રા. મણીશંકર નરસિંહરામ.
 ૧ પંડ્યા દલપતરામ પ્રભાશંકર ૧ શેઠ કાનજી સુંદરજી.
 ૧ દેશાઈ શવરામ જીવણજી. ૧ શા ચતરભજ મોરારજી.
 ૧ રા. માણેકલાલ ગોવરધન. ૧ રા. દયાળજી મોરારજીદેઠ
 ૧ જ્ઞેશી વિમ્નુ કાશીનાથ. ૧ મહેતાજી દલપત કેવળ.
 ૧ રા. કુમ્ભરજી સુરજરામ. ૧ ગાંધી છગનલાલ સુંદરજી.
 ૧ રા. અંબાલાલ તુળજશંકર. ગઢડા.
 ૧ દેશાઈ ભાઈલાલ વૃજરાય. ૨ રા.રા. છોટમલાલ કાળીદાસ.
 ૧ મહેતાજી મૂળશંકર જગન્નાથ ૨ ડાકતર મોતીલાલ કુશળજી.
 ૧ રા. નારણદાસ હરજીવન. ૧ ચંદ્રવી ભાઈચંદ લલુભાઈ.
 ૧ રા. કુંવરજી રતનજી. ૧ રા. બળવંતરાય આનંદરાય.
 ૧ રા. કલ્યાણદાસ ધર્મદાસ. ૧ દેશાઈ ગૌરીશંકર જ્ઞેશંકર.
 વળા. ૧ રા. દોલતરાય જ્ઞેશંકર.
 ૫ રા.રા. બજીભાઈ મણીશંકર. ૧ આચર ગીગા બાવાભાઈ.
 સાંવળના દિવાજીસાહેબ. ૧ દેવશંકર આણંદજી.
 ૨ રા.લીલાધરદાસ હરખચંદ. ૧ મહેતા ઇંદ્રજી ત્રિકમજી.
 ૧ રા. ત્રીકમરાય કિદેશંકર. ૧ મહેતાજી પ્રાણજીવન રણછોડ
 ૧ વળામ્બુનીસીપાલ લાલજીરી. ૧ ભટ ગીરિજશંકર સુંદરજી.
 ૧ મહેતા જ્ઞેચંદ આધવજી. ૧ રા. ગીરિધરલાલ કેશવલાલ.
 ૧ રા. ગીરિજશંકર મોરારજી. ૧ દેશાઈ દયાળજી ડાહ્યાભાઈ.
 ૧ શા જગજીવન કુંવરજી. ૧ ભટ ગીરિજશંકર ત્રિકમજી.
 ૧ શુકલ ચુરપોતમ વાલજી. ૧ દોશી છગનલાલ ભાઈચંદ.
 બોટાદ. ભીમસાદ.
 ૧ ડાકતર કાતાજી જ્ઞેરામ. ૧ રા. મોતીભાઈ અખેરાજી.
 ૧ રા.રા. છોટમલાલ હરીપ્રસાદ ૧ રા.આળશી દીપસિંહજી અ-
 ૧ મેઠ જ્ઞેઠાભાઈ મંગળદાસ. ખેરાજી.
 ૧ રા. મગનલાલ કરશનજી. ૨ ભટ હરીશંકર ગોવીંદજી.
 ૧ રા. હરીલાલ અનોપરામ. ૧ ડોસાભાઈ ઝુંઝા.
 લોંબડી. ૧ પટેલ નથુ કાળા.
 ૧ ગાંધી પુરપોતમ કાનજી. ધારી.
 ૧ ક૦ ભવાનીશંકર નરસિંહરામ. ૨ રા.રા. ત્રીબકરાય મૂળશંકર.

- ૧ રા. નય્યુ દેવજી.
 ૧ રા. અમીચંદ મોનજી.
 ૧ રા. કાળીદાસ નારણજી.
 ૧ રા. અજરામરદાસ ગૌરીશંકર
 ૧ રા. અમૃતલાલ દામોદરદાસ
 ૧ રા. ગોપાલરાય ભગુભાઈ.
 ૧ રા. યશવંતરાય સપ્પારામ.
 ૧ રા. કાળા લાધા.
 ૧ રા. જીવન રૂખડ.
 ૧ રા. દેવચંદ વીરજી.
 ૧ રા. ભજગોવિંદ વૈકુંઠરામ.
 ૧ શેઠ મુંદરજી જસરાજ.
 ૧ શેઠ પાનાચંદ રાયચંદ.
 ૧ શેઠ માણિકચંદ હીરા.
 ૧ શેઠ લક્ષ્મીચંદ દેવશી.
 ૧ મોદી હંસરાજ અમરશી.
 ૧ મોદી જ્યેષ્ઠ રતનશી.
 ૧ રા. નરભિશંકર કૃપાશંકર.
- શિહોર.
 ૧૦ રાઓળશ્રી હરીસિંહજી રૂ-
 પસીંહજી. ભા. ૦૬૦ બાયાત.
 ૧૦ મહેતાજી ભદ્રવજી મહાવજી.
 તળાભ.
 ૧ મહેતાજી લક્ષ્મીશંકર જ્યેષ્ઠકર
 ૧ તળાભ રીડીંગ રૂમનાસેક્રેટરી
 ૧ મહેતા વૃજલાલ આણંદજી.
 ૧ રા. લાલજી ગૌરીશંકર.
 ૧ સરતાનપુરના મહેતાજી વ-
 કચ્છ. [લખદાસ.
 ૧ રા. રા. દલપતરામ પ્રાણજીવન
 અખખર. ડે. એ. ઈ. સાહેબ.
- ૧ રા. કાનજી શંકરજી હાથી.
 ૧ મહેતાજી જ્ઞેષ્ઠ રૂઘનાથજી.
 ૧ મહેતાજી શામજી ત્રીકમજી.
 ૧ મહેતાજી મેઘજી જીડા.
 ૧ મહેતાજી મેઘજી પુંજ.
 ૧ મે. મોરારજી અજરામર
 પેટલાદ.
 ૧૦ રા. રા. પરમાનંદદાસ
 ભાળાભાઈ. પેટલાદના
 મુનસફ સાહેબ.
 કુતીઆણા.
 ૧ મહેતાજી આણંદજી વહાલજી
 ૧ રા. નરશીરામ તુળશીરામ.
 ૧ રાવળ નથુરામ પિતાંબરદાસ
 દેહેણું.
 ૧ ઠકર જગજીવન ત્રીકમ.
 ૧ ઠકર. મગનલાલ ગોવિંદજી.
 ૧ ઠકર જીવણરામ ખોમજી.
- ધંધુકા.
 ૧ રા. રા. લાલશંકર જિમીઆ-
 શંકર ત્રવાડી. સપાડિનેટ. જ-
 જ્ઞ સાહેબ.
 ૧ ધંધુકા બારોડેલ લાધજેરી.
 પાલીતાણા.
 ૧ રા. દારકાદાસ ત્રીકમજી.
 ૨ શેઠ દામજી લવજી. ઉના
 તાલુકા મુકૂલ માસ્તર.
 જતપુર.
 ૧ રા. ભદ્રવજી મૂળજી.
 ખુંટવડા.
 ૨ ગાંધી ધરમશી નાગજી.

(૧૫૨)

૨ પટેલ હાદા નાયા.	૧ મેહતાજી પ્રાણશંકર દયાશંકર
૧ પારેખ ઓઘવજી લખા.	૧ ગાંધી મેઘજી ગાંગજી.
૧ સોની વેલા વશરામ.	૧ મોદી હરજીવન મનજી.
૧ પંચોળી હમીર ગીગા.	૧ શંઘવી રઘુગીગા.
૧ શપાઈ ખસા નુરમામદ.	૧ વીપ્ર નથુ કલ્યાણજી.
૧ પટેલ દેવશી હરપાળ.	૧ દોશી માતીચંદ ભાઈચંદ.
૧ પટેલ રાસા લખમણ.	૧ સંધી જીવા તથાજી.

કુચ્છ.

મેહતાજી સુંદરજી મેઘજી.

પ્રાર્થના.

બાલાદપિ સુભાષિતં ગ્રાહ્યમ્.

બાળકનું પણ સત્ત્વ બાલવું સ્વિકારવા યોગ્ય છે.

વાંચનારે સજ્જનોનો હું સેવક છઠ્ઠો. આ સેના મેં
એમનીજ બાળવી છે. સર્વ દુઃખનું મૂળ વેદે મ છે.
એક લેખક લખે છે કે દેશ પડતીનું કારણ બાળમગ્ન
છે. પરંતુ બાળમગ્ન વેદેમથીજ થાય છે. દર્શાવો!
આપની આ દશા બુદ્ધિ! સંદેહ હોય તો વાલીન
પક્ષે સમાધાન કરો. પણ અરે! આ કોણ સાંભ-
ળે છે! કાઈ નહિ. ઇશ્વર! આ દેશ માટે એક બીજો
રામમોહનરાય મોકલ.

પુસ્તક વાંચી કેવળ રચનાની પ્રશંસાથી સંતોષ
નથી. આવા વિષયો પ્રત્યેકસ્થળે ફેલાવવા, બાવણો
આપવા તથા વેદેમતા વિનાશાર્થે યત્ન કરવા સુચન
સમ્યક્તા પૂર્વક પ્રાર્થના છે. આ ક્ષણીક હૃદયોમાં
પરોપકાર થશે તો પરમ પિતા, આ અનેક અભ્યાસો-
નો રચયિતા પરમ સંતુષ્ટ થશે. માટે અહો! આ
પુત્રો! ઉડો! કેસરેહિંદના શીતળ છાંયાતળે આ
અમૂલ્ય લ્હાવ લેવા મેદાન પડો.

બહી ગુજરાતનું બહું થાઓ.

